

Универзитет у Београду

Филозофски факултет

Одељење за историју

Мастер рад:

**Краљ Александар Први Карађорђевић на страницама дневног
листа Политике (1929-1931)**

Ментор: Проф. др Љубодраг Димић

Студент: Никола Баљак ИС 20/20

Београд , септембар 2021.

САДРЖАЈ

Предговор.....	2
Увод.....	3
Прилике у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца до увођења личног режима краља Александра I Карађорђевића.....	6
<i>Спољне прилике са ревизионистичким земљама и сепаратистичким организацијама.....</i>	<i>24</i>
<i>Комунистичка партија Југославије од 1918-1928.....</i>	<i>27</i>
<i>Спољна политика Краљевине СХС са пријатељским земљама.....</i>	<i>34</i>
Образовање нове владе и доношење закона у време Шестојануарске диктатуре.....	60
Интегрално југословенство.....	106
Штампа и околности у земљи пре доношења септембарског Устава 3.09.1931. године.....	202
<i>Спољна политика Краљевине Југославије 1929-1931.....</i>	<i>204</i>
Закључак	209
Извори и литература.....	213

Предговор

Идеја о уједињењу јужних Словена у једну државу први пут се јавља у Начертанију, стратешком програму српске спољне политике које је написао Илија Гарашанин за време владавине кнеза Александра Карађорђевића. Поред Срба, Хрвата и Словенаца спомињу се и Бугари који би након уједињења живели у држави Јужних Словена. Српска спољна политика би почивала на тој идеји. Стратешки циљ српске владе је био излаз на море и уједињење осталих народа који су живели на територији Хабзбуршке Монархије. Након завршетка Првог светског рата, регент Александар I Карађорђевић је одлучио да уједини Србе, Хрвате и Словенце знајући какве последице може да очекује ако план не буде успешно реализован. У почетку идеја није била прихваћена широм државе и било је потребно много времена да она стварно заживи. У раду сам се такође бавио унутрашњом и спољном политиком краља Александра. Што се тиче спољне политике, да ли је Александар у суштини могао да се ослони на неку земљу а да се ти интереси нису у неким ситуацијама поклапали са његовом политиком у пракси? Да ли су постојали елементи који су се залагали за рушење његове државе и каква је била ситуација са земљама које су биле незадовољне одлукама Париске мировне конференције? Након тога ћу прећи на кључну тачку у свим овим историјским процесима, а то је атентат у Скупштини који је утицао на краља Александра да донесе одлуку да уводи лични режим и укида све одлуке које су претходно биле на снази. Бавићу се и интегралним југословенством и на који начин је прихваћена та његова идеја и завршићу са приликима пре него што је донет септембарски Устав и поново успостављен парламентаризам у земљи 1931. године. Сматрам да је ова тема била запостављена у историографији и није јој посвећена довољна пажња и ја сам на неки начин желео да допринесем да се она више истражује. Ова тема је веома значајна за српску историју. Теми ћу приступити као историчар и покушаћу да је сагледам из различитих углова. Поделићу тему на 2 периода. Први период ће бити од 1918-1928, а други период од 1929-1931. године да бих могао лакше да формулишем промене које су биле заступљене у унутрашњој и спољној политици државе.

Главни извор у писању рада ће ми бити новине Политика као и литература на основу којих ћу анализирати прилике у земљи од увођења диктатуре краља Александра Првог Карађорђевића 6.01.1929 године до доношења септембарског Устава 3.09.1931. године. У предговору ћу у најкраћим цртама описати сложен процес уједињења који је реализован 1.12.1918. године и објаснити да та идеја датира из ранијег периода историје. У првом поглављу објаснићу парламентарни живот у Краљевини СХС пре доношења одлуке да краљ Александар узме власт у своје руке.

У наставку ћу се бавити доношењем закона у време владе Петра Живковића, реакцијама народа и стране штампе, унутрашњим сукобима са неистомишљеницима и последицама. Треће поглавље започећу објашњавањем термина интегрално југословенство и утицајем на односе између народа и на крају ћу сумирати целокупну ситуацију и да ли су спроведене зацртане реформе и какве су биле последице увођења диктатуре.

Од литературе ћу користити дела Андреја Митровића везана за Париску мировну конференцију, Бранислава Глигоријевића, Бранка Петрановића, Васе Казимировића, Владимира Ћоровића, Вука Винавера за односе са Француском, групе аутора из Бугарске, Дуње Херцигоње за односе са Великом Британијом, Енеса Милака за односе са Италијом, Живка Аврамовског за односе са Албанијом, Љубодрага Димића, Милорада Екмечића и Славољуба Цветковића за односе са комунистичком партијом. А за период диктатуре од литературе користићу Светозара Прибићевића, Тодора Стојкова, Ферда Чулиновића и Недима Шарца.

Штампа за историчаре може представљати троструку вредност и бити примаран историјски извор зато што помоћу ње можемо сазнати који је био званичан политички и друштвени став тог времена.¹ Историчар мора пре свега да буде објективан и његови ставови не смеју бити ближи само једној идеји већ мора и да се чује друга страна. Не сме бити заступљена само једна димензија историје, као што је била заступљена у једном периоду историје. Сви знамо да истина никада није била црно-бела већ да је и једна и друга страна, пре свега мислим на монархистичку и комунистичку чинила потезе који нису требали да буду повучени.

Увод

Југословенска идеја је била актуелна још од 19. века када је бан Јосип Јелачић изјавио да су Срби и Хрвати један народ.² Циљ националног програма је био оснивање јединствене југословенске државе. Ова идеја добија на значају оснивањем хрватско-српске коалиције 1905. године када су Срби и Хрвати желели да остваре своја права и у оквиру коалиције да се она реализују.

Процес уједињења није био једноставан већ је текао сложено и то још од почетка Првог светског рата када је 1914. године у Нишкој декларацији споменуто да је циљ стварање заједничке државе.

---

¹ Ц. Тош, *У трагању за историјом*, Клио, 2008, 93.

² А. Ц. П. Тејлор, *Хабзбуршка Монархија 1809-1918*, Београд, 2001, 36.

Тај процес је настављен и преко образовања Југословенског одбора у Паризу 1915, затим оснивањем црногорског одбора у Паризу у марту 1917, доношењем Крфске декларације у којој се спомиње да је циљ ослобођење државе и уједињење у једну слободну, независну и националну државу која ће бити уставна, парламентарна и демократска монархија на челу са династијом Карађорђевић.

У Загребу су 6. октобра 1918. године изасланици Словенаца, Срба и Хрвата са подручја Аустроугарске основали Народно вијеће. Проглас Народног вијећа је издат 19. октобра и у њему је наглашено да се жели уједињење Словенаца, Хрвата и Срба. Женевском декларацијом је потписан писмени споразум између представника српске владе и Народног вијећа и изражене су жеље да се формира нова држава Срба, Хрвата и Словенаца и да Црна Гора може да одлучи хоће ли се придружити новој држави. Није примењено прелазно конфедеративно уређење које је донето у Женеви. У Руми је донета одлука 24. новембра да се Срем прикључи Краљевини Србији, затим је 25.11.1918. године у Новом Саду Велика народна скупштина Срба, Буњеваца и осталих Словена у Војводини донела одлуку да се Војводина уједини са Краљевином Србијом и о прикључењу Бачке, Баната и Барање. Сутрадан је у Подгорици на Великој народној скупштини донета одлука да се збаци краљ Никола и династија Петровић са власти и да се Црна Гора уједини са Србијом, а 27.11. 1918. године су изасланици Народног вијећа кренули из Загреба за Београд где их је 1.12.1918. године примио престолонаследник Александар I Карађорђевић који је у име његовог оца краља Петра I Карађорђевића прогласио уједињење и стварање заједничке државе.

Уједињењем 1918. године проглашено је Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца на челу са династијом Карађорђевић. Ови народи су у новој држави која ће касније бити названа Краљевина Југославија имали право на своју веру и писмо. Од почетка се видело да заједница троименог народа није хомогена. Потресали су је нерешени проблеми из Првог светског рата. Ти проблеми ће касније изаћи на видело у тренутку када се Краљевина СХС буде суочавала са бројним тешкоћама попут политике ревизионизма од стране околних земаља, као и немогућности политичког дијалога због огромног утицаја странака да се реше бројна питања која су мучила нову државу. Та питања су се тичала око уређења заједничке државе и била су предмет борбе између Срба који су се залагали за унитаризам и Хрвата који су се борили за федерализам. Владе су падале у покушају да реше то питање.

Јачао је утицај клерикалаца у Словенији и Италијана у Црној Гори који су се залагали да се Црна Гора не уједини са Србијом, као и утицај Бугара у Македонији који су сматрали Македонију својом територијом. У земљи су деловале сепаратистичке снаге које су желеле да униште државу.

Социјалистичка радничка партија Југославије која је касније променила име у Комунистичку партију је основана 1919. године у Београду и након избора за Уставотворну Скупштину била је по снази трећи партија у држави. Они су се залагали да револуционарним терором дођу на власт. Након доношења Обзнане, неуспешног атентата на регента Александра и убиства министра унутрашњих дела Милорада Драшковића у јулу 1921. године, комунисти су забрањени и њихови мандати су поништени. Од тада они почињу да делују у илегалу.

Стјепан Радић, вођа хрватске републиканске сељачке странке је на почетку показао неслагање са будућим концептом државе. Противник мађарског режима Хердеварија у Хрватској, а лојалан према хабсбуршкој династији. Његова визија је била да је Босна саставни део Хрватске. Приликом инвазије на Србију у Првом светском рату желео је да Босну, Црну Гору и братски Банат уједини у једну хрватску државу. Видевши да Аустроугарска пропада, напушта аустрославистичко гледиште и ради у корист Народног вијећа. Први је од хрватских политичара изразио потребу стварања самосталне хрватске државе са потпуним државним суверенитетом. Сматрао је да су свештеници учитељи вере и напао је словеначки клерикализам према СЛС. Због опредељења за радикале и регента Александра, нетрепелив је према Антону Корошецу и заговара сепаратизам и болшевизам у Хрватској. Заједничка црта са Корошецом је да су обојица противници Видовданског Устава. Уз помоћ Италије је вршио пропаганду и прикупљао потписе против уједињења. Одбио је да прихвати Видовдански Устав који је донет 1921. године, али је прихватио исти Устав 1925. године у сарадњи са Светозаром Прибићевићем. Британска влада му је забранила да врши пропаганду против Краљевине СХС, а исто расположење је показивала и Америка. Састајао се са пријатељем Мусолинија у Бечу.³ Гајио је одбојан став према Француској и државама Мале Антанте, а величао ревизионистичке државе. Као министар просвете уклањао је професоре Универзитета због југословенског унитаризма и био је противник склапања Конкордата са Ватиканом. Изазвао је аферу са папским нунцијем Пелегринијем јер је 11.02.1926. године оптужен да је ишао по Далмацији да води религиозну и политичку пропаганду.

---

³ Љ. Димић, Н. Жутић, *Римокатолички клерикализам у Краљевини Југославији 1918-1941*, Прилози за историју, Београд 1992, 89.

Уследила је жестока реакција Католичког листа и отворена мржња клерикалаца када су узвикивали Живео Пуниша Рачић. Државу су потресале афере, корупција у свим облицима власти и лични интереси представника странака који су гледали само да опстану на власти.

Држава је трпела све док куршум радикала Пунише Рачића 20.06.1928. године није означио крај парламентаризма у земљи. Представници сељачко-демократске коалиције су напустили Београд и на тај начин се краљ Александар нашао у ситуацији да бира да ли да уводи диктатуру или да пусти да земља пропадне. Одлучио се за прву солуцију у нади да ће успети да спасе народно и државно јединство.

Прилике у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца до увођења личног режима краља Александра I Карађорђевића

Након завршетка Првог светског рата 11.11.1918 године, Краљевина Србија и Краљевина Црна Гора као и силе Антанте су биле ратне победнице наспрам поражене Немачке и њених савезника које су морале да плате цену пораза. Краљевина Србија је у Првом светском рату изгубила своју младост и земља је била уништена. Био је потребан читав један век да би се земља опоравила, а не нове тешкоће.

Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца било је проглашено 1.12.1918. године у кући Крсмановића на Теразијама. У нову државу ушле су Србија, Црна Гора, Далмација и Словенија као аустријски царски поседи, затим Хрватска, Славонија и Срем под угарском круном и Босна и Херцеговина као део Аустроугарске од анексије 1908. године. На позив Народног вијећа инервенисала је војска која је ушла на територије које су се налазиле под аустроугарском влашћу. Држава се одмах на почетку суочила са тешком инфлацијом, лабавом валутом, опасношћу од глади, шпекулацијама, болестима које су харале и разореном саобраћајном мрежом.⁴

Након дужих преговора и кризе, образована је прва заједничка влада на челу са Стојаном Протићем 20.децембра и донета је одлука ко ће Краљевину СХС представљати на Конференцији мира у Паризу. Никола Пашић није изабран за председника владе зато што се у почетку није слагао са будућим уређењем државе, па је мандат за састав владе поверен Протићу.

---

⁴ Б. Петрановић, *Историја Југославије 1918-1988*, I, Нолит- Београд, 1988, 114.

У овој влади положај потпредседника је припао Словенцу Антону Корошецу, министарство унутрашњих дела Светозару Прибићевићу, министарство спољних послова Хрвату Анти Трумбићу, правде Марку Трифуновићу, просвете Љуби Давидовићу, социјалне политике Витомиру Кораћу, трговине и индустрије Стојану Рибарцу, железнице Велисаву Вуловићу, грађевине Милану Капетановићу, финансија Момчилу Нинчићу, поште и телеграфа Еди Лукинићу, војске и морнарице Михајлу Рашићу, пољопривреде Живку Петричићу, вера Тугомиру Алауповићу, министру без портфеља Мирославу Рајчевићу, исхране и обнове земље Милоју Јовановићу, шумарству и рударству Мехмеду Спаху, министру за Уставотворну скупштину и изједначење закона Алберту Крамеру и за народно здравље Урошу Круљу. Влада је прогласила равноправност ћириличног и латиничног писма и донета је 6.01.1919. године Прокламација о равноправности свих вера. Престају функције Народног вијећа и Југословенског одбора.

Привремено народно представништво сазвано је Указом 24.02.1919. године, а састало се 1. марта исте године. Њихов задатак је био да припреме изборе за Уставотворну Скупштину и на челу тог органа налазио се Драгољуб Павловић.

Тада су потврђени уговори о миру са Немачком и Бугарском и усвојени су закони о држављанству, изједначавању календара, установљења Универзитета у Љубљани, закон о народним школама, о пороти и о избору народних посланика.

Рад Привременог народног представништва критиковали су комунисти и грађански политичари који су сматрали да је нелегитиман орган. Усвојено је око 800 прописа. Одлуком Привременог народног представништва званичан назив државе је 15.07.1920. године промењен у Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца и усвојена је државна застава и грб, а Београд је проглашен престоним градом.⁵ Усвојен је изборни закон септембра 1920. године, а избори су заказани за 28.11.1920. године.

Нова држава није имала легитимитет зато што није била призната од стране великих сила. Међународно признање ће стећи након што нову државу буду признале Норвешка, Сједињене Америчке Државе, Грчка, Швајцарска, Чехословачка, Велика Британија и Француска на конференцији мира у Версају која је трајала од 18.01.1919 до 21.01.1920. године. Престолонаследник Александар I Карађорђевић је победничке државе Краљевину Србију и Краљевину Црну Гору жртвовао формирањем нове државе која ће бити названа Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца.

---

⁵ Љ. Димић, *Историја српске државности: Србија у Југославији*, књига трећа, САНУ, „Беседа“ и Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа, Нови Сад, 2001, 35.

Нова држава је морала бити формирана због притиска Италије којој су обећане територије тајним Лондонским уговором 1915. године када је ушла у рат на страну Антанте као и право да Италија дипломатски представља независну Албанију. Међутим ти захтеви нису испуњени и Италија је наставила снажну пропаганду против нове државе.

На конференцију је послата југословенска делегација на челу са председником владе Николом Пашићем, министром спољних послова Антом Трумбићем, затим Миленком Веснићем и Иваном Жолгером. Били су присутни и Матеја Бошковић, Јосип Смодлака и Отокар Рибарж који су напустили конференцију пре њеног завршетка. О судбини Краљевине СХС одлучивали су Француска, САД, Велика Британија, Италија и Јапан.

На основу Вилсонових 14 тачака у теорији је прокламована јавна дипломатија, равноправност народа, право народа на самоопредељење, стратегијске границе, животни економски интереси, извесно поштовање историјских доказа али та начела нису доследно спроведена. Државе су у пракси водиле рачуна о својим националним интересима, победници су имали право на повлашћен положај и поштовали су се тајни уговори о деоби земље који су закључени током рата.⁶ Потписани су мировни уговори са Немачком у Версају, Аустријом у Сен Жермену, Бугарском у Неју, Мађарском у Тријанону и касније са Италијом. Све државе потписнице су признале нову државу. Ватикан је признао нову државу почетком новембра 1919. године зато што је био наклоњен Италији и плашио се утицаја православља.

На мировној конференцији у Паризу, Клемансо није дозволио Југославији да задржи Целовец, а Италији је нуђен Трст, Истра и Валона, али је Ријека остала под контролом Југославије. Такође Орланду је нуђен мандат над Албанијом. Због одлуке да Италији не припадне Ријека, она је напустила мировну конференцију.

Многе државе нису биле задовољне одлукама које су донете на конференцији и због тога су желеле ревизију мировних уговора. Председник италијанске владе Виторио Орландо је сматрао да Француска може да се бори за Југославију, али не против Италије. Француска је у том периоду водила двоструку политику зато што је била у страху од Италије.

Народи који су чинили ту државу су имали различити идентитет. Српски национални идентитет је успостављен на традицији из средњег века, док су Хрвати и Словенци развили идентитет у оквиру мултинационалне Аустроугарске.

---

⁶ А. Митровић, *Време нетрепеливих. Политичка историја великих држава Европе 1919-1939*, Подгорица, 1999, 30.

Такође ти народи су били и различите вере и писали су различитим писмом и било је потребно много труда и јединства да ти народи достигну највиши степен интеграције у новој држави. Међутим то се није остварило због различитих околности. Што се тиче спољне политике, Срби су били угрожени од Хрвата, Мађара и Бугара, Хрвати од Мађара, Срба и Италијана и Словенци од Италијана и Немаца. Земља је била етнички мешовита.

У земљи је тада живело 84% словенског становништва, од тога 4,3% Немаца, Мађара 3,9%, Албанаца 3,7% и Румуна 1,9% укупног становништва.⁷

Основно размоилажење између Срба и Хрвата било је у погледу уређења заједничке државе који је почивао на унитаризму, а не федерализму који су заговарали Хрвати.⁸

Словенци су ушли у нову државу са циљем да очувају националну заједницу од амбиција Немаца и Италијана. Они су били организовани и док су се Срби и Хрвати борили за примат, они су радили и успели да се развију у једну од најнапреднијих југословенских области. Срби су веровали да Хрвати нису искрени и да су били против интереса државне целине и народног јединства, а Хрвати да Срби желе да успоставе великосрпску хегемонију.

Хрвати су у својим политичким проценама били нереални. Краљевство СХС им је пружио неки вид аутономије који нису уживали док су били потчињени Аустроугарској. Добили су право да први пут гласају на изборима. Такође била им је омогућена и слобода штампе. Све што нису могли да остваре када су били у оквиру Аустроугарске, сада су могли. И Хрвати и Словенци су доживели економски просперитет у новој држави.

Присталице Стјепана Радића, Јосипа Франка и комунисти жељни револуције ширили су гласине да Срби намеравају да католике преведу у православље и на тај начин држава је већ на почетку била суочена и са тим проблемом.

Земља је била подељена на 56 изборних јединица и једноставно није било могуће контролисати толики простор пошто је земља била велика. Нерешени су били економски и аграрни проблеми због пренасељености високог степена. Становници су живели на селу и већина становника је била неписмена. Нису били изграђени путеви, била је успорена модернизација и спречена економска сарадња између удаљених средина.

Питање валуте решено је 1920. године повлачењем из оптицаја аустроугарске круне и увођењем динара.

---

⁷ Љ. Димић, *Срби и Југославија. Простор, друштво и политика. Поглед с краја века*, Београд, 1998, 40-42.

⁸ В. Ћоровић, *Историја Срба*, Публик Практикум, Земун, 2010, 733.

Уследили су протести Хрвата и Словенаца зато што су њихови интереси били оштећени. Аграрно питање је посебно погодило муслимане у Босни и Херцеговини где су тек 1927. године укинута полуфеудални кметски односи. Пореско законодавство је били изједначено 1928. године док су пре тога били заступљени неједнаки критеријуми опорезивања. Држава је стално добијала зајмове из иностранства али су они били искоришћени у друге сврхе.

Ниједна влада није успела да обезбеди глобални привредно-финансијски програм за чије остварење би се нашла подршка и добили извори прихода. У Босни и Херцеговини криза достиже врхунац. Смањују се пољопривредне инвестиције, расту дугови сељака и више је узрока зашто је овакво стање биле заступљено. Економска ситуација у Далмацији, Црној Гори и Босни и Херцеговини је била алармантна. Присутна је оскудица хране на селу у Далмацији, Црној Гори и Босни и Херцеговини и ниски су приноси од кукуруза и сена. Подигнуте су цене жита и задуживања сељака су већа. Британски и француски листови прате збивања у Краљевини СХС. Најразвијенија је била текстилна индустрија због заштитних царина и намењена је била за војску, а најслабије је била развијена хемијска индустрија. Нагло је почела да се развија и графичка индустрија до 1930. године. Право радника на здравствено осигурање је изједначено 1922. године. Стране фирме су улагале свој капитал због рудних богатстава и вишка јефтине радне снаге.

Поред великог броја странака у држави, националистичке организације су имале велику улогу. У том периоду су створене организације југословенских националиста, српска национална омладина, хрватска национална омладина и четничка удружења.

Југословенска национална напредна организација, а касније ОРЈУН-а је основана у Сплиту 23.03.1921. године на иницијативу демократске странке са циљем да се после доношења Обзнане и атентата на министра унутрашњих дела Милорада Драшковића обрачуна са револуционарним радничким покретом. У мају 1922. године је установљен нов статут и организација мења име у организацију југословенских националиста.⁹ Покрећу борбени орган Победа који се служио најбруталнијим методима и сукобе се са немачком националном мањином у Војводини да би парирали радикалима. Предузимају се веће акције против хрватске националне омладине и у једном таквом сукобу гине у Госпићу Милан Цревар, члан организације, као реакција на малтретирање вође хрватске националне омладине Рудолфа Хорвата.

---

⁹ Б. Глигоријевић, *Организација југословенских националиста (ОРЈУНА)*, Институт за савремену историју, Београд, 1963, 17.

У Војводини желе да потисну економски јаке Немце, мађаризоване Јевреје и Мађаре и жеља им је да парирају радикалима, док у Вишеграду нападају чланове Југословенске муслиманске организације. Упоришта су им била у Сарајеву, Тузли, Косовској Митровици, Приштини и Скопљу, а касније и у Словенији. ХРНАО се сукобио са ОРЈУНОМ у Загребу и вођство ХРСС се оградило од њихове странке. После сукоба у Загребу, власт је забранила хрватска национална друштва. Четничка удружења настала 1924. године под називом Удружење српских четника за Краља и Отаџбину и Удружење српских четника Петар Мркоњић је била полувојна снага режима која је коришћена за борбу против бугарских комита, радника штрајкача и демонстраната.

Након избора за Уставотворну скупштину 28.11.1920. године победу је однела демократска странка коју су предводили Љубомир Давидовић и Светозар Прибићевић. Иза њих су били радикали Николе Пашића, а трећа по снази била је комунистичка партија која је успела да однесе победу у 37 општина: Београду, Крагујевцу, Нишу, Пироту, Шапцу, Ваљево, Ужицу, Убу, Чукарици, Ђаковици, Лесковцу, Кавадарцу, Куманову, Велесу, Прилепу, Лешници и Скопљу.¹⁰ После њих је следила хрватска републиканска сељачка странка Стјепана Радића, словенска људска странка Антона Корошеца и муслиманска организација Мехмеда Спаха. У децембру 1920. године заседала је Конституанта, а њен први председник Иван Рибар је био на челу тог органа до 2.07.1921. године када је тај орган укинут.

Главна питања која су морала бити решена су била су у вези са уређењем будуће државе. Жене и војници нису имали право гласа на изборима. Устав је коначно донет после више месеци и држава није пропала у том тренутку иако се тога највише бојао престолонаследник Александар. Видовдански устав је усвојен 28. јуна 1921. године.

За Устав је гласало 223 посланика, против је било 35, а уздржаних 161. Устав су бојкотовали представници хрватског и словеначког народа и комунисти.¹¹ Хрватска републиканска сељачка странка Стјепана Радића није гласала зато што је сматрала да је Устав донет простом већином, а не двотрећински. Престолонаследник Александар је у име краља Петра I Карађорђевића положио заклетву на Устав.

По Уставу држава Срба, Хрвата и Словенаца је била уставна, парламентарна и наследна монархија на челу са династијом Карађорђевић. Законодавну власт је вршио краљ у сарадњи са Народном скупштином.

¹⁰ С. Цветковић, *Идејне борбе у КПЈ 1919-1928*, Институт за савремену историју, Београд, 1985, 84.

¹¹ Дневни лист „*Политика*“ број 4733 од среде 28. јуна 1921.

Била су загарантована политичка права и грађанске слободе. Земља је била подељена на покрајине: Србију, Хрватску, Славонију, Словенију, Војводину (Банат, Бачка и Барања), Босну и Херцеговину, Далмацију и Црну Гору. Извршна власт је припала Министарском савету односно влади коју је краљ именовao, а који је био одговоран њему и Народној скупштини. Након полагања заклетве на Устав, извршен је покушај атентата на регента Александра.

Идеја о атентату на регента се јавила још 1919. године када је Никола Ковачевић наговестио Сими Миљушу на конференцији у Новом Саду да је погодан час за атентат. Међутим они су похапшени због сарадње са мађарским револуционарима и та идеја није могла бити реализована.

У тренутку док је са Иваном Рибаром, председником Уставотворне скупштине био у аутомобилу бачена је бомба од стране зидарског радника Спасоја Стејића Баће, члана комунистичке партије Југославије. Регент није повређен, али је уследио већи притисак власти на комунисте.¹² У атентат су били умешани поред Стејића, Милош Златар, Јошка Јухас и Младен Маринковић. Атентат Стејића је представљао израз протеста против реакције белог терора коме је радничка класа била изложена после доношења Обзнане. На суђењу 25.01.1922. године је изјавио да је идеја и сам атентат његова лична ствар, да је испланирао атентат маја 1921. године и да је бацио бомбу не против регента већ против оних који треба да штите закон, а не да га газе.¹³ После седам месеци истраге и штрајка глађу због одлагања суђења, Спасоју Стејићу је коначно суђено 25.01.1922. године.

На Видовданском процесу оптужено је њих 33. Спасоје Стејић је првобитно осуђен на смрт, али је казна преиначена на 20 година робије, као и Лајош Чаки. Остали су ослобођени, али су због пропаганде осуђени на казну од 2-4 године робије. Стејићева бомба је подстакла чланове терористичке организације Црвена правда да организују и реализују атентат на министра унутрашњих дела Милорада Драшковића.

Пре тога је донета Обзнана 29.12.1920. године против Комунистичке партије Југославије тј. забрана рада због њихових тежњи да насилно дођу на власт уз помоћ револуције. Партијско руководство је гајило наду да ће бити повучена Обзнана, а Сима Марковић покушава да придобије Радића за подршку. Радић одбија сарадњу због страха од Италије, Мађарске и Бугарске.

---

¹² Ф. Чулиновић, *Југославија између два светска рата*, књига прва, Хисторијски институт Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу, Загреб, 1961, 360.

¹³ С. Цветковић, *нав.дело*, 115.

Након неуспешног атентата на регента, уследила су хапшења комуниста и они су наставили свој рад у илегални. После доношења Обзнане, полиција је дошла до сазнања да у Загребу делује илегалан клуб комунистичке средњошколске омладине. Комунисти су били огорчени и 21.07.1921 убили су министра унутрашњих дела Милорада Драшковића због доношења Обзнане. Тај злочин је извршио Алија Алијагић, члан комунистичке организације Црвена правда у сарадњи са Родољубом Чолаковићем и Димитријем Лопандићем. Рудолф Херцигоња је успео да побегне у Беч. Терористичку организацију Црвена правда су основали Рудолф Херцигоња, један од оснивача СКОЈ-а, Родољуб Чолаковић и Јанко Мишић. У Бијељини је формирана терористичка група када су јој приступили Димитрије Лопандић, Никола Петровић, Стево Ивановић и Алија Алијагић, док је у Загребу организацију преузео Јанко Мишић, Златко Шнајдер, Маријан Стилиновић и Стјепан Ковачевић. После атентата су похапшени Ковачевић, Галовић, Биер, Кнежевић, Такач, Мишић, Стилиновић, Бутковић, Шнајдер, Соравија и Каузларић. Волнар је изјавио да Мишић, Стилиновић и Шнајдер нису чланови СКОЈ-а, већ присталице и сарадници анархистичког листа Дие Актион.

Према замислима Шнајдера атентат је требао да се организује, а са њим су се усагласили Стилиновић и Мишић. Одржан је судски процес који је трајао од 27-31. маја 1921. године и на том процесу Јанко Мишић је признао да је члан комунистичке омладине и да му је Цвегер дао новац, а према писању политике Шнајдер је изјавио да је био присталица терора зато што је пролетеријат стављен ван закона. Атентат је требало извести одмах, а не после четири месеца.¹⁴ Пресуда је донета 4.06.1921. године у корист оптужених. Због недостатка доказа Шнајдер је кажњен због лажне пријаве полицији, а остали оптужени су ослобођени. Према изјави Чолаковића, план је био да се организује атентат на Николу Пашића, Светозара Прибићевића или министра Куковца на спроводу генерала Јовановића. Због немогућности да се учини, одложен је за недељу када је био Ускрс. Међутим ни тада није било могуће, понестало је новца и Алијагић је отпутовао у Загреб до Чолаковића. Следећа прилика се указала 3. маја 1921. године када је после забаве демократске странке, Никола Петровић на излазу сачекао министра унутрашњих дела Милорада Драшковића и потегла пиштољ који није опалио и побегао је. Група напушта Београд плашећи се да не буде разоткривена. Сматрао је Чолаковић да су партијски руководиоци у Загребу Ђура Цвијић, Сима Миљуш, Камило Хорватин и Аугуст Цесарец знали и одобравали рад на организацији терористичких група као и Рудолф Херцигоња.

---

¹⁴ Исто, 109.

После сазнања да је Милорад Драшковић отпутовао у Делнице, одлучили су да изврше атентат Чолаковић, Херцигоња, Лопандић и Алијагић. Чолаковић је желео да се освети Драшковићу због рударског штрајка из Креке када су деца и жене избацивани на снег због штрајка рудара. Рудолф Херцигоња се тек 17. јула сложио са Чолаковићем и Лопандићем у Максимиру да се изведе атентат, али ко то учини, да изврши самоубиство. После договора отишли су до Алије Алијагића који је отпутовао у Локве 18. јула и 21.07.1921. године са два хица усмртио је министра унутрашњих дела. После атентата, режим је кренуо да се обрачуна са комунистима. Светозар Прибићевић као министар унутрашњих дела повео је полицијску хајку против комуниста уз помоћ југословенске напредне националистичке омладине (ОРЈУН-е). Уследили су немили догађаји и невине жртве које су пале као жртве режима. Прва жртва је био Милош Златар који је у Љубљани ухапшен 2. јула и који је открио планове комунистичке партије за револуцију. Након што је утврђено да је невин, пуштен је из Главњаче на слободу, али је од последица полицијске тортуре преминуо. Слично искуство је доживео и неки Вељковић који је 2. септембра ухапшен у Солуну. За њега се мислило да је Младен Маринковић. Пуштен је из затвора, али је умро после недељу дана од задобијених повреда. Демолирани су листови који су објавили да је за атентат крива централна влада у Београду. Већ је 26. јула разматран владин нацрт закона о заштити државе. Изгласан је првог августа закон о заштити државе после гласања. Од 244 посланика, 190 гласова је било за, а 54 против доношења закона.

Влада је донела Закон о заштити државе који је ступио на снагу 3.08.1921 уместо раније Обзнане. Поништени су мандати комунистичким посланицима и они као странка нису могли више да учествују на изборима. Судски процес је завршен 26.10.1921. године када је Алија Алијагић осуђен на смрт вешањем, док су Чолаковић, Лопандић и Никола Петровић осуђени на 15 година робије, а Стево Ивановић на 2 године робије.

После смрти свог оца Петра 16.08.1921. године, краљ постаје Александар I Карађорђевић. Исте године умире у Антибу крај Нице црногорски краљ Никола Петровић. Наредне године се формира хрватски блок и ту заједницу су чинили хрватска републиканска сељачка странка, хрватска заједница, хрватска странка права и хрватски раднички савез.

Законом од 26.04.1922. године земља је била подељена на 33 области уместо да је било од 12 до 15 области. Администрација је била компликована и без резултата, као и чиновници.

На конгресу у Загребу 10.09.1922. године Радић је заступао став да се дотадашње име Краљевине СХС замени југословенским и да се образује Југословенска заједница братског споразума и праве демократије, али није нико прихватио ту идеју. Једино је демократа Љуба Давидовић лично отишао на тај конгрес, па је дошао у сукоб са владом и режимом. Прибићевић је био против тог конгреса као и против Николе Пашића и његових метода.¹⁵ Уследио је пад влада које нису могле да реше хрватско питање и оставка радикала Николе Пашића 4.12.1922. године због различитих гледишта на државна питања, а Пашић је желео да створи хомогену радикалску владу у чему је и успео 16.12.1922. године. Његова влада је трајала до 27.07.1924. године када га је наследио Љубомир Давидовић.

Одржани су избори у марту и у том периоду Народна Скупштина није испунила мандат. Страни представници су указивали на кризу у држави. Стјепан Радић одлази у иностранство на консултације са Лондоном, Паризом, Берлином, Москвом и Бечом. Чехословачке дипломате су тврдили уколико радикали не победе на изборима да ће се распустити Скупштина и увести војна диктатура.¹⁶

Априла 1923. године формиран је федералистички блок који су чинили хрватска републиканска сељачка странка, југословенска муслиманска организација и словенска људска странка са радикалима ткзв. Марков протокол који ће бити раскинут у тренутку када радикали буду саставили хомогену владу.

Уследила је критика режима због Видовданског устава, корупције у чиновништву и зато што су политичари гледали личне интересе, а не државне интересе. У делу Бранислава Глигоријевића можемо запазити да је министар финансија 1924. године Милан Стојадиновић упозорио краља на финансијску кризу у земљи.

Грешке су учињене и према јужној Србији, Војводини и Босни и Херцеговини због самовоље органа власти и толеранције насиља и злоупотреби. Преко шест година су радикали држали ресор министарства аграрне реформе. Министар аграрне реформе од 1925-1927. године био је Павле Радић који је предузимао реформе у Далмацији, а запостављао је Санцак, Босну и Херцеговину и Косово. Села су посебно заостала у Босни и Херцеговини. Једна од највећих неправди била је подела земље на области. Географ Јован Цвијић који је био компетентан да расправља о овом питању, није чак ни позван на сарадњу.

---

¹⁵ В. Ђоровић, *Илустрована историја Срба*, Народна књига, Београд, 2005, 155.

¹⁶ Н. Шарац, *Успостављање шестојануарског режима 1928. године*, Свјетлост, Сарајево, 1975, 85.

Хрвати су желели сарадњу у Парламенту и да измене ствари на боље, али су ова битна питања остала по страни због страначких несугласица. 1924. године федералистичком блоку прилазе демократе и формира се опозициони блок. Влада крајње политичка нестабилност због које су забринути и страни посматрачи. Влада Љубомира Давидовића је желела сарадњу са хрватском републиканском сељачком странком 1924. године и у том периоду је сазивана Скупштина и извршене су персоналне измене у чиновничком апарату, израђени су закони против корупције и промењена је позиција према Совјетском Савезу и због тог потеза је краљ Александар желео да откаже поверење Љуби Давидовићу.¹⁷ Уследила је оставка министра војске генерала Стевана Хаџића.

Постојале су комбинације да се образује влада са Степом Степановићем и југословенским послаником у Ватикану Јосипом Смодлаком, али је на крају образована влада Николе Пашића и Светозара Прибићевића. Влада 1924. године се није могла одржати због говора Стјепана Радића. На непарламентаран начин је срушена влада која је формирана 27 јула 1924. године. Почетком новембра, тачније 6.11.1924. године владу су образовали Никола Пашић и Светозар Прибићевић, а странка Стјепана Радића је растурена. Крајем децембра 1924. године је донета одлука да се Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави примени и на хрватску републиканску сељачку странку.

Он је ухапшен и оптужен по Закону о заштити државе због уласка у Трећу интернационалу. Краљ је по трећи пут поставио владу Николе Пашића и Светозара Прибићевића. Земља је била погођена аграрном и финансијском кризом.

Светозар Прибићевић напушта југословенску демократску странку и оснива Самосталну демократску странку која је пришла радикалима у одбрани Устава. 8.02.1925 на изборима у Хрватској, Радић односи победу и радикали желе да склопе савез са Хрватима и одвоје се од сарадње са демократама, а сличне жеље и код Хрвата постоје.

Када упоређујемо изборе 1923. и изборе 1925. године, хрватска републиканска сељачка странка и радикали су имали више присталица, ЈМО и СЛС су задржали своје позиције, а демократе и Савез земљорадника су изгубили велики број својих гласача. Занимљиво да ниједна од радничких странака није била заступљена у Скупштини. Краљ Александар је преко посредника Душана Пелеша, Мите Димитријевића и Антуна Шлегела успоставио контакт са Стјепаном Радићем у затвору и тада је Стјепан Радић прихватио писмену изјаву која је саопштена крајем марта 1925. године.¹⁸

---

¹⁷ Н. Шарац, *нав. дело*, 90.

¹⁸ Н. Шарац, *нав. дело*, 95.

После саопштења Павла Радића 27.03.1925. године да признаје народно јединство, Видовдански Устав и династију Карађорђевић и избацивања из имена странке републиканска странка, образована је прва влада радикала и радићеваца под председништвом Николе Пашића и обустављени су политички прогони, неповорења и сплеткарења. Уследио је нови политички курс и поништено је чланство у сељачкој Интернационали. Након пуштања Стјепана Радића из затвора он одлази у посету краљу на Блед. Свечано је дочекан у Загребу и као делегат Друштва народа у Женеви, новембра 1925. године је проглашен за министра просвете.

Крајем 1925. године, група око Лорковића и Анте Трумбића уз подршку припадника ХСС је формирала у јануару 1926. године хрватску федералистичку сељачку странку. ЈМО се одрекла поверења влади. У селима Босне и Херцеговине прорадикалско муслиманско омладинско удружење Осман Ђикић је уз помоћ СРНАО вршило терористичке нападе на ЈМО.

Због несугласица између посланика Љубе Јовановића и Николе Пашића долази до расцепа радикала у Војводини, Далмацији и Босни и Херцеговини. Аутор сматра да је краљ Александар желео да ослаби и потчини странке, а затим да формира четврту партију.¹⁹

Због фракција Срба и Хрвата, утицај Парламента слаби. Стјепан Радић држи говоре у Сарајеву и Дубровнику, а Никола Пашић подноси оставку 8.04.1926. године због афера сина које су приписиване њему. Никола Пашић умире 10.12.1926. године.

После смрти Николе Пашића ниједна личност није била способна да одржи јединство и владали су политичари који нису дорасли ситуацији која се налазила пред њима. Нови вођа радикала постаје Никола Узуновић који је био слаб политичар. Прве две владе Николе Узуновића нису излазиле пред Скупштину, док је трећа влада пала у Парламенту, али је одлуком краља задржала своје функције. По жељи краља Александра у пету владу Николе Узуновића 24.12.1926. године су уведена два генерала – министар војске је постао Стеван Хацић, а министар саобраћаја Милосављевић. У овом периоду Стјепан Радић предлаже да се образује југословенска влада са генералом на челу, а Светозар Прибићевић се јавно залаже за идеју о диктатури.²⁰

Карактеристика 1927. године је да партије наступају појединачно. Пре избора за обласне Скупштине 23.01.1927 године уследио је раскид радикала и Радића.

---

¹⁹ Исто, 98.

²⁰ Исто, 99.

Радикали су образовали нову владу са словенском људском странком Антона Корошеца, док посланик хрватске републиканске сељачке странке захтева да се Парламент растури и успостави диктатура због тога што нема другог решења у земљи. Опозиција доводи у Скупштину наог човека са траговима физичког малтретирања које је задобио у београдском затвору. Изјављује Спалајковић, југословенски посланик у Паризу да прилике и односи у Парламенту забрињавају све наше пријатеље на Западу. У часопису Српски књижевни гласник Илија Шуменковић и Федор Никић сматрају да је једина алтернатива у диктатури.²¹

Формирана је нова влада 17.04.1927. године радикала и демократа под вођством Велимира Вукићевића и рад владе је био онемогућен због притисака Хрвата који нису били део те владе. У овој влади су се налазиле демократске фракције Војислава Маринковића и представници југословенске муслиманске организације. Стјепан Радић образује сељачко-демократску коалицију са Светозаром Прибићевићем односно пречански фронт који је имао негативну конотацију за Србе преко Дрине 11. новембра 1927. године. Основао је коалицију због тога што је претходно био одбачен од радикала и краља Александра. Он је сматрао да је влада Веље Вукићевића била најнепарламентарнији режим од свих режима. Краљ Александар 15.06.1927. године распушта Народну Скупштину и расписује ванредне изборе за 11.09.1927. године. Милан Сршић је тражио да се одложе избори зато што није желео сарадњу са ЈМО. Југословенска демократска странка се поцепала на две струје-присталице Давидовића и Маринковића, а радикали на 3 струје. Хрватска сељачка странка тежи да придобије муслиманске гласаче, а на шефа ЈМО је организован неуспешни атентат.

Светозар Прибићевић у Загребу изјављује: „ Колико кошта невино проливена српска крв са Кајмакчалана да је Срби коначно отплате. “ Одзив бирача на изборе 11.09.1927. године је био слабији него 1925. године. Радикали и ХСС губе своје симпатизере, а за демократе је гласало 100.000 више гласача. Већи број гласова су добили Савез земљорадника и социјалистичка партија. Опада популарност хрватске сељачке странке. У Скупштини је владала политика насиља и тешка психолошка атмосфера и само је било питање времена када ће избити крвопролиће које се догодило крајем јула 1928. године. Почетком фебруара 1928. године, Љуба Давидовић је успоставио сарадњу са представницима СДК-а и у том тренутку добио више присталица од Војислава Маринковића који је затражио оставку министра своје партије.

---

²¹ Исто, 100.

Криза владе Веље Вукићевића је уследила због приговора влади око непоштовања слободе избора, тортуре која се примењује у затвору Главњачи, задуживања сељака и неравномерних пореских оптерећења и изазвала је жустре полемике.²²

Да би омео зближавање Светозара Прибићевића и Љубе Давидовића, двор је указао поверење и почести само Радићу. У току кризе, краљ је нудио Радићу, Перићу и Маринковићу да саставе вишестраначку коалициону владу. Ниједан није испунио услове краља због немогућности компромиса СДК-а и радикала и неодлучности Љубе Давидовића. Иако је поднео оставку Веља Вукићевић, опет му је поверен мандат од стране краља. У аудијенцији код краља 19.02.1928. године, Радић је предлагао краљу прелазну владу под представништвом генерала. Светозар Прибићевић изјављује: „ Боља и поштенија отворена диктатура од овог лажног парламентаризма. “До атентата у Скупштини Стјепан Радић је слао захтеве да се образује влада на челу са војним лицем краљевог поверења и гајио је Радић наклоност према генералу Петру Живковићу. Лист Политика је 20.02.1928. године објавила имена лица која долазе у обзир изван Парламента за председника владе. На том списку су се налазили Петар Живковић, Петар Пешић, Живојин Балугџић, посланик у Берлину и Димитрије Јанковић, министар двора. Нову владу је образовао поново Веља Вукићевић 23.02.1928. године и ту владу су чинили демократе, СЛС и ЈМО. Љубомир Давидовић и Милан Грол су исказали подршку Вукићевићу, док је Стјепан Радић наглашавао да је влада Вукићевића пала са облака. Вукићевић је био одсутан са седница, Светозар Прибићевић је гајио дубоки презир према Скупштини. На седницама се расправљало о нехуманим поступцима према београдским затвореницима, расподели буџетских средстава, глади у Црној Гори, Босни и Херцеговини и Далмацији, тражили су се нови инострани зајмови, ратификоване су Нептунске конвенције због чега су избиле антииталијанске демонстрације у Сплиту, Осиеку, Загребу, Дубровнику, Љубљани, Скопљу, Београду и Сарајеву.

Од фебруара до јуна 1928. године расправе су биле пуне мржње и влада је била оптужена за деструктивну делатност. Члан Савеза Земљорадника Топањанин изјављује 1.03.1928. године да идемо све ниже. Ниво нашег Парламента опада док је колега Чубриловић у јуну тражио реакције на упаде и претњу употребом оружја. Председник Народне Скупштине је 9.06.1928. године морао да позове полицију да интервенише. Наредио је да се из сале удаље кажњени посланици. На зборовима Стјепан Радић најављује да ће хрватска сељачка странка до јесени доћи на власт. Пропада последњи покушај да се дође до компромиса.

---

²² Исто,107.

На састанку Савеза Земљорадника 18.06.1928. године Владимир Ристовић, уредник Јединства иза кога стоји Веља Вукићевић је објавио памфлет са претњама и најавама физичке ликвидације Стјепана Радића. Хрватски лист у Осијеку објављује натпис да шефа ХСС треба одстранити из политичког живота. У Скупштини је владала расправа опозиције да се против бившег министра Суботића подигне оптужница.

Пре самог атентата, посланик радикала Пуниша Рачић је захтевао да се вођа хрватске сељачке странке медицински прегледа. Криза у Парламенту је достигла кулминацију 20.06.1928. године на 83. седници Скупштине када су после међусобних претњи посланици хрватске сељачке странке вређали Рачића да је терориста и да је убијао Арбанасе док је био на Косову. Посланик радикала, Пуниша Рачић који је пореклом из Црне Горе је након те изјаве рекао посланицима да повуку реч, међутим они нису желели и испалио је пет метака у правцу опозиције и том приликом је убијен Павле Радић и Ђура Басаричек, а рањени су Стјепан Радић, Иван Пернар и Иван Гранђа. Рад Парламента је прекинут, а до мањих нереда је дошло у Загребу. Атентат који је извршио Пуниша Рачић је био плод кризне ситуације због несређених односа Срба и Хрвата који се манифестовао на релацији Загреб-Београд. За злочин у Скупштини било је и оних који су тврдили да је све унапред смишљено и да је то реализација председника Парламента Нинка Перића.²³ Такође поред ове тврдње, постоји доказ тј. писмо Трумбића које је написано у Београду 9.06.1928. године са потписом директора листа Народна трибуна Пантелије Јовановића адресирано на Вељу Вукићевића и сараднике да се отворено тражи глава Стјепана Радића и Светозара Прибићевића и да се не могу више толерисати.²⁴ Ови искази су потврђени на суду. Звонимир Кулунцић, аутор књиге „Атентат на Стјепана Радића“ која је издата у Загребу тврдио је да су у атентат умешани Пуниша Рачић као и сарадници Драган Бојовић, Томо Поповић, Василије Трбић и Драгутин Луне Јовановић. Индиректно се оптужује и краљ Александар I Карађорђевић, Нинко Перић, Милан Стојадиновић, командант Београда Мирко Милосављевић, Димитрије Мита Димитријевић и Антон Корошец. Кружиле су приче да је атентат подстакао Антон Корошец са знањем краља пошто је Пуниша Рачић посетио Антона Корошеца дан пре атентата и поуздано се зна да Антон Коршец није трпео Стјепана Радића. Претпоставке је потврдио Станко Мајцен, шеф кабинета Антона Корошеца.²⁵

²³ А.Р.Милетић: «*Др Нинко Перић о злочину у Народној Скупштини 20 јула 1928. године*», Токови историје, Београд, број 1-2/2003, 7-16.

²⁴ Текст *Југословенски лист*, бр.234 од 3.10.1928.

²⁵ Б. Петрановић, *нав.дело*, 194.

Након атентата политичари су изразили жаљење због крвопролића у Скупштини. Власт је одлучила да забрани скупове и уведена је цензура штампе и остале репресивне мере по наређењу министра унутрашњих дела Антона Корошеца који је преузео владу 27. 07.1928. године. Краљ је посетио Радића док је био у болници, а Рачић се предао и осуђен је на двадесет година робије. Радић је отпуштен из болнице и отпутовао је за Загреб, али је почетком августа преминуо услед здравствених компликација због дијабетеса. После сахране убијених посланика Павла Радића и Ђуре Басаричека, њихове удовице су дошле код краља и том приликом је краљ изјавио да ће на себе преузети школовање деце убијених хрватских посланика и да ће поправити њихове домове и отплатити њихове дугове.

Представници СДК-а су одлучили да бојкотују Народну Скупштину и тежња им је била да стишају ситуацију и задрже пуну контролу над масама у Хрватској. Захтевали су да се распусти Народна Скупштина, спроведу вишестраначки избори под владом опозиционих партија и ревизију Устава. Решење су тражили у виду персоналне уније или различитих форми федеративног уређења. Краљ Александар је покушао да арбитража о идеји за ампутацију Хрватске и позвао је Прибићевића и Радића на сарадњу али су они одбили да прихвате његове идеје. Краљ своје намере открива будућем председнику Народне Скупштине Илији Михаиловићу.

Краљ је 7. јула 1928. године позвао Прибићевића у Двор и рекао му следеће: „Желим да се расцепимо, нећу рат са Хрватима. Боље да се расцепимо у миру као Швеђани и Норвежани, ми ћемо повући наше трупе“.²⁶

У новом сусрету са Прибићевићем, краљ Александар је изјавио: „Мој покојни отац је говорио да се са Хрватима не можемо споразумети. Они су вековни непријатељи Срба. Размислите о томе“.²⁷

Крајем јула 1928. године поново је образована влада четворног блока на челу са Антоном Корошецом који је задржао ресор министра унутрашњих послова и ојачао је позиције клерикалног покрета увођењем у кабинет шефа хрватске сељачке стране Стјепана Барића, а за министра је изабран Хрват из демократске странке Г. Анђелиновић. Стјепана Радића је наследио Влатко Мачек који је ширио дефетистичко расположење према краљу и желео је конфедерацију као и независну државу Хрватску у сарадњи са пречанским Србима и њиховим вођом Светозаром Прибићевићем.

---

²⁶ С. Прибићевић, *Диктатура краља Александра*, Просвета, Београд, 1952, 86.

²⁷ *Исто*, 90.

Расте напетост, избијају инциденти у Босни и Херцеговини и спрема се оружани устанак у Загребу. У јесен 1928. године су најкрупнији привредници у Хрватској дигли глас против политике хрватске сељачке странке, а комунисти одбили кампању критике против СДК-а. Социјалистички прваци су упутили критике због ограничавања демократије, разарања парламентаризма и тражили су ревизију Устава на начелима децентрализма.²⁸

Прибићевић је позван да дође код краља и том приликом је изјавио да су они мањина и да треба да се приклоне већини иако је Мачек изјавио да би Прибићевића оставио на цедилу.

Коначно је сазвана Народна Скупштина 1.08.1928. године после атентата у одсуству опозиције која је ратификовала Нептунске конвенције. Уследила је консолидација односа са Италијом. Краљ је у Паризу, у новембру 1928. године изјавио да је влада Антона Корошеца кратка провизорна солуција. У радикалној странци су владале дилеме око Антона Корошеца или Петра Живковића.

Режим Корошеца је трпео озбиљне притиске због партиципације са ЈМО од стране радикала у Босни и Херцеговини Б. Зељковића, Б. Калуђерчића, М. Петковића и Милана Сршкића који се у сукобу Вукићевића и Станојевића држао по страни и имао подршку двора. Демократе теже стабилизацији режима Корошеца.

Крајем 1928. године Љуба Давидовић тражи споразум са СДК-а да би се избегла тотална ликвидација парламентарног система. ЈМО пружа подршку режиму Корошеца због функције министра Спаха и прихватају закон о беглучким земљама. Незадовољни су били чланови Савеза земљорадника, радикали Милана Сршкића и одређене групе у ЈМО. У иностранству Самостална демократска коалиција врши пропаганду и на тај начин стиче публицитет. Влатко Мачек одлази у Праг и Лондон. У Прагу није примљен од стране Бенеша и Масарика, док у Лондону није обавио разговор са Мекдоналдом.

Анте Трумбић је од октобра до краја децембра 1928. године контактирао политичке, јавне раднике и дипломате у Паризу, Лондону, Прагу и Бечу. Покушао је А. Бастид, потпредседник спољно политичког одбора француског Парламента да посредује и водио је разговоре са политичарима у Загребу, Београду и са краљем Александром као и британски посланик у Београду В. Кенард што му је касније замерено. Одржао је састанке са краљем Александром и Антоном Корошецом пре одласка на отварање британске изложбе уметника у Загребу. Такође је разговарао и са представницима СДК-а. Након повратка у Београд опет је посетио председника владе.

---

²⁸ Н.Шарац, *Успостављање шестојануарског режима 1928. године*, 150.

Немачки посланик у Београду А. Кестер изјављује да решење политичке кризе „многа мање зависи од радикала и демократа, но од снаге чије је седиште у Двору и министарству војске.“²⁹

Шеф савеза Земљорадника Ј. Јовановић је упозорио режим да нико не одговара за своја рђава дела. У Пакрацу и Загребу избијају протести.

Краљ Александар своје намере крајем новембра саопштава Николи Узуновићу од кога добија потврдан одговор. Усмене поруке Александра Узуновићу пренео је генерал Петар Живковић који је већ учествовао у припреми државног удара као и предузетник Шлегел који је из Загреба 6.12.1928. године пренео краљу информацију о односима у врху опозиционих странака.

Најделикатнији задатак је поверен др. Мате Дринковићу који је обавестио истакнуте личности у Хрватској и контактирао Влатка Мачека неколико пута. Краљу су упућене изјаве у којем препоручује себе и још тринаест угледних Хрвата који могу бити извршиоци великих дела за државу.

Из трећег писма од 22.12.1928. године можемо закључити да Влатко Мачек није предвидео планове краља, али је иницирао примену непарламентарних метода. Корошец подноси оставку 30.12.1928. године коју је краљ уважио 2.01.1929. године.

Кривицу за пад владе, радикали и дворски кругови су приписивали демократама. Након разговора са Антоном Корошецом и Илијом Михаиловићем, председником Народне Скупштине краљ је одлучио да се консултује са лидерима партија. Аца Станојевић и Веља Вукићевић су примљени 3.01.1929. године, а сутрадан су у аудијенцију код краља дошли Влатко Мачек, Светозар Прибићевић, Љуба Давидовић, Антон Корошец и Храсница док је 5.01.1929. године краљ Александар поново обавио разговоре са лидерима хрватске сељачке странке, радикалима и демократама.

Такође се саветовао и са генералом Стеваном Хацићем и универзитетским професором Слободаном Јовановићем. Краљ је издао званично саопштење председништва владе да се остале странке нису изјасниле против предлога СДК-а. Пошто краљ Александар није имао више ниједну алтернативу, окупио је најумније људе и посаветовао се са њима. Одлучио је да уведе лични режим у нади да ће се ситуација у земљи побољшати.

---

²⁹ Н. Шарац, *нав.дело*, 157.

Краљевина СХС је била окружена земљама које нису биле задовољне одлукама конференција које су већ одржане и страховала је од избијања већих сукоба на граници па је морала дипломатски или војно да решава те спорове. Аустрија је желела рестаурацију Хабзбурга и залагала се за ревизију уговора у Сен Жермену. Мађарска је била незадовољна уговором који је склопљен у Тријанону и сматрала је да треба да јој припадне Војводина, Прекомурје и Међумурје. Након што је угушена мађарска болшевичка револуција 1919. године од стране бившег аустријског адмирала, у пролеће 21.03.1921. године стигао је из Швајцарске у Мађарску цар Карло II да прими власт али није се могао одржати. Уз интервенцију Југославије, Чехословачке и Румуније он је коначно протеран.³⁰

Бугарска је одбијала да призна уговор који је склопљен у Неју и желели су ревизију уговора. Показала је претензије према Македонији и подржавала је сепаратистичке организације попут ВМРО-а.

Између Румуније и Југославије је закључен савезни уговор 7.07.1922 године, а спор око Баната делимично је решен удајом румунске принцезе Марије 1922. године за краља Александра која му је следеће године родила сина Петра II. Уговор је коначно закључен 1924. године када је Краљевина СХС добила Банат. Мађари су желели Војводину. Будимпешта је тражила Сенту, Сомбор, Суботицу, Темишвар и Вршац. Председник српске владе Милован Веснић је 15 априла прихватио француско-мађарске преговоре ако би они послужили за подунавско смиривање.

У Загребу су одржане демонстрације једног одељења војске Народног вијећа. Организатор је био неки Мурко, италијански изасланик који је узвикивао Стјепану Радићу и независној републици. Том приликом је погинуло петнаест војника. Због укључености у ове догађаје, Стјепан Радић је у марту 1919. године ухапшен. Из затвора је тајно слао писмо италијанском министру спољних послова на мировни скуп у Версају против српске окупације Хрватске уз једну народну петицију против уједињења са 200.000 потписа.

Црногорски краљ Никола Петровић је био бесан на свог унука краља Александра зато што му је забрањен повратак на Цетиње и то му никада неће опростити, као ни то што је жртвована Краљевина Црна Гора заједно са Краљевином Србијом за Краљевину СХС која ће касније постати Краљевина Југославија.

---

³⁰ В. Ђоровић, *нав. дело*, 172.

Присталице краља Николе су подигле устанак под називом Божићни устанак 1919. године, али је тај устанак угушен. Црна Гора се у том тренутку налазила под снажним притиском Италије која се трудила на сваки начин да уништи тек створену државу. Један италијански новинар дошао је у Котор и помогао да се организује устанак присталица краља Николе са циљем да се Црној Гори призна међународни статус независне државе са пуноправним чланством у Лиги народа. Краљ Никола пребацује председнику Француске Поенкареу због изјаве да ће Француска штитити интересе и вољу црногорске нације.³¹ Британци су сматрали да нема основа да у Црној Гори постоји покрет за потпуну самосталност.

У Словенији је деловао клерофашистички покрет под утицајем Ватикана. Одржан је и корушки плебисцит за антијугословенску пропаганду и Корушка је на крају припала Аустрији. На плебисциту у Далмацији се 96% народа изјаснило за Краљевину СХС. Мањина католичког и муслиманског становништва је одобравала Краљевину СХС. Постоји могућност да су папири Трумбића и резултати плебисцита у Далмацији утицали на америчког председника Вудра Вилсона на који начин да реши југословенско питање.

Потенцијалну опасност представљали су немачки фолксдојчери којих је било око пола милиона у Војводини и на југу албанска национална мањина која је основала Косовски комитет који се залагао за оцепљење Косова и Метохије од Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца.³² Преко чланова Косовског комитета успостављене су везе са Албанцима на Косову и Метохији и створена је мрежа доушника који су уз помоћ Италије желели да створе Велику Албанију са КиМ, Црном Гором и Македонијом. На Косову и Метохији, као и у северозападној Македонији они су настојали да подрију југословенску власт нападима на жандармерију, војску, државне службенике или мирне насељенике.³³

Арнаути су мрзели Краљевину СХС због неравноправности и притисака које су трпели од стране режима. У новембру 1920. године постигнут је споразум са ВМРО о заједничкој акцији комита и качака и разграничења између Македоније и Албаније. Тај споразум су потписали Хасан Приштина, Бедри Пејани и Хоџа Кадри. На конференцији у Валони 1924. године донета је одлука од стране Александра Протогера и албанских представника да се у марту подигне устанак на КиМ. На власт у Албанији 1924. године долази група Фан Ноли. У сарадњи са Бугарима почињу да помажу качаке. Наша влада је помогла бившем шефу владе Ахмеду Зогу који се нашао на нашој територији да организује своје присталице и сруши режим Нолија.

³¹ М. Екмечић, *Стварање Југославије 1790-1918*, књига II, Просвета, Београд, 1989, 825.

³² Љ. Димић, *Културна политика Краљевине Југославије 1918-1941*, књига трећа, Стубови културе, Београд, 1997, 8.

³³ Ж. Аврамовски, *Албанија између Југославије и Италије 1918-1924*, Београд 1984, 153-181.

Зогу је постао председник албанске републике.³⁴ Тада је ликвидирано питање разграничења између Југославије и Албаније и Југославији је припао манастир св. Наума и крај око Врмоша. Италији су сметале ове везе и желела је да их уништи. Албанија је склопила савез са Италијом 27.11.1926. године и постала је италијански протекторат. Почетком пролећа 1927. године Италија нас је оптужила да спремамо упад у Албанију, а 19. марта изјавила да она неће на то мирно гледати. Након склапања уговора о пријатељству Краљевине СХС и Француске 11.09.1927 године, Италија је као одговор склопила споразум са Албанијом на 20 година 22.11.1927. године. Припадници ВМРО убацивали су качаке северно, а комите јужно од Качаника. Убиством Протогеровога, његов наследник Иван Ванчо Михајлов успоставља сарадњу са Хасаном Приштином под покровитељством Италије која шаље оружје и финансира ову организацију.³⁵

У јуну 1919. године основан је бугарски земљораднички народни савез, а 7. 10.1919. године за председника Треће коалиционе владе изабран је Александар Стамболијски који је желео да успостави добре односе са Краљевином СХС. Касније је покушао да се обрачуна са ВМРО који су уживали подршку Италије, нарочито након доласка на власт фашистичког дучеа Бенита Мусолинија 1922. године и желели су да реше македонско питање. У то време у Бугарској је била заступљена глад, шпекулације, велика незапосленост као и тешко стање привреде.³⁶ Уз помоћ ВМРО и опозиције извршен је државни удар и на власт у Софији је дошао Александар Цанков. После доласка на власт Цанкова успоставља се сарадња са Албанцима. Грkokатолици гаје наклоност према режиму Цанкова. Циљ бугарске католичке цркве је да шири бугарску пропаганду путем бугаризације и да придобије велике католичке државе.

Александар Стамболијски је убијен 14.06.1923 године тако што му је одсечена рука којом је потписао споразум са Краљевином Југославијом 23. марта 1923. године.³⁷

После доласка новог вође ВМРО Ивана Ванче Михајлова појачане су терористичке активности у Краљевини Југославији и у Бугарској. Иван Ванчо Михајлов и Анте Павелић су 1927. године закључили споразум који је одиграо кључну улогу у атентату на краља Александра. Почели су напади на јавне личности и државне чиновнике као и на недужно становништво који су трајали до 1928. године. Након обрачуна са Протогеровим, ВМРО се поделио на 2 фракције. У периоду од 1922-1930. године извршили су 63 атентата када су страдали генерал Ковачевић у Штипу и државни функционер Прелић у Скопљу.

---

³⁴ В. Ђоровић, *нав. дело*, 169.

³⁵ Б. Петрановић, *Историја Југославије 1918-1988*, I, Нолит- Београд, 1988, 108.

³⁶ Група аутора за историју Бугарске, И. Баева, *Бугарска између два светска рата*, Клио, Београд, 2008, 307.

³⁷ В. Казимировић, *Србија и Југославија 1914-1945*, књига друга, Крагујевац, 1995, 349.

У Совјетском Савезу владају бољшевици који су дошли насилним путем на власт након фебруарске и октобарске револуције 1917. године када је убијена царска породица Романов. Краљевина СХС је са овом земљом успоставила дипломатске односе, а тек касније су они постали интензивни. У овој земљи је настала Коминтерна која се залагала за рушење версајског поретка. Свим силама се трудила да сруши у почетку Краљевину СХС, а касније Краљевину Југославију. Пошто су у Совјетском Савезу постојале две супростављене стране црвени и бели Руси, Краљевина СХС је пружала уточиште белим Русима и од Антанте добијала финансијска средства. Када је Француска донела одлуку да се укину финансијска средства, Краљевина СХС је одбила да прими беле Русе.

Комунистичка партија Југославије од 1919-1928. године

На конференцији у Москви донета је одлука да се оснује у Краљевини СХС комунистички савез Пелагић од повратника из Русије. Тај савез је касније прерастао у социјалистичку радничку партију Југославије на конгресу уједињења 20-23.04.1919. године када је усвојен програм. Уследила је осуда Друге интернационале и присупање Трећој интернационали. Крајњи циљ је био уништење капитализма и успостављање комунистичког друштва. Образовано је централистичко партијско веће са Филипом Филиповићем, као главним секретаром на челу. Поред њега партијско веће су чинили и Сима Марковић, Владимир Ћопић, Митар Трифуновић, Живко Топаловић и Јово Јакшић.

Створен је јединствен синдикални раднички покрет и у октобру је основан Савез комунистичке омладине Југославије – СКОЈ у Загребу као самостална комунистичка организација која је окупљала студенте у Београду, Загребу и Паризу који су чинили Сима Миљуш, Владимир Ћопић, Аугуст Цесарец и Рудолф Херцигоња.

Први конгрес СКОЈ-а је одржан јуна 1920. године када је усвојен програм, статут и приступање комунистичкој омладинској Интернационали. У Краљевини СХС, комунисти су 21. јуна организовали генерални штрајк против интервенција у Совјетској Русији и Мађарској. Претходно је на општинским изборима у априлу 1920. године у Хрватској, Славонији, Далмацији као и у Подгорици остварена победа.

На другом конгресу у Вуковару 20-25.06.1920. године дефинисани су циљеви партије и промењено је име у КПЈ – Комунистичка партија Југославије. Партија се залагала за успостављање совјетске федерације балканско-понунавских земаља, стварање народне и црвене војске, експропријацију и социјализацију производње и трговине, обавезно васпитавање омладине, раздвајање цркве и државе и укидање државних дугова.

Аграрно питање се одлаже. За председнике централног партијског већа изабрани су Павле Павловић и Јаков Ластарић, а за секретаре Филип Филиповић и Сима Марковић. Избија сукоб између фракција: центрумаша и комуниста због различитих погледа на решавање питања која су била актуелна. На конгресу у Вуковару центрумаше су представљали Живко Топаловић, Мија Радошевић, Милорад Белић, Сретен и Јово Јакшић и Драгиша Лапчевић који је напустио конгрес, а остали су осудили одлуке Вуковарског конгреса, оптужили Коминтерну за расцеп, негирали су марксистички карактер болшевизма и тражили да се сазове ванредни конгрес.

Након објаве брошуре Прилози за наша спорна питања, руководство КПЈ је донело одлуку децембра 1920. године да их искључи из партије. На изборима су освојили близу 200.000 гласова. Влада је донела Обзнану због штрајкова који су организовани у Словенији и Босни и милитаризације рудника под изговором да су комунисти криви за стање у држави. Сима Марковић је био против илегалног апарата партије док се многи нису слагали са његовим ставом.³⁸ У марту 1921. године комунистичкој партији Југославије прилазе и југословенска социјалдемократска странка Словеније и социјалдемократска странка Југославије у Хрватској, Славонији, Босни и Војводини која је осуђивала Обзнану, али је сматрала да су комунисти одговорни за доношење тог закона.

Након покушаја атентата на регента Александра и убиства министра унутрашњих послова Милорада Драшковића донет је Закон о заштити државе. Према том закону злочин је био сваки вид писане или усмене комунистичке пропаганде.

Изабран је Заменички извршни одбор у којем су били Моша Пијаде, Триша Кацлеровић и Кошта Новаковић и они су у случају хапшења чланова већа били руководиоци илегалне партијске организације. У септембру 1922. године Сима Марковић је изабран за секретара Заграничног комитета КПЈ и од тада постоји двојно руководство. Десна фракција Симе Марковића и Павла Павловића одбила је да расправља о узроцима пораза и повукла се. На другој конференцији КПЈ маја 1923. године у Бечу победу је однела левица и Триша Кацлеровић је изабран за секретара. Тада је упућена помоћ гладнима у Русији и прихваћени су бугарски комунисти после убиства Стамболијског и пропасти септембарског устанка. Обновљен је легалан рад КПЈ краткотрајно за време владе Љубомира Давидовића 1923-1924. године. Стално су биле трзавице између левике и деснице. Десница је била против повезивања са сељацима.

---

³⁸ С. Цветковић, *нав. дело*, 101.

Расправа о националном питању била је увод у одржавање треће конференције КПЈ у јануару 1924. године. На тој конференцији је утврђен јаснији концепт револуционарног радничког покрета. Сима Марковић је сматрао да је национално питање уставно питање и након давања аутономија створили би се услови за слободну класну борбу, док је Триша Кацлеровић заговарао револуционарну борбу. Прихваћен је предлог о федеративном државном уређењу републиканског облика.

На петом конгресу је Краљевина СХС означена као версајска творевина у којој су Срби хегемони који тлаче остале народе и сложили су се са чињеницом да је треба разбити. Вербално помирење фракција уследило је на конгресу у Бечу 17-22.05.1926. године када је признато постојање македонске нације. Помирење је трајало краткотрајно све док се Сима Марковић није нашао на челу партије.

Расте антифракцијско расположење у загребачкој партијској организацији 1927. године и десници су сметале снажне личности радничког покрета Иван Крндељ, Ђуро Салај, Ђуро Ђаковић, Јосип Броз, Благоје Паровић, Иван Томанић, Јосип Краш и Блаж Валијин. Фебруара 1928. године на осмој загребачкој партијској конференцији осуђене су фракционе борбе и то становиште је заступао Јосип Броз заједно са чланом комитета Андријом Хебрангом. Интервенисала је Коминтерна у мају 1928. године када је отвореним писмом поставила на челу руководства Ђуру Ђаковића. Основна парола отвореног писма била је дубље у масе. У новембру 1928. године Јосип Броз је осуђен на пет година робије на бомбашком процесу због тога што су пронађене бомбе у његовом стану. На суду је изјавио да не признаје буржоаски суд и да је за њега једино компетентан суд његове партије.³⁹ Дефинитивно су осуђене борбе леве и десне фракције и уклоњени су из КПЈ носиоци фракцијских борби на четвртом конгресу 5.11.1928. године у згради партијске школе Роза Луксембург у Дрездену када је изабран нови Централни комитет који су чинили Ђуро Ђаковић, Ђуро Салај, Жика Пецарски, Лазар Стефановић и Јован Малишић и тада је Коминтерна позвала на разбијање Краљевине СХС.

После конференције у Версају, нерешено је било питање границе између Италије и Краљевине СХС. Италија је желела да успостави доминантну улогу на Балкану и у Подунављу кроз економску добит, а у Африци је желела контролу над колонијама тако што ће сузбити француски утицај. Ватикан постаје бранилац италијанских интереса и лист *Le Osservatore Romano* преко својих написа подржава сепаратизам и независну хрватску републику. У Словенији даје подршку Аустријанцима.

---

³⁹ Б. Петрановић, *нав. дело*, 178.

У североисточној Србији и Војводини Румунима, у Црној Гори независној црногорској Краљевини, а у југозападној Србији Албанцима. Ватикан је главни непријатељ према јадранском питању и исказује незадовољство одлукама тајног Лондонског уговора.⁴⁰ Против Краљевине СХС делује званична италијанска обавештајна служба, војска као и добровољачке формације песника Данунција који су заузели Ријеку која је требала да буде тампон зона између Краљевине СХС и Италије. Они су септембра 1919. године прогласили прву корпоративну државу. Циљ Италије је био да припоји цело приморје Краљевине СХС до Сплита и да створи пет аутономних држава: Албанију, Црну Гору, Далмацију, Словенију и Хрватску.⁴¹ Ватикан поздравља манифестације у Риједи. Краљевина СХС је велика сметња ватиканско-италијанским плановима на Балкану, желећи да настави политику Аустроугарске, Италија се залагала за мађарско-бугарско-румунску групацију 3.07.1920. године и уследили су напади на француско-мађарске преговоре.

У Пули је Мусолини одржао говор 24.09.1920. године када је изјавио да су фашисти запалили установе у Трсту и Пули и затражио је Јадран за Италију. Француски и енглески посланик врше притисак на премијера Веснића да прихвати преговоре са Италијом. Преговори између Сфорце са италијанске стране и Милована Веснића и Анте Трумбића су успешно реализовани и потписан је Рапалски споразум 12.11.1920. године према којем се Италија одрекла Далмације, а Краљевина СХС се одрекла Истре. Италија је добила Црес, Лошињ, Ластово, Палагругу и Задар.

На овај начин је Италија признала Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца и договорили су се да ће поштовати уговоре из Тријанона и Сен Жермена. Италија је желела да Краљевина СХС буде под њеном контролом и залагаће се да је одвуче од Француске. У Риједи је 24.априла победу однео Занела, али је већ 27. априла срушен и побегао је у Бакар који се налазио на територији Краљевине СХС. Односи су опет били затегнути. Италијани су евакуисали Корчулу, Паг, Буковицу, Дрниш, Книн, Сплит, Шибеник, Бенковац и Задар.

После склапања Рапалског уговора, Немачка је подржавала Краљевину СХС и вођени су интензивни преговори Александра и фон Келера у јануару 1921. године. Француски посланик се жалио на активност германизма у Краљевини СХС.⁴² Италија жели да дође на чело Мале Антанте, чему се противи Француска.

---

⁴⁰ Љ. Димић, Н. Жутић, *Римокатолички клерикализам у Краљевини Југославији 1918-1941*, Прилози за историју, Београд, 1992, 30.

⁴¹ В. Винавер, *Југославија и Француска између два светска рата*, Институт за савремену историју, Београд, 1985, 823.

⁴² *Исто*, 28.

Влада ривалитет између Италије и Мале Антанте због поступка Бенеша да Мађарској додели Шопрон и Краљевина СХС је незадовољна. У Риједи Занела постаје премијер. Италија напада француске војне мисије у Венецији и Милану и организује демонстрације. Присутан је бес у Краљевини СХС због Италије и Француска се плаши конфликта који би могао да избије између Италије и Краљевине СХС, да не би морала да бира коју ће страну изабрати у случају рата.

Фашисти руше режим Занеле у марту 1922. године и јачају везе са Мађарском, Албанијом, Македонијом, Хрватима и ВМРО.⁴³ Италијани запоседају Ријеку 3.03.1922. године и уводе италијанску власт. Друштво Народа је било немоћно.

Мусолини ступа на власт 31.10.1922. године и жели сарадњу са Енглеском, излаже захтев за колонијама и противи се аншлусу Аустрије. Његова политика према Француској се може поправити ако се реши питање Туниса. Италијанска штампа је престала да напада Француску. У Краљевини СХС влада страх због тога што се Мусолини може споразумети са осталим ревизионистичким земљама. После доласка Мусолинија на власт, Ватикан је у фашизму видео једну силу која је у стању да сузбије бољшевички покрет и они стрепе да би падом Мусолинија, завладао бољшевизам. Италија се нада ће преко Ватикана успети да сузбије доминацију Француске и Велике Британије на Блиском Истоку, у Палестини и Сирији. Срдачни односи између Италије и Квиринала су били још јачи због заједничке непријатељске политике према Француској, Великој Британији, Чехословачкој и Краљевини СХС.

Међутим Мусолини изјављује да жели најбоље односе са Краљевином СХС. Саветује Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца да гледа према Солуну, а не према Јадрану. У Албанији спречава фашисте да не би дошло до сукоба. Генерални министар спољних послова Контарини захтева од Нинчића да му преда Угљан као компензацију за ратификацију уговора и италијанску помоћ која је усмерена према Солуну. Успостављају се добри односи са Будимпештом и Румунија је под притиском. Због такве ситуације румунски министар Дука одлази у Рим желећи да склопи споразум. Такође Мусолини нуди Бенешу преговоре да би се решио аустријски проблем. Ситуација са Краљевином СХС се опет враћа на почетак преговора, због одлуке да се од ријечке луке створи конзорцијум од представника Ријеке, Краљевине СХС и Италије. Након конференције у Ђенови, Италија жели савез са Совјетима, Немачком и Енглеском да би потисла Француску и Малу Антанту, мислио је енглески посланик.

---

⁴³ Исто, 40.

У Африци се сукобљавају француско-италијански интереси због тога што Француска жели да натурализује италијанске грађане и ти сукоби трају до 1935. године. Избија сукоб Италије око Аустрије са Малом Антантом. Та криза је решена Женевским протоколом 1922. године. Контарини, представник Италије тврди да ће се убрзо распасти Краљевина СХС и Чехословачка. Бенеш предлаже споразум Мале Антанте и Италије. Италија нуди Краљевини СХС компензацију. Краљевина СХС да добије део луке Барош, а Италија Ријеку. Француска жели да се склопи споразум Италије са Краљевином СХС. Пашић жели да спор око Ријеке реши швајцарски президент као арбитар. Контарини нуди тројни пакт – Рим, Париз и Београд који прихвата Нинчић.

Након рушења режима Стамболијског у Бугарској од стране ВМРО, Краљевина СХС припрема трупе за напад зато што је прекршен мировни уговор који је потписан у Неју. Мусолини сматра да уговор није прекршен и да нема основа за напад. Италија пружа помоћ ВМРО-у. У августу 1923. године убијен је италијански генерал Телини који је радио на разграничењу у Албанији. Мусолини шаље улиматум Грчкој и анектира Крф. Форин офис жели да сузбије Мусолинија, али га Французи бране. Таква ситуација плаши Београд. Мусолини тражи помоћ Немачке у случају да она нападне Краљевину СХС, а Француска пружа помоћ. Међутим тај захтев је одбијен. У Женеви је 12. септембра 1923. године потврђен Рапалски уговор и Спалајковић говори да ће Краљевина СХС убрзо уступити Ријеку Италији. Немачка тврди да се у случају сукоба Италије и Краљевине СХС она неће уплитати. Француска тврди да ће бранити интересе Краљевине СХС у случају евентуалног сукоба.

Крајем септембра Сумонте инсистира да Италија добије Ријеку, а Краљевина СХС Барош и делту, као и пакт пријатељства. Поенкаре је незадовољан зато што ако би дошло до сукоба Француске и Немачке, Краљевина СХС не би могла да учествује у сукобу због пакта са Италијом. Барер 28.10.1923. године схвата да Краљевина СХС ускоро напушта ријечку државу и да ће се под контролом Италије коначно наћи Ријека. Мусолини напада француску политику, а Поенкаре не предузима ништа док се питање Ријеке не реши.

Спалајковић 27. 11.1923. године предлаже да се након склапања споразума Краљевине СХС и Италије око Ријеке, закључи споразум између Краљевине СХС и Француске који Ларош прихвата. Почетком јануара 1924. године Мусолини убрзава преговоре са Краљевином СХС и жели да спречи Бенеша да уреди пакт Француске и Београда. Пакт је служио Краљевини СХС према Бугарској, а Италији против француско-чехословачког савеза.

Савез између Италије и Краљевине СХС ликвидира акције Италије, Мађарске и Бугарске. Пре него што је потписан споразум у Риму, Спалајковић путује у Париз и Поенкаре одобрава споразум. Југословенска влада након што је увидела да се ствари не могу изменити, прихватила је нагодбу. Након тога Спалајковић одлази у Рим где је 27.01.1924. године потписан Римски споразум са Италијом. Решено је питање Ријеке. Мусолини упозорава да Краљевина СХС не склапа пакт са Француском због мира. Мусолини се хвали да његов пакт са Краљевином СХС спречава француски империјалистички утицај.

У априлу 1924. године, Ларош упозорава Бенеша да не склапа споразум са Италијом, док се не склопи пакт између Краљевине СХС и Француске. Италија саопштава да жели пакт и са Румунијом. Поенкаре ратификује уговор о Бесарабији и сузбија продор Мусолинија у француску Малу Антанту. Мусолини поручује у јулу 1924. године да је Немачка изузетно опасна и да не треба склапати споразум са њом.

У периоду од 1922 до 1926. године, Мусолинију је загарантована безбедност на Дунаву и Балкану зато што има подршку Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца и Чехословачке. Успео је да сузбије француски утицај и успоставио је експанзију у Африци и у Албанији. Склопио је Нептунске конвенције 27.05.1925. године чиме су решена главна саобраћајна и правна питања у вези Ријеке. После решавања питања Ријеке, Мусолини је започео акцију у Албанији. Бенеш поздравља споразум Италије и Краљевине СХС и каже да ће Чехословачка такође склопити пакт са Италијом. Контарини у марту говори о могућем блоку Краљевине СХС, Румуније, Чехословачке и Пољске под вођством Италије.

Рим је задовољан зато што није реализован пакт између Париза и Београда и онда они желе да склопе пакт са Краљевином СХС али је све прошло безуспешно због чињенице да краљ Александар није отпутовао у Рим. Преко добијања колонија и сређивања односа у северној Африци, Италија тежи да се побољша односе са Француском. На Балкану је ситуација другачија, пошто Краљевина СХС жели да се обрачуна са терористичком организацијом ВМРО коју финансира Италија и у Албанији је ситуација алармантна зато што је прогнани краљ Зогу враћен на власт уз помоћ Краљевине СХС. Односи су се погоршали и Италија се спрема за рат, али у Риму влада забринутост због француске политике. У Италији фашизам достиже врхунац. Мусолини се залаже за безбедност на Дунаву и колоније у северној Африци и у овом периоду Италија постаје права велесила која води преговоре са осталим земљама.

Односи са Квириналом су се погоршали почетком јануара 1927. године када су фашисти наредили да се уређују гимнастичка друштва у местима која имају мање од 20.000 становника који су слични организацији ОРАО у Краљевини СХС. Папа Пије II упутио је писмо кардиналу Гаспарију да ова мера вређа католичке интересе. После споразума са надлежним бискупима, папа је био присиљен да изјави да дозвољава да се од стране католичког свештенства пружи верска помоћ фашистичким организацијама. Контарини напада француску спољну политику. Штреземан одбија границу на Бренеру коју је затражио Мусолини и Бадолџо верује да ће Италија бити снажна и агресивна држава 1935. године па због тога жели савез са Паризом. У Локарну 1925. године три силе су се сложиле да ће успоставити дипломатске односе са Немачком.

Спољна политика Краљевине СХС са пријатељским земљама

Главни фактори на које је могла да се ослони Краљевина СХС у спољној политици били су Француска која је у неким случајевима гледала своје интересе, а некада су се ти интереси поклапали са Краљевином СХС и Мала Антанта, организација коју је створио Краљ Александар преговорима са Румунијом и Чехословачком. Француска је била отворена за продор културе, давала је стипендије српским студентима, зајмове за набавку оружја преко руског посредства и стабилизацију валуте.

Велика Британија је водила политику принципа равнотеже.⁴⁴ Француска је такође имала великог утицаја у војсци. У пракси Француска није желела да се замера Италији која је увек правила планове за продор на Јадранско море и да се избори за колоније у Африци где су њихови интереси били супростављени и те две силе су покушале да се изборе за примат у Подунављу. Краљевина СХС је са Француском склопила савез тек 1927. године.

Немачка у овом периоду није значајан политички фактор због тога што је после Првог светског рата морала да плаћа високе ратне репарације, а када нису били у стању да плаћају више, уследила је француска окупација Рура и тај чин је означио слом немачке привреде. Она успева да се опорави захваљујући америчком Довесовом плану и да постане веома опасна након светске економске кризе 1929. године. Односи између Немачке и Француске се поправљају 1925. године када је одржана конференција у Локарну. Наредне године је Немачка примљена у Друштво народа.

---

⁴⁴ Д. Херцигоња, *Велика Британија и спољнополитички положај Југославије 1929-1933*, Институт за савремену историју, Београд, 1987, 11.

Склопљен је 1928. године пакт Бријан-Келог између Француске, Велике Британије, Немачке, Пољске, Чехословачке, Италије, Јапана и Сједињених Америчких Држава и чинило се да до рата неће доћи. Међутим систем одржања безбедности се нашао пред колапсом услед светске економске кризе и тоталитарна идеологија попут нацизма је доживела врхунац доласком Адолфа Хитлера на власт 1933. године.

Француска је за Краљевину СХС била носилац версајског поретка, главни фактор стабилности у Европи и бедем ка Немачкој и Совјетском Савезу. Кроз споразум са Француском, Краљевина СХС је желела да обезбеди мир који је претио да буде угрожен због претензија Бугарске, Мађарске, Румуније и Италије. Замршени односи су владали са Енглеском због тога што је Енглеска желела демократску Немачку и обнову Европе, док је Француска посматрала ствари другачије. Италија је желела да сузбије француски утицај на Балкану и у Африци. Због бољшевичке револуције која је избила у Русији, окренула се Пољској и Чехословачкој. Након признања Краљевине СХС 5.06.1919. године, италијанска штампа напада Француску.

После пораза на изборима Орланда, на власт долази Нити који жели да спречи француску хегемонију. Избијају инциденти у Риједи, Ђенови и Торину. Осудила је италијанску помоћ Мађарској када је испоручено оружје и намирнице и интервенисала је да би се срушила мађарска социјалистичка револуција која је заведена 1919. године.

Краљевина СХС је одбила да се повинује захтевима Париза и да учествује у рушењу режима у тренутку када је формирана сегединска реакциона влада. Након пораза Клемансоа на изборима, нови премијер Француске постаје Милеран који жели да успостави преговоре са Италијом и Краљевином СХС и склопи споразум 1920. године. Залажу се против аншлуса Аустрије која би била припојена Немачкој. Париз је разочаран у САД и Енглеску. Милеран жели француски продор на Рајну, Баварску, Аустрију и Мађарску због немачке позиције и шаље представнике у Ватикан да успоставе преговоре, али је цела мисија окончана безуспешно.

Захваљујући новој политици за коју се Париз залагао, Немачкој је дозвољено да се економски опорави. У мају 1920. године је склопљен споразум са Мађарском око француске експлоатације пруга и будимпештанске луке. Због склапања споразума са Мађарском, Немачка и Енглеска су се успротивиле, док је Краљевина СХС прихватила споразум.

Премијер Веснић је сматрао да ће завладати мир у Подунављу.⁴⁵ Са Совјетима су заоштрени односи због помоћи коју Француска пружа белој армији. Милеран је изјавио да не признаје совјетску Русију, а Пољаци улазе у Кијев. Совјети се не мире са оваквом ситуацијом и руше пољску владу након чега Пољаци траже помоћ од савезника. Краљевина СХС изјављује да ће у пољско-руском рату остати неутрална.

Краљ Александар и Бенеш су у страху. Енглески посланик јавља у марту 1920. године да треба да се формира тројни блок који би чинили Краљевина СХС, Румунија и Чехословачка под називом Мала Антанта. Тај пакт би био уперен против интереса Немачке, продора Совјета и ревизионистичких земаља. Краљ Александар изјављује да никада не би бранио Румуне од продора Совјета. Краљевина СХС прима у земљу беле Русе за које добија финансијска средства од Антанте. Французи обустављају плаћање и Краљевина СХС одбија да прима руске емигранте. На иницијативу Француске, долази до зближавања Румуније и Краљевине СХС. Румунски министар иностраних послова Јонеско жели да се склопи споразум са Краљевином СХС и Чехословачком због претњи Бугарске и Мађарске да ће их напасти, а у том случају је Румунија спремна да изврши мобилизацију и заштити суседе.⁴⁶

Одбрамбени савез између Чехословачке и Краљевине СХС је склопљен 14.08.1920. године. На тај начин ће Краљевина СХС моћи лакше да преговара са Италијом. Јонеско је желео поред Краљевине СХС и Чехословачку, Пољску и Грчку. Протокол је потписан са Бенешом. Француска се залагала да Румунија не буде део Мале Антанте и желели су зближавање Мађарске и Румуније због одбране Пољске. Због подршке Мађарске, Пољска је одбила да приђе Малој Антанти. Краљевина СХС је разочарана реакцијом Француске и штампа напада Француску зато што је била против Мале Антанте. Бенеш покушава да смири односе са Французима. Након повлачења Совјета из Мађарске и повратка Бертелоа, Мађарска је постала сувишна и Француска је прихватила Малу Антанту али је желела проширење са пољско-чехословачким савезом. Залагали су се за да Пољска склопи мир са Совјетима. Потписан је споразум са Румунијом. Краљевина СХС је на иницијативу Француске, морала да предузме помирљив став према Бугарима и са њима успостави преговоре који би довели до споразума. Међутим Румунија је заузела оштар став према Бугарској и премијер Веснић је нападао бугарског премијера Александра Стамболијског да је лош пријатељ Краљевине СХС. Након свих ових догађаја, односи са Румунијом су се побољшали, док су захладнели односи са Бугарском.

---

⁴⁵ В. Винавер, *нав. дел*, 20.

⁴⁶ *Исто*, 23.

На Блиском истоку избија сукоб Енглеске и Француске. Енглеска подржава Грчку, а Француска Турску. На крају је потписан мир са Турском 10.08.1920. године и Енглеска је добила мандат над Палестином и Ираком, а Француска Киликију. Французи су саопштили Румунима да никада неће послати своје трупе да ратују против Совјета и саветују Румунији да преговара са Совјетима.

Француска је почела да полаже све више наде у Малу Антанту и Пољску након што су пропали преговори са Мађарима који су одбили да продуже опцију Керзоа.⁴⁷ У фебруару 1921. године потписан је споразум са Пољском, а касније и војна конвенција против Немачке. На жалост Бенеша, закључен је споразум и са Румунијом 3.03.1921. године.

У јануару 1921. године нови француски премијер постаје Аристид Бријан који се залаже за антинемачку политику уз сарадњу са Пољском и Турском. У марту су Французи заузели немачке градове: Дизелдорф, Дуисбург и Рукорт и склопили пакт са Пољском. Његов успех се може посматрати и кроз призму пољско-немачких односа око Шлезеје која је заслугом Француске подељена између Пољске и Немачке, али је дошло до конфликта са Енглеском. Побољшали су се односи са Немачком.

Пашић изјављује да ће он увек бити уз Француску, док је у јулу 1921. године желео најбоље односе са Немцима зато што је био разочаран у Француску. Обећали су Французи краљу Александру да се неће мешати у сукобе београдског режима и хрватске опозиције. На иницијативу Француске, Пашић је одложио трговински уговор који је касније закључен у децембру 1921. године. Треба се организовати против болшевизма. Француска је заступала став да се не признаје СССР и да су против рестаурације Хабзбурга у Мађарској. На иницијативу Мале Антанте, Карло Хабзбург је морао бити протеран. На тај начин Пашић уцењује Французе и Енглеze речима: ако се врати Хабзбург, вратиће се Хоенцолерни, можда се направи и пакт Немачка-Аустрија-Мађарска-Бугарска-Грчка-Турска и Русија. Одлуком конференције амбасадора Карло је протеран, али се он касније вратио и коначно је протеран у октобру после снажне интервенције Мале Антанте и донет је закон којим је забрањено да се врати на престо. Склопљен је савез између Чехословачке и Румуније 23.04.1921. године уз тајни услов да Чехословачка пошаље оружје у Румунију у случају напада Совјета и закључен је војни савез. Краљевина СХС је одуговлачила да потпише споразум са Румунијом и коначно је то учинила 7.06.1921. године. Предузете су мере за очување споразума из Тријанона и Неја и војна конвенција је закључена 3.07.1921. године.

---

⁴⁷ Исто, 26.

Аустрија је у овом периоду у кризи и тражи помоћ од Француске, Енглеске, Италије и Краљевине СХС. Захтева Француска од Краљевине СХС да она евакуише Бају, Барању и Печуј да би се средили односи са Мађарском што она и чини. Италија и Немачка желе сарадњу која је уперена против интереса Француске и Бријан жели да се спречи аншлус Аустрије. У ток грчко-турског рата, Француска је уз Турску, а Енглеска уз Грчку. Солун се нуди Краљевини СХС.

Потписан је споразум са Турском и Француска мора да напусти Киликију. Уследили су напади енглеске штампе на Француску. Саветују Француска и Енглеска бугарском цару Борису да се не меша у грчко-турске сукобе, међутим Бугари након демарша Француске и Енглеске одустају од одлуке да упадну у грчку Тракију.

Пашић изјављује да је Албанија од животног интереса за Краљевину СХС, али Француска се противи његовој одлуци и тражи да се војска Краљевине СХС заустави.⁴⁸ Сазвана је конференција Друштва народа и донета је одлука ако Албанију не може да одбрани Друштво народа, онда нека на предлог Француске и Енглеске буде италијанско првенство у Албанији. Енглези су признали албанску владу. Проглашена је албанска неутрална зона и послата је комисија да утврди границе. Признато је италијанско првенство у Албанији 16.11.1921. године. Пашић се опет разочарао у Француску.

Наследник Бријана постаје Рејмон Поенкаре који се залаже за политику која је усмерена против Енглеске и признања Совјетског Савеза. Бенеш покушава да среди односе Француске и Енглеске, као и Италије и Краљевине СХС. На конференцији у Ђенови априла 1922. године потписан је споразум између СССР-а и Немачке. Поенкаре захтева да се закључи споразум између Краљевине СХС и Италије. Краљевина СХС саопштава да прво Италија испуни одредбе Рапалског уговора из 1920. године и напусти Сушак и Задар. Поенкаре одбија преговоре са Совјетима, док штампа у Краљевини СХС позитивно пише о Совјетима са којима жели да успостави сарадњу. Барту жели да се Румунија наоружа. Краљ Александар се у јуну 1922. године се жени са румунском принцезом Маријом. Француска показује непријатељство према Грчкој коју посматра као енглески протекторат и против је уласка Грчке у Малу Антанту, док Краљевина СХС Грчку користи да би контролисала Бугаре. Успостављају се блиски односи Пољске и Краљевине СХС. Одушевљење у Паризу је кратко трајало зато што је након пада Скримунта, на власт дошао Нарutowич који није желео да склопи споразум са Прагом.

---

⁴⁸ Исто, 36.

Бенеш је забринут и моли Француску да интервенише због тога што Немачка жели добре односе са Краљевином СХС. Поенкаре се залаже за решење мађарског питања и жели обнову економских односа у Средњој Европи.⁴⁹ У септембру 1922. године Француска шаље кредите за Краљевину СХС, Пољску и Румунију. Поенкаре је разочаран у Лојда Џорџа због његове молбе да Краљевина СХС и Румунија спрече турску победу након победе над Грцима у Анадолији. Француска саветује Краљевину СХС да не шаље трупе. Краљевина СХС се уплашила Италије и тражи оружје од Француске, а Французи траже зближавање Београда и Софије. Поенкаре чини уступке левици и помаже Турској и Совјетима.

Француски радикал Ерио који ће касније постати премијер одлази у Москву да преговара са Совјетима и да потпише трговински уговор. Немачка није у стању да плати ратне репарације и Француска жели окупацију Рура.

Мусолини води перфидну игру са Француском и Немачком. Ако дође до сукоба Немачке и Француске, он ће помоћи Немачкој. У Немачкој је извршена окупација Рура 11.01.1923. године. Немачка је остала без угља па мора да тражи угаљ од Енглеске, Пољске и Чехословачке. На конференцији Мале Антанте у Синаји, Бенеш брани Француску. У Краљевини СХС долази до ескалације сукоба на мађарско-румунској граници и према бугарским комитама. Савет народне одбране тражи оружје од Француске, Енглеске и Чехословачке. Краљевина СХС намерава да набави оружје од Енглеза, али је дошло до застоја око плаћања и на крају је оружје набављено од Француза. У интересу Француске је да склопи пакт са Румунијом. Пољаци су бесни на Бенеша због савеза са Французима и Совјетима. У Паризу одбијају пакт са Краљевином СХС. Ерио тражи признање Совјетског Савеза од Енглеске иначе ће пакт склопити Совјети и Немци. Бенеш моли Французе да признају СССР, а затим ће то учинити и Мала Антанта. Совјетски Савез не жели преговоре са Француском иза леђа Немачке. Односи са Италијом се побољшавају након што је Француска спасила Италију пред Друштвом народа за агресију која је исказана према Грчкој, када је Мусолини након ултиматума заузео Крф, док су Енглези желели да сузбију његов утицај. Влада незадовољство у Београду због овакве реакције Француске.

Након атентата на Александра Стамболијског у Бугарској, француски посланик саопштава Краљевини СХС да Бугарска није прекршила споразум у Неју и да нема основа за напад, али саветује Цанкова да испуни одредбе мировног одговора и Нишки споразум од марта 1923. године са чим се сложила и Италија.

---

⁴⁹ Исто, 45.

У августу 1923. године склопљен је споразум у Лозани са Турском. Поенкаре жели да се склопи споразум са Краљевином СХС и плаши се чињенице да Француска не би могла да интервенише у Краљевини СХС у случају рата између Краљевине СХС и Италије зато што би Краљевина СХС била у пакту са Италијом. Француска неће донети ниједну одлуку док се не реши питање Ријеке. Спалајковић 27. новембра предлаже савез Краљевине СХС и Француске који прихвата Ларош, али након што буде склопљен уговор Краљевине СХС и Италије око Ријеке. У децембру Краљ Александар путује у Париз. У Паризу су срећни зато што ће ускоро бити решен проблем Ријеке. Италија нуди тројни пакт Француској. Решити прво питање Ријеке. Немачка почиње полако да се опоравља, док Француска стагнира.

Бенеш саопштава посланику Краљевине СХС Гавриловићу да Поенкаре жели распад Немачке и да се то не сме прихватити. Избегава споразуме са Пољском и Италијом. Керзон у Енглеској жели офанзиву против Француске у Средњој Европи. Ларош саопштава грчком посланику да споразум Краљевине СХС и Италије уклања акцију Италије, Мађарске и Бугарске.

Пре него што је склопљен споразум, Спалајковић 22.01.1924. године одлази у Париз да би тај споразум одобрила Француска. У међувремену споразум су склопили Чехословачка и Француска. Мусолини упозорава Краљевину СХС да не склапа пакт са Француском због мира. Бенеш упозорава Поенкареа да је најбољи начин заштите за Француску демократска Немачка. Жели да одржи добре односе са Немачком и у марту демантује вести немачке штампе о савезу са Паризом. Деманти је упутио и Поенкаре.

Пољаци не желе да се формира словенски блок који би био усмерен против Бенеша, савезника Француске. Они желе да се формира блок са Италијом, Румунијом и Мађарском. Варшава се боји француско-чехословачког пакта због блиских веза Бенеша са Совјетима и Немцима, већ жели савез са Француском који је уперен против Совјета.

Краљевина СХС и Чехословачка у њиховим очима изазивају негативно расположење и због тога гледају на ове две земље као на потенцијалне совјетске пријатеље. Боје се рата ако Немачка нападне Чехословачку, а онда Французи ступе у рат, Пољска неће бранити Праг. Пољаци иако гаје негативно расположење према Краљевини СХС, желе да склопе пакт са Румунијом и са Краљевином СХС. Донета је одлука да Пољска не мора да брани Чехословачку као и Француска. Краљ Александар треба да отпутује у Париз да потпише пакт са Француском.

Пашић уверава Париз да ће Александар стварно отићи, међутим то се неће обистинити. Поенкаре страхује да ће Пашић напасти Бугарску чим му се пружи прилика за акцију и због тога поставља услов Пашићу да обећа да неће напасти Бугарску ако жели да се склопи пакт. Спалајковић обавештава Париз да Пашић заиста стиже у Париз.⁵⁰ Поенкаре схвата да се све одлаже и сматра да је боље тако све док се не реши македонско питање. У случају да дође до сукоба Румуније и СССР-а, Краљевина СХС би се морала умешати, а влада то не жели. Поенкаре и лабуриста Макдоналд желе сарадњу. Краљ Александар жели да Италија дође на чело Мале Антанте. Поенкаре улаже протест.

Поенкаре успева да заустави продор Италије у Малу Антанту захваљујући ратификацији уговора о Бесарабији. Потписан је Бесарабијски протокол од стране Француске. Након ратификације уговора, почеће преговори о савезу. Румуни по споразуму из 1923. године евакуишу пограничне крајеве око Баната и добијају друге области. Ова вест је разбеснела Александра и уследили су напади на Румунију у штампи као и одушевљење што румунски краљ у Паризу није добио пакт.

У априлу 1924. године Поенкаре упозорава Бенеша да не склапа споразум са Италијом, док споразум не склопе Француска и Краљевина СХС. Пашић оклева да склопи споразум са Француском због интереса Енглеске и СССР-а. На крају пакт није реализован због одбијања Пашића и то саопштење је упућено и немачком посланику. Пакт је одбијен због тога што би се створио немачко-совјетски блок и румунско-француски због сукоба са Совјетима. Румуни зато што нису добили подршку Француске, окрећу се Енглеској и траже њено посредовање у Москви. Пада режим Поенкареа 28. маја 1924. године, који се залагао за пакт против Немачке.

Његов наследник Ерио ће се залагати за одржање колективне безбедности. У мају 1924. године на изборима у Француској победу односи радикал Ерио. Ако жели пакт нека Краљевина СХС учини први корак мислили су у Паризу. Влада радост у Прагу, а жал у Варшави. Ерио жели споразум са Енглеском и пружа руку Немачкој. Сматра да треба решити питање репарација. У августу је усвојен Довесов план који је предвиђао опоравак Немачке у периоду од 1.09.1924 до 17.05.1930. године. Овај план ће помоћи Немачкој да се потпуно опорави. Уследио је период споразума и мира. У јуну је образовао владу Ерио. Румуни су се упутили у Париз не би ли коначно потписали пакт са Француском, али нису успели у тој намери.

---

⁵⁰ Исто, 68.

У јулу Београд демантује преговоре са Паризом, а у августу треба у Париз да отпутује Маринковић који је све демантовао пред италијанским послаником.⁵¹ Преговори се нису реализовали зато што владу води у том периоду Љубомир Давидовић. Последње француске поруке за пакт су упућене 16. септембра 1924. године и нису више слате све до јесени 1925. године. У Италији влада позитивно расположење зато што нема пакта Париза и Београда, а Рим уговара састанак Мусолинија и Пашића. У овом периоду у Краљевини СХС је слабо заступљен француски капитал, док је повећан немачки капитал.

У новембру 1924. године враћа се Пашић на власт и жели сарадњу са Француском. Краљ Александар је требао да отпутује у Рим, међутим то се није остварило и пропао је италијански покушај да склопе пакт са Краљевином СХС.

Краљ Александар је отпутовао у Париз у децембру 1924. године. Воде се преговори са Паризом. Француска није желела пакт са Румунијом, док је Краљевина СХС одбијала споразум са Француском. Французи предлажу савез са Енглеском да би се смирила Италија која жели да се продужи тунишка конвенција за најмање пет година, па онда да уследе преговори. Преко добијања колоније Јубаланд од стране Енглеске, Италија жели да поправи односе са овом земљом. Мусолини захтева да се реше проблеми са Француском у Тангеру и Тунису. Енглеска одбија све уговоре да би се поправили односи Француске и Немачке. За Француску је везана Чехословачка, а Краљевина СХС пактом за Италију.

Поенкаре преговара са Совјетима, а Румуни врше притисак на Праг и Београд да не преговарају са СССР. Француска није желела сукобе са Совјетима због одбране сателита.⁵²

У јуну 1924. године Француска је признала Совјетски Савез. Касније у јулу је одборено Малој Антанти да ступи у преговоре са Совјетима. Ерио је изјавио након признања да сви стари савези остају на снази. Француска је тајно саопштила Енглеској да пактира са Совјетима да се не би угрозио савез Совјета са Немцима. Совјети се плаше да Немачка не приђе Западу, па предлажу да заједно она и Немачка сруше Пољску.

На Балкану Краљевина СХС се плаши ВМРО-а који влада у Бугарској, уз подршку Италије и утицаја Италије у Албанији. Краљ Александар је уплашен зато што Бугарска покреће македонско питање и шаље комите на границу. Италија преко Бугара жели да контролише Краљевину Срба, Хрвата и Словенаца и Французи се плаше евентуалног сукоба Бугарске и Краљевине СХС и саветују мир.

---

⁵¹ Исто, 70.

⁵² Исто, 74.

Париз је упозорио Софију да обуздају комите или ће уследити инвазија Краљевине СХС. Тодор Александров, члан ВМРО саопштава немачком посланику да може за двадесет четири часа подићи револуцију у Краљевини СХС. Он жели црквено-школску аутономију. Покушава са ВМРО да се обрачуна премијер Цанков који их хапси. Након жестоког притиска на Софију, остављена је комитска акција.

У Албанији је протеран краљ Зогу у јуну 1924. године. Париз је уплашен због овакве ситуације, али Пашић обавештава да ће Краљевина СХС остати неутрална. Нинчић обавештава француског посланика да је Стјепан Радић, вођа хрватске републиканске сељачке странке ван земље и да од Мађара добија новац, али посланик не верује. Због кризе која је избила у земљи, Александар није могао да отпутује у Париз. Влада Пашића је у јулу 1924. године сломила косовски качачки покрет, довела снаге у Македонију и растурила Независну радничку партију. Премијер Љуба Давидовић и опозиција покушавају да смире ситуацију, а Италијани су огорчени на Давидовића због тога што је он присталица француске и енглеске политике. У новембру 1924. године, нови министар спољних послова постаје Војислав Маринковић који сматра да је главна опасност за Краљевину СХС Немачка, а не Бугарска и и Мађарска.

Опозиција напада владу Давидовића и назива је сепаратистичко-бољшевичком због помоћи Радића влади. Маринковић успоставља преговоре са Совјетима и Румунијом са којом је потписана конвенција коју је Пашић касније одбио. Крајем новембра на власт се враћа Пашић. Енглеска и Чехословачка исказују свој бес. Маринковић одбија да поверује да Коминтерна покреће револуцију на Балкану. Штампана захтева да се створи снажан антибољшевички фронт. Радић је ухапшен од стране Пашића и Нинчића зато што је био у Москви и водио преговоре са Совјетима, а није смео.

Грчка влада је у септембру 1924. године потписала уговор о заштити мањина Политис-Калфов којим је словенска мањина у Грчкој сматрана за Бугарску, а у новембру је Краљевина СХС отказала пакт са Грчком. Жалио се грчки посланик Политис Француској, али Париз није видео акцију Краљевине СХС. Нинчић напада грчки став везан за пругу Ђевђелија-Солун. У случају рата, Французи не би могли да снабдевају Краљевину СХС. Нинчић је тврдио да бољшевизам угрожава Албанију и због такве одлуке послат је албански краљ Зогу који је претходно протеран, да сруши албански режим у чему је и успео. Италијани су сматрали да су изиграни и због акције Краљевине СХС према Бугарској, Албанији и Грчкој опет су се заоштрили односи са Италијом.

Контарини се залаже да сруши политичку супрематију Краљевине СХС и уговором од 1925. године проглашена је албанска независност. Италијани спремају планове који су против Краљевине СХС. Мусолини је наредио војсци да буде спремна и Краљевина СХС је очекивала италијански напад. Италија се уплашила француске пропаганде у Краљевини СХС и желела је Краљевину СХС да веже за себе. Уговорене су Нетунске конвенције у корист Италије и краљ Александар је био задовољан.

Француска и Енглеска су у том периоду заузеле зато што желе да преко конференције у Локарну успоставе добре односе са Немачком. Италија је стекла привилегован положај у Краљевини СХС и могла је да одржава везе са Бугарском, Мађарском и Грчком.

Краљевина СХС је у Француској видела јединог пријатеља и оружје је требало да стигне у лето 1925. године.⁵³ У јануару 1925. године на англо-француској конференцији донет је Сејдуов план који је требао да реши репарације, укине војну контролу над побеђеним државама и успостави стабилност. Почели су да сарађују представници Француске Бријан, Немачке Штреземан, Велике Британије Чемберлен и СССР-а Чичерин и они су желели да одрже безбедност у Европи. Призната је источна граница и Немачка се надала да ако успостави добре односе са Француском, да ће Пољска бити напуштена од стране Француске.

У Немачкој долази до смене министара. Русофила Малцина мења англофил Шуберт. Бенеш је у страху и одлази у Париз на преговоре. Француска изјављује да није дужна да брани Пољску од Совјета и пакт о арбитражи је склопљен између Немачке и Чехословачке. Бенеш је као и Чемберлен сматрао да ће Немачка и Италија ојачати за отприлике десет година.

Плисудски у Варшави поручује Берлину да заузме Аустрију.⁵⁴ Уговор о арбитражи потписују Чехословачка и Пољска, а Нинчић одбија да оде у Варшаву. Румуни страхују од напада Совјета и траже споразум са Француском који је одбијен у септембру 1925. године након што су Французи отпочели преговоре са Берлином и спремали уговор са Варшавом и Прагом.

Краљ Александар тражи да после Рајнског пакта, Краљевина СХС потпише пакт са Француском, да не би Краљевина СХС морала да потпише пакт са Римом. Актуелно је аустријско питање. Француска жели да Аустрија уђе у Малу Антанту, а Бенеш предлаже споразум са Римом о Аустрији и жели економски блок са Бечом.

---

⁵³ Исто, 80.

⁵⁴ Исто, 81.

Бријан жели да са Римом брани Беч, али Нинчић одбија да Италија брани Аустрију. Аустријско питање је све више раздвајало Малу Антанту.

Немачка је након уговора у Локарну, веровала да ће сузбити француски утицај. Енглеска и Француска неће моћи да склопе споразум и онемогућени ће бити односи Француске и СССР-а и на тај начин ће Немачка моћи да се посвети пољском питању. Границе на Рајни су биле важне, док су биле споредне граница на Висли. Енглеска би могла да спречи евентуални француски напад на Немачку, а Француска не би смела да нападне Немачку док мирује. Амерички утицај у Европи би био уклоњен и Бенеш би доживео ударац. Штреземан је сматрао да је уместо Версаја Локарно, а Бријан да је поред Версаја имао и Локарно.

Односи између Немачке и СССР-а су покварени због пакта Берлина са Западом. Совјети су замерали Немачкој, а Француска се трудила да поквари немачко-совјетске односе. Штреземан је био уплашен да СССР не гарантује пољске границе, а Совјети саопштавају да неће напасти Пољску и Румунију.

Краљевина СХС за време Пашића жели да успостави дипломатске односе са Совјетима. Француска жели уговор Краљевине СХС и Грчке, али је то нереално све док Грци не реше питање мањина и пруге. Нинчић одбија све уговоре. Велике силе желе да створе балкански Локарно који би био под утицајем Француске, Енглеске и Италије без мешања Немачке и СССР-а и залажу се за балкански пакт. Велике силе предлажу да се спрече балкански сукоби и да се склопи пакт између Краљевине СХС, Мађарске, Румуније и Аустрије.

Италија ћути, а Чемберлен је убеђен да је сузбио италијанске акције на Балкану. Локарно силе решавају проблем на грчко-бугарској граници 19.октобра 1925. године када је грчка војска продрла на територију Бугарске. Чемберлен предлаже Нинчићу да се склопи балкански пакт, али Нинчић одбија док се не униште бугарске комите и не реши проблем пруге и мањина у Грчкој. Грци се обраћају Мусолинију за помоћ око стварања балканског пакта да се ослободе енглеског и француског утицаја јер је незгодан француски захтев за грчко-југословенски споразум.⁵⁵

Француска одбија док Нинчић не пристане, а Београд тражи концесије од Грчке и Бугарске као предуслов. Грчки премијер Пангалос поставља за министра франкофила Руфоса који тражи од Француске оружје и предлаже балкански Локарно.

---

⁵⁵ Исто, 86.

Нинчић говори Гренару да Италија сарађује са Мађарском и спречава да се склопи споразум између Краљевине СХС и Грчке. Краљевина СХС жели да се веже за Француску која се налази у кризи и владе се непрестано смењују до 21. јула 1926. када ступа Ериова влада. Нинчић саопштава да ће пристати ако се реше спорна питања са Бугарском и Грчком.

На иницијативу Француске, долази до зближавања Краљевине СХС и Бугарске. Краљ Александар се слаже са том одлуком. Није било реално да три велике силе успоставе ред на Балкану. То је све била утопистичка идеја.

Вајмарска влада је рушила Версајски мир и утирала пут Хитлеру. Београд је знао какве прилике владају у Европи и увидео је да Бријан жели да помоћу Локарна зацементира Версај, а Штреземан одбаци Версај. Београд се плашио Италије, а не Немачке на коју је мислио да може да се рачуна.

Енглеска се залагала за подунавски Локарно због безбедности и спречавала сукобе Француске и Италије, док су била отворена врата Немачкој. Бенеш предлаже пакт против аншлуса у септембру 1925. године у којем би се нашли Италија, Чехословачка, Краљевина СХС и Аустрија, али је ту идеју спречио Мусолини који је сматрао да опада француски утицај на Балкану. Мусолини је сматрао да пакт треба да склопе Румунија, Чехословачка, Краљевина СХС, Мађарска и Аустрија. Енглеска жели да се склопи пакт Мала Антанта-Будимпешта као и балкански Локарно. Бенеш прихвата сарадњу са Мађарском и Аустријом. Чемберлен саветује свима да среде односе са Италијом. Њему је био потребан Мусолини који плаши Турску и није приметио да Мусолини пакт Париз-Берлин претвара у пакт Рим-Лондон. Краљевина СХС пристаје због притиска од Италије. Покушани су атентати на Мусолинија и израђени су кривични, трговински и поморски закони.

У Трсту су избиле демонстрације због атентата на Занибонија, а фашисти су напали демократске листове и на тај начин погодили словеначке интересе. Због такве ситуације избијају антииталијанске демонстрације у Краљевини СХС. Краљ Александар предлаже да се склопи пакт са Италијом према Немачкој да би се смањила опасност Рима. Пашић уцењује Праг и Париз да би добио оружје, а Бодреро предлаже да се склопи војни савез са Италијом као и да је могућа деоба Албаније. Нинчић је против савеза и жели само арбитражу. Краљевина СХС се залаже да Париз хитно понуди тројни пакт Италији и Краљевини СХС. Мусолини крајем децембра 1925. године нуди предлог да Беч, Букурешт, Софија, Атина и Београд склопе пакт без Будимпеште и Прага који су у завади са Римом.

Нинчић не жели да се Краљевина СХС приклони италијанском блоку и жели да среди односе са Бугарском и Грчком. Одбијен је предлог да се Краљевина СХС обавезе на неутралност у случају сукоба Француске и Италије. На истоку је Мусолини успео да успостави контролу. Француске фирме шаље оружје преко италијанских бродова. Мусолини сазнаје за ту информацију и интервенише. У Београд долазе делегати француског Министарства војске да процене висину ратног дуга. У јануару 1926. године Нинчић очекује пакт са Французима и стрепи од Италије. Ако Нинчић добије италијанску понуду савеза, нека одговори да жели тројни савез који прима Француска. Моли се амбасадор Бенар да предложи пакт Мусолинију.

Бријан јавља чак и ако Мусолини одбије тројни пакт, Краљевина СХС може да рачуна на пакт Београда и Париза. Предлаже се пакт Београд Рим коме Париз може да приђе. Нинчић ће пристати под условом да му Италија гарантује одбрану од Мађарске. Италија ће прихватити пакт ако уђе и Беч. Пред послаником Немачке, Нинчић демантује све у вези са Аустрије. Мусолини одбија пакт и уверава да је пријатељ Краљевине СХС. Кваре се односи Аустрије и Немачке са Италијом због немачке мањине у јужном Тирољу.

Амбасадор Италије је напао Штреземана: Ви тражите Тирол, Ви угњетавате. Нојрат, представник Немачке је мислио да ће Италија стати уз предлоге Француске и Краљевине СХС. Мусолини је бесан и устаје за јужни Тирол и против аншлуса. Нинчић указује Контаринију на опасне Немце. Добио је предлог пакта Италије и Краљевине СХС према Немачкој. Чехословачка позива Рим да брани Средњу Европу од Немачке.⁵⁶ Мусолини одбија пакт, Француска је безбедна на Рајни и само траже новац. Французи крајем фебруара 1926. године нуде пакт Италији, а Мусолини саопштава да жели само пакт са Краљевином СХС. Нинчић одлази у Рим. Краљевина СХС је ван француског блока и улази у римски блок. Италија предлаже проширење пакта и уговор о Албанији.

Мусолини плаши Нинчића картом Берлина, док је Мусолини у страху од Француске. Уверава Мусолини Малу Антанту да ће Нинчић прихватити пактове о аншлусу и Албанији. Немачка саветује Краљевини СХС да се ослободи француског утицаја, да олабави Малу Антанту, уреди односе са СССР и смири односе са Италијом и у посету доведе неку важну немачку личност. Посланик у Берлину предлаже пакт пријатељства. Французи су уплашени због приближавања Краљевине СХС Берлину. Нинчић је обећао Берлину да неће склопити пакт са Римом уперен против интереса Немачке. Сличну политику води и Бенеш, премијер Чехословачке.

---

⁵⁶ Исто, 92.

Бенеш моли да се одложи аншлус док се не реши проблем Судета. Ако Париз одбије пакт са Краљевином СХС, Италија ће прихватити. Нинчић сада жели паралелно преговоре са Француском и Италијом. Краљ Александар је забринут због угрожености Албаније. Пада са власти француски премијер Бријан 7.03.1926. године. Преко Лондона, Мусолини жели да спроведе своје политику иако су против пакта око Аустрије. Чемберлен се боји да се не заоштре односи Краљевине СХС са Паризом и противи се пакту.

Представник Италије, Гранди нуди Бугарину Бурову балкански пакт под вођством Италије, а истог дана моли Чемберлена да спречи пакт Краљевине СХС и Француске. Мусолини саопштава ако се потпише пакт са Паризом, почиње нова италијанска политика. Мусолини жели да створи подунавску балканску конфедерацију и наставља преговоре за склапање пакта са Краљевином СХС. Са Грчком се такође преговара. Прихватиће, ако Лондон одобри. Бријан одбија да прими пакт са Нинчићем 11. марта. Спалајковић се залаже за споразум Француске и Немачке. Штреземан опомиње Бријана, а Мусолини ради против Француске. Одложено је да Немачка буде примљена у Друштво народа.

Нинчић борави у Паризу где води преговоре са Бријаном. Пакт је одбијен док Италија не пристане на два билатерална пакта. У Женеви Рим спречава пакт Краљевине СХС и Француске и предлаже посебне преговоре Италије и Француске. Бријан доноси одлуку да нема пакта са Француском, док се не потпише пакт Италије и Краљевине СХС. Бријан нуди пакт за мир и поредак и арбитражни уговор 19.03.1926. године. Ако за шест месеци од 20.04.1926. године једна од потписница затражи потпис, пакт се коначно потписује. Париз саопштава Риму да је пакт парафиран, али се оставља Италији приоритет у склапању пакта са Краљевином СХС. Краљ Александар затражио да се парафира и војни додатак о споразуму два Генералштаба што је и прихваћено. Масарик не жели да Краљевина СХС приђе блоку Рима и Лондона. Александар тражи од Француза оружје и савез са Бугарима. Нико у Београду није желео уговор са Француском.

Мусолини 1926 и 1927. године води антифранцуску политику да би натерао Париз на попуштање и добио колонију, као и да би отерао Француску са Балкана. Тражи да се уђе у управу Тангера и задржи конвенција о Италијанима у Тунису. Бријан упозорава енглеског посланика да Мусолини постаје опасан и спрема нешто на Балкану. Мусолини предлаже да се са Мађарском склопи гарантни пакт под гаранцијом Италије. Мађари пристају да у марту преговарају са Краљевином СХС зато што је ту била најмање заступљена мањина.⁵⁷

---

⁵⁷ Исто, 97.

У Мађарској избија афера око штампања лажних француских новчаница за формирање националне борбе ткз. фалсификаторска идеја. На састанку Мале Антанте у Темишвару донета је одлука против мађарског ревизионизма као и преговори о средњоевропском Локарну. Грчка предлаже да се склопи пакт са Краљевином СХС који прихвата Београд, али и концесије за пругу, интерес мањина и солунску луку. Французи желе да Краљевина СХС склопи споразум са Атином и Софијом. Пристаје и краљ Александар који верује да ће ако почне преговоре са Софијом, бити отежани преговори са Атином. Нинчић се жали Гренару да Грчка није ништа учинила по питању интереса мањина нити пруге. Бугари су у блиским односима са ВМРО, Албанија тражи помоћ Италије, Краљевина СХС је крива и неће споразум.

Француска жели да се среде односи Грчке и Краљевине СХС и желе да спрече преговоре Рима и Атине. Уследио је демарш Енглеза и Нинчић изјављује да Италија и Енглеска ометају развој Краљевине СХС. Француска жели пакт Краљевине СХС и Грчке, Енглеска балкански Локарно, а Мусолини посебне планове. Грчки премијер Руфос се жали Риму да му Француска прети пактом Београда и Софије. У марту 1926. године у Женеви преговарају Руфос и Нинчић. Руфос се залаже за италијански предлог балканског пакта и на тај начин је забринуо Бријана.

У Бугарској пада влада Цанкова у јануару 1926. године и нови премијер Љапчев и министар Буров желе зближавање са Краљевином СХС. Посланик Ракић предлаже царинску унију и узајамно гарантовање граница и Французи прихватају такав предлог. Нинчић у Женеви води преговоре са Буровим и одбија тројни пакт са Бугарском и Грчком. Италија наређује 27.03.1926. године да се спречи приближавање Краљевине СХС и Бугарске. Италијански војни изасланик у Београду пуковник Висконти-Праска тражи да се у априлу открије владин терор у Македонији. Пропада у мају 1926. године споразум због захтева Нинчића које је било немогуће испунити. Београд уствари није ни желео да се зближи са Софијом. Мусолини кује планове и меша се у политику Краљевине СХС.

Французи се окрећу Турцима којима дају савете и појачавају француски утицај. Склопљен је споразум о сиријско-турској граници. Понуђени су преговори и Мусолинију. У марту 1926. године први турски посланик у Београду Арас се залаже за склапање балканског пакта. Нуди неутралност Италији, Бугарској и Грчкој и саветује свима да не потписују пакт са Француском. Италија спречава пакт Париза и Београда и поставља услове за пакт са Француском.

Италија жели у Женеви да блокира Немачку и одвоји је од СССР-а, док Мусолини удара по Немачкој и Француској прети картом Берлина, саботира Локарно и тежи да истера Француску из Средње Европе. Оставку у марту подноси Контарини, стручњак за Јадран и Блиски Исток и мења га Бордонаро, експерт за Дунав и Балкан. Мусолини сматра да треба бити спреман зато што ће наступити рат око 1930-1935. године. Бодреро жели да раздвоји Француску и Краљевину СХС. Енглески премијер Чемберлен сматра да Мусолини жели да буде најутицајнији фактор на Балкану у пакту са Краљевином СХС, Бугарском и Грчком и зато виче против Француске.⁵⁸ У априлу је послат Луј Барту у Италију, стари италијански пријатељ, а у Краљевину СХС су послати културни радници и масони. Мусолини и Барту желе пакт.

Опасност влада од немачко-совјетског савеза. Краљевина СХС у мају 1926. године тражи од Француске остатак војних кредита, а у Паризу се воде преговори са Грчком. Нинчић се мири са чињеницом да неће бити склопљен пакт са Француском. Краљ Александар набавља оружје и жели бити спреман ако дође до рата. Наручују се топови, тражи се зајам од Шкоде и склапа се уговор са Енглеском о набавци подморница и хидроавиона у августу 1926. године. Склапају уговор генерал Сирови и Трифуновић о снабдевању Краљевине СХС зато што се очекује италијанска акција. На Бледу се одржава састанак Мале Антанте која жели да се смире односи са Италијом, Грчком, Бугарском и Мађарском. Мусолини нуди нови пакт, али под условом да се ратификују Нептунске конвенције и призна утицај Италије у Албанији. Кнез Павле одлази у посету Риму и Паризу.

У Француској избија финансијска криза, Бугарска и Грчка одбијају захтеве Нинчића и чини се да је на помолу француско-италијански сукоб. У лето Мусолини уложе деманти да има претензије у Етиопији, Тангеру и Тунису. Посланик Краљевине СХС Балугџић је примљен код Мусолинија у јулу 1926. године, а затим су одржане демонстрације против Италије. Мусолинију ће у случају напада на Краљевину СХС послужити као изговор да Краљевина СХС не испуњава обавезе зато што је одложена ратификација Нептунских конвенција.

Потписан је пакт Француске и Румуније без клаузула о одбрани Бесарабије у јуну 1926. године зато што Француска жели да одвоји Румунију од Италије. Јавности је саопштен у августу, ратификован је у новембру, а публикован у јануару 1927. године. Немачка би била угрожена ако би пакт склопили Париз, Варшава и Будимпешта.

---

⁵⁸ Исто, 99.

Француска жели да се обезбеди Албанија због тога што ће наступити рат Краљевине СХС и Италије. Мусолини је затражио да се Албанија јаче веже за Рим. Присутна је узбуна у Београду. Чемберлен сузбија претензије Италије, али није желео да се меша у борбу око Албаније и изјављује да је лојалан Италији што се тиче догађаја у Албанији.

Италијани шаљу у Бугарску Бастијанија и односи између Рима и Софије су се побољшали, док су се односи са Београдом покварили због бугарских комита који врше терористичке акције. Демарш Лондона, Париза и Рима смирио је Бугарску. Савет Рима је да Софија уђе у Друштво народа са питањем Македоније. Краљевина СХС чини све да спречи бугарски зајам заједно са Румунијом, Грчком и Чехословачком. Са Бугарском Краљевина СХС није склопила преговоре, док је са Грчком потписан споразум 16. августа 1926. године када су признате максималне концесије око пруге и луке Краљевине СХС и склопљен пакт о пријатељству. Међутим ситуација се компликује због побуне политичких странака и са власти пада диктатор Пангалос и наслеђује га министар Михалакопулос који започиње са италијанском политиком. Одбија пакт са Краљевином СХС и током 1926. године пропали су сви покушали дипломатије да се реше спорна питања у Албанији, Бугарској и Грчкој.

Није закључен пакт са Француском, а Мусолини чека тренутак за даље акције. Италија сматра да може да реализује идеју о дунавско-балканском блоку. Француска признаје у октобру политичку равноправност Немачке и Немачка склапа савез са СССР у априлу 1926. године. Та околност је веома опасна за Пољску као и за Бенеша који је веома узнемирен. Чемберлен је срећан због чињенице да Немачка сарађује у Друштву народа, а након састанка Бријана и Штреземана у септембру 1926. године договорили су се да се Французи евакуишу са Рајна, Сара а Немачка да даје облигације на две милијарде марака. Мусолини је забринут. Авецано предлаже француску неутралност ако се италијанске трупе искрцају у Анадолији лако ће се решити питање Тангера и Туниса. После атентата на Мусолинија 11.09.1926. године, Мусолини напада у говору Париз и избијају инциденти због француске помоћи антифашистичким емигрантима. Италија одбија састанак са Француском и ситуација је веома деликатна. Чемберлен наговештава Бријану да Мусолини води антифранцуску политику и након састанка у Ливорну жели споразум са Паризом као и колоније. Италија такође жели савез са Совјетима да би освојила Анадолију, али је тај савез онемогућен због зближавања са Енглеском. Увиђа Мусолини да су немогући односи са Совјетима и одлучује да се посвети Румунији коју Француска не подржава и тврди да је пакт са Италијом штетан по њу.⁵⁹

---

⁵⁹ Исто, 102.

Пакт са Румунијом је потписан у септембру и садржао је тајну клаузулу о узајамној помоћи. Идеја Мусолинија је да склопи пактове са подунавским државама, а као предуслов је навео зближавање Букурешта, Софије и Будимпеште. Од августа 1926. године настаје нова ере у односима Краљевине СХС и Мађарске која нуди пакт о арбитражи, али након уплитања Мусолинија преговори су обустављени. Политика Нинчића доживљава неуспехе на сваком кораку и убрзо је уследила оставка због Тиранског протокола склопљеног 30.11.1926. године којим Италија гарантује међународну независност Албанији. Гренару је саопштено да је ово крај пријатељства са Албанијом и на место Нинчића дошао је министар Перић.

Александар је почео да се зближава са Немачком, исмејавао је Бријана и убеђивао немачког посланика да је Италија 1915. године издала Немачку. Односи са Италијом су били све слабији. Мусолини је чак предлагао да се спреми двадесетак дивизија као опомена Краљевини СХС. Бријан чека да се потпише пакт Краљевине СХС и Италије, па ће потписати пакт са Краљевином СХС. Бријан не жели да се заоштре односи са Италијом због савеза Албаније и Италије и журио је због чињенице да је Мусолини желео сарадњу са Берлином. Предлаже Мусолини споразум са Бријаном који би био уперен против Немачке за добијање колонија. У јулу је Штреземан прихватио пакт арбитраже са Мусолинијем и потписан је уговор у Риму. Односи Италије и Француске су се покварили због покушаја атентата на Мусолинија, уследили су напади штампе, Италија је тражила мандат над Сиријом и одрешене руке на источном Медитерану.

Гренар завршава своју мисију у Београду и нови француски посланик постаје Емил Дар. Краљевина СХС је мирна, склопити споразум са Грцима и Бугарима. Италијанска штампа јавља да Француска спрема трупе против Италије, огорчен је Бертело. Крајем 1926. године, један посланик Краљевине СХС предао је у Лондону италијанској амабасди наводни текст о савезу Београда и Париза по коме би француска флота дошла у Јадран. Италијани су бесни. У Београду је преминуо Никола Пашић, 10.12.1926. године. Страни посматрачи су наредне године увидели да ситуација у Београду није стабилна. Штампа мисли на Немачку и Совјете, а на Балкану се жели пакт са Софијом и Анкаром.⁶⁰

Одржава се састанак Штреземана и Чичерина где се воде преговори о италијанској акцији у Албанији, а у Берлину Балугџић и Чичерин прокламују начело Балкан балканским народима. Краљевина СХС се налази између Париза, Лондона и Москве и Италија је тера у руке Совјета.

---

⁶⁰ Исто, 106.

Литвинов упозорава Французе да Мусолини на Балкану спрема антифранцуски блок и Париз се плаши разбијања Мале Антанте зато што је под контролом Италије Албанија, а Краљевина СХС и Чехословачка би у том случају пришле СССР-у. Берлин поручује Београду да не изазивају Мусолинија. Совјети помажу кинеским револуционарима, Париз одбија да шаље трупе и долази до прекида совјетско-енглеских односа.

Краљ Александар жели да се потпише трговински уговор са Немачком као и да се омогући масовни увоз немачке робе и због тога је Корошец послат у Берлин.

У Италији је 1927. године издата повеља рада и те године је створен корпоративан фашистички режим. Мусолини се нада да ће Краљевина СХС бити разбијена и подељена. Тада највише делују на терену италијански агенти који сарађују са терористичким организацијама против интереса Краљевине СХС. Долази Павелић у Рим 25. јуна, затим јачају везе са ВМРО и Косовским комитетом, а Мусолини одбија преговоре. Лондон се залаже за Рим, а Париз за Београд. Расправљају Бријан и Чемберлен у Женеви о односима Рима, Београда и Париза. Енглеска захтева да се смири Мусолини, а Гранди напада београдски режим због испоруке француског наоружања. Мусолини је поверовао у причу свог посланика да се спрема напад на Албанију. Послати су енглески посматрачи према Призрену. Уследили су нереди који су убрзо албанске трупе смириле.

Италија је убеђена у марту 1927. године да Краљевина СХС спрема рат и да ће Италија морати да брани Албанију. Локарно силе се залажу за смирење и да се спрече сукоби. Перић изјављује у Скупштини 20.03.1927. године да нема припрема и позвао је велике силе на анкетну комисију. Бријан саветује да се брзо формира балкански Локарно. На иницијативу Енглеске се формира у Београду комисија војних изасланика која би обилазила границу, али Мусолини је одбио све предлоге 23. марта. Укључује се Штреземан на предлог Француске у преговоре у покушају да реши кризу. Тражи се прво размена, па затим преговори и ратификација. Енглеска увиђа колико је Тирански пакт опасан. У априлу посланик Ракић шаље питања Мусолинију на која мора одговорити. Какав је значај политичког статуса кво из Тиранског пакта и да ли уговор из 1921. године важи ? Уследио је одговор Мусолинија који је одговорио да је у питању територијални интегритет и да важи уговор из 1921. године. Бријан ће одложити пакт са Краљевином СХС док се не среди ситуација.

Ако би се дошло до рата, Краљевина СХС не би била сама већ би могла да се ослони на Француску. Бенеш саветује Београду мир. Немац Олсхаузен напада Бодрера и нуди Перићу да покрене Друштво народа.

Због оваквог немачког става узнемирени су били француски, чехословачки и пољски посланик.⁶¹ Посланик у Берлину Балугџић моли Шуберта да интервенише у Риму да се убрзају преговори.

Нови министар Маринковић од априла 1927. године захвалан је Немачкој на неутралности у албанском сукобу. Француска је забринута због величања Немачке у штампи. Узалуд је формирана у Београду у априлу 1927. године Комисија трију посланика која је требала да одлази на место инцидента када избије неки сукоб када нису вођени преговори. Енглеска престаје да подржава Италију зато што жели да се избегне сукоб.

Пада влада у Београду 17.04.1927. године и образована је нова влада Веље Вукићевића и министра Маринковића и сви се надају преговорима зато што је влада била чисто српска. Од 26. априла уследило је италијанско-албанско саопштење да неће бити преговора. Маринковић упозорава Париз и Лондон да ће одговорити на италијанске провокације. Мусолини замера Паризу што наоружава Београд. У мају су вођени преговори на обнови пакта из 1924. године, а не да се обори Тирански пакт.

Воде се преговори са Бугарима које подржава Париз као одговор на политику Италије. Софија одбија понуде Италије док трају преговори са Краљевином СХС. Бодреро жели да се покрене македонско питање, а у Берлину бугарски посланик моли Немачку да зближи Софију и Београд. Бољи односи су уследили након што је нови министар Нешић нудио Бугарима Цариброд и Босилеград и тражио неутралност Бугарске у рату Италије и Краљевине СХС да би на тај начин Краљевина СХС добила Албанију. Ово зближавање је поздравео Литвинов. Перић је покушао да реши проблеме са Грцима и затражио је слободан транзит оружја у случају рата. Атина је одобрила, али су након интервенције Италије преговори застали.

Настављени су преговори са Мусолинијем у мају 1927. године када је посланик Ракић примљен на иницијативу Енглеза. Гранди жели да се сачека конференција Мале Антанте. Мусолини се ослања на Чехословачку и хушка против Краљевине СХС Мађаре и Румуне са којима жели да склопи пакт, а Бетлен плаши Рим француском акцијом за пакт Аустрије, Чехословачке и Мађарске.

Склопљен је пакт пријатељства 5.04.1927 године и послато је оружје. Де Вјен, нови посланик Француске уверава Краљевину СХС да Мусолини жели према Краљевини СХС само Тирански пакт и конвенције.

---

⁶¹ Исто, 111.

Пакт Рима и Москве би значао уклањање француског утицаја у Средњој Европи и распад Мале Антанте. Француска и Енглеска траже од Валка да се не меша у сукоб Италије и Краљевине СХС и залаже се за укидање контролне комисије у Мађарској која је касније укинута, али су преговори прекинути услед одлагања.

Италијански дуче је одувек желео да створи блиске везе са суседима Краљевине СХС и сада му се указала прилика да склопи пакт са Бугарском и Мађарском, пошто је Румунија већ била део италијанског блока. Сукоби између Париза и Рима су се одигравали у Румунији. Француска је објавила у јануару 1927. године пакт са Румунијом, затим је Италија у марту извршила ратификацију Бесарабијског протокола да би придобила Румунију, а у априлу је склопљен пакт Мађарске и Италије. Након пада Аварескуа са власти у Румунији на власт долази либерална струја франкофила који су и даље желели споразум са Италијом, али су гледали на Париз као центар своје политике у јуну 1927. године. Бенеш тражи на конференцији Мале Антанте у Јоахимову да Аустрија постане део економског блока Мале Антанте, воде се преговори са СССР, против аншлуса.

Маринковић је у страху да Италија не нападне Краљевину СХС, шта ће се онда десити? Бенеш и Митилинеу траже од Краљевине СХС да трупе не улазе у Албанију, а Праг и Букурешт ће натерати Софију и Будимпешту да мирују. А ако они буду желели рат, рат ће им објавити Чехословачка и Румунија. Одустаје се од преговора са Совјетима због тога што се исти случај односи и на случај немачког напада на Праг и улазак Совјета у Бесарабију. Јоахимов представља француски тријумф и неуспех Италије.

Мађари не желе пакт због тога што Краљевина СХС у Берлину преговара са Штреземаном. Француски посланик обавештава конзула Миленковића да је у Немачкој сада све добро. Де Вјен је увидео опасност од Немачке зато што ће Будимпешта стати уз Берлин, прихватиће аншлус и уследиће слом француске политике. Слабост француског система представљају затегнути односи Варшаве и Прага. Бенеш избегава блиске односе са Пољском да не би наљутио Берлин, док у Пољској сматрају да је Чехословачка пронемачки оријентисана у својој политици и Бенеш саопштава француском посланику Шарл Руу да пристаје на савез са Варшавом. Односи Прага и Берлина су се побољшали, али Берлин није заборавио на Судете. Одржава се састанак Масарика, Бенеша и Шуберта који доносе одлуку да се питање аншлуса реши природним путем. Сада је Берлин у страху од Бенеша због чињенице да би са Бечом могао да организује Средњу Европу. У Прагу желе да се зближе са Немачком и постоји могућност да би Масарик попустио и пристао на аншлус у јесен 1927. године.

Исти став по питању аншлуса имају Француска и Мала Антанта. Маринковић жели да појача трговину са Бечом. Краљевина СХС је забринута зато што би Мусолини могао преко аустријске територије да нападне државу и полагају наде у организацију Хајмвер. Шуберт је посетио Беч и саопштио канцелару Зајпелу да склапа пакт о арбитражи са Краљевином СХС.⁶² Зајпел и Хорти се залажу за аншлус као и за савез Берлин-Рим. У Берлину се 21.07.1927. године води расправа о немачко-аустријском царинском савезу. Шуберт жели да спречи Бенеша да оствари план о економском блоку Праг, Беч, Будимпешта, Београд. У Бечу је у новембру затражена евакуација Рајне, решење пољске границе и да се реше питање репарација и аншлус. Бријан изјављује да се реше спорови и склопи пакт пријатељства. Не дирати француске савезе на Балкану, решити преговоре Рима, Париза и Београда и закључити тројни пакт. Италијанска штампа напада Париз, Мусолини тражи француске уступке, а енглеском амбасадору јавља да Француска помаже Београду за рат против Италије. Италија напада француске законе у Тунису по коме су Италијани морали да узму француско држављанство. Перић је затражио пакт са Француском 14.03.1927. године, али је одложено док се не реше проблеми са Италијом и не отплате предратни дугови. Париз одлаже са потписивањем пакта и краљ Александар жели да се зближи са Бугарима. Ако се склопи савез са Софијом, отпада опасност од Италије. Корошец је послат у Софију. Маринковић одбија споразум са Софијом, али је желео да плаши Рим и Атину. Круже вести о зближавању са Немачком да би се извршио притисак на Рим. Совјети се боје европске коалиције, па Штреземан саопштава Чичерину да је спор Париза и Рима користан за мир.

У Албанији владају напети односи поготово након хапшења Ђурашковића 27.05.1927. године. Краљевина СХС жели да се ослободи Ђурашковић и Маринковић прекида дипломатске односе са Албанијом. Велике силе су покушале да реше проблем заменом – ослобођење Ђурашковића за мењање оштре ноте. Увидео је француски посланик да посланик Италије Сола влада Албанијом. Мусолини је у јуну послао демарш Паризу због мешања у Албанији. Пуштен је Ђурашковић, а Бертело преклиње Маринковића да успостави односе са Албанијом. Мусолини одбија да прими посланика Краљевине СХС и Чемберлен врши притисак на Рим. Паризу смета политика Мусолинија коју он води на Балкану због блиских односа коју одржава са Павелићем, хрватском емиграцијом у Бечу и Будимпешти као и планом да помоћу Хрватске, Македоније и Албаније ослаби Краљевину СХС.

---

⁶² Исто, 115.

Маринковић упућује претње Бенешу да поради у Паризу или ће Краљевина СХС попустити Мусолинију. Французи су још једном саопштили да неће ништа потписати док се не среде односи. Бенеш се залаже за пакт Софија-Београд и добијање бугарског излаза на грчко море или ће се склопити савез са Римом и Софијом. У августу краљ Александар одлази у Минхен због лечења чира.

Иако је Италија успешно спроводила пропагандну политику против Краљевине СХС са суседима, била је забринута због зближавања Краљевине СХС и Бугарске.⁶³

Међутим успева Италија да ојача везе са Софијом због финансирања ВМРО, преговора посланика Пјаћентија са Томалевским и посете Томалевског Риму у октобру 1927. године и разговором са Грандијем.

Француска гледа своје интересе и како да реши проблем са Немачком и Совјетима и Бријан доказује Берлину да на сарађује са Италијом против аншлуса. Из Париза се поручује да Париз води дефанзивну политику иако је по закону о војној организацији ангажовано 544.000 војника зато што је Париз рачунао да ће избити нови рат око 1935. године. Залагали су се да се рат избегне, а ако то није могуће онда ваља бити спреман за рат који предстоји. Односи Париза и Лондона су чврсти због чега је Рим забринут. Поенкаре покушава да среди ликвидацију пољског коридора, а воде се преговори и са Совјетима којима се нуди пакт о ненападању ако СССР изјави да није склопио савез са неком другом земљом. Бријан и Литвинов у децембру нуде совјетске пактове осталим суседима. Маринковић на седници Друштва народа моли Чемберлена да посредује код Бријана. Бријан жели да се среде односи са Италијанима и тражи ратификацију конвенција чиме је стекао пуно поверење Лондона. Краљ Александар је разочаран у Француску због тога што се стално одлаже са потписивањем пакта. Пакт ће бити потписан када се реши проблем предратног дуга који Спалајковић мора да регулише.

Догодио се француско-италијански инцидент након што је италијанска флота упловила у Тангер и европска штампа је почела да пише о случају немачког цара Вилхелма II који је пре 1914. године сличан поступак извео. Мусолини је тврдио да се чекају француско-шпански преговори о Тангеру и онда ће Италија ући у управу по новом статуту.

Краљевина СХС је била бесна на Француску зато што испада да златом купујемо француски пакт. Маринковић је отпутовао у Париз и 11.11.1927. године је свечано склопљен пакт о узајамном пријатељству, конвенција о арбитражном регулисању спорова и посебно војна конвенција.

---

⁶³ Исто, 120.

Париз је тврдио да су предуго чекали на пакт Рима и Београда и да су одлучили да прихвате пакт. Претходно је Бертело одбио да лично краљ Александар дође да потпише пакт. За Бријана је пакт значио заштиту Краљевине СХС али тај пакт фактички није бранио Краљевину СХС. Италијански отпавник послова тврдио је да је пакт део кампање социјал-демократско-масонске Интернационале уперен против фашистичке Италије. Маринковић се враћа у земљу где је у Скупштини добио похвале, а Ракићу је наложено да отпочне преговоре за ратификацију конвенција. Бријан је трпео нападе комуниста и социјалиста због склапања пакта. Мусолини, Чемберлен и Бетлен у Мађарској су били против пакта, док Немачка није замерила Краљевини СХС на склапању пакта, чак је у једном тренутку подржала када се није слагала са италијанско-албанским пактом и поручила је да је пакт Француске и Краљевине СХС успоставио равнотежу на Балкану и ослабио италијанску акцију. Пакт је ратификован у Скупштини 2.12.1927. године, а регистрован у Друштву народа 9.12.1927. године. Бријан је уверавао да је пакт безопасан и да није уперен против Немачке, Совјета нити против аншлуса.⁶⁴ Совјетска штампа је ипак напала пакт као антисовјетски, антинемачки иако је Шуберт објаснио посланику Крестинском да је пакт без војног дела, антинемачки и антисовјетски.

Бетлен у Будимпешти је желео да се склопи пакт са Италијом и Немачком, а не француске пактове. Мађарски посланик плаши италијанског посланика да је пакт уперен против Италије. Маринковић је сматрао да Мусолини наоружава Мађарску. Бетлен је одржао састанке у децембру са Штреземаном, Бријаном и Грандијем који му је поручио да ће одобрити аншлус ако се склопи блок са Берлином и Римом. Међутим нису успели да се договоре.

Односи Рима и Берлина су од краја 1926. године након склапања арбитражног уговора, запали у кризу зато што је Штреземан одбио да дође у Рим у марту 1927. године и због подршке пакту између Париза и Београда. Мусолини му је то замерио и он је у Италији сматран за непријатеља зато што се противио италијанско-албанском пакту, а прихватао је париско-београдски пакт. Краљ Александар уверава посланика Олсхаузена да у пакту нема ничег што је уперено против Немачке. Посланик Шеба напада Маринковића да је германофил и да одобрава аншлус. Бријан тражи да се после пакта са Француском, успоставе односи са Бугарима који су били замршени због атентата комита на генерала Ковачевића у Штипу. Умешале су се Француска и Енглеска које су смириле комите, али је ипак ВМРО успео да спречи планирани споразум Софије и Београда.

---

⁶⁴ Исто, 123.

Немачки посланик Римелин је увидео да су главни проблем на Балкану комите и Италија која је у штампи почела кампању о Македонији да би се погоршали односи Краљевине СХС и Бугарске. Маринковић је поручио Паризу и Лондону да жели да изврше притисак на ВМРО и да нема зајма док се не растури ВМРО. Мислили су да је посланик Краљевине СХС изнео високе захтеве и да то није било могуће испунити.

Италија је желела да ојача Зогуа, обезбеди Албанију и елиминише утицај Краљевине СХС. Маринковић се плашио Тиранског пакта од 27.11.1927. године зато што је постојао један члан према којем је у случају опасности, Мусолини имао право да интервенише. Штреземан је напао пакт, а Чичерин га исмевао.

Успео је посланик Краљевине СХС да поново отпочне преговоре са Грчком након што су одбачене конвенције из 1926. године и Маринковић и Михалакопулос су се састали у Женеви у септембру 1927. године, али је Мариновић одбио предлоге и Михалакопулос је отишао у децембру да посети Рим и приклонио се Италији.

Турски посланик Арас се залагао да се још у априлу 1927. године да се склопи балкански блок који би чинили поред Турске, Грчка и Краљевина СХС, док је Италија желела пакт са Турском који је уперен против Француске и Краљевине СХС. Арас је сматрао да је Маринковић француски сателит на Балкану и није подржао пакт који је склопљен између Париза и Београда зато што се плашио француског утицаја.

Београд је избегавао да се веже за Анкару због Лондона и Рима. Мусолини је желео да се уместо блока Мађарска, Бугарска и Румунија сада образује блок са Турском и Грчком, али је Маринковић желео да Мусолини освоји Анадолију.

Лондон је сматрао да је пакт Париза и Београда покварио односе Рима и Београда, док је Бријан желео да спроведе своју Локарно политику и чак је предлагао Штреземану и Чемберлену склапање источног Локарна – пакт о ненападању између балтичких земаља, Немачке, СССР-а, Румуније и Пољске, али Штреземан је желео да се смире односи Париза, Берлина и Рима, као и да се обузда Италија и изврши немачка ревизија.

План Немачке је продор у Пољску око 1935. године, а флоте да у савезу са Италијом нападне Француску још од октобра 1927. године.

Образовање нове владе и доношење закона у време Шестојануарске диктатуре

Предлагано је још раније, тачније 1923. године др. Мате Дринковић је тражио од краља Александра да преузме целокупну власт и суспендује Парламент.⁶⁵ Сличан став је заступао и идеолог ОРЈУН-е др. Иво Могоровић да треба увести чврсту ванстраначку диктатуру. Одговор краља је био да је диктатура оправдана уколико одговара вољи народа. Слични предлози су се могли чути и од Стјепана Радића и Светозара Прибићевића током 1926. године само што су они предлагали да на челу владе буде генерал што је касније и учињено. И током наредних година представници СДК-а су остали при том ставу.

Желећи да сачува државно и народно јединство и да се консолидује ситуација у земљи након атентата, краљ Александар је након консултација са лидерима странака и умним личностима донео одлуку да у ноћи између 5/6. 01.1929. године уведе лични режим односно диктатуру. Тим потезом је желео да стане на пут политичким партијама које су се стално сукобиле. Новински хроничари су забележили да је краљ исто вече окупио личности за које је сматрао да су способни да земљу опораве и позвао је свештенике. Образована је влада Петра Живковића која је положила заклетву, саслушала беседу краља и почела функционисати. Обустављен је поштански саобраћај. Органи власти су спровели ванредне мере и пренета им је прокламација краља којом успоставља лични режим. Југословенско посланство у иностранству је такође било обавештено. Неке земље у окружењу су такође биле под ауторитарним режимима.

Шестог јануара ујутру по улицама градова излепљен је одштампан текст краљеве Прокламације: *Моме драгом народу. Прокламација је званично обнародавана у Службеним новинама 6.01.1929. године.*

Краљ Александар је издао Прокламацију моме драгом народу Србима, Хрватима и Словенцима у којима је напоменуо да не сме бити посредника између народа и Краља. Нису се оствариле жеље да се среде прилике у земљи и да народ и држава трпе штету. Све установе у држави су доведене у опасност. Парламентаризам је злоупотребљен, а споразуми и односи између странака су постали немогући. Тражити решење у парламентарним променама влада или новим законодавним изборима значило би губитак времена. Циљ је да се у што краћем временском року оствари државно уређење које ће најбоље одговарати државним интересима.

---

⁶⁵ Н.Шарац, *нав.дело*, 40.

Престаје да важи Устав Краљевине СХС од 28.06.1921. године, сви земаљски закони остају на снази док их краљ не укине или не донесе нове и распушта се Народна Скупштина изабрана 11.11.1927. године. Образује се нова влада на челу са генералом Петром Живковићем који ће бити премијер и министар унутрашњих дела. Министар без портфеља ће постати Никола Узуновић, саобраћаја Антон Корошец, иностраних дела Војислав Маринковић, војске Стеван Хаџић, вера Тугомир Алауповић, народног здравља Урош Круљ, министар за социјалну политику и трговину Мате Дринковић, просвете Божидар Максимовић, правде Милан Срикић, финансија Станко Шврљуга, пољопривреде и вода Ото Франгеи, грађевине и заменик министра пошта и телеграфа Стеван Савковић, шума и руда и заступник за аграрну реформу Лазар Радивојевић.

Није се могло наћи решење парламентарним путем за јачање државних институција и општег добра народа. Ова влада треба да се држи земаљских закона. Немојте да злоупотребите закон. Ако то не учините, створиће се пуно поверење народа и завладаће слога, једнакост и равноправност. Спас државе је највиши закон, а служба народу је најсветија служба.⁶⁶

Донети су Закон о краљевској власти и о врховној државној управи, закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави, закон о изменама и допунама закона о штампи и закон о измени закона о општинама и обласним самоуправама. Ове законе сви треба да поштују и да их не крше. Ако то не буду чинили, следе санкције. Према закону о краљевској власти и врховној државној управи краљ је носилац целокупне власти. Он доноси законе, поставља чиновнике, представља земљу у иностранству и главни је фактор безбедности земље. Краљева личност је неприкосновена али може бити тужен. У случају потребе краљ напушта земљу и тада га заступа наследник престола и када је краљ болестан мења га министарски савет односно влада. Када је краљ малолетан или трајно неспособан, краљевску власт врши Намесништво. Краљ именује председника и чланове министарског Савета. Пре ступања на дужности, они полажу заклетве краљу. Краљ може да оптужи ministre и да ми им суди Државни суд по члану 17. Државни суд чине три државна саветника и тројица касационих судија које краљ именује. Председник Касационог суда је председник Државног суда. Закон добија обавезну снагу 15 дана након обнародовања. Управну власт врше министри за поједине гране управе по овлашћењу краља. Судска власт је у име краља. Закон добија снагу када се објави у Службеним новинама. О извршењу овог закона стараће се председник министарског Савета.⁶⁷

⁶⁶ Дневни лист „Политика“ број 7430 од недеље 6. јануара 1929. године.

⁶⁷ Исто.

Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави се односи на злочинство у смислу казненог закона, а примењује се у случају писања, издавања и штампања књига, новина и плакета којима се подстиче насиље према државним властима и угрожавања јавног мира. Такође важи и за усмену и писмену пропаганду, организовање и помагање удружења које би пропагирало комунизам, анархизам, тероризам и нелегално приграбљивање власти, уступање зграде лицима који су наведени у претходним члановима или организовање војне пропаганде као што је војна побуна, метеж, рушење објеката који служе јавном саобраћају, страну помоћ у циљу припрема за револуцију и против уређење државе, производње и прикупљања оружја, припреме, покушаја и извршења атентата. За ово кривично дело предвиђена је смртна казна или двадесет година робије. Могућа је и конфискација имовине. Ако зна неко за припрему злочина, а не обавести власт, казна је до 20 година робије. Надлежни органи могу да изврше претрес ноћу. Забрањују се политичке странке које заступају верско или племенско обележје. Казна за прекршај члана 2. закона је затвор до једне године и глоба од 10.000 динара. Ако се оснива ново политичко друштво које има други циљ потребна је дозвола управне власти тј. великог жупана. Ако у року од месец дана не буде добијена дозвола, оснивање друштва није дозвољено. Ко постане члан друштва или пружи помоћ очекује га казна од три месеца затвора. Забрањује се одржавање зборова јавно и у затвореном простору и свих састанака без дозволе управно-полицијске власти.

Пријава за збор или састанак мора бити обављена три дана раније, у случају да се то не регулише, казна је три месеца затвора и глоба од 5.000 динара. Ко не буде слушао заповести власти, казна затвора је до шест месеци. Државна политичка власт тражиће од најближег команданта војску ради одржавања јавне безбедности. Ако се шаље војска због угрожене безбедности среза или општине, обавеза становништва према имовинском стању је да нахрани и снабде војску. Ако се не обнови ред, становништво може бити ослобођено плаћања трошкова држави. Казна за скитњу, пијанчење и блудничење је затвор од три месеца или принудни рад касније. Ако је криво малолетно лице, шаље се у Завод за васпитавање највише 5 година ако лице није навршило 16 година, ако јесте до пунолетства. За реализацију овог закона задужен је министар правде Милан Сршкић. Лице које буде ометало ред и мир, казниће се протеривањем у друго место из ког не сме да се врати без дозволе надлежног великог жупана тј. управника града Београда. Казна је поновно протеривање. У случају употребе распрскавајућих материја за извршење злочина, предвиђена казна је робија до 5 година.

Ко буде прекршио законе о увозу и продаји барута, динамита и оружја, казна је новчана у износу од 10.000 до 100.000 динара према величини кривице и имовинском стању.

Одговоран је премијер и министар унутрашњих дела Петар Живковић. Ако државни чиновници, службеници и радници војне администрације ступе у иштрајк, казна је затвор од 6 месеци до 3 године и новчана казна до 10.000 динара. Иста казна је предвиђена за саботаже и ометање службе. Одговорни су Петар Живковић и Стеван Хацић. За организовање манифестација и учествовање које је уперено против државне власти, казна је до годину дана затвора и новчано у износу од 3.000 динара.⁶⁸ Сва кривична дела судиће државни судови по хитном поступку. Закони ступају на снагу када се објаве у Службеним новинама.

Закон о изменама и допунама Закона о штампи односи се на укидање закона о штампи, новине или списе који су штампани у иностранству и министар унутрашњих дела може их забранити. Полиција може забрањене новине конфисковати. Забрана продавања новина се односи у случају увреде краљевске породице, страних државних владара, позивања грађана да на силу мењају земаљске законе, тешку повреду јавног морала, мржње против државе, верски и племенски раздор, злочин или преступ против државе почињен по кривичном закону, злочин или преступ који садржи увреду или клевету против Закона о заштити јавне безбедности и поретка у држави. Забрањује се растурање и продавање новина. У време рата и мобилизације могу се забранити новине које садрже наслове које је цензура забранила. Уредник новина дужан је да безусловно прими и одштампа у наредном броју новина исправку о чињеницама изнетим у листу које му пошаље власт. Уредник се ослобађа дужности да штампа исправку ако није потписано од лица чије је у име у натпису поменуто. За кривична дела учињена штампом одговарају аутор, уредник, издавач, штампа и растурач према Закону о заштити јавне безбедности и поретка у држави. Ако су новине у месец дана биле бар 3 пута забрањене, ако новине не штампају у наредном броју исправке власти и ако се не плате новчане глобе за које је одговорно лице осуђено у року од 3 дана, министар унутрашњих дела може забранити даље излажење новина. Закон ступа на снагу када се обнародује у Службеним новинама.

Закон о измени Закона о општинама и обласним самоуправама се односи да се све општинске управе од данас разрешују. У општинама града Београда, Загреба и Љубљане указом Краља поставиће се нове општинске управе на предлог министра унутрашњих дела.

---

⁶⁸ Исто, број 7430 од недеље 6 јануара 1929. године.

У осталим општинама поставиће се велики жупани. Састав и надлежност општинских управа остаје иста. Велики жупани разрешиће дужности дотадашње општинске бележнике и поставиће нове бележнике. Они такође по својим областима постављају комесаре који воде све послове обласних Скупштина и обласних одбора. Ближе одредбе издаће министар унутрашњих дела. Овај закон ступа на снагу након објава у Службеним новинама.

Као што можемо видети из поменутих чланова Закона, строго се водило рачуна да се поправи ситуација у земљи и да компетентни људи контролишу ствари, а не као што је то био случај раније када су на одговарајуће позиције долазили нестручни људи. Такође под контролом државе су се налазили сви стубови који карактеришу државу и у случају неуспеха морали су бити свесни своје одговорности и поднети оставку ако се ситуација у земљи не поправи. На страницама дневног листа Политике можемо прочитати и изјаве водећих француских државника који су дали своје мишљење поводом стања у Краљевини СХС.

Бивши председник владе и војни министар Пол Пенлев је изјавио да «Југославија која је освојила своју независност, данас преживљава велику кризу која очекује сваку младу нацију чији су народи или делови били дуго одвојени једни од других. Нисте поклекли 1915, 1916 године. Југославија мора да победи све тешкоће и препреке и сазида једно чврсто народно јединство.» Господин Жорж Лег, министар морнарице и бивши председник владе: « Желим да се Ваша земља реконструише и дође до великих резултата и успеха. Искрени смо пријатељи Ваше нације. Пратио сам напредак уједињене државе СХС».

Министар трговине, индустрије, пошта и телеграфа господин Жорж Бонфус изјавио је: « Помогао сам Вашој земљи када јој је помоћ била најпотребнија. Чинићу све да се наше земље вежу још чвршће.» Краљевину СХС је обишао послани и бивши министар председника клуба Републиканска Унија господин Луј Марен који је гајио дубоко поштовање према Краљу Александру I Карађорђевићу.

Народ одушевљено поздравља манифест Краља 10. 01.1929. године. Сви крајеви државе су славили краљеву одлуку. У Скопљу су писали да је други Васкрс. Први је био 1912. године када су ослобођени Скопље и Охрид. Упућени су телеграми краљу из Далмације, али у Сплитској области нису спроведене измене које су се очекивале. Поздрави су упућени из Војводине, Сарајева, Загреба и Србије. У Сарајеву су писали да ће ишчезнути корупција и партијски протекционизам.

Ниједан савестан грађанин или чиновник не треба да страхује. Хрвати су изјављивали да је победила правда и исказали пуно поверење у нову владу. Одушевљење је захватило целу државу као и 1918. године. Најлепши Божићни поклон који смо могли добити. Партијске вође гледале су само своје интересе који су били свакодневница. Гестом краља враћено је поверење у државу. Почеће нова ера слободног живота. У новој влади су били заступљени Хрвати, прекодрински Срби, Словенци, радикали и демократе.

«Разлози због којих се краљ одлучио на овакав корак су били народски и државни интереси. Злочин од 20 јуна прошле године, несхватање државне кризе – угрожени хрватски народ гурнут је у подређени положај. После 1.12.1918. године ово је највеће дело, највећи догађај у државном животу и исправља се неправда нанета хрватском народу.» На овај начин су писале новине у Загребу.»⁶⁹

Администрација је била рђава, владала је тешка економска криза и зла искуства. Нови режим је у спољној политици ослобођен сепаратистичких и шовинистичких утицаја. Треба да се негује политика мира, пријатељства и добрих односа са суседима.

Започело се са интензивним радом на изради закона. Слободан Јовановић изјављује да је прихваћено уређење које је Влатко Мачек предлагао. Престаје да ради Самуоправа. Спалајковић изјавује: « Устав из 1921. године је био мало проучен. После смрти Николе Пашића био је заступљен лажан парламентаризам који је кочио благостање и напредак. Краљ је донео одлуку да учини крај жалосној ситуацији.»

Извештаји стране штампе о ситуацији у Краљевини СХС

Одушевљење које је владало у Краљевини СХС, такође је захватило и Европу. Француска, швајцарска, енглеска, немачка, чехословачка, бугарска и румунска штампа су писале новинске чланке везане за ситуацију у Краљевини СХС. *У Француској пишу да нови кабинет почива на Петру Живковићу, Војиславу Маринковићу и Стевану Хаџићу. Стјепан Радић пред смрт љуби руку краља, симбол који предвиђа државно јединство. Срби не могу усвојити аутономистичне претензије хрватских сепаратиста. Боља влада је без Скупштине, него Скупштина без влада. Ново стање у држави донело је популарност. Француски лист закључује да је радикална мера била једино средство да се спасе народно јединство. Највиши идеал краља је његов парламентаризам и он је био разочаран.*

⁶⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 7431 од четвртка 10 јануара 1929. године.

Краљ је био стрпљив док околности нису утицале да предузме нове мере. Предвиђа се да ће нова влада настојати да учини крај лошој администрацији. Краљ је показао храброст у рату, мудре савете, одлучан дух и политичку храброст. Краљевим гестом је пресечена рутина партијских дискусија и отворени су путеви за реформе».

Швајцарске новине пишу да Краљ има највишу врлину државника – да чека. Једино је Краљ могао да нађе начин да земљу извади из тешке ситуације. Веома је интелигентан, енергичан, по васпитању Швајцарац и садржао је све елементе за успех. Диван је призор да се цела нација збила око свог Краља.

Енглеска штампа је величала његово понашање и исказала симпатије. Краљ је био пред алтернативом да укине парламентаризам или да се држава распадне. Напомињу да је краљ Александар најснажнија фигура међу садашњим европским монархистима. Поданици Краља ће радо одговорити на позив Краља.⁷⁰

Немачка штампа напомиње да је уследило ново банкротство парламентарног система, крај хрватске борбе за аутономију јер верују да ће Хрвати сада напустити своје тежње због тога што им је загарантовано учешће у централној влади.

Чехословачка штампа се нада консолидацији државе и напомиње да су сви погледи били упрти у Краља после оставке владе Антона Корошеца. Бугарска штампа пише да је битно присуство Војислава Маринковића у влади за одржање политике мира на Балкану и у Средњој Европи. Румуни се осврћу на ситуацију у земљи пре 1929. године и верују да је краљ Александар донео спасење отаџбини и економски и финансијски опоравак земље.

Такође су донети и закони о изменама и допунама о Закону о главној контроли, Закон о измени и допуни Закона о Државном савету и управним судовима, Закон о судијама редовних судова. Улога Краља је углавном била таква да је он често примао у аудијенцију своје министре који су му саопштавали резултате конференција или других догађаја, затим одликовао је заслужне личности, кумовао је на различитим прославама, хуманитарно помагао удружења, често путовао по земљи и иностранству, давао интервјуе и остале активности.

Привредници дају своје мишљење каква је ситуација била заступљена раније и кажу да су држали протесте. Говорили су политичарима да је њихов рад штетан и набројали су који су били главни узроци тешког привредног стања.

---

⁷⁰ Исто, број 7431 од четвртка 10 јануара 1929. године.

Досадашње владе нису имале свој привредни програм. Немамо савремено привредно законодавство и узрок је била царинска тарифа. Треба да се изради план привредне политике и реорганизација државне службе. Све гране производње нису довољно развијене. Узрок је примитивно обрађивање земље и треба унапредити наш извоз. Министар Радивојевић се залаже за овакву политику.⁷¹ Краљ је посетио оболелог министра иностраних дела Војислава Маринковића који је одлучио да се лечи у Давосу и примио је у опроштајну аудијенцију бивше министре владе Корошеца. Обишао је болесног генерала Дабића који је боравио у санаторијуму. У овом периоду је започет и процес Пуниши Рачићу који ће трајати све до јуна 1929. године када ће му бити донета коначна пресуда.

У Политици су 12. јануара изложене идеје владе Петра Живковића. Циљ владе Петра Живковића је реформа администрације, економски односи, санирање финансија као и постизање пуног државног јединства Краљевине СХС.

Донеће се нови закони за 4 месеца и изједначиће се целокупно законодавство. Извршиће се реформе у чиновничком закону и редукацији чиновника и донеће се закон о корупцији. Решиће се царинска политика. У земљорадњи и сточарству ће се подићи производња. Образоваће се специјална установа која ће давати земљорадницима дугорочне кредите. Спровешће се нова административна политика. Министри ће бити одговорни и имаће пуну аутономију у свом раду. Тежиће се традиционалној политици добрих односа према суседима и сва енергија биће усмерена на унутрашњу консолидацију и препород земље.

Ново стање су поздравили сви грађани наше земље, од индустријалаца и банкара до жена. Било је битно чути и мишљење обичних људи, па је тако госпођа Милка Вуловић средином јануара изјавила да је дошао крај политичких трзавица.

За ослобођене крајеве ово је истински дан ослобођења. На Косову нису спроведене реформе које су најављиване због чега је највише крива влада Стојана Протића. Да су тада спровели реформе, не би било ни качака, нити крвне освете. Надамо се да ће се ситуација у земљи стабилизovati и да ће нам Краљ омогућити бољи живот.⁷² Такође ново стање у држави су поздравили и пречански крајеви као и наши страни посланици у иностранству, пре свега посланик у Паризу Мирослав Спалајковић. Бивши велики жупан Загреба господин Богдан Стопар је изјавио да до сада нисмо имали стварно парламентарни режим, а нисмо га ни могли имати.

⁷¹ Дневни лист „Политика“ број 7434 од петка 11 јануара 1929. године.

⁷² Дневни лист „Политика“ број 7436 од недеље 13 јануара 1929. године.

Народне масе су у националним питањима остале конзервативне и сепаратистички расположене, а што се тиче економских и социјалних питања комунистички или бољшевички расположене због повратка заробљеника из бољшевичке Русије. Пошто су у Парламенту биле заступљене веће групе чланова које су гледале сопствене интересе, а не интересе целине онда је било јасно да се та група није могла надгласати. Није тешко закључити да држава у ових десет година није могла нити имала један парламентарни режим у западном европском смислу. У нашим владама је седело осамнаест министара који су настављали партијску борбу. *Нашу државу је упоредио као брод који лута без кормилара.* Такав парламентарни режим је довео до потпуног расула државе. Власт је изгубила сваки ауторитет и акција против државе је вођена јавно у иностранству. После сваких нових избора, држава се нашла у још тежем положају. Једини излаз из ове ситуације била је прокламација Краља Александра. Овај нови режим треба да води рачуна о засебним интересима који треба да црпи снагу из народа и да привуче интелигенцију. Привредни кругови немају разлога да жале за прошлим режимом. Најбољи сарадници новом режиму биће привредници ако се што пре заведе привредни савет у којем ће се организовати сарадња.

У владу су ушли нови министри. За министра поште и телеграфа изабран је Коста Кумануди, а за министра трговине и индустрије Желимир Мажуранић. Ото Франгеш је одређен за заступника министра аграра, а засебним Указом је Кумануди постао заступник министра спољних послова. Владу ће од сада чинити 16 лица.

Наш посланик у Паризу изјавио је да *Французи гест Краља пореде са ситуацијом у којој се Француска нашла пред долазак Наполеона и уверен је да ће држава напредовати.* Срећан је због чињенице да су позитивну оцену дали француски државници, академици, књижевници и новинари.⁷³ За новог турског посланика у Београду је изабран Хајдар беј који је боравио у аудијенцији код Краља.

Краљ је 17.01.1929. године обавио интервју са француским публицистом Жилом Соервеном и том приликом је изјавио да је употребио сва средства да реши кризу. *Позвао сам Хрвате и остале странке да прихвате ревизију Устава. Они се нису сложили са том одлуком и по парламентарном реду није више било могуће образовати владу и зато сам донео своју одлуку. Далеко од тога да у земљи уводим режим ауторитета без контроле. Намеравам да земљи дам праву демократију парламентарним увођењем правичног изборног закона.*

---

⁷³ Дневни лист „*Политика*“ број 7439 од среде 16 јануара 1929. године.

*Да би то постигли морамо се посветити раду и спремити режим децентрализације способан за живот који би обезбедио територијално и културно јединство. Морамо извршити реорганизацију чиновничких управа. Влада се састоји од поштених и способних личности. На челу владе је генерал, личност која апсолутно стоји изван свих странака. Нисам никада дозвољавао да се војска меша у политику. У влади можете видети и представнике управе банака и Универзитета. Хрвати имају пет министарстава и овај део народа никако неће бити запостављен. Ја сносим личну одговорност ако не буде онако како сам очекивао. Неуспех је немогућ када имате уз себе читав народ.*⁷⁴

Реис ул улема је рекао да је стекао утисак да су сви разумели потребе које муслимани очекују, а то је пре свега доношење закона за шеријатске судове и уређење других питања која одавно чекају на решење. Пројекат закона о муслиманској верској заједници је израђен прошле године, али је доживео редакцију. У Босни и Херцеговини су били сви задовољни одлуком Краља и изјавили да је лакше хранити петнаест министара, него триста петнаест.⁷⁵

У аудијенцији код Краља су боравили патријарх Димитрије као и бивши градоначелник Загреба Хајнцл и бивши посланик самосталних демократа за Лику Ђорђе Бранковић.

Анте Трумбић је изјавио да су намере Краља добре, а Петар Живковић енергичан човек и да ће ситуацију у земљи консолидовати.

Ситуацију у Црној Гори прокоментарисао је и генерал Вешовић који је изјавио да нико није довољно истицао оданост Црне Горе. Црногорци су желели само да раде, али смо били рђаво представљени. Партије су развиле разоран утицај и нас није нико представљао у Парламенту. Данас је другачија ситуација и Црна Гора је одахнула.⁷⁶

У Београду је боравио велики жупан мостарске области који је дао предлог на који начин да се помогне Херцеговина. Предложио је да се пружи помоћ народу тако што ће зарађивати на јавним радовима и на тај начин би Херцеговина била активна са две хиљаде вагона хране. Председник владе је обећао помоћ Херцеговини. Народ у Херцеговини полаже наде да ће свима бити боље сада када наступи ново стање. Надам се да ће Краљевска влада ставити на располагање државним органима у Херцеговини одобрен кредит за јавне радове и да ће се што пре отпочети са јавним радовима зато што нам је то једини спас.

---

⁷⁴ Дневни лист „ Политика“ број 7440 од четвртка 17 јануара 1929. године.

⁷⁵ Исто, број 7440 од четвртка 17 јануара 1929. године.

⁷⁶ Дневни лист „ Политика“ број 7441 од петка 18 јануара 1929. године.

Министар Дринковић и начелник министарства народног здравља Штампар су посебну пажњу посветили Херцеговини. Ипак Херцеговина највише наде полаже у свог сина, министра народног здравља господина Круља који најбоље познаје прилике у Херцеговини. Круљ је објаснио да се у Херцеговини поступало нерационално. Делио се народу кукуруз уместо да се помогне народу на други начин. Држава је морала да створи јефтин кредит виноградарима да обнове своје винограде. Једини начин да се помогне су јавни радови и велике инвестиције. Мочварна поља да се дренирају и исуше, а за такав посао није потребан огроман капитал. Примаран проблем у Херцеговини је проблем воде које зими има превише, а лети премало. Зими треба превелику воду отпустити дренажом, а лето натопити обрађена поља и успешно се борити против суше. Од мостарског рудокопа да се поставе пумпе и ти би крајеви имали довољно воде за заливање наседа. Треба регулисати слободну продају дувана да би сељак могао вишак дувана да слободно продаје у иностранству.⁷⁷

Указом Краља за председника Државног суда по закону о заштити државе постављен је Душан Суботић.

Господин Соервен је запазио да се мали број грађана интересује за политику. Мађари су правили административне грешке, док Срби греше потпуним непознавањем политичког рада али и претераним самољубљем. Ограничен је број људи који су могли правити сметње у Краљевини СХС. Војска, трговина, индустрија и сељаци су уз Краља. Краљ верује да ће овај провизорни режим трајати кратко и да ће после моћи да сазове Конституанту која ће Краљевину поделити на читав низ провинција. Изабраће се један општи парламент са свим посебним гаранцијама у који ће ући озбиљне личности. Присуство Хрвата и Словенаца, учествовање двојице генерала оданих Краљу је гарант да неће доћи до конфликта према иностранству и истиче карактер Краља који је најјачи мотив поверења.

Краљ је у пратњи маршала двора пуковника Димитријевића и дежурног ађутанта синоћ отпутовао да би провео недељу на Бељу. Данашњи дан одмора Краљ ће провести у лову, а као његови гости отпутовали су министар војске и морнарице Хацић, чехословачки посланик Шеба, бивши руски посланик Штрандман, професор Рајс и наредник питомац Војне Академије господин Костић. Организован је лов на дивље свиње и јелене, а касније приређен ручак у Дворцу. Након тога се Краљ захвалио гостима и кренуо назад за Београд.

---

⁷⁷ Дневни лист „Политика“ број 7442 од суботе 19 јануара 1929. године.

Што се тиче хуманитарних активности, Краљ и Краљица су преко свог изасланика донирали Удружењу удовица погинулих свештеника у рату суму од десет хиљада динара.

Због рада на збрињавању наше ратне сирочади и одржавању српско-америчког дома у Брању, Краљ је одликовао Хелен Кинг и Виду Матхенсон. У аудијенцији код Краља су јуче примљени генерал Вешовић и представници београдских привредних комора Радојловић, Бајлони и Стојановић. Представници католичких бискупа Рафаело Родић, Антун Бауер, Антун Јеглић и Климент Бонифачић су са Краљем расправљали о питањима католичке цркве.

Крајем јануара Краљ је дао интервју специјалном изасланику Ројтера Фергесу Фергесону и том приликом је на француском језику изјавио да није имао алтернативу осим да донесе одлуку коју је желео да избегне. *Консултовао сам се са министрима и шефовима странака и Стјепан Радић док је био у опозицији саветовао га је да учини крај партијским борбама и да именује кабинет на челу са официром. Помисао на официра била ми је непријатна. Увек сам настојао да војска не буде заражена политиком јер је то кобно за војску. Ствари су постале хаотичне, а после несрећног догађаја у Скупштини уверио сам се да нема другог пута осим да примим пуно одговорности за свој корак. Позвао сам ministre у свој кабинет и 6 јануара им предао Прокламацију и рекао да су то моје најискреније намере. Најтеже је одговорити колико ће времена требати. На првом месту да се ослободимо елемената без вредности који коче рад строја.*⁷⁸ *Нема никакве стварне разлике у погледу националног осећања између Срба, Хрвата и Словенаца. Да ли развој југословенског јединства садржи у себи уништење индивидуалности оних елемената ? Краљ је рекао да сматра да не, као што ни чињеница да сте Британац не чини Вас мање Енглецом или Шкотланђанином. Сви ће бити поносни Југословени. Што се тиче спољне политике ми смо искрени у нашој љубави према миру и поштујемо уговоре. Наша је једина жеља да корачамо путем мира, а у унутрашњем погледу да уредимо ствари.* Краљ је тражио од дописника Ројтера да изврши анкету о народном осећању. Дописник Ројтера је стекао утисак да је циљ Краља јединство Краљевине и срећа његовог народа.

Први пут је Краљ кумовао у Црној Гори деветом сину Ристе Божовића. Последњег дана јануара код Краља су у аудијенцији боравили Антон Корошец, министар саобраћаја и Лазар Радивојевић, министар шума и рудника као и Салих Баљић, бивши муслимански народни посланик и бивши председник мостарске општине.

---

⁷⁸ Дневни лист „Политика“ број 7448 од петка 25 јануара 1929. године.

Указом Краља на расположење је стављен министру иностраних дела посланик у Берну Јован Марковић.

Краљ је почетком фебруара донео одлуку да амнестира многе личности, углавном чланове бившег вођства сељачко-демократске коалиције а међу њима и Влатка Мачека који је био одговоран за више тешких дела почињених путем штампе и на зборовима. Међу помилованима налазе се и Крњевић, Пернар, Предавац и Марија Радић.

Нови пољски посланик Влацслав Бабински је предао Краљу акредитивна писма и том приликом попричао са Краљем о актуелној ситуацији у Пољској и изјавио да је циљ његове мисије да ради за интерес Југославије и Пољске зато што нас веже иста словенска крв. Рад господина Бабинског биће усмерен на развитак економских односа.

У аудијенцији код Краља су боравили председник владе, министар војске и морнарице Хацић, патријарх Димитрије, председник Занатске коморе из Београда Милан Стојановић, председник општине Љубљана Динко Пуца, бивши народни посланик Угрин Јоксимовић и књижевник из Загреба Милан Марјановић.

У чланку господина Маџарова о стању о нашој земљи пише да је нова југословенска влада дала општу амнестију свим политичким кривцима и отворила границу која је била затворена целу годину.⁷⁹

Јуче је Краљ посетио Привредник. На улазу га је дочекао председник Влада Матијевић. Краљ је разгледао собе десет минута и после је напустио дом изразивши задовољство оним што је видео. Образоване су нове општинске управе у Београду, Загребу и Љубљани.

На реферисању код Краља боравили су заступник министра иностраних посланих Коста Кумануди, председник владе и министар финансија Станко Шврљуга. На предлог министра финансија, Краљ је потписао Указ којим се постављају за чланове управног одбора монополске управе Михаило Банић и Никола Фугер.

Потписан је такође и закон о помоћи породицама покојних Павла Радића и Ђуре Басаричека. Према том закону издаваће се месечно из државне касе удовицама 5.000, а деци по 800 динара. Помоћ ће се исплаћивати сваког месеца све док не наступи случај из члана 154. Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда.⁸⁰

⁷⁹ Дневни лист „ Политика“ број 7468 од четвртка 14 фебруара 1929. године.

⁸⁰ Дневни лист „ Политика“ број 7471 од недеље 17 фебруара 1929. године.

Краљ је примио делегате главног Задружног савеза и представнике савеза извидника и планинаца. Према наређењу Краља, ордонанс официр мајор господин Дробњак обишао је књижевника Бранислава Нушића које је оболео од грипа и након посете поднео је извештај Краљу.

Поводом путовања Краља у Хрватску, лист Фигаро нас подсећа да је приликом посете Краљевске породице 1922. године Краљ био дочекан топло и одушевљено. Код Хрвата је монархистичка тенденција увек била изнад страначких трзавица и то се сада осећа. Свакако да ће боравак Краљевске породице улепшати перспективе решавања свих наших питања.⁸¹

Краљ је у посету примио патријарха Димитрија са члановима Синода Дожићем, Доситејем и Летићем. Патријарх Димитрије је замолио Краља да се што пре изврши унификација законодавства за српску православну цркву. Указом Краља су три пута до сада спроведени Народној Скупштини пројекти закона о српској православној цркви, али због политички несређених прилика није се дошло до резултата. Епископ Доситеј је изјавио да није у протеклих десет година било ниједне саборске седнице која би била посвећена специјално изради закона. Краљ је саслушао предлоге и изјавио да ће решити овај проблем. Примарно је решити ово питање, а што се тиче изједначења каленадара разговараћемо, одговорили су чланови Синода. Гаврило Дожић је изјавио да што се тиче црквеног треба да постоји и грађански брак. Владика Доситеј је рекао да сви који склапају грађански брак, склапају и црквени. Ви сте пријатељ руског народа и пружили сте помоћ гладнима у Русији. Какво је стање у Русији, упитао је Краљ ? Представници цркве су објаснили да не знају какво је стање у Русији. Није се покушало доћи до неких веза са црквом у Русији.

Последњег дан фебруара код Краља је боравио наш посланик у Риму Милан Ракић.

У марту је у аудијенцији код Краља боравио председник београдске општине Милош Савчић и Марко Натлечен, председник Окружног одбора из Љубљане, као и грчки народни посланик за град Солун и члан одбора за спољне послове Никола Зарифис.

Из Бања Луке је допутовала депутација која се захвалила Краљу на донацији од сто шездесет хиљада динара захваљујући којој је омогућено довршење нове цркве. Пред анексију БиХ, 1908.године црква је изграђена без звона. После пуних четрдесет година Србима је дозвољено да наставе радове.

---

⁸¹ Дневни лист „ Политика“ број 7475 од петка 22 фебруара 1929. године.

Пре неколико година црква је завршена, али се није имало новчаних средстава за декорацију и подизање иконостаса. Захваљујући донацији Краља, цео посао је завршен.⁸²

Указом Краља су постављене дисциплинске судије, а Краља је о привредном и општем стању варошког и сељачког живота у Црној Гори известио бивши црногорски посланик и најпознатији предратни привредник у Црној Гори, господин Вук Јанков Кривокапић.

Обележена је прослава деведесет година рада најстаријег певачког друштва Јединства у Котору чији је покровитељ био Краљ Александар. Друштво је одликовано орденом светог Саве трећег реда због ширења братске љубави између Срба и Хрвата.

Са Краљем је разговарао Хрват из Далмације који је Краљу објаснио расположење народа у Далмацији, а Краљ је све са пажњом слушао. У земљи је прослављен седамдесет девети рођендан Масарика.

Краљ је примио у аудијенцију директора бриселског листа Насион Белжа господина Фернара Нереја чије се мишљење високо цени у Белгији. Код Краља је остао скоро читав час.

У Двору је боравио и дворски лекар Раденко Станковић који је по налогу краља дошао да прегледа познатог политичара Хинка Хинковића који болује од рака. Том приликом је Станковић предао сто хиљада за лечење Хинковића у санаторијуму у Бечу.

Крајем марта, тачније 21.03.1929. године од срчане слабости преминуо је француски маршал Фердинанд Фош у 17 и 45 часова. После само четири дана напустио нас је још један француски генерал Сарај који је преминуо од запаљења плућне марамице у седамдесет трећој години живота. Француска је остала без двојице врхунских војсковођа који су прославили ову државу у Првом светском рату.

Сахрана ће бити одржана наредних дана. У име Краља наша војна делегација је упутила саучешће породици генерала Сараја. Госпођа Сарај је била ганута овом пажњом Краља и замолила да се изрази захвалност Краљу и његовој породици. Поред посмртног одра генерала Сараја, била је постављена слика Краља са његовим потписом коју је он лично дао генералу Сарају. Свечана сахрана маршала Фоша одржана је 27. марта. Сахрани су присуствовали Краљ заједно са председником владе и министрима Алауповићем, Куманудијем и Круљем. Након завршетка помена и изласка цркве, Краљ се поздравио са француским министром Даром и изјавио му саучешће.

---

⁸² Дневни лист „*Политика*“ број 7483 од петка 1 марта 1929. године.

Француски председник господин Думерг и француска влада захвалили су се Краљу због његових симпатија према Француској и зато што је лично присуствовао помену маршала Фоша у Београду.⁸³

Након повратка из цркве, Краљ је примио министра Куманудија који му је реферисао припрема за сутрашњи потпис пакта о пријатељству са Грчком.

На седници министарског савета утврђен је буџет и радни програм владе. Седница је трајала три сата и изгласан је буџет и финансијски закон за 1929/30. годину.

На данашњи дан је сахрањен убијени директор Новости Тони Шлегл. Краљ је послао венац и изразио саучешће породици убијеног новинара. У току је истрага и даље није јасно ко је убио новинара Шлегла.

У аудијенцији код Краља је боравио грчки министар иностраних дела Карпанос који је разговарао са Краљем о закључењу пакта пријатељства. Грчку делегацију су чинили грчки посланик Полихрониадис, први секретар посланства Сурлас, пуковник Вентирис, капетан Геракис и секретар Папајанис. Од наших представника били су присутни председник владе Петар Живковић, министри Кумануди и Сршкић, министар Двора Јефтић, помоћник Бакотић, посланик Поповић, маршал Двора пуковник Димитријевић, пуковник Крстић, шеф протокола министарства иностраних дела и чиновник кабинета Павловић. Касније је приређена гала вечера и свечана академија у част господина Карпаноса. Пре одласка на воз за Атину, краљ Александар је одликовао Карпаноса орденом Белог орла првог степена. Поводом закључења пакта пријатељства са Грчком, Краљ је одликовао грчку делегацију орденом Светог Саве.

У Софији је полиција успела да открије комунистичку заверу и раскринка починиоце који су одржавали везе са Москвом. План им је био да се бољшевизира универзитетска омладина као и радници ширењем летака и превратничке литературе. Сва та лица су приведена правди. Према најновијим сазнањима ухапшени изасланик је Младен Стојанов који је раније осуђиван и који је живео у Москви.⁸⁴ Он је одржавао везе са Аврамом Стојановим, народним послаником независне радничке партије која је прошле јесени лишена мандата и осуђена због завере од стране софијског суда. У стану Стојанова и саучесника је пронађено оружје и новац.

---

⁸³ Дневни лист „*Политика*“ број 7503 од четвртка 21 марта 1929. године.

⁸⁴ Дневни лист „*Политика*“ број 7508 од уторка 26 марта 1929. године.

Јуче је у Загребу боравио маршал Двора пуковник Димитријевић који је обишао Банске дворе, Брезовицу недалеко од Загреба и дворец бана Јелачића на Марковом тргу да би припремио све за долазак Краљевске породице који је планиран за почетак маја.

У Двору су боравили професор загребачког медицинског Факултета Мирослав Микуличић и бивши народни посланик Димитрије Поповић.

Почетком априла код Краља су боравили представници обласних задруга који су предали меморандум Краљу у коме су изложили да треба да се створи једна чврста и велика организација која би обухватила читаво државно подручје.

Од Краља је као поклон добио сабљу први официр у рангу педесет четврте класе Владимир Станојевић и осталих петсто седамдесет три официра је унапређено у чин потпоручника. Сви присутни су поздравили Краља. Након завршетка церемоније, Краљ се сликао са официрима а затим је уследио одлазак у Двор на закуску. Министар војске и морнарице генерал Хацић је био на реферисању код Краља да би га известио о путу наше војне делегације мисије у Париз која је присуствовала погребу маршала Фоша и о сјајном пријему наше војске у Француској.

У Политици је објављена изјава Краља коју је он дао у разговору са дописником Асошијетед Преса Џејмсу Милсу о ситуацији у Југославији. *Краљ Александар је изјавио да је баш један Ваш Американац Линколн казао да завађена кућа не може да се држи. Политичари су завадили народ због сопствених интереса. Све сам учинио да избегнем да повучем корак који сам направио, али је то било једино решење. Када је моја стрпљивост била исцрпљена одлучио сам да аболирам Парламент. Желео сам да имам посла директно са народом и знао сам да ће ме мој народ подржати. Сав мој народ припада једној породици и има заједнички идеал, а то је јединство југословенске расе. Цела земља је мирна. Свако ради свој посао. Организације које су шириле неслогу ућутале су се. Ми морамо надокнадити тешким радом и поштеним делом узалудна политичка натезања и непажњу према реалним народним интересима које су владале последњих десет година. Вратићемо се нормалном режиму чим дело реорганизације и продукције буде гарантовало успех нормалних прилика. Уверен сам да ће се после родити веома боља и јача Југославија након овог периода.*⁸⁵ Након ступања Закона о заштити државе јуче су оставке поднели министар вера Тугомир Алауповић, министар народног здравља Урош Круљ и Коста Кумануди чије је оставке Краљ уважио.

---

⁸⁵ Дневни лист „Политика“ број 7517 од четвртка 4 априла 1929. године.

Другим указом је Кумануди именован за министра без портфеља и вршиоца дужности министра иностраних дела. Њима је приређен опроштајни ручак. Краљ се опростио са министром вера и министром народног здравља који су одликовани орденом Светог Саве првог степена. Према новом закону престала су да постоје министарства за аграрну реформу, вера, пошта и телеграфа и народног здравља. У ресор господина Савковића је прешло управљање поштама, телеграфом и телефоном. У министарству грађевина више је одељења редуцирано, а већи број чиновника биће пензионисан. Министарство народног здравља се спаја са министарством социјалне политике. Начелник хигијенског одељења министарства народног здравља јуче је посетио министра социјалне политике Мату Дринковића.

Представници сарајевског Гајрета су боравили код Краља и том приликом су разговарали о културно-просветним приликама муслимана и поднели су извештај Краљу о раду Гајрета.

Атински лист Елефтерон Вима је објавио запажања господина Зарифиса који је обавио интервју са Краљем. Новинар Зарифис је констатовао да Краљ редовно чита домаћу и страну штампу. Понекад сам имао утисак да разговарам са најбољим пријатељем и на крају аудијенције *сетио сам се речи господина Венизелоса који је изјавио да је Краљ Александар највећи, ако не и једини политичар у Југославији.*⁸⁶ Приликом потписивања пакта пријатељства са Грчком, Краљ је одликовао Венизелоса лентом Карађорђевог Звезде.

Пошто су јуче код Краља на реферисању били министар трговина и индустрије Желимир Мажуранић и министар пољопривреде и вода Франгеш, на иницијативу Краља донета је одлука да се оснује Привилегована Аграрна банка да би се решили проблеми који су дуго мучили земљу. Главни циљ оснивања ове институције је да сељаци добију кредит по најповољнијим условима. Привилегована Аграрна банка ће бити под управом државе и њен капитал износиће триста милиона динара.

Краљ је известио управу певачког друштва Мокрањац у Панчеву да прихвата да буде покровитељ овог друштва. Поклонио је друштву заставу и одобрио да престолонаследник Петар буде кум овој застави. Министар правде Милан Сршкић је реферисао Краља о пословима свог ресора и потписао је Указе. Краљ је јуче отпутовао у Тополу.

---

⁸⁶ Дневни лист „Политика“ број 7518 од петка 5 априла 1929.

Приликом склапања брака са краљицом Маријом основан је фонд за просвећивање и васпитање женске деце на подручју целе државе. Жеља Краља је била да се деца из свих крајева зближе и упознају. Велику захвалност дугујемо нашем добротвору господину Фротингхајму који је обилном помоћу помогао орфелинат у Сремској Каменици.

Данас је у 12 и 20 Краљ отишао да обиђе оболелог војводу Степу Степановића чије је здравствено стање веома лоше. Та вест се пронела великом брзином и код војводе се Краљ задржао двадесет минута док им је грађанство клицало на улици. У пет и по часова Краљ се вратио назад за Београд након што је пожелео војводи да што пре оздрави. Стање војводе Степе је после неколико дана боље.⁸⁷

Преко маршала Двора Димитријевића, Краљ је обавестио управу Насушног хлеба да жели да допринесе својом акцијом да се помогне незапосленим радницима на тај начин што ће сваки дан из своје пекарнице давати двадесет хлебова. Управа насушног хлеба је била дирнута одлуком Краља и упутила је Краљу топлу захвалност.

Јутрос је на свечан начин извршена посвета нових звона које је Краљ даровао дубровачкој цркви св. Ђорђа. Краља је заступао пуковник Недељковић, а били су присутни енглески, италијански и чилски конзули као и представници свих војних и цивилних власти. Бискуп Учелини је упутио топле поздраве Краљу и захвалио му на гесту који је учинио.

Члан Врховног законодавног Савета и бивши посланик бивше федералистичке странке Алберт Базала био је јуче код Краља. Он се заинтересовао за рад Врховног законодавног Савета за просветни рад и за питања просветне реформе.

Поводом педесет година Удружења књижевника и уметника господин Жорж Мајар је на банкету у Паризу где су присуствовали дипломатски представници Сједињених Америчких Држава, Холандије, Шведске, Румуније, Пољске и Белгије наздравио Краљу Александру и изразио дубоку захвалност и оданост. Израђена је у масовном сребру плакета Краљу и почасном председнику удружења Поенкареу. У знак захвалности израђена је специјална плакета листу Политика која је исказала велико интересовање за наш конгрес. Представници Удружења пријатеља уметности Цвијете Зузорић позвали су Краља на отварање пролећне изложбе која ће бити отворена у недељу петог маја.

Чувени командант Церске битке који ће остати запамћен у историји ратовања, војвода Степа Степановић није успео да се избори са својом болешћу.

---

⁸⁷ Дневни лист „Политика“ број 7526 од суботе 13 априла 1929.

Нажалост он је преминуо ноћас у пола 11 увече. Послати су телеграми саучешћа Краљу из целог света поводом смрти војводе Степе Степановића.

У име француске владе Дар и Розе су упутили саучешће Краљу. Делегације Чехословачке, Шпаније, Румуније и Енглеске су такође упутиле саучешће поводом овог трагичног догађаја.

Загребачка полиција је 20 априла ухватила приликом потере Ђуру Ђаковића и Николу Хећимовића због сумње да су илегално прешли границу и покушали да сакрију комунистичку литературу. На саслушању је Ђаковић признао да је курир комунистичке партије за везу између Беча и Краљевине СХС. У пратњи жандарма, њих двојица су 23 априла послати у Марибор ради показивала путева којима су илегално прелазили границу. Ђаковић је изјавио да не може да сети где се налази кућа у којој је сакрио комунистичку литературу, па је обилазак границе настављен сутрадан од седам до пола 8 часова увече. Успели су Ђаковић и Хећимовић да се ослободе лисица и да побегну, али су приликом бекства жандарми испалили девет метака који су погодили Ђаковића и Хећимовића и они су приликом покушаја бекства убијени. Након неколико дана, пастир је пронашао тела убијених чланова комунистичке партије и обавестио је аустријске власти који су изашли на терен и потврдили да су убијени комунисти Ђуро Ђаковић и Никола Хећимовић.⁸⁸

Јуче поподне Краљ је отпутовао за Оплепац.

Одржана је свечана сахрана војводе Степе којој су присуствовали Краљ и остали чланови владе. У два поподне је Краљ дошао у цркву заједно са маршалом двора пуковником Димитријевићем. Опело је завршено у два и двадесет када је Краљ изашао из цркве. Изразио је саучешће породици војводе Степе и упутио им утешне речи а затим се одвезао у правцу Крушевца и вероватно ће продужити за Београд.

На Бељу се Краљ придружио својој породици са којима ће провести Ускршње празнике. Са Беља Краљ је кренуо преко Осијека и Врпоља у Босански Шамац, а одатле преко Брчког у Бијељину. Краљ се распитивао о здравственом стању и пореклу регрутованих војника и о исхрани војске. Зауставио се у чаршији и питао једног обртника за пут према Зворнику. Ауто је кренуо у правцу јужне стране логора и војног вежбалишта. У дванаест сати се Краљ превезао прекао Дрине у село Палатор и онда се преко Лознице вратио за Београд. На други дан Ускрса, Краљ се вратио у Београд где је био срдечно дочекан од стране народа.

---

⁸⁸ Дневни лист „*Политика*“ број 7543 од уторка 30 априла 1929.

У опроштајну аудијенцију Краљ је примио Петра Пешића, новог посланика на белгијском двору и након тога би петнаестог маја Пешић требало да отпутује на нову дужност у Брисел.

На реферисању је боравио заступник министра иностраних дела Коста Кумануди који је био поводом предстојеће конференције Мале Антанте која ће одржати у Београду. Такође примљени су и представници главног одбора Савеза добровољаца мајор инвалид Лујо Ловрић, Јожа Равник и Стеван Суботин који су упознали Краља са радом Главног одбора и са стањем по разним добровољачким питањима.

Патријарх Димитрије и врховни муфтија Мехмед Зеки су примљени јуче код Краља.

У пратњи кнеза Павла, Краљ је посетио прву изложбу југословенских уметника у уметничком павиљону Цвијета Зузорић. На улазу су Краља дочекале госпође из управе Удружења које је Краљ поздравио. Тамо је Краљ срео чувеног византолога Шарла Дила који је био одушевљен уметничким вредностима наших манастира, а затим је Краљ са кнезом Павлом прешао на разгледање изложених радова. На крају се руковао са свим гостима и изјавио да је врло задовољан изложбом која је организована и откупио је тридесет и четири слике са изложбе. У 11 часова и 35 минута Краљ је са кнезом Павлом напустио уметнички Павиљон а затим отпутовао возом на Блед где се већ налази његова жена са његовим синовима Петром и Томиславом.

Орденом св. Саве првог реда Краљ је одликовао Шарла Дила који је касније боравио у аудијенцији код Краља. Такође на предлог министра финансија одликовани су орденом Белог орла директор југословенске банке у Загребу Никола Костренчић, Милан Врбанић, директор хрватске свеопште кредитне банке и директор југословенске удружне банке у Загребу Сигфрид Кауфер.

Хрватски католички народни савез упутио је телеграм Краљу у коме се говори о новом нацрту школског закона и они су замолили Краља да уважи санкције тек онда када се примене коректуре.⁸⁹

Краљевим Указом стављени су на расположење министри иностраних дела Јеврем Тадић, посланик у Ангори и Станоје Михаиловић, посланик у Тирани. Код Краља су били Лујо Војиновић, привредници из Панчева Сима Милутиновић, Пера Милорадовић, Ђорђе Пајић, Сава Бошковић и Боривоје Томић као и реис ул улема господин Чаушевић.

---

⁸⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 7555 од четвртка 15 маја 1929.

Краљ се интересовао за здравље господина Војиновића. Са представницима привредника, Краљ се интересовао за културне, привредне, саобраћајне и судске прилике у Војводини и Панчеву док је са реис ул улемом разговарао у приликама у Босни и Херцеговини. Господин Чаушевић је изразио жељу да их Краљ што пре посети.

Јадранска стража је захвална Краљу на историјској афирмацији нашег народа као самосталног поморског фактора. Први пут наша морнарица напушта наше домаће воде да покаже славни барјак наше Краљевине страном свету.⁹⁰

Наш пензионисани посланик у Буенос Аиресу Иво Гризогоно се захвалио Краљу на досадашњем поверењу и изразио задовољство због тога што ће бити склопљена повољна радничка конвенција са Аргентином.

Краљ је кумовао десетом сину, а тринаестом детету сиромашном ковачу из Кипа Ивану Чернушаку, Чеху по народности. Краља је заступао његов изасланик пуковник Костић. Ова свечаност је прерасла у манифестацију љубави Краљу и народном јединству. Детету је дато име Александар. У име Краља, пуковник Костић је поздравио све присутне. Уследила је закуска и са највећим одушевљењем у 6 часова поподне народ је испратио посланика Костића на станицу Дарувар.

Први пут је одржан комунистички процес у Државном суду. Судило се Сави Медану, столарском раднику који је родом из Мостара. Он је оптужен да је по Закону о заштити државе примио више комунистичких циркулара из чије се садржине види да се позива на насиље према државним властима и да се промени поредак у држави револуционарном борбом. Признао је да је члан комуниста, али да је члан синдикалне организације. Није делио брошуре нити ширио комунистичку пропаганду. Настављено је суђење комунисти Сави Медану и донета је пресуда. Осуђен је на две године робије. Министар социјалне политике Мате Дринковић посетио је Далмацију и замолио хрватски народ да сарађује са Краљем да би се што пре постигло оно што сви очекују, а то је да се излече последице досадашњег рада политичара. Народ је ову поруку дочекао са овацијама Краљу.

Синоћ су у аудијенцију код Краља примљени министар шума и рудника Лаза Радивојевић као и Стоја Кашиковић, жена угледног националног радника Николе Кашиковића и мајка Предрага Кашиковића. Захваљујући интервенцији Краља и шпанског краља Алфонса XIII њена смртна пресуда је преиначена на дванаест година тешке робије у Сарајеву 1917. године.

---

⁹⁰ Дневни лист „*Политика*“ број 7557 од суботе 18 маја 1929.

Њено држање на сарајевском процесу било је храбро. Сада је ту све пред Вама па ми судите. Поводом предстојеће конференције министара Мале Антанте код Краља су дошли румунски министар иностраних дела Миронеску, а нешто касније и чехословачки министар Едуард Бенеш.

На састанцима се говорило о општој политичкој ситуацији, проблемима мањина и обнови уговора о савезу. Следећег дана је приређен ручак у част министара и делегација на конференцији Мале Антанте. Гости Краља били су госпођа и господин Бенеш, госпођа и господин Миронеску, председник наше владе Петар Живковић, министри Стеван Хацић, Коста Кумануди, Милан Сршкић, Божа Максимовић и Лаза Радивојевић са госпођама Узуновић, Шврљуга и Мажуранић, затим посланици Шеба, Филодор и Еманди са госпођама, Чолак Антић, Анђелиновић, Кинц Језерски, министар двора Јефтић са госпођом, госпођица Брагадир, чланови делегација Григорчеа, Маврокордато, Хајдрих, Павлеско, Вичитон, Пастиа и Милановић. Након ручка Краљ је у Салону разговарао са Бенешом и Миронеском.

На седници Главног Задружног Савеза чији је председник господин Антон Корошец израђен је Меморандум Краљу у коме се поздравља одлука Краља на чију је иницијативу основана једна централна кредитна установа. Молимо Краља да све наше примедбе на Закон о Привилегованој аграрној банци схвати као нашу жељу и изађе нам у сусрет на путу заједничког деловања.

Енглески писац Бернард Шо се осврнуо на одлуку Краља и објаснио да је та одлука сасвим разумљива зато што служи одређеном и добром циљу. Он није приметио да је земља заостала.⁹¹

Кубански козаци су се захвалили Краљу што су у претходних девет година живели у Краљевини под високом заштитом. Они су отпутовали за Перу где им је тамошња влада дала бесплатно земљиште за обрађивање.

Данас је Краљ из Тополе отпутовао у Крагујевац где је обишао артиљерско-технички Завод у којем га је сачекао управник генерал Живојин Терзибашић. Након тога се вратио у Тополу. Јуче око 10 часова поподне Краљ се вратио и примио је на реферисање маршала Двора Димитријевића и министра Куманудија који је реферисао Краљу о конференцији министара Мале Антанте.

---

⁹¹ Дневни лист „*Политика*“ број 7562 од четвртка 23 маја 1929.

Председнику општине Тиват, господину Антону Вуксановићу, Краљ Александар је дао донацију у вредности од сто хиљада динара за проширење тиватске школе. Министар правде Милан Сршкић је први дан јуна боравио код Краља у аудијенцији.

У Зајечару је у присуству изасланика Краља откривен споменик палим Тимочанима у рату. Изасланик Краља, генерал Милојковић је открио споменик у име Краља за слободу троименог народа. У дворани загребачке берзе прослављена је 25 година Савеза хрватских индустријалаца који су изразили велико задовољство поздрављајући манифест Краља од шестог јануара и са великом надом улазе у 1929. годину.

Указом Краља укинута су генерални конзулати у Бечу, Будимпешти, Берлину, Риму, Паризу, Букурешту, Прагу, Буенос Аиресу и на Крфу. Другим указом Краља отворени су конзулати у Хамбургу, Бордоу, Ђенови, Питсбургу и Сао Паолу. Отворено је ново отправништво послова у Риги.

Синоћ је примљен код Краља председник београдске општине Милан Савчић. За саветника отправника послова у посланству у Риги постављен је Указом Краља Станоје Пеливановић, а за отправника послова у Каиру Радомир Шапоњић.

Бившем министру Чеди Михајловићу, Краљ је предао десет хиљада динара да их преда Милени Марковић, девојчици која је због сиромаштва покушала самоубиство бацивши се под воз код Цареве Ћуприје. Поводом 75 година првог београдског певачког друштва, Краљ је прихватио да буде покровитељ првог певачког слета.

Краљ је написао програмски предговор за књигу *Наше село. Кроз све тешке периоде наше историје, село је било и остало чувар националних тековина и извор снаге. Морамо радити у правцу културног и привредног подизања нашег села уз строго чување националног карактера.*⁹²

Након истраге и саслушања оптужених за атентат у Скупштини, донета је пресуда Пуниши Рачићу, Аци Поповићу и Драгану Лунету Јовановићу. Рачић је осуђен на 60 година робије, а као невини ослобођени су Луне Јовановић и Поповић. Патријарх Димитрије је јуче изложио Краљу све потребе српске цркве и мотиве законског предлога светог Синода. Примљени су и председник владе, министар грађевина Савковић, изасланици трговачке омладине из Скопља, министар социјалне политике и народног здравља Мате Дринковић и госпођа Лумиф, тетка америчког министра иностраних дела.

---

⁹² Дневни лист „*Политика*“ број 7577 од петка 7 јуна 1929.

Јуче пре подне Краљ је примио делегате одбора за прославу педесет година ослобођења Враћа и одбора за откривање споменика погинулим борцима у рату. Том приликом Краљ се интересовао за опште прилике у Враћу.

Министар трговине и индустрије Желимир Мажуранић боравио је код Краља од десет до једанаест часова. Након тога је министар Мажуранић посетио министра финансија Шврљугу који је такође јуче поподне био код Краља. У пратњи нашег посланика у Паризу, Мирослава Спалајковића Краљ је отпутовао у Тополу, а предвече се вратио у Београд.

Краљ се уписао за акционара Привилеговане Аграрне банке желећи својим примером да покаже колико му је стало до тога да се отклоне невоље земљорадника. Из Двора је јуче дошао благајник Краља и уписао је четири хиљаде комада акција у износу од два милиона динара и уплатио је одмах прву и другу рату.⁹³

Са маршалом Двора, пуковником Димитријевићем Краљ је отпутовао на Оплепац где је провео ноћ. Сутрадан је отишао у крагујевачку Рачу где је разгледао Карађорђевог дом. На свом путу, Краљ је обишао Јагодину, Ћуприју, Параћин, Крушевац и Краљево па се око четири сата поподне вратио у Тополу где је ручао. Данас поподне је примио министра Двора Јефтића који се после краћег реферисања вратио назад за Београд. Краљ је примио и Богомира Рајковића који је за осам година успео да заврши Гимназију, Факултет и докторат. Рат је провео у војсци и на фронту. Рајковић је представљен Краљу који га је примио за свог питомца на београдском и берлинском Универзитету.

После два проведена дана у Тополи, Краљ се заједно са маршалом Двора вратио у Београд. Поводом доношења новог закона о адвокатима, упутио је захвалност Адвокатској комори.

Председник владе Петар Живковић и министар спољних послова Војислав Маринковић примљени су код Краља. Директор државног добра и ергеле у Далмацији Милан де Какаши је боравио код Краља који се интересовао за економска и социјална питања у Далмацији, а нарочито животом сељака у том крају. Краљ је похвалио успешан рад Какашија на државном имању Врана. Депутација сељака и грађана Срба и Хрвата из Глине и Оточца су се поклонили Краљу и захвалили му на режиму који је успостављен и замолили га да присуствује откривању споменика Краљу Петру. Краљ је саслушао предлоге и попричао са њима о приликама у тим крајевима.

---

⁹³ Дневни лист „*Политика*“ број 7585 од суботе 15 јуна 1929.

Јуче су председник београдске оштине Савчић и министар Максимовић били код Краља. Максимовић је обавестио Краља да иде у Љубљану поводом десет година прославе Љубљанског Универзитета. На свечаности се ректор Љубљанског Универзитета Видмар захвалио Краљу који је дао дозволу да се Универзитет назове по њему.

Празник Духове, Краљ ће провести у Тополи у пратњи маршала двора, пуковника Димитријевића. Своју славу је прославио седми пешадијски пук и Краљ је том приликом упутио телеграфску честитку.

Крајем јуна, Краљ је обишао радове на изградњи новог пута Краљево-Рашка као и на изградњи пруге Краљево-Косовска Митровица и разговарао је са радницима који су углавном били Личани. При повратку погледао је радове на монтажи железничког моста код Пустог Поља, а затим је продужио за Краљево. Тамо је срео Мирка Поповића који је кренуо пешке у Чачак да тражи службу код великог жупана. Краљ се зауставио аутомобилом и повезао је Поповића до Краљева а затим се упутио према Крагујевцу.

На Видовдан краљица Марија је родила трећег сина Краљу. Ова вест је дочекана са одушевљењем. Краљ је одмах обавештен. У целој Словеначкој вест о рођењу трећег Краљевића се проширила муњевитом брзином и сви су били одушевљени.⁹⁴ Краљ је Видовдан провео у Тополи. На Опленцу су били и министар Маринковић, лекар Коен и инспектор министарства финансија Коста Симић. Када је Краљ сазнао за рођење сина, кренуо је у 2 и 40 са Опленца и када је свануло стигао је у Београд. У 6 и 20 у пратњи председника владе, министра правде Сршкића и маршала двора Димитријевића Краљ је отпутовао на Блед. Наредио је Краљ да се сутра одрже благодарења у црквама. Резервни официри су послали честитике Краљу. Дворски воз стигао је у Загреб у 3 часа. На станици се Краљ задржао свега петнаест минута. Командант места Белимарковић је испричао Краљу најновије вести са Бледа о здрављу Краљице и најмлађег краљевића. У 3 часова и 15 минута воз је кренуо даље за Словеначку. У Љубљану је дворски воз стигао у 6 и 12, док је према Бледу воз кренуо у 6 и 17. Краљ је стигао на Блед у 7 и по сати у пратњи председника владе, министра Сршкића и Димитријевића.

На станици су Краља дочекали управник Двора мајор Погачник, ађутант мајор Поповић, шеф јавне безбедности и управе града Београда Поповић и командир жандармеријске чете капетан Ковинчић. Краљ се одвезао у вилу Суворор и чим је дошао отишао је да види сина и поздрави Краљицу. Потписан је протокол о рођењу најмлађег краљевића.

---

⁹⁴ Дневни лист „*Политика*“ број 7598 од 30 јуна 1929.

Издате су наредбе војсци и морнарици. Одушевљење поводом рођења краљевића захватило је целу земљу од Љубљане, преко Новог Сада до Сарајева. Честитке је упутио и министар војске и морнарице Хацић и одржана су благодарења у свим храмовима.

Протокол о рођењу најмлађег Краљевића потписали су председник владе Петар Живковић, министар правде Милан Сршкић и лекар Љубомир Здравковић. Послат је телеграм председника београдске оштине Милоша Савчића поводом радосног догађаја.

Бивши југословенски министар Антон Коросец је дао представнику Аз Ешта кратку изјаву о приликама у Југославији. Ко год је познавао прилике у Југославији пре само неколико месеци тај је још онда био спреман на промене. Било је само два пута и млади југословенски Краљ, најбољи политичар Југославије је изабрао прави пут. Хрвати су мирни и добри грађани своје домовине. Када сам напустио Београд, тамо је свако славио рођење трећег сина Краља. Краљица је жена коју обожава цела Југославија.

Орденом Белог орла првог степена са лентом, Краљ је одликовао француског министра трговине Жоржа Бонфуса поводом потписивања француско-југословенског трговинског уговора. Наш посланик Спалајковић је предао орден министру Бонфусу. Свечаности су присуствовали пољски и белгијски амабасадор као и румунски пуномоћни министар. Господин Бонфус је изјавио да је са великим узбуђењем примио орден из руку свог пријатеља господина Спалајковића. За мене овај орден представља не само част него и славу што сам за време свог министровања успео да закључим овај значајан трговински уговор који су потписале наше земље. Министар Бонфус је са дубоким поштовањем говорио о Краљу којем је честитао рођење трећег сина на Бледу.

После шест месеци рада Владе генерала Петра Живковића, саопштени су први резултати свих министарстава почетком јула 1929. године. Смањен је број чиновника и уштеђено је новца, извршена је систематизација места и броја чиновника и непромењивост формација чиновничких места који ће послужити као подлога за правило буџетирање у персоналним стварима. Донет је Закон о уређењу министарства Унутрашњих послова и образовано је Председништво министарског Савета, грана управе за специјалне дужности и одговорности појединих чиновника. У администрацији свих ресора отпуштени су неспособни или недостојни чиновници и створено је осећање пуне праведности, једнакости и законитости у свим крајевима отаџбине.⁹⁵ Уведена је нова управа врховних инспектора у Председништву министарског Савета и у министарству Унутрашњих дела.

---

⁹⁵ Дневни лист „ Политика“ број 7605 од недеље 7 јула 1929.

Овај напредак у администрацији главни је разлог да су широке масе народа са постојећим стањем у земљи задовољни. У народу се све више буди осећај за патриотске манифестације.

Што се тиче **унутрашње управе**, донет је Закон о заштити јавне безбедности и поретка у држави који је измењен и допуњен 1.03.1929. године. Усвојене су нове уредбе о штампи, удружењима, зборовима и држању и ношењу оружја који су измењени 1. фебруара. Први пут је за целу државу уведен Закон о личним именима 19.02.1929. године. Извршене су темељне промене у устројству самоуправа и разрешене су општинске самоуправе и постављене нове управе. Распуштене су обласне самоуправе, а постављени су комесари са делокругом пређашњих Скупштина и обласних одбора које је прописало министарство Унутрашњих послова од 20.01.1929. године. Законима од 12.02 и 11.03.1929 године уређено је устројство општине града Београда у коју спада надлежност суда и одбора, статут на особље, попис становника ове општине и састав самоуправе. Законом од 12 фебруара министар има право измене граница и одређивања назива и седишта општина у држави, укинуо је општинске зборове и прописао квалификацију за градске начелнике.

У измени Закона о унутрашњим управама од 19 јуна општим управним властима је дат централни положај, министри су почели да сарађују да би се отклониле трзавице и службеници унутрашње управе морају бити боље спремни, више квалификовани и темељно васпитани. У циљу лакшег сналажења и убрзања административних докумената донети су нормативни прописи о благовременом и хитном решавању предмета. Послови се брже решавају, безбедније и подигнут је углед власти. Израђена је уредба о уређењу министарства Унутрашњих послова, док је у припреми пројекат Закона о иступима, општем управном поступку, одбрани од пожара, цензури филмова, уредба о устројству управе града Београда, Скопља и пројекти за организацију других месних државних полицијских власти. У припреми су такође и организационе и провидбене уредбе о Закону о унутрашњој управу, груписање мање општина ради смањења општинских приреза. Одабира се спремно и стручно особље и општи криминалитет је у сталном паду. Јавна безбедност је поправљена, а хајдучија је скоро нестала. Комунистичка акција споља је појачана.⁹⁶

Задатак законодавног одбора бивше Народне Скупштине је био да у току првих пет година од уједињења **изједначи целокупно законодавство**, али је тај рок продужаван и на крају се ништа није учинило по том питању.

---

⁹⁶ Исто, број 7605 од недеље 7 јула 1929.

Тек је 6.01.1929. године отпочео интензивни рад и да би се тај процес убрзао образован је Врховни Законодавни Савет који су чинили стручњаци из свих крајева земље.

Изједначено је формално и материјално кривично законодавство, а затим и формално грађанско законодавство. Донети су Закони о извршењу казни, о лишењу слободе, потребне уредбе о увођењу ових Закона, Закон о злоупотребама у званичној дужности од стране јавних службеника, Закон о министарској одговорности који је чинио саставни део Закона о Врховној државној Управи. Донесено је у целости судско законодавство и у склопу тог ресора Закон о уређењу редовних судова, Закон о судијама редовних судова, Закон о шеријатским судовима, Закон о шеријатским судијама где се побољшао материјални положај судија. Укинута је њихова самосталност и судије су имале пуну независност у свом рату. Донет је Закон о адвокатима који је омогућио потпуну аутономију и права и дужности. Специјалним законом установљен је при Касационом суду у Београду Државни Суд за заштиту Државе за целу земљу. Утврђен је поступак по угледу на кривични поступак који важи на територији Хрватске и Славоније. Завршен је пројекат грађанског судског поступка и он се поред пројекта Закона о српској православној цркви и Закона о шумама који се већ налази пред Врховним Законодавним Саветом, Закон о инвалидима и Закон о државним и самоуправним путевима. Законом о изједначењу трошарине у целој земљи и допунама извршено је једнообразно опорезивање грађана. Донети су закони о пензијама, Главној контроли, Државном Савету, пословном раду Државног Савета и управних судова.

Реорганизацијом администрације, завођењем законитости, реда и мира у земљи, изједначењем законодавства створен су предуслови за правилни препород земље и реалан буџет. Законом о централној управи и Законима о Уредбама о организацији појединих министарстава смањен је њихов број, упрошћена је администрација и моћи ће да се смањи буџет и порески намети. У погледу монетарне политике вођена је брига на одржању курса и раду на припреми законске стабилизације динара споразумом са Народном банком. Са ликвидацијом државних обавеза из ранијих година решено је најосетљивије питање које је неповољно утицало на наш државни кредит ексконтацијом друге и треће франше минополског зајма закљученог 22 новембра 1928. године од 22 милиона долара, 8 маја 1929. године код лондонске фирме Ротшилд.⁹⁷ Новим Законом о непосредним порезима омогућено је правилније и равномерније распоређивање пореских терета. Смањени су допунски прогресивни порези.

---

⁹⁷ Исто.

Утврђено је 12 процената пореске стопе на земљарину, док је пореска основица за земљишта изузев државних шума и имања колониста утврђена на 4 милијарде и 700 милиона динара. Катастарски послови су окончани у свим покрајинама.

Извршена је реорганизација финансијске струке и службе на унификацији службе и административној децентрализацији. Припремљена је и реформа новчаног држаног пословања. Утврђени су основи поступка у администрацији.

Довршен је рад на изједначавању система посредних пореза, јер је новим законима о државној трошарини уведена трошарина на ракију и вино у крајевима где није постојала. Трошарина на ракију је снижена са 18 на 14 динара. Уследило је велико интересовање странаца за наше производе. У економском препоруду земље Суфид улаже у Далмацији. Француско друштво туниских фосфата има план да у року од 8 година повећа производњу електричне енергије Крке и Цетина са 110 на 900 милиона киловат сати и инвестирати у земљи најмање 450 милиона франака. Закључен је уговор са француским грађевинским друштвом за извршење јавних радова и исушења панчевачког рита које ће коштати 260 милиона динара и добиће се близу 40.000 хектара прокласне зиратне земље. Енглески капитал уређује у Теслићу у Босни фабрику за вештачку свилу. Пожаревачка железница добила је зајам од 5 милиона долара, а швајцарски капитал добио је београдску електричну централу.

Разне странке су користиле тежак положај сељака у изборној борби и то је био озбиљан социјални проблем. Циљ је био да се створи једна кредитна установа које ће посредовати и пружити сељаку кредит под најповољнијим условима. Интереси зеленаша би били угрожени стварањем Привилеговане Аграрне банке. Стварајући ову установу дата је прилика свим слојевима да манифестују велику социјалну љубав према сељаку.

Привилегована Аграрна банка свакако је најсигурнија инвестиција које ће вратити поверење здравој политици.

Током позне зиме владала је привредна криза на југу. Најбитније је да се осигура добро семе. У ту сврху је раздељено у 17 најугроженијих области око 15 милиона динара, а са повећаним контингентом сађења дувана у јужној Србији настојало је да се пропала жетва надокнади. Пажња је усмерена на унапређење биљне производње. Станица у Скопљу ће се посветити култури тропских и полутропских биљака, а у Сарајеву култури у брдским крајевима Босне и Херцеговине. У западним крајевима да се на јесен одржи 20 среских пољопривредних изложби и да се поведе акција за подизање модерних ђубришта.

За унапређење сточарства, рибарства и свиларства су донете законске мере и дата новчана помоћ. Биће раздељено око 6.000 комада живине за расплод пољопривредним школама. У Сплиту и Охриду подигнуте су рибарске станице, а ради се и на реорганизацији државног свињарства. Спремљен је сточарски закон за изједначење законских одредби свих покрајина, Закон за сузбијање штеточина, животиња и биљака, Закон о вину, ветеринарски правилници и расписи. Пољопривредни конгрес у Будимпешти дао је нашим пољопривредним стручњацима признања. У иностранство је послат већи број агронома на једну годину специјализације.

Такође радило се и на успостављању централног Геолошког института, за извођење колонизационог програма. Циљ је насељавање земљишта у пограничним крајевима. Дат је Савезу Аграрних Заједница кредит од 10 милиона динара из колонизационог фонда. За спровођење аграрне реформе у јужној Србији припремљено је 5.200 хектара земље за насељавање 520 породица. Ограничења нових комплекса за колонизацију око 8000 хектара, а за јужну Србију постављен је врховни аграрни повереник. У северном делу земље дели се земља добровољцима и оптантима. Довршава се Закон о ликвидацији великих поседа. Образован је комитет министара који ће решити питање аграрне политике. Сарађује се у економским и царинским питањима спољне трговине при изменама царинске тарифе и утврђивању превозних тарифа. Пружа се помоћ задругама у Далмацији. Створена је централа угљарских задруга и седишта су у Сплиту, у Војводини, Јужној Србији, Солунска задруга у Ђевђелији, задруга за унапређење пиринча у Коченицима. Основаће се на јесен организација задружних школа у Загребу, Београду, Скопљу и Сарајеву док у Љубљани већ постоји.

Потписан је накнадни трговински споразум са Аустријом, Египтом, Чехословачком, Француском, Албанијом и Немачком. Трговински уговор и конзуларна конвенција потписани су 15.05.1929 године. Са Краљевином Албанијом је потписан закон о пловидби 21 маја. У току су преговори са Пољском, Шпанијом и Холандијом. Утврђује се погранична зона и регулише промет са Краљевином Албанијом. Врховни Законодавни Савет је донео Закон за унапређење извоза, заснива се државни завод за унапређење извоза, Закон о контроли пољопривредних производа намењених извозу. Ради се на увођењу у живот међународне конвенције о опијуму. На међународној изложби у Барселони подигнут је и уређен павиљон наше земље. Извози се наше дрво у Барселону, Лајпциг, Франкфурт и Беч и развили смо туризам. Припремљен је Закон о ослобођењу од царине хотелске управе, Закон о летовалиштима, морским и језерским купатилима, климатским местима.

Осигурана су буџетска средства за отварање трговачке Академије у Нишу, Панчеву и Пожаревцу. Подигнута је средња Техничка школа у Новом Саду, стручно занатска школа за бродоградњу и клесарство на Корчули, стручно занатска школа за кожарство у Високом у Босни.

Израђени су правилници за полагање испита. Припремљен је нацрт Закона о радњама. У току су припреме за израду Закона о наплаћивању и разрезивању приреза за трговачко-индустријске и занатске коморе. Заједно са Генералном Дирекцијом царина ревидира се Закон о општој царинској тарифи.

У циљу **рационализације у саобраћају** потребно је било смањити дефицит из ранијих времена, унапредити бродарство, обновити или изградити пруге, извршити редукацију путничких возова да би се избегла оскудица вагона. На рачун репарација поручено је 1400 кола. Израђује се нови правилник о колској служби у смислу бољег искоришћавања и брже циркулације кола. До сада је израђено 7 правилника, а на израду у штампи чекају сингнални и саобраћајни правилник. У току јула биће завршене све лицитације, то се раније није десило. Убрзана је исплата рачуна лиферантима. Направљена је дупла пруга од Београда ка Новској. Појачана је превозна моћ на делу пруге Београд-Ниш и продужен је рад на замени старих шина. Извршена је реконструкција пруге Чока-Драгутиново у Банату. Старе шине се замењују јачим шинама као и слаби стари мостови да би могао да саобраћа воз који преко Винковца и Суботице иде за Букурешт пошто је друштво из Париза Вагон Ли увело удобније вагоне. За четири месеца је опорављено 271 локомотива, 1017 и 3180 путничких и теретних вагона. Побољшане су радионичке инсталације и набављени резервни делови. На рачун репарација из Мађарске поручено је 30 локомотива, а у току испоруке 15 вагона са цистернама, 15 вагона са парним котлом и 41 локомотива. На рачун репарација из Немачке 110 локомотива, разни резервни делови ији 50 милиона динара. За последњих 6 месеци изграђене су пруге и на делу јадранске пруге Београд-Котор, Крагујевац-Краљево 56 км, Краљево-Рашка 69 км и 14 тунела, израда стубова за 7 великих мостова преко Ибра, док је осми мост у раду, затим Рашка-Митровица 64 км и 7 тунела, Приштина станица- Приштина варош – Гологовци – Пећ 27 км, тунел Бела река од Београда до Крагујевца 3540 м и тунел сареновачки 1490 м, Прокупље-Плочник 21 км, Плочник-Куршумлија 12 км, теретна станица Београд, од станице Чукарица 8 км. Започета је реконструкција зупчасте пруге преко планине Иван, велики тунел кроз Иван планину 3220 м, пруга Сарајево-Мостар-Сплит, Прилеп-Битољ 44 км, Крапина-Рогатиц 19 км, Бакар-Бакра обала 10 км, Требиње-Ластово 12 км, Ластва- Белича 25 км. На мосту преко Дунава на прузи Београд-Панчево је урађено 5 стубова.

Ускоро ће бити готове пруге Крагујевац-Крњево 56 км, Рогатиц – Крапина 19 км, Прокупље-Плочник 21 км и Требиње-Ластва 12 км. Хитно је било потребно решити уређење редовитог обалског саобраћаја на Јадрану. Са паробродским друштвима закључен је уговор на дужи рок.

Друштвима је поверено вршење одређеног броја парибродских пруга којима су сва наша морска пристаништа и острва везана густом мрежом, а Приморје то никада није имало. Истим уговорима министарство саобраћаја се обавезало да ће изградити 24 нова најмодернија пароброда. За ову сврху одређен је буџет паробродским друштвима у износу од 54 милиона динара. Повремено да се законом ослободе сва домаћа паробродска предузећа и бродоградилшта свих пореза, приреза и такси. Омогућено је да се у садашњем буџету наставе и доврше радови у пристаништима. Развија се морско рибарство као посебна грана поморства.

У буџету је одређена сума од 1 милион динара за унапређење рибарства, набавку модерног рибарског алата и помагање рибара и рибарских задруга. Опорављено је 50 бродова, 127 шлепова и штекова. Завршен је рад на конвенцијама о уређењу свих железничких питања са Грчком, на основу међународних споразума из 1923. и 1929 године. Тим споразумом уведене су директне тарифе са Грчком и спроведена је организација железничке и поморске службе у слободној зони у Солуну. У завршној фази налази се питање наше организације железничке службе између наше државе и Италије, а у смислу Нептунских конвенција на заједничкој железничкој станици Ријека и у базену Теон ди Револ. Регулисано је питање помоћног особља за случај болести и несреће. У изради се налази железничко-полицијски закон. Издат је Закон о превођењу са крунских на динарске пензије службеника бившег друштва Јужних железница. Нарочита пажња је посвећена **јавним грађевинама.** Донесени су Закони о државним и самоуправним путевима, уредбе и правилници о одржавању путева, мостова и пропуста о заштити јавних путева и безбедности саобраћаја. Уредбом о уређењу министарства Грађевина и његове спољне службе дат је дефинитиван облик. Редигују се важни закони о експропријацији и подизању јавних грађевина и искоришћавању водених снага и грађевински закони. У министарству Грађевина уступљен је рад за израду архитектонских објеката у суми од 37 милиона и 500 динара, за израду мостова 14 милиона и 600 хиљада динара, а за израду путева 30 милиона и 300 хиљада динара. Довршава се пут Краљево-Рашка, Ужице-Вардиште, Бијело Поље-Беране, Бајина Башта-Ужице, Градиште-Голубац, Скопље-Урошевић, Велес-Ћевђелија, Београд-Лазаревац, део пута Пацка-Љубовија, Београд-Раковица.

Довршава се мост преко Ибра код Краљева, Неретве преко Чапљине, преко Муре код Радгона. Монтира се велики друмско-железнички мост преко Саве код Шапца, мост преко Тисе код Титела, мост преко Крке у Сирадину. У раду је мост преко Купе код Сиска. У изградњи је Гимназија у Подгорици, контролно одељење, Интерна клиника, пошта на железничкој станици, Државна архива, Технички Факултет у Београду, купатило у Врњачкој Бањи, централна кујна код Централне болнице у Београду, Анатомијски институт, ућумат у Вучитрну, 13 школа и 5 црква у разним крајевима. Министарство Грађевина уступило је у рад и исушивање Дунавско-Тамишког рита. На одржавање државних путева и мостова утрошено је до сада 40 милиона и 500 хиљада динара. Велико је интересовање за искоришћавање водених снага. Извршени су радови на регулацији река, нарочито на десној обали Саве, утврђивана је обала Дунава, проширена су пристаништа на Сави код Шапца. Гради се зимовник на Сави код Сремске Митровице, навођени су радови на Богајни на ушћу у Савину и у пограничном делу Муре код Радгоне.

Израђен је одбрамбени план у случају поплава. Склопљен је уговор са француском фирмом Батињол за исушивање панчевачког рита. Завршена су појачања одбрамбених насипа на левој обали Дунава од границе до Бегеча и на Драви од Дарде до Беканке, изграђивање насипа водне задруге Жупања- Митровица. Завршавају се доводни канали за наводњавање у Метохији и први део регулације реке Кубрушнице у Аранђеловцу. Извршени су неопходни радови дуж Скадарског језера и реке Бојане, средње Босанске Посавине, у Метохији, Поповом Пољу, Свитанско-Доранском блату, Струмичком, Соколском и Овчем Пољу. У питању снабдевања водом завршено је више радова на водоводу у Пријепољу, Прокупљу, Кратову и код Сушака. Израђена су 63 пројекта за снабдевање водом, 32 објекта за снабдевање воде у Далмацији, Јужној Србији и Словеначкој. Министар шума и руда је спровео реформе за правилну експлоатацију. Одељење за шумарство приступило се изради Закона о шумама. Доношењем овог закона ће се спровести унификација шумске и економске политике. Израђен је Закон о заштити дрварске индустрије који штити домаћу радну снагу и унапређује јачање националог елемената и ствара боље услове за борбу са великим капиталом. Створени су нови извори државних прихода и израђен је Закон о пошумљавању кршева и голоти које ће послужити као основица за решење проблема и повећања привредне снаге у земљи. Пројектом Закона о уређењу бујица предвиђене су мере које ће отклонити штетан утицај на нашу привреду. У раду је јединствен Закон о лову и израђен је низ уредби и правилника којима се регулишу важна питања у шумској економији.

Израђен је правилник о експлоатацији државних шума, правилник о издавању бесплатног дрвета за грађу добровољцима, правилник за уређење државних шума и упутства за калкулацију шумских такса. Осигурана је објективна процена вредности шумских продуката и израђена су упутства за обележавање дрвета. Најважнији посао је ревизија трговачких уговора која је донела држави око 150 милиона динара уштеде. Цео комплекс спорних питања решаван је слободним преговорима са предузећима, а закључни споразуми су израз обостраног попуштања и лојалности.

Издата су потребна упутства о унутрашњој колонизацији у Босни и онемогућене су злоупотребе и рад на колонизовању добровољаца, инвалида и бескућника. Ради се на изради привредних планова и изради саобраћајних средстава којима се решава најважнији проблем. Редукује се непотребно особље и унапређује се радно ваљане особе. Унапређено је око 130 чиновника и постављена су 42 шумска инжењера. Одељење за рударство је приступило изради службеног реда за унутрашње пословање. Увећана је експедитивност и појачана је пажња над ригорозним извршењима одредаба рударског законика о издавању простих права истраживања као и повластица и закупа државних рударских објеката од стране приватних лица.

Припрема се ревизија о закупу државних рударских објеката. Израђена је нова уредба о осигурању радника и чиновника. Приступило се изради јединственог рударског законика. Одељење за рударство водило је врховну управу на државним рударским предузећима спроводећи рационалну експлоатацију. Завршена је детаљна калкулација за подизање калоричних електричних централа на пасивним рудницима Врднику и Угљенику који ће давати електричну снагу Срему и суседним покрајинама.

У министарству социјалне политике, довршени су Закони о извођењу хитних јавних радова и припомоћи у оскудним крајевима страдалим од елементарних непогода. Донет је Закон о становима, инвектски закон, Закон о наплати такса и накнада за преглед парних котлова. Затим уредба о радном времену, затварању и отварању радњи и о занатским трговачким предузећима. Приступило се изради санитетског законодавства заједничког за целу земљу као и изради измене и допуне закона о заштити радника, осигурању радника и иселјавању. Што се тиче социјалног осигурања посвећена је посебна пажња радничком осигурању где ће поступци бити бржи, јефтинији и једноставнији. Смањиће се трошкови за осигурање радника да би се могао смањити принос за осигурање у случају болести и несреће и да би се на најјефтинији начин приступило спровођењу осигурања за случај изнемоглости, старости или смрти.

Израђује се нова таблица о разврставању послова у разреде. У погледу посредовања рада отворене су још две нове берзе рада у Нишу и Шибенику укупно 24. Ова берза рада извршила је до сада око 20.000 посредовања за посао, а издата је и бесплатна помоћ радницима преко 2 и по милиона динара. Продужено је са давањем јефтиних зајмова за подизање радничких станова. У Београду, Цељу и Марибору су завршени радови око радничких склоништа, дечијих обданишта и радничких станова. У Загребу, Сарајеву, Сплиту и Новом Саду воде се преговори са општинама за подизање сличних установа. За јавне радове у крајевима који су пострадали од непогода подељено је укупно у свим областима 144 милиона и 600 хиљада динара.

У 20 пасивних области стављено је на расположење министарству социјалне политике из кредита министарства пољопривреде 13.000.000 динара. На хигијенском пољу створено је или проширено 8 нових хигијенских установа. У 10 места је направљен водовод или купатило и уређено бунара у 80 места у Далмацији. Санирано је 28 мостова у Лици, а у 14 места су довршени убрзани радови на подизању, проширењу и поправљању болница и хигијенских институција. У Врњачкој бањи је одобрен зајам од 20 милиона динара за уређење бање. Наши стручњаци су били позвани од Друштва Народа да учествују у комисији која је имала да предложи грчкој комисији уређење санитетске службе на принципима који је примењен у нашој земљи.

Министарство просвете извршило је изједначење школског законодавства. Нарочита пажња је посвећена подизању писмености у народу и зато је рађено на усавршавању и побољшању основне наставе. Отворено је 58 нових основних школа, а до краја године биће отворено још толико. Отворене су две нове грађевинске школе. Водило се рачуна о наставничком кадру. Одобрено је 90 пројеката за подизање нових школских зграда. У школском законодавству извршена је редукција свих потребних закона пројекта закона о средњим, народним и учитељским школама, уџбеницима, библиотекама, државним штампаријама, позориштима, глумачком пензионом фонду и ауторском праву.

Можемо закључити да је доста тога урађено у свим министарствима. У неким министарствима су спроведени закони који никада до сада нису ни постојали и то је за похвалу. Сва министарства су водила рачуна о свом особљу и они који нису ваљано обављали свој посао су отпуштени. Крајњи закључак је да су сви министри озбиљно схватили посао и донели законе који ће помоћи да држава још више напредује у сваком погледу. Сутрадан је Краљ отпутовао у Бакар где ће га сачекати министар војни генерал Хаџи и адмирал Прица. Одатле ће Краљ наставити пут према Далмацији.

Народ је препознао аутомобил Краља и срдечно га поздрављао док је пролазио кроз Сушак. Тачно у 5 часова Краљ је стигао у Сушак. Цео град је био окићен државним заставама. Краљ се укрцао на јахту Вила и одатле ће отпловити дуж хрватског Приморја. Читаво време Краљ је провео у друштву адмирала Прице и маршала Двора Димитријевића. Вечерао је на палуби а касније се повукао у своје одаје. Вила је у четири сата ујутру била већ у задарском каналу. Рибари и радници су знали да Краљ долази и звона цркава су забрујала.⁹⁸ У 8 часова Краљ је приспео у Биоград на мору где је такође свечано дочекан.

Са председником општине је обавио разговор и распитивао се о приликама народа, а затим је кренуо на државно имање Врана где се задржао неколико минута. Преко Равних Котара упутио се у Бенковац.

Тамо је разговарао са начелником општине Мијовићем и сељацима. Краљ се интересовао за родно место Стојана Јанковића и Смиљанића. Упитао је народ да ли су задовољни оваквим начином помоћи, а народ је одговорио да је ово најбољи начин да се помогне народу. Из Киштања се упутио у манастир светих Архангела на реци Крки а затим на слап Манојловац где се налазе велике електричне направе ка Книну. Народ га је све време одушевљено поздрављао. Обишао је рудник Дриниш где се налазе рудници боксита. Из Книна је кренуо у једно од најромантичнијих места у северној Далмацији Врлику. Када је стигао причао је са народом о привредним и просветним приликама, а касније је свратио у манастир Драговић, док је у Сињ стигао у 2 и 30.

Одатле је отишао на планину Пролог, па се преко Сиња упутио ка Сплиту где му је приређен величанствен дочек. У Дивуљи Краљ је изразио задовољство о уређењу хангара и рада школе. У Трогиру су се Краља и адмирал Прица укрцали у борбени чамац наше ратне морнарице Ускок. Краљ је обишао целу сплитску луку и вратио се у Каштелански залив. Прегледао је луку Пољуд и солинску и каштеланску ривијеру па се поново вратио у Трогир. Ово је први пут да је Краљ посетио северну Далмацију. Из Сплита су за Трогир кренули министар Мате Дринковић и представници сплитске општине са начелником Рачићем да се поклоне Краљу који се налазио на јахти Вила. Краљ их је срдечно примио и поразговарао је са њима о приликама ових крајева и економском стању народа. Дринковић је реферисао Краљу о јавним радовима у Далмацији који су предвиђени да се изврше по Закону за помоћ оскудним и пострадалим од елементарних непогода. Грађанство Трогира је изашло на обалу и град је био свечано осветљен.

---

⁹⁸ Дневни лист „*Политика*“ број 7606 од понедељка 8 јула 1929.

Цело вече на обали Трогира према јахти Вила свирала је музика у којој су уживали Краљ и његова пратња. Краљ се захвалио народу на оваквом дочеку. У 12 увече народ се разишао својим кућама да би Краљ одморио. Ујутру у 8 часова Краљ је стигао у Омиш где је владало неописиво одушевљење. На пристаништу се налазио начелник Омиша господин Франчески као и колонија Црвеног крста која је била на летовању. Начелник Омиша се захвалио Краљу и изјавио живео Краљ, живела краљица Марија и дика нашег народа три млада принца. Краљ се захвалио и тада је интонирана државна химна. Шиме Вулић, месни каноник, директорка Колендић и староста сокола судија господин Кенг су поздравили Краља. Срдачно се захвалио, а затим је својим аутомобилом наставио пут према Задаварју. Краљу су друштво правили министар Дринковић и сплитски велики жупан Иво Перовић.

После кратког пута, Краљ је стигао на место одакле се пружа диван поглед на наш најлепши водопад Губавицу. Попричао је са народом о економским приликама и упутио се ка Шестановцу. Краља је поздравио члан општинског одбора жупник Томашевић. Разговарао је са председником општине десетак минута и са сељацима. У Имотски је Краљ стигао у 10 и по часова. Из околних села дошла је маса народа у прекрасним народним ношњама и са цвећем. Аутомобил Краља се зауставио поред општинског дома, док су народне масе клицале живео Краљ, живео Дом Карађорђевића, живела велика Југославија. Музика соколског друштва и Орлова интонирала је државну химну. Краљ је обавио разговор са председником општине и општинском управом интересујући се за прилике у једној од највећих општина Далмације. Овде је боравио и сплитски бискуп Бонефакић који се поздравио и поразговарао са Краљем. Уз звук музике, Краљ је наставио пут ка Камен мосту где је стигао у 11 и 20. Ту се задржао неких пет минута, а затим се упутио ка Загвозду где је стигао у 11 и 35.

Тамо га је поздравила сељанка Катица Лиснић која му је дала свеже цвеће. Краљ је био ганут овом пажњом, па је девојци пружио руку и пољубио је у чело. Његово Височанство се упутило ка Макарској где га је поздравио председник општине Мате Кларић. Укрцао се на јахту и кренуо за острво Брач. Први пут је Краљ дошао у место Пучишић где је био срдачно дочекан. Са јахте је Краљ одушевлено поздравио народ. Најсвечанији дочек је био у Супетру где су Краља поздравили председник општине и срески поглавар. Његово Височанство је изразило задовољство на срдачном дочеку дивећи се природним лепотама овог места. У 5 и 10 Краљ је кренуо за Сплит. Док се Краљ приближавао загравали су топови са Суштјепана, а звона су звонила на свим црквама. На пристаништу су били присутни војне, цивилне и самоуправне власти, почасне чете војске, соколи хрватски и југословенски, ватрогасци и школска деца.

Тачно у 5 и 30 Вила је пристала уз обалу. Краљ се захвалио свима на овако лепом дочеку. Краљ је кренуо према Марјану у 5 и 40 и изјавио председнику оштине што је све овако лепо уређено. Разгледао је брда Мосора, Козје и острва Брача, Хвар и Шолту као и читав Сплит. Пошао је према Солину, а одатле у Каштел Стари. У 8 и по часова Краљ је напустио Сплит и отишао за Каштел Стари одакле је продужио за Блед.

У 23 часова воз Краља је стигао у Книн. У Книну је општински начелник Вељко Покрајац поздравио Краља кратким говором, а Краљ је пожелео свима да буду увек Југословени и да међу њима влада увек слога. Уследио је одговор ми смо увек спремни кад нас Ваше Величанство позове. У Дугу Ресу је данас пре подне око 11 сати стигао воз Краља. На станици су сачекали Краља велики жупан приморско крајишке области Здравковић и шеф полиције у Карловцу господин Рашета.

Цео Карловац је био окићен државним заставама и народ је поздрављао Краља. Из Јаске се Краљ упутио према Самобору који се налази 20 км далеко од Загреба. Људи нису знали за долазак Краља. Преко Раковог потока и Брежица, Краљ је стигао у Словенију. Дворски воз је стигао у Љубљану у 4 и 30 после подне. Прочуло се у Загребу да ће Краљ навратити и редакције загребачких листова биле су заузете телефонским питањима о доласку Краља. Воз је пристигао на станицу Сава пет минута после 11 сати. Тамо су се налазили бански саветник Урбани, владин саветник Хаџи, неколико полицијских чиновника и шеф станице Рубин. Своје путовање је Краљ наставио аутомобилом, а особље се возило возом. Данас у 7 сати Краљ је у пратњи Двора маршала Димитријевића стигао на Блед.

Вечерас је дворским возом отпутовао Краљ са својом супругом Маријом из Лесца за Београд. Краљица Марија ће наставити пут ка Букурешту, док ће Краљ сутра ујутру стићи у Београд. Јуче у 1 поподне Краљ је стигао у Београд у пратњи маршала двора Димитријевића, а након тога је примио у аудијенцију министра Хаџића.

У Централном Пресбироу је Краљевим Указом постављен за референта пете групе прве категорије новинар Петар Иванковић.

На предлог министра финансија, Краљ је потписао 15 јула Закон о ослобођењу друштва Батињол од плаћања пореза, таксе и царине и о одобрењу уговора о зајму код државне Хипотекарне банке за извршење јавних радова на подручју дунавско-тамишке водне задруге у Панчеву. Указом Краља уважена је оставка на државну службу господину Људевиту Веслају, инспектору обласног хидротехничког одељења у Сремској Митровици.

Данас је у свечаној аудијенцији код Краља боравио нови албански посланик на нашем Двору Цафер Вила који је предао акредитивна писма. Овој церемонији су присуствовали маршал Двора Аца Димитријевић и шеф протокола Министарства спољних послова.⁹⁹

У пратњи дежурног ађутанта јуче је у 11 часова отпутовао Краљ за Тополу.

Решавању аграрног питања у нашој земљи приступила је влада генерала Петра Живковића и отпочела је дискусија у влади и појавила су се два гледишта. Према пројекту Франгеша предвиђено је да се заустави свака даља колонизација у северним крајевима и све ревизије аграрних објеката који су потребни за колонизацију. Велики део владе је заступао супротно супротно гледиште и тај део влада сматра да посао око ликвидације аграрних односа у нашој земљи није завршен.

Пошто се министар Мажуранић није сложио са гледиштем великог дела владе, он је поднео оставку на свој положај и његова оставка потврђује да је превладало гледиште против законског предлога о аграру који је поднет влади. Оставку министра Мажуранића, Краљ је уважио. Краљевим Указом одређен је за заступника министра трговине и индустрије Станко Шврљуга, министар финансија. Разлог моје оставке је што сам сматрао да се у питању коначног уређења аграрних односа већ израђени законски пројекти прихвате. Већина Министарског Савета је сматрала да се требају неки законски предлози ревидирати и због неслагања одлучио сам да поднесем оставку. Трудићу се да се и ван кабинета посветим остварењу свих оних великих мисли.

На молбу јужносрбијанских привредника, Краљ је прихватио да буде покровитељ скопске привредне изложбе која ће се одржавати сваке године у септембру. Сви привредници су са усхићењем примили одлуку Краља и изјавили да је то још један доказ о бризи Краља за унапређење Јужне Србије и једна сигурна гаранција за успех ове национално привредне манифестације у Јужној Србији.

Јуче се Краљ вратио вратио у Београд у 10 часова, па је опет отпутовао у Тополу у 5 и 10. У опроштајну аудијенцију је примио господина Мажуранића којег је одликовао орденом светог Саве првог реда а након тога је Желимир Мажуранић отпутовао за Загреб. Указе за рударске струке је јуче пре подне у Двору потписао министар шума и руда господин Радивојевић.

---

⁹⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 7618 од суботе 20 јула 1929.

Цветко Челан, комунистички агитатор је извршио злочин убивши жандарма Батинића и Ђурића и побегавши сарајевским брзим возом за Груж. По обавештењима полицијских власти, Челан је путовао под лажним именом. Сакрио се на Радићевој обали и полиција је затворила целу обалу као и околне путеве. Све околне жандармеријске станице су обавештене. Министарство Унутрашњих дела издало је потерницу и расписало награду од 30.000 динара за хватање Цветка Челана. Јутрос су свечано сахрањени жандарми Батинић и Ђурић. Касније је полиција утврдила идентитет осумњиченог за кога је утврђено да је Стјепан Цвијић. Атентатор је члан редакције бившег комунистичког органа Борба.¹⁰⁰

Јуче поподне у вези са Јанговим планом, министри Узуновић, Кумануди, Сршкић, Шврљуга, Бошковић, Спалајковић и Ђурић су се одвезли у Тополу где су примљени код Краља на реферисање. После тога су остали на вечери у вили на Опленцу.

У срезу Мркоњић, у име Краља пешадијски пуковник Ристић је крстио деветог сина Јована Вујасина. Са свих страна чула се народна песма. Потпуковник Ристић је у пратњи изасланика великог жупана травничке области, правог референта Ђуре Биљчевића, среског поглавара Јована Лазаревића и неколико угледних грађана Мркоњић града кренуо за село Гостиваре. Пред црквом изасланика Краља је дочекало преко пет хиљада сељака. Након литургије и благодарења обављено је крштење. Детету је дато име Александар. Господин Ристић је упутио у име Краља поздраве родитељима детета. После крштења приређена је закуска, а певачко друштво Николајевић је отпевало химну. На крају је Краљу послат поздравни телеграм.

У аудијенцију код Краља је примљен представник делегата никшићке општине Ћетко Вукчевић који се задржао више од пола сата у Двору и изложио Краљу потребе и жеље народа, а Краљ се заинтересовао за грађење железнице Требиње-Никшић. Његово Височанство је изјавило да ће ускоро посетити Никшић.¹⁰¹

У недељу пре подне министар спољних послова Војислав Маринковић је дошао са Златибора у Тополу код Краља којем је реферисао о пословима свог ресора у вези са последњим спољно политичким догађајима. Указом Краља досадашњи директор Државних железница у Загребу инжењер Милојко Требињац је послат у пензију. Јуче је уз највеће почести сахрањен генерал Мирко Милисављевић. Краљ није био лично присутан али је послао венац. Послат је телеграм од стране Краља поводом прославе славе пешадијског пука Краљеве гарде.

¹⁰⁰ Дневни лист „*Политика*“ број 7623 од четвртка 25 јула 1929.

¹⁰¹ Дневни лист „*Политика*“ број 7626 од недеље 28 јула 1929.

Упућен је телеграм Краља и шестом ваздухопловном пуку поводом прославе њихове славе која је данас организована.

Краљ који је боравио у Тополи више дана вратио се јуче пре подне у Београд. Указом Краља министра финансија Шврљугу током његовог пута у Хаг мењаће министар без портфеља Никола Узуновић и Мате Дринковић, министар социјалне политике и народног здравља, а министра спољних послова Војислава Маринковића замениће министар без портфеља Коста Кумануди.

Синоћ је у пратњи маршала Двора пуковника Димитријевића, Краљ отпутовао на Блед. Пре тога је потписао Указ којим су извршене промене у влади. За министра саобраћаја именован је Лазар Радивојевић, а за министра шума и рудника Антон Корошец. Јуче у 11 и по часова у аудијенцију је примљен потпредседник београдске општине Милослав Стојадиновић.

Данас је изненада преминуо велики пријатељ српског народа швајцарски криминолог доктор Рудолф Арчибалд Рајс. Сутрадан ће са генералским почастима бити сахрањен др. Рајс на Топчидерском гробљу, а срце господина Рајсе однеће се на Кајмакчалан.

Краљ је послао венац са државном тробојком на којој је златним словима написано Рудолфу Арчибалду Рајсу, Александар. Јуче је сахрањен и ордонанс официр Краља, мајор Херуц. Краљ је упутио телеграм саучешћа његовој породици рекавши да је смрћу мајора Херуца отацбина изгубила једног храброг официра, а војска ревносног, савесног и ваљаног старешину. Његово Височанство је поклонило Фидаку фотографију са посветом: „ Својим старим ратним друговима и пријатељима са поздравом“ Александар.¹⁰²

У кругу краљевске породице обавиће се крштење трећег сина Њихових Величанстава у четвртак 15 августа на Бледу. Крштењу ће присуствовати председник владе и четири најстарија министра Узуновић, Корошец, Хацић и Дринковић који су синоћ отпутовали на Блед. Поводом крштења младог Краљевића, Краљ је извршио амнестију и помиловао људе за штампарску кривицу. Опроштено је лицима која су осуђена од стране грађанских и војних судова на казну лишења слободе преко два, а не више од шест месеци, лицима која су осуђена по Закону о заштити државе, државним лицима који су осуђени за примање мита и лицима који су последњих пет година пре ове осуде били осуђени због простог злочинства. Указом Краља је одликовано 13.000 грађана и око 15.000 чиновника и грађана поводом крштења трећег Краљевића.

---

¹⁰² Дневни лист „ Политика “ број 7642 од 13 августа 1929.

У жупној цркви на Бледу започета је у 10 и по часова свечана миса у част крштења најмлађег Краљевића. Миси су присуствовали изасланик Краља, министар Корошец, велики жупан нишке области Балтић, председник љубљанске општине Пуц, председник бледске општине Иван Рус и већи број грађана и гостију. У Двор су се у 11 и по часова министри Узуновић, Хацић и Дринковић одвезли аутомобилом да би присуствовали крштењу најмлађег сина Краља. Најмлађи Краљевић добиће име Андреј. Сви су били задовољни а посебно Словенци. Краљ је одликовао све чланове Краљевске владе. Министар војни генерал Хацић добио је поклон од Краља фотографију са потписом у скупоценом раму. Крштење је обављено тачно у подне. После крштења Краљ је примио честитке од свих присутних. Потписана је крштеница од стране кума кнеза Павла, бивше грчке краљице Јелисавете и дворског протојереја Поповића.

Поводом прославе десетогодишњице ослобођења Прекомурја Краљ је прихватио да буде покровитељ над великим народним прославама који ће се одржати 18 августа.

Поводом крштења Краљевића Андрија, Краљ је поклатио 25.000 динара за сиромашне Бледској општини. Јуче је на свечан начин извршена сахрана 35 наших војника и грађана који су преминули за време рата у Француској.

Краља је на представљао његов изасланик Пекић који је изјавио да Краљ високо цени жртве палих хероја и наложио је да породицама изјавим дубоко саучешће, а херојима његову захвалност. Слепи гуслар Иво Војиновић је честитао Краљу поводом крштења Краљевића Андрија и пожелео да Божји благослов и срећа прати њега и родитеље.

На предлог министра правде, Краљ је Указом поставио шеријатске судије Абдулаха и Ибрахима Сарића за врховне шеријатске судије у Врховном Суду у Сарајеву са судијским додатком од 1720 динара месечно.

Изасланик Краља, генерал Матић присуствовао је јуче петнаестогодишњици Церске битке где је одржан поменим палим борцима. Том приликом је изјавио да се клања борцима у име Краља. Свете жртве почивајте тихо и знајте да Вас народ неће заборавити ваше жртве и дела. Слава Вам.

На предлог министра Унутрашњих послова пензионисам је инспектор Министарства Унутрашњих Послова Марјан Ханжековић.

Јуче се са Бледа вратио заступник министра иностраних послова Коста Кумануди који је примљен у аудијенцију код Краља.

Такође у Двору је боравио професор политичке историје на католичком универзитету Жан Брукези који је предузео путовања по Европи у циљу упознавања њеног поратног стања. Професор Брукези је обишао Турску, Бугарску, Румунију и нашу земљу одакле наставља пут преко Мађарске до Аустрије. Изјавио је да је очаран пријемом Краља и његовом конверзацијом као и да је изражавао дивљење према херојским делима српске војске и да је имао ретку срећу да му те подвиге на самом терену опише један од наших генерала, ветерана из рата.¹⁰³

Краљ је одредио да се издвоји 100.000 динара као помоћ за пострадале од поплава у Скопљу. Јуче је на свечан начин 25 пешадијски пук прославио своју славу и командант пука Михаило Васић је одржао говор поздрављајући Краља Александра.

Данас у 11 и 30 часова Краљ је допутовао у Београд. Јуче је одржан дирљив и свечан помен на Кајмакчалану где је срце др. Рајса положено у кајмакчаланску капелу. После завршене свечаности пред капелом, генерал Чолак Антић је у име Краља одликовао све учеснике овог похода ратном медаљом. На предлог Министарског Савета и Министра Унутрашњих Послова, Краљ је поставио нове жупане у Рашкој, Осијеку, Зети, Дубровнику, Скопљу, Врању и Нишу.

Почетком септембра је Указом Краља постављен за министра трговине и индустрије Јурај Деметровић, бивши покрајински намесник Хрватске у Славонији. Нови министар је положио заклетву у Двору пред Краљем и председником Министарског Савета генералом Петром Живковићем.

Делегација Фидака, представници Удружења резервних официра и ратника и представници инвалида на челу са Лујом Ловрићем боравили су у аудијенцији код Краља. Краљ је око 6 сати ушао у дворану и председник Фидака се захвалио Краљу на лепом пријему у Југославији и свим љубазностима коју су народ и Краљ указали члановима Фидака. Краљ је разговарао са свим представницима делегација о њиховом утисцима и успоменама из рата. После тога приређен је бифе, а чланови Фидака су напустили Двор око 7 и по часова. У пратњи маршала Двора Краљ је отпутовао прексиноћ на Блед где је стигао јуче у 11 часова пре подне. За члана Државног Савета на предлог председника Министарског Савета постављен је Указом Краља судија Апелационог суда у Београду, Драгољуб Радојловић. Поводом рођендана престолонаследника Петра приређује се благодарене у ешкенаској синагоги.

---

¹⁰³ Дневни лист „ Политика “ број 7653 од 24 августа 1929.

На данашњи дан престолонаследник Петар прославља шести рођендан на Бледу. У целој земљи ће се данашњи дан свечано прославити. Краљ се захваљује свима на честиткама. У подне је на ручку код Краља боравио лорд Ротшилд у пратњи секретара.

Указом Краља извршене су промене у министарству правде. На место начелника за казнене заводе дошао је Светолик Милутиновић, а положај шефа административног одсека за Србију и Црну Гору преузео је Влада Петровић. Шеф одсека за Банат, Бачку и Барању је преузео господин Јањић, док је Данило Данић упућен на рад као судија у Апелационом суду у Београду.

У париском листу изашао је разговор Краља са новинаром Лујом Амром. *Срећан сам што сам данас имао изванредно задовољство да поздравим наше старе другове. Многи од њих оживели су у мени најмилије успомене. У разговору са њима моја су сећања била упућена исто тако покретачу македонског фронта Његовој Екселенцији господину Бријану. Глас Краља је тих и топао. Мој народ се поноси узајамним везама љубави и искреног пријатељства који постоји између њега и француског народа чији су најдостојнији представници Поали ди Оријан. Пријатно ми је што се представници Фидака могу сами уверити у нашу искрену манифестовану тежњу у том правцу.¹⁰⁴ Видели сте нашу земљу. Она се сада налази у периоду организације и преображаја. Требало је употребити што енергичније мере да би се изашло што брже из нереда у унутрашњој политици и да би се учинио крај једној неподношљивој ситуацији која је унела пометњу у народне масе и која је представљала опасност за народно јединство и његову чврстину. Моја влада ради свом снагом да надокнади што је пропуштено. Наши су задаци огромни, али резултати се већ осећају и то оправдава моју наду и ојачава мој оптимизам. Ово није војна диктатура и о томе не може бити речи. Ово је само један привремени режим са циљем јасно одређен, режим који сам увео на задовољство целог мог уједињеног и неразделивог народа.*

Јутрос је Краљ стигао брзим возом са Бледа отпутовао у Нову Градишку у пратњи свог ађутанта пуковника Димитријевића. Нико није знао да ће Краљ доћи, а опет се народ скупио и поздравио свога Краља. Преко Окучана Његово Височанство је кренуло за Босанску Градишку. Након тога се аутомобил Краља упутио према Бањалуци где је Краљ стигао у 9 и 30. У правцу Јајца је Краљ отишао и у селу Бочцу је разгледао романтични пут Бања Лука-Јајце. Доручковао је и продужио је за Сарајево где је стигао у 3 часа и одвезао се за Илицу. До сада Краљ никада није боравио у Босанској Крајини и самим тим задовољство народа је било још веће што види свог Краља.

---

¹⁰⁴ Дневни лист „ Политика “ број 7671 од среде 11 септембра 1929.

Његово Височанство борави у вили Херцеговина и јуче је аутомобилом отишао до Рајловца где је прегледао војни аеродром. Поподне је отишао на врело Босне, а затим се у пратњи министра правде довезао до тркалишта на Бутмиру. Обишао је Александров Дом, туристичку кућу.

Телеграмом је Краљ честитао славу артиљерији у којем је написао: Уверен у примерну истрајност у служби, безгранично пожртвовање и непоколебљиву верност артиљераца и пионира моје личне Гарде ја им честитам данашњу славу и шаљем мој поздрав.¹⁰⁵

Јуче је Краљ у пратњи маршала Двора направио излет у правцу Кисељак, Високо, Доња Вогошћа, преко Рајловца и натраг за Илицу. У селу Доња Вогошћа се налази кућа тежака Илије Крунића, добровољца са солунског фронта који није могао да верује да је Краљ дошао код њега кући. Краљ се интересовао за његов живот и за успех летине. У селу Хацићима је посетио једну сеоску кућу где је био одушевљено примљен, док је у селу Пазарићу разговарао са сељацима. Краљ се вратио у Илицу у 8 и по сати увече. Посетио је у пратњи председника владе двор у Хан Пијеску. Вратио се у Сарајево где га је сачекао градски начелник господин Мутевелић са општинским већницима где је бурно поздрављен. Док је пио кафу, Краљу је запао за очи прибор за кафу босанске израде.

То је израђено у радњи Етхема Ђулизаревића којег је Краљ убрзо посетио. Занатлије и радници су поздравили Краља. У радњи Хаџи Османовића Мехаге купио је Краљ један бакрени ћугум. Код Бегове џамије, Краљ је ушао у ауто са председником владе и отишао је за Илицу. Рано изјутра Краљ се одвезао у пратњи маршала Двора до Јабланице где га је чекао воз којим се упутио до свог ловишта Ждријеб. У лову се задржао дуже време и разговарао је са сељацима тог краја. Вратио се у Јабланицу у 19 часова, док је у 21 и по час стигао у Илицу. Јутрос је са Илице дошао Краљ у Сарајево где је погледао Пиротехнику. Из Пиротехнике отишао је у логор Краља Александра Првог а затим је обишао војну одећу. После се вратио на Илицу. Синоћ око пет часова Краљ је кренуо из Илице у селу Раковицу где је обишао школу и интересовао се за успех и таленат сеоске деце. Увече око 9 и по часова поново је Краљ пошао у шетњу по илићанском парку у пратњи маршала Двора Димитријевића. За време шетње наишао је велики жупан Милан Николић који је поразговарао са Краљем. Јутрос у 8 часова се Краљ у пратњи Димитријевића и Живковића одвезао преко Рогатице, Вишеграда, Чачка и Краљева за Тополу. Вечерас у 7 часова преко Рудника Краљ стиже у Тополу. Јуче у 10 и 50 часова, Краљ је стигао у престоницу.

¹⁰⁵ Дневни лист „ Политика “ број 7673 од петка 13 септембра 1929.

За дугогодишњу савесну службу Краљу и Отаџбини, Краљ је одликовао орденом Карађорђевог Звезде Бранимира Рајића, инспектора Министарства Унутрашњих Послова.

Због одласка на лечење министра грађевине Савковића у иностранство, Указом Краља је постављен за заступника министра грађевина Никола Узуновић, министар без портфеља. Због болести, Краљ се вратио јуче у 9 часова у Београд са Бледа. По савету лекара, Краљ ће одмарати неколико дана.

Представници југословенске академске читаонице Здолшек и Радмиловић били су примљени јуче у аудијенцију код Краља. Они су том приликом уручили поклон Краљу у виду скупочене плакете за материјалну и моралну помоћ академској омладини у Загребу. Његово Височанство је било пријатно изненађено поклоном. Представници читаонице су изнели потешкоће на које су наишли у свом раду, а Краљ им је обећао моралну и материјалну помоћ. На крају је Краљ попричао о приликама у Далмацији одакле је родом господин Радмиловић који је детаљно објаснио Краљу привредне и просветне прилике тог краја.¹⁰⁶

Интегрално југословенство

На јучерашњој седници која је одржана 3.10.1929. године Краљ је потписао Закон којим се наша земља проглашава Краљевином Југославијом и извршена је подела на 9 бановина. На седници Министарског Савета који је одржан јуче поподне у 6 часова, председник владе генерал Петар Живковић упознао је Министарски Савет са одлуком да се донесе Закон о називу и подели Краљевине на управна подручја. Краљевина Југославија ће бити подељена на 9 бановина: Дравску бановину са седиштем у Љубљани, Савску са седиштем у Загребу, Врбаску са седиштем у Бања Луци, Приморску са седиштем у Сплиту, Дринску са седиштем у Сарајеву, Зетску са седиштем у Цетињу, Дунавску са седиштем у Новом Саду, Моравску са седиштем у Нишу и Вардарску бановину са седиштем у Скопљу. На челу сваке бановине налази се бан који је ван категорије Закона о чиновницима. У закону је спроведено начело децентрализације управне власти. Министарски Савет је прихватио одлуку председника владе са одобрењем. Краљ је данас потписао Закон који ће бити обнародован у Службеним новинама.

---

¹⁰⁶ Дневни лист „*Политика*“ број 7690 од понедељка 30 септембра 1929.

Господо министри, данас после 9 месеци од историјског јануарског Манифеста који је прокламовао да је држава преча од свега, могло се приступити подели земље на области и онако како ће управа бити народу што кориснија и да државне финансије и буџет, а то ће рећи народну привреду терети што мање. Наша држава која је била подељена на 33 области, убудуће ће бити подељена на 9 бановина. Оваквом поделом се централна управа растерећује, а администрација упрошћује.

Преношењем важних надлежности са централе, брже ће се завршити многи послови који су претходно били у застоју. Водиће се рачуна да границе буде природне. Такође имаће се у виду и комуникација и привредне везе појединих крајева са центрима и да се нова подела прилагоди потребама остале државне администрације. Задржане су досадашње границе појединих срезова. Називи нових области узете се према именима већих река које протичу. Неминовно се наметала потреба да се у службеном називу Краљевине манифестује пуно државно и народно јединство. Убудуће ће наша Краљевина носити назив Краљевина Југославија. Овај назив симболички изражава идеју пуне једнакости, равноправности и братства Словена. Оваквом поделом стварамо предуслове да се наш народ потпуно посвети културном и привредном јачању остајући поуздан елемент међународног мира.¹⁰⁷

На седници Министарског Савета присуствовали су сви министри осим министра грађевина Савковића, министра пољопривреде Франгеша који је на лечењу и министра војске и морнарице Хацића који је у Крагујевцу.

Краљевина Југославија дели се на 9 бановина заједно са Београдом, Земунском и Панчевом који сачињавају самосталну управу града Београда као престонице. По броју становништва највише становника ће имати Савска, затим Дунавска, Вардарска, Дринска, Моравска, Дравска, Врбаска, Приморска и Зетска бановина.

По површини највећа ће бити Вардарска бановина. За њом ће следити Савска, Зетска, Дринска, Дунавска, Моравска, Врбаска, Приморска и Дравска бановина.

Срез Чрномелъ придодан је Савској бановини, док је срез Чабар придодан Дравској бановини. Међумурје је у саставу Савске бановине, а Прекомурје у саставу Дравске бановине. Срез Двор је у саставу Врбаске бановине, Барања у саставу Дунавске бановине. Један мали део среза Травничког је у саставу Врбаске, а већи део у саставу Приморске бановине.

---

¹⁰⁷ Дневни лист „ Политика “ број 7693 од четвртка 3 октобра 1929.

На челу бановине налази се бан којем су потчињена сва надлештва и сви органи опште управе у Бановини. У његову надлежност спадају сви послови министра грађевина у дотичној бановини и надзор над самоуправама, пројектовање државних зграда, доношење одлука по грађевинским прописима, уређење водних токова, мелиорација, надзор над привредним задругама, трговачки и индустријски послови, извршење закона о шумама и лову, надзор над црквом, имовним општинама, надзор над рудницима, заштита рада, надзор над радничким коморама, хуманитарним установама, надзор над санитетом, рад народних школа, одржавање свих школа, задужбина, сви послови који се са централне власти преносе над банове. Под надзором и упутствима ресорног министра, банови врше рад који је потпуно самосталан. Бан има право да поставља, премешта, унапређује, ставља у пензију и отпушта ниже особље. Овим преношењем послова упростиће се администрација.

На челу бановине се постављају личности великог ранга и угледа. Бански помоћник ће имати оне квалификације које је до сада имао велики жупан. Министар унутрашњих послова ће моћи на основу закона из појединих срезова у појединим бановима груписати окружне инспекторате и одредити седишта. Улога окружних инспектората је функција јавне безбедности на подручју подређених срезова и по предлогу бана и министра унутрашњих послова може вршити друге функције. У року од два месеца дана ступања на снагу овог Закона почиње пословање у бановинама, а престаје пословање досадашњих жупанијских власти који се стављају на располагање бановима као и особље обласних самоуправа. Доделиће се бановима потребно политичко управно особље и стручни референти. Укида се Закон о обласној и среској самоуправи од 26.04.1922. године. Посебном уредбом министар финансија и министар унутрашњих послова уредиће питање иметка и буџетирања са приходима и расходима досадашњих области. Ове корените промене представљају велики рад на консолидацији државе.

На основу Закона о називу и подела Краљевине на управна подручја одређено је географско простирање свих бановина. Спорна питања решава министар унутрашњих послова. Управа града Београда, Земунa и Панчева чини посебну управну целину под надзором министра унутрашњих послова и носи назив Управа града Београда. На предлог министра унутрашњих послова у сагласности са председником Министарског Савета Краљевим Указом се поставља бан који је највиша политичка и општа управна власт у бановини. Бан се стара за економски и културни развој у подручју. Уколико бан не може да реши проблем, дужан је да се обрати надлежном министру и министру унутрашњих послова.

Све неправилности се пријављују старешини, а по потреби се извештава надлежни министар. У случају елементарне непогоде бан је дужан да нареди употребу народне радне снаге и да организује помоћну службу. У случају потребе бан може надлежности по одобрењу надлежног министра поверити среском начелнику. Бан прима плату од 96.000 динара годишње и додатак на скупоћу по члану 9 закона о додацима на скупоћу од 10.05.1922. године и решењу Министарског Савета од 23.07.1926. године и члана 6 правилника о употреби државних путничких аутомобила, права на путне трошкове чл.4 од 29.11.1928. године као и стан, огрев и осветљење. Остварује право на пензију ако по законским прописима има 3 године активне банске службе. Помоћник бана мора да има завршен Правни Факултет и најмање 12 година државне службе и има право на стан, а без стана на станарину 3000 динара месечно. Окружни инспектор мора да има завршен Правни Факултет и најмање 12 година државне службе, од тога најмање 6 у политичкој управној служби и министар унутрашњих послова може им дати средства за службено путовање. Након ступања закона, министар унутрашњих послова одлучиће о укидању друштва са племенским обележјем. Од дана ступања на снагу закона могу се користити само државне заставе. Закон ступа на снагу када се обнародује у Службеним новинама. Закон потписали Краљ, председник владе Петар Живковић и министар правде Милан Сршкић.

Данас су у аудијенцију примљени председник владе и министри Маринковић, Шврљуга, Дринковић, Деметровић и Корошец.

Бечка штампа сматра да су учињени позитивни кораци за задовољење потреба свих покрајина и да је вођено рачуна о економским и географским приликама земље. Југославија ће постићи највећи прогрес у државном развоју.¹⁰⁸

Новим законом Војводина постаје у саобраћајном положају најважнија покрајина Краљевине Југославије. Војводини је потребна обнова расног фонда а то јој може дати Шумадија. Војводина има највише разлога да се радује својој обнови у дунавској бановини.

У Сплиту су одушевљени новим законом. Коначно је наша држава добила право име Краљевина Југославија. Вест о променама је са највећим одушевљењем примљена на Цетињу. И у Скопљу је срдечно поздрављен гест Краља. Сарајево је поново постало административни центар пошто је претходно био скроз запуштен.

---

¹⁰⁸ Дневни лист „ Политика “ број 7695 од суботе 5 октобра 1929.

Станко Шврљуга је прокоментарисао да му је драго као Хрвату што је испуњен сан у политичком смислу Штросмајера који је заступао идеју југословенства. Постављени су темељи за успешан рад, а отклоњене су неизвесности.

Словеначка штампа сматра да је ово историјски дан који ће бити уписан златним словима када је Краљевство добило ново име и нову управну поделу. Француска штампа пише да Краљ Александар са успехом наставља реорганизацију Краљевине. Овакво решење Краља ће ојачати Краљевину у унутрашњем и међународном погледу. Енглеска штампа пише о великим променама у Југославији. Румунска штампа закључује да ова одлука Краља значи административну децентрализацију за коју су се Хрвати залагали од уједињења. Режим у Југославији је дао добре резултате на свим пољима. Швајцарска штампа велича одушевљено реформе Краља Александра. Сви високи функционери у Друштву Народа су поздравили одлуку Краља. Чешка штампа јавља да је сада новом административном поделом остварен задатак новог режима да се обезбеди јединство Краљевина и уклоне политичке борбе.¹⁰⁹

Јуче је у 9 часова у аудијенцију код Краља у Тополи примљен председник грчке владе Венизелос који је касније отпутовао за Атину.

На предлог председника Министарског Савета и министра унутрашњих послова за банове су постављени Светислав Милосављевић за бана Врбаске бановине, Ђорђе Несторовић за бана Моравске бановине, Крста Смиљанић за бана Зетске бановине, Живојин Лазић за бана Вардарске бановине, Душан Сернец за бана Дравске бановине, Јосип Шиловић за бана Савске бановине, Иво Тартаља за бана Приморске бановине, Велимир Поповић за бана Дринске бановине и Дака Поповић за бана Дунавске бановине.

Дака Поповић, бан Дунавске бановине изјавио је да је овај потез Краља представља снажан национални препород целе Југославије, док је Јосип Шиловић, бан Савске бановине рекао да ће 3 октобар бити златним словима уписан у историји наше Домовине.

Бан Приморске бановине Иво Тартаља се захвалио Краљу и изјавио да ће се свим силама трудити да допринесе напретку бановине.

Бан Моравске бановине Ђока Несторовић је изјавио да је велика и дубоко смишљена мисао Краља. Бан Дринске бановине Велимир Поповић је изјавио да свим снагама радим за државно и народно јединство.

---

¹⁰⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 7696 од 6 октобра 1929.

Бан Зетске бановине Крста Смиљанић сматра да је ово једна велика историјска епоха и да је изразито срећан због одлуке Краља да га позове. Бан Врбаске бановине Светислав Милосављевић каже да је ово почетак једног новог доба и на крају бан Дравске бановине Душан Сернец изјављује да ће свој рад водити у духу 6 јануара и 3 октобра.¹¹⁰

Изабрани су помоћници банова. У дравској бановини Отмар Пиркмајер, у савској бановини Сава Стојановић, у врбаској бановини Милисав Иванишевић, у приморској бановини Иван Перовић, у дринској бановини Авдо Хасанбеговић, у зетској бановини Јован Зец, у дунавској бановини Видоје Мишовић, у моравској бановини Драгомир Тодоровић и у вардарској бановини Милан Николић.

Данашња страна штампа коментарише избор банова у Краљевини Југославији и Гардијан пише да верује да су то људи високог стандарда и да уживају углед и поштовање у крајевима где су именовани. Нир ист пише да Краљевина Југославија сада заправо сугерише хомогеност која није постојала у ранијем тројном имену.

Новим законом сви су спремни да жртвују своје локалне привржености за заједнички национални патриотизам. Поводом доношења новог закона о називу и подели Краљевине на управна подручја, Краљ је примио изјаве оданости и захвалности из свих крајева наше земље и свима се захваљује.

Данас су у аудијенцији код Краља били банови Душан Сернец, Дака Поповић, Светислав Милосављевић и помоћник банске управе у Сплиту господин Перовић. Синоћ су се први пут у Суботици после десет година од ослобођења по граду биле постављене државне заставе. Владало је велико одушевљење због Краљеве одлуке. Председник скопске општине је разговарао са Краљем о развијање модерног Скопља и Краљ је показао бригу за културно-економске прилике, питање уређивања Скопља и исушивања скопљанског блата у вези са регулацијом Вардара и обећао је свестрану помоћ. Краљу сам предао израђени примерак новог регулационог плана града Скопља и Краљ је изјавио да жели да се сачувају архитектонске старине. Председник скопске општине је убеђен да ће све што је замислио бити реализовано. Јуче је у Двору био министар грађевина Стеван Савковић.

Данас су у Председништву владе пред председником владе, банови Веља Поповић и Душан Сернец положили заклетве. Такође су заклетве положили Живојин Лазић, Крста Смиљанић и Јосип Шиловић.

---

¹¹⁰ Дневни лист „*Политика*“ број 7701 од петка 11 октобра 1929.

На предлог министра финансија, Краљ је потписао Указ којим је фирма Сименс Бау Унион и фирма Немачке Конзорције ослобођена од јавних дажбина као предузимача за извршење мостове преко Дунава и Тамиша и других на прузи Београд-Панчево.

Депутацију хрватских задругара данас је примио Краљ у Двору. Са жалошћу смо примили вест да је Ваш пут у Загреб одложен и желели смо да Вам упутимо молбу. Пошто желимо да саградимо задружни дом у Загребу молимо Вас да примите покровитељство над градњом нашег дома. А ми Вам као залог дајемо ову споменицу као кратак приказ нашег 30-годишњег рада и захваљујемо се за стварање Краљевине Југославије. Краљ се захвалио на поздраву и представницима обећао своју помоћ. Након тога се руковао са свим задругарима и распитивао о појединачном раду и напретку хрватског задругарства и о животу хрватског сељака. Краљ је приложио свој дар за градњу хрватског задружног дома у Загребу у вредности од 50.000 динара и у име својих синова Петра и Томислава дао прилог по 25.000 динара. Задругари су му се захвалили на дару и након тога су се фотографисали, а затим су отишли на ручак у Старом Двору. Своје утиске задругари су изнели новинарима и изјавили да је Краљ сјајан човек. Нико нема бољег Краља у свету.¹¹¹

Јуче је Краљ отпутовао у Тополу. Депутација из Тузле јуче је боравила у аудијенцији код Краља да му захвале за закон који је донет 3 октобра. Краљ се јуче поподне вратио у престоницу.

Указом Краља од 25.10.1929. године постављени су окружни инспектори. У Вардарској бановини Михајло Филиповић у Призрену, у Штипу Светомир Цвијовић, а у Битољу Миливоје Момчиловић. У Врбаској бановини Михајло Крачковић у Јајцу, а у Бихаћу Ђорђе Ђорђевић. У Дравској бановини у Марибору Фран Шаубах. У Дринској бановини, у Ужицу Владимир Јевтић, у Шапцу Немања Љубисављевић, а у Тузли Милан Јакшић. У Дунавској бановини, у Великом Бечкереку Драгомир Антула, у Крагујевцу Милутин Негулић, у Смедереву Петар Туцаковић и у Сомбору Душан Поповић. У Зетској бановини, у Бијелом Пољу Лазар Поповић, у Дубровнику Предраг Лукић, а у Косовској Митровици Радомир Васиљевић. У Моравској бановини, у Зајечару Боривоје Стевановић, а у Крушевцу Душан Петровић. У Приморској бановини, у Мостару постављен је Бранко Секулић и у Савској бановини, у Осијеку Анте Перковић, у Огулину Миле Дејановић и у Вараждину Стјепан Дубеник. Крајем октобра 1929. године, Краљ је отпутовао за Тополу. Велики жупан нишке области Винко Балтић постављен је за члана Државног Савета Указом Краља од 31 октобра.

---

¹¹¹ Дневни лист „*Политика*“ број 7709 од суботе 19 октобра 1929.

У пратњи дежурног ађутанта, Краљ је отпутовао синоћ за Тополу. Генерални секретар Друштва Народа сер Ерик Драмонд примљен је у подне у аудијенцију код Краља. Гости из Женева ће касније бити на ручку у Двору. Након тога су обавили кратак разговор. Сер Ерик Драмонд је за штампу рекао да изражава топлу захвалност за пријем и срдечно гостопримство. Једна млада и снажна нација извршила је толико напора да би се ситуација у земљи поправила и уверен сам да Вас очекује сјајна и мирна будућност. Синоћ у 11 и 10 часова возом је сер Ерик отпутовао за Сарајево.

Данас је у аудијенцији код Краља боравио министар трговине и индустрије Деметровић као и Лујо Војиновић, наш делегат код Међународног института за интелектуалну сарадњу у Паризу. Велики жупани београдске и љубљанске општине Ђорђе Матић и Фран Водопивец су Указом Краља пензионисани.

Хрватски сељаци из Загорја су примљени код Краља у великој дворани Старог Двора. У пратњи председника владе генерала Живковића, Његово Височанство се руковало и поздравило хрватске сељаке. За идеју јединства државе и народа ми смо спремн да жртвујемо своје животе. Са задовољством сам саслушао Ваше речи и срећан сам што хрватско Загорје и Шумадија имају једно срце и исте осећаје љубави према заједничкој домовини. Председник друштва Зрињски је предао Краљу почасну диплому. Краљ се затим повукао, а гости су уживали на ручку и задржали су се све од 19 и 20. Отишли су на Универзитет где су одржали заказани концерт.

Лист Едуарда Ериоа, бившег председника владе Ер Нувел доноси чланак о боравку Сер Ерика Драмонда у Југославији. Сер Ерик Драмонд је на последњем састанку Друштва Народа у Женеви прихватио позив министра Војислава Маринковић да буде гост југословенске владе. Драмонд је могао да констатује да у Југославији влада дух Женева и да југословенска удружења за Друштво Народа раде озбиљно свој посао. Још једном се потврђује истина европске дипломатске историје да је као што је у средњем веку велико српско царство било један од фактора европске цивилизације тако исто данас Југославија на блиском истоку носилац европске културе и цивилизације.¹¹²

Немачка штампа признаје да промене у Југославији могу бити само корисне у погледу развијања општег државног живота Југославије. Корак Краља био је веома разуман и унео је велико смирење у свим гранама државног живота. Истичу се нове могућности за привредно зближавање Југославије и Немачке.¹¹³

¹¹² Дневни лист „*Политика*“ број 7730 од недеље 10 новембра 1929.

¹¹³ Дневни лист „*Политика*“ број 7732 од уторка 12 новембра 1929.

Описују се и односи Италије и Југославије и немачка штампа закључује да Мусолини покреће нечувену ратну кампању против Југославије са намером да нападне Југославију са три стране да би доказао великим силама да је Италија принуђена да стоји под оружјем.

Авас јавља из Брисела да је белгијски Краљ Алберт приликом предаје белгијског ратног крста југословенском Незнаном јунаку примио нашу делегацију, Краљ Александар му се захваљује на том гесту. Указом Краља изабрани су нови начелници и бански саветници у свим бановинама.¹¹⁴

У аудијенцији код Краља боравили су градоначеник из Винковаца Паја Шумановац и жупник Мата Новосел који су се захвалили Краљу за дело које је учинио 6 јануара и 3 октобра. У разговору са Новоселом, Краљ се највише интересовао за Винковце.

Велики иницијатор нашег успеха, Краљ наш још као престолонаследник прославио нас је у Балканским ратовима. Нашу државу успео је да подигне на највиши степен и Југославија више није сан, нити само лепа слика једне политичке визије већ је Југославија резултат вековних тежњи нашег народа и наших победа у Првом Светском рату. Они који су се свим силама борили добијају своје место на олтару Југославије. *Југославија ће бити достојна свих славних победа, ако своје поколење васпитава на вечитим примерима наших националних мученика и јунака.* Краљ је прихватио да буде покровитељ јужнословенског певачког Савеза. Указом Краља је за начелника министарства грађевина постављен Петар Шоћ, а истим Указом је унапређен Душан Милосављевић, управник обласне управе у Загребу. Јуче је у аудијенцији код Краља боравио министар шума и рудника Антон Корошец.

Јутрос, 26.11.1929 године је преминуо велики пријатељ српског народа, некадашњи француски председник Жорж Клемансо. Краљ Александар је упутио председнику Француске Думергу искрено саучешће поводом смрти Клемансоа у којем га уверава да Он и његов народ узимају учешће у болном губитку који је задесио Француску.

У недељу је Краљ преко свог изасланика ордонанс официра капетана корвете Миће Мићића крстио сина жандармеријског капетана прве класе Божићара Лопашевића. Дете је на крштењу добило име Александар. Јуче је у селу Бучићима у травничком срезу извршено крштење код Марка Матића, земљорадника католика којем је кумовао Краљ. На овој свечаности је Краља представљао изасланик Саво Краљевић из Травника који се налазио у пратњи начелника травничког среза господина Дунђеровића.

---

¹¹⁴ Дневни лист „Политика“ број 7736 од суботе 16 новембра 1929.

Ово је била прва свечаност те врсте у овом крају. Однесите поздраве нашем Краљу и реците му да смо ми његова најбоља узданица. Након упознавања са сељацима, обављено је крштење. Девети син Марка Матића добио је име Александар Твртко. Изасланик Краља је подарио златни дукат и иконицу на златном ланчићу, а потом се загрлио са родитељима. Сеоски домаћини су приредили ручак. Наставило се народно весеље све до вечери када је народ испратио Краљевог изасланика кличући Краљу и Краљевском Дому.

Први децембар 1929. године представља завршни датум једне мучне прошлости, а почетни једне боље будућности. Мучне прошлости јер смо сви били разједињени и сви под туђином, боље будућности јер смо доспели сви под свој кров. И ма којим правцем да је историја пошла тога дана и ма колико да су нам непознати њени путеви, једно је извесно: натраг у прошлост, преко тога дана, никад. Никад и никуд изван заједничког крова, никад и ни са ким против заједничког дома. Ако је и било појединаца који су у ових 11 година поклекли, народ није никада. Ако се Павелић одазвао позиву Рима, Загреб је достојно одговорио и Риму и Павелићу. Непогрешни нагон народни надживео је сва искушења па и она којима је подлегао Павелић. Првог децембра 1929 заслуга је Загреба онолика колика је била и 1 децембра 1918. јер је Загреб увек један и исти, и у правом тренутку уме да се право и понесе. И овај први децембар први југословенски и први у Југославији остаће у нашој историји записан и као дан када је и свим непријатељима народног и државног јединства, ма где они били и ма како се они називали гласно довикнуто да смо једно и да остајемо једно, један народ, једна држава. Проглас Југославије и одговор Загреба најбоље су јемство за то, јединство једне чврсте воље да се заједнички одупремо сваком удару намењеном оном што су поколења створила и поколења одржала. Било је разочарења појединаца у многе датуме наше заједничке историје, не и разочарења народа. Ту велику истину нису могли сви разумети. И први југословенски децембар донео је пуно разочарење онима напољу и онима са којима су. То им је разочарење донео Загреб, али Загреб који је у томе тренутку имао за собом целу неподељену нацију. ¹¹⁵У Загребу су одржане велике манифестације у којима су учествовали студенти и велики број грађана. На улицама је постављено платно где је писало Живео Краљ Ујединитељ ! У Београду је све било спремно за прославу дана уједињења. У Саборној цркви службу је служио патријарх Димитрије, двојица епископа и велики број свештенства. У 10 и по часова у цркву је дошао Краљ и кнез Павле у пратњи свите. На улазу је Краља сачекао вршилац дужности команданта Краљевске гарде генерал Максимовић.

¹¹⁵ Дневни лист „ Политика“ број 7751 од недеље 1 децембра 1929.

Краљ је пришао патријарху Димитрију и лично му честитао. Певачко друштво је запевало државну химну и народ га је одушевљено поздравио.

На јучерашњем конгресу америчке легије ратника у Француској, председник Фидака господин Абот одржао је говор у коме је изјавио да је дивна Југославија захвална свом Краљу ратнику. Југословенски народ који је највише жртва поднео у Великом рату, данас је пошао путем напретка и сјајног развитака у народно уједињење. Сви ми савезнички ратници са дивљењем се клањамо тој Краљевини.¹¹⁶

У поклонственој аудијенцију Краљу долазе градови свих бановина. Краљ је усвојио предлог да на челу Сокола Краљевине Југославије буде његов син, престолонаследник Петар. На седници Министарског савета присуствовали су сви министри осим Корочеца и Савковића који су на лечењу у иностранству. Председник владе Петар Живковић је упознао министре са намером да се донесе Закон о оснивању Сокола Краљевине Југославије. Постављени су начелници просветних одељења по бановинама Краљевим Указом у Новом Саду, Загребу, Љубљани, Сарајеву, Сплиту, Скопљу, Нишу и Цетињу.

На предлог министра просвете и министра војске и морнарице Краљ је прописао Закон о оснивању Сокола Краљевине Југославије 6.12.1929. године. У циљу физичког и моралног васпитања држављана оснива се витешка организација под именом Соко Краљевине Југославије. Члан Сокола може бити сваки грађанин Краљевине Југославије. Соколу могу припадати деца соколи и соколски нараштај. Соколске јединице чине соколска друштва, соколске жупе и соколски савез. Соколско друштво је основна месна организација која врши одгајивање свих соколских припадника свог подручја. Соколска жупа је виша соколска заједница која удружује више соколских друштава. Највиша соколска заједница је соколски савез који удружује све соколске жупе Краљевине Југославије. Седиште се налази у Београду. На челу соколског друштва налази се старешина друштва, његов заменик, председник просветног одсека начелника и начелнице, 5-10 чланова и њихових заменика и 3-5 ревизора рачуна и њихових заменика. Соколском жупом управља управа жупе. Савезом управља управа савеза која се састоји од старешине, 5 подстарешина од којих најстарији заступа старешину, начелника, начелнице по 3 њихова заменика, председника просветног одбора, 15-25 чланова и 7-11 њихових заменика. Старешина Савеза је наследник престола Краљевине Југославије. Управу савеза именује и разрешава министар просвете и министар војске и морнарице у сагласности са председником Министарског савета, док управу жупе именује и разрешава управа жупе.

---

¹¹⁶ Дневни лист „*Политика*“ број 7753 од среде 4 децембра 1929.

Целокупним радом Сокола Краљевине Југославије управљају старешина и управа савеза. Средства за издржавање састоје се из чланских улога, добротворних прилога, легата и задужбина потпора бановина и државе.

Овлашћује се министар саобраћаја да посебном уредбом пропише повластице за возњу члановима Сокола Краљевине Југославије на државним железницама, државним бродовима и осталим државним превозним средствима за слетове, Скупштине и остала путовања по пословима Сокола Краљевине Југославије. Исто тако овлашћује се министар војске и морнарице да пропише олакшице у погледу обавезе служења у кадру за чланове Сокола Краљевине Југославије. Ближе одредбе прописаће статутом министар просвете и министар војске и морнарице у сарадњи са председником Министарског Савета. Уколико се постојећа друштва југословенски Соко, хрватски Соко, Орао, српски Соко не уједине и не ступе у Соко Краљевине Југославије укидају се. Овај закон добија обавезну снагу када се објави у Службеним новинама. Југословенски соколи су одушевљено поздравили одлуку Краља којим је за старешину Сокола Краљевине Југославије изабран престолонаследник Петар.¹¹⁷

Јуче пре подне на Новом гробљу је одржан трогодишњи парастос Николи Пашићу. Краља је представљао министар Двора Јефтић који је дошао пре 11 часова. Помену су присуствовали сви чланови породице који су се затекли у Београду.

На дан славе Краља, светог Андреја Првозваног одржаће се богослужење у Дворском храму и сечење колача у Двору на Дедињу. Овом чину ће присуствовати само позвана лица. Данас је одслужена божја служба у дворској капели и сечење славског колача извршено је у 11 и 45 часова у новој Краљевској вили на Дедињу. Славски црквени обред извршио је патријарх Димитрије, а обред сечења колача су извршили Краљ, кнез Павле и један војник. Овом чину присуствовали су чланови Краљевске Владе са својим лепшим половинама, чланови Краљевског фонда и часништво цивилне и војне куће са госпођама. По завршеном обреду, Краљ, Краљица и кнез Павле су разговарали са гостима.

Краљ је преко свог изасланика Симе Марковића крстио деветог сина сељака Грге Милетића у Нашицама где је изасланик Краља стигао у 9 сати ујутру. На железничкој станици су га дочекали и поздравили срески начелник Антон Митровић, срески пристав Ладислав Катић, у име резервних официра Иван Јуванчић и Звонимир Хаџија. У 10 сати се изасланик Краља упутио према цркви.

---

¹¹⁷ Дневни лист „*Политика*“ број 7755 од петка 6 децембра 1929.

Пред улазом у цркву пуковника Марковића је поздравио председник општине Длоухи благодарећи Краљу који је прихватио да буде кум.

Детету је дато име Александар Томислав. Затим су уследиле честитке, а потом је изасланик Краља отишао у манастир. У подне је приређен ручак и око 4 сата поподне изасланик Краља је испраћен на железничку станицу одакле је продужио за Осиек.

Краљ Александар је упутио депешу 19 пешадијском пуку и на тај начин је честитао славу.

Синоћ је код Краља у аудијенцији боравио министар правде Сршкић и том приликом је потписан Закон о верској заједници Јевреја у Краљевини Југославији, закон о издавању тапија на подручју апелационих судова у Београду и Скопљу и Великог суда у Подгорици, закон о премештању, пензионисању и отпуштању чиновника и осталих државних службеника грађанског реда и закон о допуни меничног закона и закон о чеку од 29.11.1928. године.

На јучерашњој ванредној Скупштини расправљано је о уласку Југословенског Соколског Савеза у Соко Краљевине Југославије. Одлучено је да Југословенски Соколски Савез ступа у Соко Краљевине Југославије.

Својом вољом кренуо је народ из својих домова да на 41 рођендан Краља у уједињеној Отаџбини честита праунуку силног Карађорђа. Одазвао се најпре народ Савске бановине. Одах олакшања осетио се на све стране. Народ је после 6 јануара увидео да је добро што се ради. Плодан законодавни рад појачао је поверење.

Корисне законе широки слојеви народа најпре осете. На добро управно уређење државе они најпре одговарају својом задовољном добротом, својом љубављу и приврженошћу. После ружних ускогрудних гледишта која су настојали затровани страничари да убаце у народ који је увек волео ширину и јасне видике, без заплетености, дошло је име држави

Југославија као ослобођење од троименске формуле која је затварала поглед у даљину, помућивала видик у будућност и обраћала погледе у прошлост, више жалосну него ведру и радосну.

*Краљ је, кроз ову годину дана, учинио све што је било у људској могућности. И захвални народ одговорио је признањем. Најпре малим, па све већим одасланствима и напакон данас и ових дана силним и славним пуковима из ових делова земље.*¹¹⁸

---

¹¹⁸ Дневни лист „ Политика “ број 7766 од уторка 17 децембра 1929.

Као рђав сан, расплињује се, на сретној јави, све што је народ видео и гледао кроз пуних 10 година: саме развалине и под ногама све што је свето: и законе и правду и уставне основе државе и велики број људи који су истински волели земљу, све оно што треба да генерације памте као застрашни пример неспособности, неодговорности и лакоумног играња с народним добрима. Заборављају се блистава обећања оних који их не могу испунити и сви су погледи управљени ка Оному који кад своју реч даје и не пориче је. Из свих бановина народ прегнуо да овај рођендан Краљев не буде ма чим помућен. И тако се два краја једног временског раздобља додирују својим значајем: почетак и плодни свршетак који је и сам почетак новог, срећнијег раздобља.

Депутације Савске и Приморске бановине су примљене код Краља у 5 и по часова. На челу депутација је стајао градоначелник Загреба господин Сркул. Краљ се у појавио у пратњи маршала Двора Димитријевића, министра Двора Јевтића и чланова владе са председником Живковићем.

На улазу је Краља поздравило 550 људи. Југославија је за савршено начело за културни и социјални развитак и напредак. Сложна и моћна Југославија је најбоља гаранција за мир Европе. Ми, Хрвати усвајамо начела од 6 јануара и 3 октобра као здраве основице потребног државног уређења и спремни смо да допринесемо јачању и развитуку заједничке наше државе. Нико није учинио толико херојских напора за уједињење Краљевине Југославије као Ваше Величанство. Честитамо Вам рођендан и молимо Свевишњег да Вашем Величанству удели снагу и милост, да срећно изведете започето дело. Краљ се захвалио на лепим жељама и родољубивим изјавама. *Драго ми је што на данашњи дан видим изасланике Савске и Приморске бановине и што од њих чујем да је народ правилно разумео и једнодушно прихватио моју одлуку да се учврсти јединство, братска љубав и пуна једнакост, да нашу лепу Краљевину Југославију привредно оснаже и социјално подигну. Уверен сам да ће Загреб остати и даље веран својој високој традицији, чуваће будно и развијаће ово одушевљење целе нације.*¹¹⁹

После тога се Краљ руковао и интересовао за крајеве у савској и приморској бановини. Депутати су позвани на закуску која је приређена у салону. Краљ је око 7 и 20 часова отишао из Старог Двора, док су последњи гости отишли у 7 и 45. Краљ се појавио на прозору, а народ га је поздрављао.

Рођендан Краља је прослављен и у иностранству.

---

¹¹⁹ Дневни лист „ Политика “ број 7767 од среде 18 децембра 1929.

У Букурешту је одржано благодарење на коме су били присутни румунски министар иностраних послова Миронеско, министар војни Чихооки, југословенски посланик Чолак Антић са особљем посланства, француски посланик Пио, представници дипломатског кора, представници румунских грађанских и војних власти, чланови југословенске колоније и командант и официри ловачког пука Краља Александра.

У Софији је рођендан Краља прослављен свечаније него ранијих година. Благодарјења у цркви је служио руски владика Серафим. На пријему у посланству је био председник бугарске владе Љапчев који заступа министра иностраних послова, министар двора Грујев, први ађутант пуковник Панов, чехословачки посланик Рајхolec, румунски посланик Билчуреско, пољски посланик Барановски као и особље поменутих посланстава и војни изасланици. На пријему је био и грчки посланик Дендрамио са целокупним особљем посланства, француски војни изасланик Глед, египатски посланик, чланови наше и бугарске делегације и председник удружења страних новинара Лауфер. На ручку је био нови председник наше делегације господин Јанковић са супругом. Синоћ је одржана свечана забава у Официрском дому и забаву су посетили Краљ, Краљица и кнез Павле поводом Краљевог рођендана. Интонирана је химна и бал је отворен. Краљ се после повукао у дворску ложу где је са Краљицом одржао серкл. Око поноћи је Краљевски пар напустио Дом.

Поводом прославе стогодишњице највеће светске ревије у Паризу, Његово Величанство је одликовало овај велики француски часопис орденом Светог Саве трећег степена који је наш посланик у Паризу, господин Мирослав Спалајковић уручио на синоћњем банкету. Господин Думик се захвалио од стране ревије Краљу. Гест који је синоћ учинио господин Спалајковић направио је најлепши и најдубљи утисак. У веома пријатној атмосфери свечани пријем је трајао до пола ноћи.

Краљ је даривао 5.000 динара као прилог за подизање споменика др. Рајсу због његових заслуга које је учинио за наш народ. На адресу папе Пија XI, Његово Величанство је упутило телеграм у којем му честита на педесетогодишњици свештеничког рада.¹²⁰ У четвртак после подне Краљ је примио у аудијенцију председника Југословенске академије Гавру Манојловића и потпредседника архитекту Мартина Пилара. Они су се захвалили Краљу на донацији од милион и по динара која ће послужити да се обнови темељна главница Академије која је пропала услед послератних финансијских тешкоћа. У ту сврху град Загреб ће поклонити велико земљиште.

---

¹²⁰ Дневни лист „*Политика*“ број 7771 од недеље 22 децембра 1929.

Указом Краља су постављени финансијски инспекторати у свим бановима. Њихова је надлежност везана за непосредне порезе и биће дужни сваких 15 дана полагати рачуне својим дирекцијама. Према извештају Маршалата Двора, Краљ ће примити у аудијенцију депутације из Вардарске и Моравске бановине 25 децембра, Врбаску и Зетску депутацију 29 децембра, а Дунавску, Дравску и Дринску депутацију 12 јануара. Пољски песник Милош Гембажевски је написао песму Краљ која је посвећена југословенском Краљу Александру и она је ових дана изашла из штампе.

У 4 и по часова кренуле су поклонствене депутације Моравске и Вардарске бановине у Двор. Краљ је поздравио председника нишке општине Чавдаревића и председника скопске општине Јосифа Михајловића и изјавио да је пре неколико дана имао задовољство да чује одушевљење и хрватске поздраве. *Исто тако је мени драго што и код Вас, представника Вардарске и Моравске бановине видим исте топле осећаје и искрену љубав према уједињеној и слободној нацији. Моја је најтоплија жеља да поносно чувамо успомену на мученике и јунаке наше и да њихову славу и светао пример предајемо будућим нараштајима на срећу и моралну величину Југославије. Однесите поздраве драгом народу Моравске и Вардарске бановине и моју поруку да је наше старање да му обезбедимо мир и спокојство.*¹²¹ На предлог министра трговине и индустрије, Указом Краља одликован је трговац из Загреба и трећи потпредседник Удружења извозника и председник пододбора у Загребу Оскар Вајс орденом светог Саве трећег реда.

Крајем децембра 1929. године Краљ је примио делегације Зетске и Врбаске бановине у аудијенцију. Долазак Краља објавио је маршал Двора генерал Димитријевић, а када се Његово Величанство појавило сви су га поздравили. Након говора председника Цетињске општине Томе Милошевића и председника бањалучке општине Тодора Лазаревића, Краљ је захвалио на искреним речима на верности и оданости Мени и Моме дому. *Позната је и велика Ваша љубав према народном јединству и слободи. Ваши крајеви су поднели огромне жртве. Доба националног страдања и борби је завршено победом и потпуним уједињењем. Пред нама је време мира, рада и стварања на свим пољима народног и државног живота. Предајте моје поздраве народу Зетске и Врбаске бановине и будите тумачи мојих жеља и настојања.*¹²² Након завршетка говора, Краљ је разговарао са појединим делегацијама и распитивао се о приликама у крају, потребама и жељама. У бифеу је почела закуска и почела је да свира музика и сви су били расположени.

¹²¹ Дневни лист „*Политика*“ број 7773 од понедељка 23 децембра 1929.

¹²² Дневни лист „*Политика*“ број 7781 од понедељка 30 децембра 1929.

Поводом двадесетпетогодишњице Трговачког фонда и хипотекарне банке, Краљ је на предлог министра трговине и индустрије господина Деметровића одликовао све чланове управног и надзорног одбора ова установе орденом Карађорђевог ордена другог реда.

Приликом дочека Нове Године, Њихова Краљевска Величанства приредила су соаре у Двору на Дедињу на коме су учествовали чланови Краљевске Владе са госпођама. Председник Владе Петар Живковић је честитао Нову Годину Њиховим Величанствима и изнео преглед рада за 1929. годину. Краљ је саслушао извештај председника Владе и честитао му. *Господо министри, Ваша честитања и жеље примам са задовољством и оне долазе на завршетку једне године напорног и преданог рада. Наш народ је примио са правим одушевљењем Моју искрену реч од 6 јануара и притекао је са свих страна на позив Краља, да уздигне национално јединство као светињу и да државу стави изван свега. Сав народ са оданошћу прати напоре и настојања Краљевске Владе. То је помогло Ваш рад и брзо сређивање прилика у земљи. Када су минуле опасности духовног расула и разједињавања донео сам одлуку од 3 октобра. Она представља смисао мојих тежњи и циљ мојих настојања. Краљевина Југославија, организована у својим бановинама представља ону вишу синтезу наших националних изражаја и одлика која ће у унутрашњој хармонији омогућити развијање свих лепих особина наше расе, а споља одавати снагу јединства и чврстину једнокрвног народа. У таквој Краљевини Југославији, дубоко сам уверен, постићи ће се остварење оних услова, оне државне управе и оног државног уређења које ће најбоље одговарати општим народним потребама и државним интересима. Краљевска Влада продужиће свим силама рад у том правцу и настајаће да одговори овим високим националним и државним смеровима.*¹²³ *Ја, Господо очекујем у народном периоду рада у коме ће Вас пратити Моје пуно поверење да наставите одлучну примену и извођење изједначеног и новог законодавства и постигнете оне резултате и онај успех који са поуздањем и правом очекује цео наш народ, искрени пријатељ државе и потпуно одан доброј управи. У томе Вашем раду имаћете у виду само интересе народа и државе и учинићете све да и Ваши подређени органи у државној управи знају само за пуну законитост, правду и апсолутну једнакост за све и према свакоме. Наша народна привреда и државне финансије очекују у наступајућој години сву вашу пажњу и највећу делатност. Привредни полет наше Краљевине и њена радиност морају што пре доспети до таквог развоја да не буде више потребе да понајбоље мишице нашег народа морају тражити рада у туђини и хлеба ван границе простране отаџбине.*

¹²³ Дневни лист „ Политика “ број 7783 од среде 1 јануара 1930.

Богатство наше обдарене земље можемо развити и благостање постићи само у развијеној и добро организованој радиности. Углед и снага наше Краљевина и њена висока свест о међународним дужностима наставиће своју службу у међународној заједници и на тај начин стицати и даље заслужена признања. Нека се са наше стране ништа не пропусти што би се могло учинити, у заједници са нашим савезницима и пријатељима за дело међународног мира. Политика мира и створени међународни поредак основица су спољне политике Краљевине Југославије.

На предлог министра пољопривреде, постављени су Краљевим Указом пољопривредни саветници по бановинама. У Дунавској бановини је постављен Ђорђе Радојчин, у Моравској бановини Петар Михајловић и у Врбаској бановини Иван Павловић.

После пријема код Краља, један старији председник општине из среза Мркоњић града изјавио је да га је Краљ питао колико деце имам код куће и да ли ми сами правимо хаљину на себи и вез ткамо, а затим како се живи ? Кажем му ја добро је Ваше Величанство, а биће и боље. Летина је ове године добро родила, само цена није најбоља. Краљ ми је пружио руку и наставио разговор са другима. Председник бањалучке општине Хамзага Хусециновић рекао је да је пријем у Двору код Краља био очински. У разговору са мном, Краљ ми је обећао да ће посетити Бања Луку и читаву Босанску Крајину.¹²⁴

Приликом честитања Нове Године, председник Министарског Савета генерал Петар Живковић поднео је извештај Краљу о прегледу рада у Министарству Унутрашњих Послова. Донесена је 8 октобра Уредба о устројству и делокругу предстојништва градске полиције, а 4 новембра Уредба о образовању предстојништва градске полиције у градовима ван седишта бановина. Овом уредбом установљене су и организоване месне полицијске установе, у градовима у којима се не налази седиште бановина.

Законом од 22 новембра измењен је Закон од 6.01.1929 године о измени Закона о општинама и обласним самоуправама. Прописано је да се председници и потпредседници општине града Београда, Загреба и Љубљане постављају и смењују Указом на предлог министра Унутрашњих послова. Постављен је принцип да се у политичко-управну службу могу примати само лица која имају законске услове. Спроведене су репресивне мере против чиновника који нису разумели намеру Краља. Решен је велики број спорова око граница општинских атара. Комунистичка акција је сузбијена захваљујући енергичном деловању полиције и стриктном извршењу законских прописа.

¹²⁴ Дневни лист „ Политика “ број 7784 од четвртка 2 јануара 1930.

У циљу сређивања односа са Бугарском приступило се коначној ликвидацији двовласничких питања, а са Мађарском је постигнут споразум по истом питању. Хајдучија је у земљи скоро искорењена, а број качака је опао, као и стопа криминалитета.

У Министарству иностраних дела су ратификовали 60 међународних уговора, конвенција, протокола и споразума. Један део конвенција чине билатерални уговори склопљени са једном државом који регулишу међународне интересе, док други део сачињавају опште међународне конвенције закључене са већим бројем држава (Келогов пакт, Уговор о забрани употребе у рату загушљивих гасова и Аутомобилска конвенција). У Београду је 21 маја потписан и ратификован уговор о арбитражи између држава Мале Антанте. Са Сједињеним Америчким Државама је потписан и ратификован уговор о арбитражи. Пакт са Грчком је окончано отворено питање наших политичких односа који је потписан 27.03.1929. године. Са Бугарском је потписан споразум и на снагу је ступио Пиротски протокол. Са Италијом је потписан споразум о одржавању граничних белега. Трговински уговори су потписани са Мађарском, Финском, Летонијом и Шпанијом. Регулисано је питање употребе наше Солунске зоне и питање оријенталних железница захваљујући потписаној конвенцији и протоколу са Грчком 17.03.1929.године. Са Мађарском су потписани саобраћајни и погранични споразуми. Склопљене су и међународне конвенције под окриљем Друштва Народа: Закон за упрошћење царинских формалности, споразум о извозу коже и костију, конвенција о аутомобилском саобраћају, конвенција о саобраћају по друмовима и путевима и конвенција о усавршавању метарског система. Озакоњена је и ратификована конвенција о ликвидацији поштанске штедионице у Бечу. Потписане су и међународне конвенције о сузбијању трговине белим робљем, женама и децом, затим сузбијању промета неморалних публикација, против ропства и међународна санитарна конвенција. Под окриљем Међународног бироа рада озакоњене су и ратификоване конвенције о накнади за незапосленост у случају бродолома, о правима удружења пољопривредних радника, уговора о најму морнара, о осигурању за случај болести индустријских и трговачких радника и домаће послуге.¹²⁵ Са Немачком је потписан двострани уговор о социјалном осигурању и сезонским радницима. Треба истаћи приступ наше државе Келоговом пакту, којим се наша државе уговорнице одричу рата.

У Министарству финансија је уговором заједно са Народном Банком извршена законска стабилизација динара. На Хашкој конференцији је регулисан наш ратни дуг према Француској тако што ће се кроз 37 година плаћати од немачких репарација.

---

¹²⁵ Исто.

Донет је Закон о финансијској ликвидацији одштете за беглучке земље. Што се тиче пореске политике, Законом од 14.06.1929. године заведен је попуст на порезе од прихода земљорадње. Измењен је начин наплате трошарине на пиво и повишена је државна трошарина на шпиритус. Заведена је трошарина на квасац. Сnižена је трошарина на бензин за 25 % да би се појачао аутомобилски саобраћај. Завршени су сви катастарски послови и донет је Закон о организацији финансијске управе 7.12.1929. године. У Министарству саобраћаја су извршене замене колосека код пруга Београд-Винковци, Боровница-Ракек, Огулин-Сушак и Лапово-Крагујевац. Појачан је горњи строј пруге Београд-Ниш. Изводило се ојачање главних пруга Забок-Керпинске Топлице-Крапина. Извршени су радови на измени слабих гвоздених конструкција на прузи Сплит-Шибеник-Книн, Дуго Село-Новска. Већи број ранжираних колосека је подигнут у Винковцима, Загребу, Карловцу и Земуну. Ради се нови мост преко Савине који ће омогућити директни саобраћај између Загреба и Љубљане. У току је испорука 1100 отворених кола из Немачке и 600 теретних вагона из Мађарске. Закључени су уговори за испоруку специјалних кола као цистерни за светлећи гас, кола са парним котлом и машине за разбијање снега. Израђена су упутства за ефикаснији транзитни превоз пошиљака Централне Европе за јадранске пруге у циљу повећања прихода од ових транспорта. Постигнут је споразум са Немачком, Аустријом, Чехословачком и Мађарском о превозу појединих врста робе и повластице за домаћи производ феросилицијум и његове легуре. У унутрашњем саобраћају робе ступила су на снагу локална тарифа са прилогом и лучка тарифа од 1.03.1929 године. Рекламациона служба је успела да заврши све текуће послове. Статистичка служба је израдила железничке статистике за 1927 и 1928. годину. У погледу финансијског ефекта железничке експлоатације остварено је више прихода него расхода. Израђени су пројекти уговора са појединим домаћим друштвима за вршење и уређење редовне пловидбе са обалним земљама Средоземног мора и преко Атлантског океана. Остварене су бенефиције у речном бродарству које су утицале на пословни промет.¹²⁶

У Министарству просвете донет је Закон о средњим школама 31 августа. Овим законом су просвета и просветни радници повратили углед. Закон о учитељским школама донет је 27 септембра као и Закон о уџбеницима. Законом о учитељским школама је први пут спроведено изједначење наставе у учитељским школама. У Србији, Црној Гори, Јужној Србији и Војводини је примењиван један Закон, у Хрватској и Славонији други закон, у Словенији и Далмацији трећи закон док су у Босни и Херцеговини важили неки други прописи.

¹²⁶ Дневни лист „ Политика “ број 7785 од петка 3 јануара 1930.

Указом од 24.08.1929 године затворено је 20 нижих гимназија, а 19 пуних гимназија свечано на нижи течај од 4 разреда. Из средње школе су укинута неквалификовани наставници. На тај начин је извршена уштеда буџета и побољшање наставног кадра. Основани су интернати у Крушевцу и Неготину.

Држава је почела да издаје све уџбенике, помоћне књиге и наставна средства за народне грађанске, учитељске и средње школе. Донети су Закон о народним школама и Закон о оснивању Сокола Краљевине Југославије. Поред редовног школовања деце, постоје и образовни течајеви за одрасле аналфабете. За женски подмладак уз народне школе постоје и течајеви и ниже домаћинске школе, а за мушкарце привредно-задружни течајеви. У употреби је пре овог Закона био Закон у Србији из 1901, у Хрватској и Славонији из 1888, Далмацији и Словенији из 1869, а у Босни и Херцеговини из времена Аустроугарске. У заједници са министром војске и морнарице 5.12.1929. године основан је Соко Краљевине Југославије који је објединио у једну витешку заједницу сва одвојена удружења која су имала за циљ физичко и морално васпитање народа. Прописана су иста правописна правила у свим школама.

У Министарству правде донет је Нови кривични законик који пружа могућност судији да одмери казну не само према степену кривичне одговорности, већ и према његовој опасности за државни и друштвени поредак. За малолетнике предвиђа васпитне мере. Условна осуда и рехабилитација осуђених пружа могућност да се та особа поправи и врати у друштво.

Поправком администрације правосуђа повећала се објективност и експедитивност рада. Министарство правде снабдева секретаријат Врховног Законодавног Савета. Израђени су Закони о увођењу грађанског парничног поступка, Закон о бележницима, Закон о исправљању земљишних и радничких књига и Закон о цепању земљишта уписаних у земљишним књигама. Донет је Закон о српској православној цркви и Закон о јеврејској вероисповести. Склопљени су уговори са Француском, Чехословачком, Грчком, Сједињеним Америчким Државама, Аустријом и Финском којима су регулисани узајамни правни односи.

У Министарству војске и морнарице израђен је Закон о устројству војске и морнарице, Закон о администрацији војске и морнарице и Закон о специјалним додацима сталних војних професора. Донете су нове уредбе о министарству војске и морнарице, о Команди ваздухопловства, о Команди морнарице и Уредба о формацији војске.

У Министарству грађевина довршен је пут Скопље-Качаник-Урошевац, Београд-Степојевац-Лазаревац и Борске-Андријевица и предузети су већи радови на путу Београд-Смедерево. Извршене су корекције пута Пријеполје-Бијело Поље и изграђен је државни пут Бијело Поље-Беране, важна веза у Зетској бановини у економско-привредном смислу и пут долином реке Ибар од Краљева до Рашке.¹²⁷

Завршен је гвоздени мост преко Дрине код Зворника, гвоздени мост преко реке Ибар у Краљеву, армирано-бетонски мост преко реке Босне у Високом, гвоздени мост преко Вардара у Велесу и гвоздени мост преко реке Мораве код Манојловца.

Изграђена је јадранска пруга Београд-Топола-Крагујевац-Митровица-Пећ-Андријевица-Мојковац-Колашин-Подгорица-Котор, затим делови трасе Ресник-Бела Паланка-Лазаревац и Топола-Крагујевац. На прузи Краљево-Рашка извршено је пробијање свих 14 тунела и довршено је свих 7 великих мостова на Ибру. Укупно је у овој години израђено и предато саобраћају 105 км железничких пруга. Извршена је регулација реке Саве код Јаворника, Муре на граници са Аустријом и Савиње код Цеља, одржавање зимовника у Бездану, осигурање обале Дунава код Кисељева. Завршене су зграде министарства шума и рудника, Интерне клинике, Дерматолошке и полиатичке клинике у Загребу, женске учитељске школе у Крагујевцу, болнице у Сушаку, Книну и Доњем Душнику, Дечији дом у Љубљани, Пољопривредни интернат у Книну и Тителу. Уведене су машине за франковање поштанских пошиљака којом се олакшавају послови око предаје пошиљке. Пуштене су у промет јубиларне поштанске марке поводом прославе стогодишњице хрватског Краљевства. Сада је у свакодневном саобраћају 109 амбулантних пошта са 290 поштанских вагона и 200 путничких и брзих возова. У међународном поштанском саобраћају искоришћавају се бродови Француске, Италије и Сједињених Америчких Држава за ваневропске везе. У Босни је уведена нова ауто-линија Грачаница-Градачац-Бос-Шамац, а у Јужној Србији линија Косовска Митровица-Рашка-Нови Пазар. У Београду и Љубљани је уведена достава поштанских пошиљака на адресу прималаца. За пренос свих врста пошиљака користе се ваздушне линије Београд-Загреб и Београд-Скопље, а у међународном саобраћају Београд-Будимпешта-Беч-Праг-Нирнберг-Штрасбург-Париз, затим Београд-Софија-Истамбул и Београд-Букурешт-Истамбул. У државне поште је претворено 11 уговорних пошта, док је 207 државних пошта претворено у уговорне у интересу смањења личних и материјалних трошкова.

---

¹²⁷ Дневни лист „ Политика “ број 7786 од суботе 4 јануара 1930.

Уведена је нова врста телеграфа, пим телеграфи у саобраћају са Немачком, Чехословачком, Аустријом, Мађарском и Јужном Америком. Закључен је споразум са Грчком о бржем развијању телеграфске службе. Потписани су споразуми и са Аустријом и Италијом 8 фебруара и са Швајцарском 5.07.1929. године. Довршена је велика радио-телеграфска станица у Загребу, Београду и Љубљани. Отворено је 7 телеграфа и 23 телефона за јавну употребу. Завршена је аутоматска телефонска централа у Марибору. Израђена је кабловска мрежа на Бледу и у Новом Саду. Уведено је још 8 телефонских линија Београд-Земун. Порастао је број чековних рачуна на близу 18.000 према 16.500 у прошлој години.

Промет је износио преко 60 милијарди динара у односу према 53 и по милијарди у прошлој години. Целокупан промет Поштанске штедионице је износио око 215 милијарди динара, док је 1928. године износио 195 милијарди динара. Пред крај ове године број штедних књижица износио је 57.000, а стање улога по штедним књижицама 100 милиона у односу на 36 милиона у прошлој години. Закон о одлагању извоза за трговачке, индустријске и занатске коморе је први закон који се протеже на све коморе у Краљевини и Закон о контроли наркотичних дрога и отрова, правилник о трговини шљивама и пекмезом којим се регулише контрола трговине овом робом, правилник о контроли извоза свежег грождја. Отворено је више стручних школа: Државна трговачка Академија у Нишу, државна техничка школа у Новом Саду, државна дворазредна трговачка школа у Крагујевцу, државна виша занатска школа у Загребу, државна стручна занатска школа у Високом, стручна занатска школа за електротехнику и машинство у Сењу, полудржавна стручна занатска школа за металургију у Осијеку, државна стручна текстилна школа у Лесковцу, стручна занатска школа за плетарство и корпарство у Трстенику, стручна школа за бродоградњу и женска стручна школа у Корчули и и стручна занатска школа у Лијевну. Рад Државне Хипотекарне банке је и поред привредне пословне кризе показао јачи интензитет активности.

Банка је у току ове године одобрила по ресконту новчаницу заводима 146 милијарди динара, од ломбарних зајмова на залогу државних хартија и акција Народне банке је исплаћено 75 милиона. По залогу државних бонова исплаћено је 31.943.200. Банка је одобрила зајмове у износу од 343.736.463 динара. Одлуком банке каматна стопа по краткорочним пословима је смањена са 9 на 8 одсто. Сви зајмови су употребљени за корисне јавне радове чиме се допринело привредном и културном јачању појединих места или области наше Краљевине.

У Министарству пољопривреде донет је програм рада од 6.09.1929. године. Министарство се почело старати да се измени оријентација наше пољске привреде и да се тежиште пољопривреде пренесе на гране које обезбеђују већи приход као што је случај са културом житарица. Важно је било осигурати тржишта за наше производе. Питање снижења царина може бити предуслов за наш економски развитак. Министарство је набавило 171 вагон одабраног семена и поделило га 151 срезу земље и то у крајевима где се пшеница највише сеје. Набављено је и раздељено милион прскалица и инсектицида за сузбијање заразе штитасте ваши која је заразила шљиву. Дати су кредити за сузбијање ваши на јабукама и грожђаног мољца. У погледу сточарства је основано 64 задруге за селекцију стоке. Први пут је у целој земљи спроведено лиценцирање пастува. Ради побољшања квалитета живине набављене су разне врсте и расе живине за расплод.

Дата је помоћ Савезу југословенских пчеларских друштава и основани су институти за пчелиње болести. У сврху ширења науке међу пољопривредницима основане су нове задружне школе у Београду и Загребу. У свим срезовима се одржавају шестонедељни течајеви из пољопривреде. Оснивањем Првилеговане Аграрне банке решен је проблем пољопривредног кредита. Велики одзив грађана значиће земљорадницима који очекују највише користи. Основан је добровољачки одсек и саветодавни одбор предвиђен Законом о добровољцима у циљу што правилнијег и бржег решења свих питања о деоби земље добровољцима и провере до сада извршене колонизације.

У Министарству социјалне политике и народног здравља су извршене важне и велике анкете о радничким, исељеничким и здравственим питањима. Радиле су стручне комисије у питањима рада, исељеништва, здравства и инвалида. У области социјалног стања пажња је посвећена социјалном осигурању да се омогући лакши и бржи рад. Израђена је нова таблица осигурања у случају несреће. Постављени су комесари у свим местима за осигурање радника који воде послове тих органа. Ратификоване су конвенције о забрани оловног белила у сликарству, конвенција о забрани употребе белог (жутог) фосфора. Држава је Законом од 5.08.1929. године одобрила уговор о социјалном осигурању који је 15.12.1928. године закључила са Немачком и извршила је ратификацију овог уговора. Реорганизована је статистичка служба и заведено једнообразно новчано пословање. Завршене су радничке куће мариборске, цетињске и загребачке општине као и зграда мушког и женског радничког склоништа и обданишта у Београду. Донет је инвалидски Закон 4. јула, а Законом од 4.12.1929. године допуњен је формални део инвалидског Закона. Издата су упутства за процену привредне неспособности ратних инвалида.

Усвојен је Закон о Државном надзору над радом инвалидских друштава 24.08.1929. године. У августу 1929. године одржана је исељеничка конференција у Сплиту где су изложене жеље и предлози у погледу реорганизације државне исељеничке службе и доношења новог исељеничког закона. Подељени су кредити бившим областима у износу од 101.400.000 динара.¹²⁸

Друштво Црвеног Крста у Београду издало је за указивање помоћи лицима неспособним за рад 4.000.000 динара. Приступљено је ликвидацији бившег министарства исхране и обнове земље. Донет је 30.10. 1929. године Закон о изменама и допунама у Закону о становима од 27.04.1929. године. Ово питање је регулисано у корист економских слабих закупаца и све болнице су снабдевене са довољно лекова, завоја и постеља. Кредити су равномерно раздељени и потпуно су реновиране и преуређене болнице у Лесковцу, Краљеву, Пожаревцу, Јагодини, Ћуприји, Крагујевцу, Ваљеву и Шапцу.

У Врању је подигнут нов павиљон за болницу. У Неготину су завршени претходни радови за подизање нове болнице и осигуран је кредит од милион динара. Израђен је Закон о болницама да би се болнице финансијски обезбедиле из дотација и властитих средстава. Основано је и створено 8 домова народног здравља, 12 здравствених станица и одобрена су средства за веће водоводе на Рабу и у северном Приморју за развој туризма. Предузете су све мере да здравствена служба буде вођена са истим циљем и на исти начин.

У Министарству шума и рудника је Закон о шумама добио санкцију Краља 21.12.1929. године. Овим се Законом изједначило 18 главних и основних закона. Израђени су, санкционисани и обнародовани Закони о заштити домаће дрварске индустрије од 31.05.1929. године, правилник од 29.08.1929. године о примени Закона о заштити домаће дрварске индустрије, правилник о искоришћавању државних шума у сопственој режији од 13.05.1929. године, правилник о продаји цеврастог јавора. Израђен је нови, потпунији тип уговора за продају шума и уредба о устројству шумске струке. Ревидирани су сви дугорочни уговори у Босни и Хрватској. Извршена су нова пошумљавања на површини од 1511, 29 хектара, а накнадна попуњавања ранијих култура на површини од 1450, 50 хектара. Општинама и другим самоуправним телима давана је новчана помоћ за радове на пошумљавању. Извршени су радови око 17 бујица у Дравској бановини, око двеју бујица у Савској бановини, 6 бујица у Приморској бановини и 4 бујице у Зетској бановини. Територијално пространа дирекција шуме у Сарајеву подељена је на две дирекције са седиштем у Сарајеву и Бања Луци.

¹²⁸ Дневни лист „ Политика “ број 7787 од недеље 5 јануара 1930.

Донесен је нови рударски Закон који изједначаје досадашњих 5 покрајинских законодавстава. Израђен је службени ред за рударске раднике са оних делова Краљевине где до данас тај ред није постојао. Добијено је 1.125.548 кубних метара земног плина, 693 комада воденичних каменова и излучено је 351.0714 хектолитара слане воде. Рударска производња је порасла за најмање 15%. Повећана је модернизација појединих рударских предузећа. У државном руднику у Велењу пуштена је у току месеца новембра у погон нова електрична централа са 2.000 киловата и довршене су монтаже рудничких сортирница у Букињу и Мостару.

Према извештају прегледа рада у свим Министарствима може се видети да су обећања која су дата испуњена. Спроведени су неки нови Закони који ће побољшати услове живота свим грађанима. Сва Министарства су се трудила да у што краћем временском року заврше велики број послова и реше многе проблеме. У наредном периоду ћемо сазнати да ли се то исплатило и да ли ће држава и даље напредовати у сваком погледу.

Јуче је у аудијенцију код Краља примљен отправник послова Краљевског посланства у Каиру, господин Јован Дучић. Пре годину дана, Краљ је објавио проглас у којем је образложио мотиве за свој корак. Дошао је час када између народа и Краља не сме бити посредника и утврђено је нездраво политичко стање од чега је страдао унутрашњи живот и сређивање и развијање односа наше Краљевине. Људи су изгубили веру у институцију Народне Скупштине. Читав народ ће разумети реч Краља и народ ће бити највернији помагач Краљу. Посланства која је Краљ примио доказала су ту тврдњу да је учињено историјско дело. Краљ може мирно наставити рад на послу који је као циљ ставио у свом прогласу, а то је да у што краћем временском року постигне остварење оних установа, оне државне управе и оног државног уређења које ће најбоље одговарати општим и државним интересима. Краљ одаје признање народу зато што је спашено народно и државно јединство. Одлуком од 3 октобра остварена је омиљена идеја Краља, Југославија која ће омогућити пун размах и развитак нашег народа. Поред смиривања ситуације у земљи, Краљева владавина је уродила стварним проглашењем Југославије као државног имена. У пуној мери да се ради да би се у државној управи знало само за пуну законитост, правду и апсолутну једнакост за све и свакога. Народ може бити миран и сачекати остварење оног државног уређења које ће најбоље одговарати националној потреби и државним интересима. Хрватско певачко друштво Лисински је упутило поздравни телеграм Краљу са ванредне Скупштине и стигла је вест да је Ваше Величанство преузело покровитељство над нашим удружењем.

У целој земљи прослављен је рођендан супруге Краља, румунске краљице Марије и том приликом су одржана благодарења у свим црквама. Благодарене је служено у Саборној цркви од стране патријарха Димитрија и на обеду су присуствовала Њихова Величанства.

Поводом десетог јубиларног љубљанског велесајма које ће се одржати од 29 маја до 29 јула, Краљ је прихватио да буде покровитељ. У 5 часова поподне представнике Дринске, Дравске и Дунавске бановине дочекао је Краљ у пратњи маршала Двора Димитријевића у Старом Двору.

Потом су уследили поздрави Краљу којег је поздравио председник сарајевске општине господин Мутевелић, а затим је говор одржао председник љубљанске општине господ Пуц. *Господо председници, Ја Вам од срца благодарим на лепом поздраву и изјавама оданости и верности. Драго ми је да у свом дому видим представнике Дринске, Дравске и Моравске бановине и што је народ правилно разумео моју поруку.*¹²⁹

Моја је жеља да се све здраве снаге упуते конструктивном раду и да у пуној једнакости и равноправности слози и братској љубави развију све лепе особине нашег народа. Моја ће брига бити да Краљевска влада и сви државни органи својим радом и правичном применом закона створе најповољније услове за напредак и бољитак како појединаца тако и заједница чији сте Ви представници. Наш народ је поднео жртву за правду, заједничку културу и слободан живот и заслужује да живи у миру и да се привредно и културно јача и развија. Однесите моје поздраве Вашим драгим домовима и народу. Реците свима да нас никакве границе нити подвојености из прошлости неће више раздвајати већ само спајати и везивати у нераздвајну целину Југославију. Краљ се после говора руковао са представницима банова и сећао крајева кроз које је путовао. Начелник Тузле, господин Новаковић је одговорио Краљу на постављено питање да је пут Зворник-Тузла поправљен. Уследили је разговор и са резервним потпуковником Миланом Миљковцем са којим се Краљ упознао на Кајмакчалану. Господину Кадићу је било изузетно драго када му је Краљ саопштио да се у Власеници налази двор Краља. Председник општине Птуја је замолио Краља да дају име Гимназији по краљевићу Андреју и Краљ је потврдно одговорио. У Новом двору је приређена закуска. Делегати су се разишли у 7 и по часова.

Покровитељство над југословенским академским друштвом Јадран из Љубљане преузео је Краљ поводом десетогодишњице опстанка.

---

¹²⁹ Дневни лист „ Политика “ број 7791 од недеље 12 јануара 1930.

Јуче је сахрањен на свечан начин покојни министар грађевина Стеван Савковић. У тренутку када је почело опело појавио се Краљ у пратњи маршала Двора Аце Димитријевића, првог ађутанта Стојановића и дежурног ађутанта. Опело је почело у 9 часова, а чинодејствовао је епископ Мардарије. Након говора Максимовића, Краљ је пришао породици и изјавио саучешће. Руковао се са свима, а потом је напустио цркву и кренуо према Двору.¹³⁰

Уважена је оставка бану Дунавске бановине Даки Поповићу који је предао дужност помоћнику Видоју Мишовићу. Њега је наследио Радослав Дуњић који је Краљевим указом изабран. На предлог министра Унутрашњих послова пензионисан је Видоје Мишовић, помоћник бана Дунавске бановине и Душан Поповић, окружни инспектор у Сомбору.

Указом Краља постављен је за помоћника Вардарске бановине Драгутин Тодоровић, за помоћника бана Дунавске бановине Милан Николић и Милорад Јовановић за помоћника Моравске бановине.

Орденом Карађорђевог Звезде 4 реда приликом прославе педесетогодишњице националног рада одликован је Васа Богојевић из Тетова и његова супруга Јелена за просветни рад оредном светог Саве 3 реда. Краљ је послао 1000 динара сиротој деци из обданишта број 2, а управа обданишта му се захвалила на тој донацији.

Приликом венчања италијанског престолонаследника Умберта са белгијском принцезом Мари Жозе, Краљ је послао као поклон вајарско дело Микеланђело од аутора Ивана Мештровића.

Данас је организован пријем хрватских сељака код Краља. Поздравили су Његово Величанство рођени синовац Стјепана Радића, Иван Радић, делегат из Суње Золтнер и на крају је Краљицу поздравила Мара Шајтковић. *Драги мој Посавци, драго ми је што у свом дому чујем Ваше изјаве оданости и верности, Вас драге браће сељака Хрвата који се одликујете националном савешћу и приврженошћу Краљу и Отаџбини. Дирнула ме Ваша намера да подигнете споменик у Вашем крају. Ваше схватање олакшава рад Краљевској влади. Моја ће влада убудуће јаче поклонити сву своју пажњу развоју и јачању опште народне привреде, у првом реду пољопривреде, најважније гране нашег народа. Благодарим Вам на лепим даровима и драгом народу у Вашим крајевима. Верујте у снагу, величину и нераздвојивост Југославије.* Тим речима је Краљ завршио свој говор, а након тога је разговарао са свим појединцима.

¹³⁰ Дневни лист „Политика“ број 7795 од четвртка 16 јануара 1930.

Неки су молили да се подигне основна школа, други да се изврши експропријација од неког велепоседника испаша за стоку, а трећи да се помилују њихови земљаци који су кажњени због сађења дувана. Краљ је саслушао све жеље које су саоштене његовом официру Сарићу. Изразио је жаљење Ивану Радићу због судбине Стјепана и Павла Радића и распитивао се о њиховим породицама. Ускоро су и поклони предати, а затим је Краљ поразговарао са женама и на крају је уследила закуска и одиграно је коло у Двору.¹³¹

Синоћ је у Народном позоришту приређен концерт од стране загребачког певачког друштва Лисински. Концерту су присуствовали Краљ, Краљица, председник владе и министри Узуновић, Деметровић, Корошец, Шврљуга, Франгеш, Сршкић и председник београдске општине Савчић са потпредседником Стојадиновићем. Краљ и Краљица су поздравили Лисински, а затим је хор отпевао химну.

За време паузе чланови Лисинског су предали Краљу споменицу, написану карактерима из Каролинског доба и поразговарали су са Краљем. Интересовао се Краљ за рад и успехе певачког друштва. На крају концерта Лисински је поздрављен.

На предлог министра правде, Указом Краља постављени су за инспекторе министарства правде Никола Пахаруков и Смиља Крикнер. За судију среског суда у Мостару Славко Хацић. У Ужицу за судију за неспорна дела и старатељског судију за срезове ариљски, златиборски, рачански и црногорски Милоје Зотовић. Премештен је Окружном суду у Сарајеву Едуард Коберц. Постављен је за интабулавионог протоколисту у Врању Владимир Димитријевић.

Орденом светог Саве 4 реда на предлог министра трговине и индустрије одликована је Поликсена Папатеодоси, супруга господина Томе, бившег трговца из Скопља. Указом Краља постављени су за подначелника општине Загреба Махник Артур и за потпредседника поджупана општине Љубљана Јарц Евген.

На предлог министра саобраћаја извршена су постављења при управи поморства и речног саобраћаја и за капетана пристаништа у Панчеву постављен је Леонард Паладини, за капетана пристаништа у Сремској Митровици Винко Лепеш, за капетана пристаништа у Бездану Едуард Шоић, за капетана пристаништа у Осијеку Анте Гратели и у Великом Бечкереку Крсто Бргуљан. Свештеник Богдан Церовић је на предлог министра правде постављен у управи захумско-рашкој за пароха Жабљачке парохије.

---

¹³¹ Дневни лист „*Политика*“ број 7799 од понедељка 20 јануара 1930.

Од 23.01.1930. године, на предлог министра унутрашњих послова постављен је за министра грађевина Филип Трифуновић, начелник техничког одељења Дринске банске управе.

Данас је Нови Сад имао прилику да поздрави Њихова Величанства која су са министром војске и морнарице, Краљевим личним лекаром, управником Двора и генералом Крстићем допутовали у велики лов на дивље свиње и другу дивљач. Лов је био успешан и Краљ је усмртио 3 лисице, а Краљица дивљу свињу. У Новом Саду се дознало за долазак Краљевског пара и народ их је срдечно поздравио. Краљ се задржао кратко на станици у разговору са генералом Докићем и шефом станице. Синоћ, око 7 сати Краљевски пар се вратио за Београд.

Освећењу завода за израду новчаница Народне банке присуствовали су изасланик Краља генерал Пекић, министри Узуновић, Кумануди, Хацић, Шврљуга, Франгеш и Деметровић, затим помоћник министра финансија Господнетић, почасни гувернер Народне банке Ђорђе Вајферт, француски посланик господина Дара, вицегувернер банк де Франс Фурније и директор француске фабрикации новчаница Шилер.¹³²

Око 11 часова извршено је освећење Завода, а чинодејствовао је епископ Иринеј Тирић. Основан је фонд Краља, а по налогу Краља издвојено је 250.000 динара за набавку прскалица и средства за коренито сузбијање штитасте ваши на шљиви. На крају се господин Бајлони захвалио свим гостима и после говора Фурнијеа, позвао је госте да разгледају завод и присуствују изради првих новчаница.

Јуче је Београдски Универзитет прославио своју славу и извршио освећење спомен плоче палим наставницима и студентима у ратовима од 1912-1918. године. Свечаности је присуствовао Краљ и председник владе Живковић. Манифестација је отпочела резањем колача, а онда је певачко друштво Обилић отпевало химну светом Сави. Награђени су студенти филозофије Боривоје Стојковић и Кирил Палчев. Ректор Митровић је одржао говор, а затим су то исто урадили и министар просвете и министар војске и морнарице. Након тога је у сали Старог Универзитета одржан помен и откривање спомен плоче. Тачно у 11 и по часова дошао је и Краљ који је поздрављен. Отпевана је химна и још један говор је одржао ректор и почео је црквени обред освећења. Чинодејствовао је шабачки епископ Михаило са протом Божићем и деканом богословског факултета Стеваном Димитријевићем.

---

¹³² Дневни лист „*Политика*“ број 7806 од понедељка 27 јануара 1930.

Најлепши део свечаности био је када је Краљ одликовао Београдски универзитет орденом Карађорђевог Звезде са мачевима четвртог реда а затим је Његово Величанство одржало говор. Господине ректоре, Београдски Универзитет је увек био расадник знања и културе и извор љубави и оданости држави. Најбољи доказ је ова спомен плоча. Говор је одржао студент права Димитријевић, а Обилић је отпевао Хеј трубачу. Пре него што је напустио свечаност, Краљ се послужио житом. За Краљем су кренули чланове владе и остали великодостојници.¹³³

Светосавској забави у официрском дому присуствовао је Краљевски пар као и кнез Павле са својом пратњом. У дворани је Краљ разговарао са министрима и након тога је отворен бал, а затим су гости заиграли коло. Око 11 часова Краљевски пар се повукао са пратњом у дворски бифе, док су свечаност напустили после 12 часова.

На предлог министра правде, указом Краља унапређене су судије у Београду, Скопљу, Кичеву, Ваљеву, Призрену, Приштини, Новом Пазару, Прокупљу и Горњем Милановцу. При дирекцији државних железница у Београду постављен је Благоје Спасојевић. Унапређени су Указом Краља државни тужиоци и судије среских судова у Шибенику, Великој Кикинди, Суботици, Тршићу, Словенским Горицама и Цељу.

У недељу ће Краљ предати новосадском женском музичком друштву златну лиру. Свечаност ће се обавити у 11 часова пре подне.

Јуче у подне је у Краљевском дому приређен ручак за студенте који су награђени на седници Савета Универзитета. Ручку су присуствовали ректор Митровић, министар просвете Максимовић, проректор Универзитета Павле Поповић, професор Павле Стевановић, секретар Ђоровић и сви декани.

Познати амерички публициста Хамилтон Армстронг је недавно издао књигу Где почиње исток и описао је у тој књизи садашње прилике на Балкану односно у Краљевини Југославији где пружа доказе за економски напредак државе и за Краља каже да је један од најхрабријих и најумнијих европских државника, најстрпљивији, најумнији и најсавеснији човек у својој земљи. Такође говори се и о историји и положају Словенаца који ће бити брана германском надирању ка Јадрану. За случај аншлуса морало би се ревидирати питање Коруске. Рапаласким уговором је остављено 480.000 Југословена у Италији, а док се у Југославији налази 7.000 Италијана. Фашисти тероришу Словене и то доприноси заоштреним односима.

---

¹³³ Дневни лист „ Политика “ број 7807 од уторка 28 јануара 1930.

Грци су први пут после Византије уједињени, али са Италијом су погоршани односи због Додеканеза. Главна брига Румуније је да осигура Бесарабију од Русије, па је зато ступила у пакт са Пољском, а за обезбеђење од Мађарске служи јој Мала Антанта. Мању је завео добре односе са Бугарском, али режиму у Бугарској сметају терористичке акције које се изводе у Бугарској и Југославији и односи су захладнели због дочека Павелића у Софији. Предлаже да је најбоље да се Бугари врате политици Стамболијског.

Што се тиче албанског питања износи мишљење да су велике силе препустиле Албанију Италији. Тиранским пактом се гарантује стабилност на албанским границама и режим Краља Зогуа.¹³⁴

Преко албанске банке, Италија економски експлоатише Албанију и давањем зајма Албанцима Италија гради стратегијске путеве. Организује албанску војску и набавља ратну опрему. Енглеска неће допустити Мусолинију да крене у рат. Најбоље решење за Друштво народа је да се више заинтересује за албански проблем и спрече њено банкротство.

На предлог министра трговине, одликован је орденом светог Саве трећег реда Тома Поповић, трговац из Скопља.

За заступника министра финансија именован је Никола Узуновић, министар без портфеља због одласка у иностранство министра финансија господина Шврљуге, исто као и у случају Деметровића којег ће заступати министар трговине и индустрије Лаза Радивојевић.

Јуче су четници прославили своју славу. Краља је представљао његов изасланик пуковник Крстић. На свечаности су били и гости из Загреба. У великој сали је одржан црквени обред сечења колача, а затим је прота Божић одржао говор. Музика је засвирала химну и у подне је домаћин славе господин Рош приредио гостима ручак. Уследиле су здравнице и певале су се четничке песме.

Стање немачког посланика Кестера је врло озбиљно, закључио је Краљ након обиласка посланика Кестера који је оперисан од гангрезног запаљења слепог црева. Посланик Кестер ипак није успео да преживи.

Преминуо је синоћ, а сахрана ће бити обављена сутра. Данас је Краљ у пратњи маршала Двора отишао у немачко посланство и изјавио саучешће Кети Кестер.

---

¹³⁴ Дневни лист „*Политика*“ број 7819 од недеље 10 фебруара 1930.

Преко свог изасланика Михаила Мугоша, пешадијског пуковника, Краљ је данас кумовао деветом сину Спице Карановића у срезу Босански Петровац. На станици је изасланика народ дочекао. Краљево кумче је добило име Александар и добило је дар од Краља, дукат и иконицу. У пратњи грофа де Баерна, принц Сикст Бурбонски је јуче био гост код Краља на ручку.¹³⁵

У просторијама Старог двора, прексиноћ је одржан други овогодишњи велики дворски бал. Почетак свечаности је заказан за 10 часова увече, али су прве званице пристигле већ у 8 часова. Када су се појавила Њихова Величанства, оркестар Краљеве гарде је интонирао химну. Иза су били кнез Павле и кнегиња Олга као и кнегиња Јелена у пратњи дворских дама госпође Хаџић, Шврљуге, Сршкић, Грујић и румунске дворске даме Катарџију. Одиграно је Краљево коло.

Краљевски пар је направио серкл и за време одмора су се повукли у дворски бифе. На крају је интонирана химна, у 12 и по часова која је значила одлазак Краљевског пара.

Поводом десетогодишњице оснивања одељења техничке службе, Краљ је одликовао орденом светог Саве трећег реда полицијског инспектора града Београда Александра Андоновића и Сергија Требулова, техничког саветника управе града Београда орденом двоглавог орла петог реда.

На предлог министра правде у сагласности са председником Министарског савета, Указом Краља је постављен за реис ул улему исламске верске заједнице Краљевине Југославије у Београду Хаџи Мехмед Џемалудин Чаушевић из Сарајева. Господин Чаушевић се најтоплије захвалио Краљу на исказаном именовану и изјавио да ће настојати да управља по верским прописима.

Директор међународног бироа рада господин Албер Тома примљен је у аудијенцију код Краља у 12 и по часова, а после је био на ручку у Двору са госпођом и шефом кабинета Виплом. На ручку су били министри Кумануди, заменик министра иностраних послова и Мате Дринковић, министар социјалне политике и народног здравља.

Орденом Карађорђевог Звезде, Краљ је одликовао краља Данске Кристијана X.

Општина Супетар је донела одлуку да подигне на обали спомен плочу Краљу и затражиће дозволу од поморских власти да постави плочу.

---

¹³⁵ Дневни лист „*Политика*“ број 7830 од четвртка 20 фебруара 1930.

Данас је примљена југословенска делегација код председника Чехословачке Масарика и том приликом је министар правде Сршкић предао честитку Краља поводом 80 рођендана Масарика. На поклон је добио и дело вајара Ивана Мештровића Мојсија.¹³⁶

На предлог министра Унутрашњих послова, постављен је за заступника министра правде Никола Узуновић, док се из не врати из иностранства Сршкић.

Под покровитељством Краља, у недељу се отвара велика руска уметничка изложба у уметничком павиљону Цвијета Зузорић. Изложбу ће отворити министар просвете Максимовић.

Указом Краља за заступника министра саобраћаја постављен је Јурај Деметровић, министар трговине и индустрије док се министар саобраћаја Радивојевић не врати из иностранства. Изабрани су нови државни саветници и за члана Државног савета именовани су Јосип Барић и Светозар Томић.

Јучерашњој представи француске трупе гђе Сорел у новој згради Народног позоришта присуствовали су Краљевски пар са кнезом Павлом и кнегињом Олгом. Приказиван је Молијеров Мизантроп, а Краљ је гледао представу са кнегињом Олгом Деми Монд од Диме.

После повратка из Прага, у аудијенцију код Краља је примљен министар правде Милан Сршкић који је био шеф наше мисије на прослави 80 рођендана Масарика.

Са свим војним почастима, јуче је сахрањен коњички пуковник Димитрије Стојановић, ађутант Краља. На опелу у Вознесенској цркви присуствовали су Краљевски пар са кнезом Павлом и кнегињом Олгом, председник владе, министар војске и морнарице Хацић и министар двора Јевтић. Генерал Цоловић је одржао говор над гробом покојника.

За аграрног чиновника Краљевске банске управе Приморске бановине постављен је Милан Миросављевић. Јуче је преко Дворске канцеларије, Краљ упутио 5.000 динара за сиромашне геодете на Зеленом венцу.

Отправник послова Чехословачке, Лео Вокач примљен је у аудијенцију код Краља вечерас и том приликом је предао писмо Масарика који је изјавио да су прославе његовог рођендана у Југославији оставиле дубок утисак код целог чехословачког народа и да никада неће заборавити тај гест.

---

¹³⁶ Дневни лист „*Политика*“ број 7846 од суботе 8 марта 1930.

Због беде, Милан Николић је извршио самоубиство бацивши се под воз близу новосадске железничке станице и оставио је 6 деце и супругу. Краљ је одлучио да помогне породици и послао је 30.000 динара и одредио доживотну помоћ од 1500 динара месечно. Овај племенити гест изазвао је велико одушевљење у Новом Саду.¹³⁷

По молби, на предлог министра правде пензионисан је епископ вршачки митрополит Иларион. У Великом управном Савету патријаршије српске постављени су за редовне чланове Урош Круљ, министар у пензији, Васа Петровић, члан Касационог суда у Новом Саду, Милојко Васовић, члан Главне Контроле, а за члана заменика изабран је архитекта Момир Коруновић.

Данас је у селу Дубравама у срезу Босанска Градишка, Краљ кумовао деветом сину Омера Ковачевића преко свог изасланика пуковника Дреновца који је јутрос кренуо са замеником бана Врбаске бановине Билчевићем, банским саветником. У Новој Тополи дочекао их је срески начелник из Босанске Градишке. Група коњаника је поздравила изасланика Краља и пратила га до славолука који је био подигнут близу куће Ковачевића. Тамо су се затекли и чланови Гајрета. Омер је изнео хлеб и со да би послужио изасланика Краља. Одржан је верски обред који је вршио Мухамед ефендија Цумхур, имам из Босанске Градишке.

Детету је дато име Хамдија Искендер што значи Александар. Изасланик је узео маказе и одсекао прамен косе. Даровао је кумче дукатом и часовником. Домаћин је спремио поклоне за Краљевску породицу и приређена је софра.

Јуче поподне су примљени учесници конгреса савеза градова у аудијенцију. Краља је поздравио градоначелник Сркуљ, а Краљ се захвалио на поздравима и поразговарао са председништвом савеза који чине Сркуљ, потпредседник Милослав Стојадиновић и Јарц, потпредседник Љубљане обавештавајући Краља о раду Конгреса и тада је саопштена одлука нашег савеза о приступању нашег савеза свесловенском савезу градова. После је Краљ разговарао и са представницима градова и интересовао се за рад и потребе општине.

На Војној академији је јуче у чин официра произведено 350 питомаца 55 класе. Нови потпоручници су после примљени код Краља када је предата сабља првом у рангу Трајку Гоговићу и потпоручнику Богољубу Карањцу, првом у рангу четврте класе интендантске Академије. Након завршетка свечаности уследило је сликање и закуска.¹³⁸

---

¹³⁷ Дневни лист „ *Политика* “ број 7867 од суботе 29 марта 1930.

¹³⁸ Дневни лист „ *Политика* “ број 7871 од среде 2 априла 1930.

На предлог министра иностраних послова постављен је за изванредног посланика у Бечу Будислав Гргур Анђелиновић, изванредни посланик и опуномоћени министар у Прагу и за изванредног посланика у Бриселу Милан Милојевић, ванредни посланик и опуномоћени министар у Бечу и за изванредног посланика у Прагу Петар Пешић.

Јуче у 10 часова на Дедињу Краљ је посетио патријарха Димитрија у пратњи маршала Двора Димитријевића. Целивао је руку патријарху и упитао га како се осећа. Патријарх је изјавио да се осећа доста тешко. Наредио је да га стално обавештавају о здравственом стању патријарха.

Друштво за подизање споменика Краљу Томиславу обавештено је да је Краљ поклатио друштву потребну бронзу за изливање споменика који је израдио наш вајар Франгеш. На предлог министра за социјалну политику и народно здравље постављен је за генералног инспектора за хигијену Андрија Штампар, начелник санитетског одељења министарства социјалне политике и народног здравља.

У 14 и 15 часова издахнуо је патријарх Димитрије после болести. Одмах су обавештени Двор, влада, министар правде и иностране цркве. Сахрана ће бити одржана у четвртак. На сахрани патријарха у 8 и 10 су два гардиста унела венац Краља пред опело. Краљевски пар је стигао у 9 часова у Саборну цркву, а ушао заједно са Кнезом Павлом и кнегињом Олгом. Опело је завршено у 9 и 13 часова. Митрополит црногорско приморски Гаврило Дожић поклатио се Краљу и прочитао свој говор. Након завршеног говора, министар правде је одржао говор у име Краљевске владе. Њихова Величанства су целивала крст из руку митрополита Петра. За ковчегом су кренули Краљ, Краљица, кнез Павле са кнегињом Олгом и остали чланови владе. Богослужење је завршено у 9 и 45 часова. Иза породице су се налазили Краљ и кнез Павле као и чланови владе, представници дипломатског кора, Универзитета и грађанство. Организован је посмртни марш и свирала је војна музика на челу поворке. Све до Двора су Краљ и кнез Павле ишли када су се издвојили из поворке. Одржани су помени у Љубљани, Битољу, Дубровнику, Суботици, Сплиту, Бањалуци, Скопљу, Подгорици и Софији.

Депутација савеза аграрних заједница примљена је у аудијенцију код Краља 10. априла. Господин Васа Шалетић изложио је закључке конгреса и предао резолуцију и изнео све околности економског и културног живота у Јужној Србији истичући потребу да се спровођење аграрне колонизације врши по једном систему пошто би било успешније и рационалније. Замолио је Краља да се не одузима земља насељеницима.

Краљ се поздравио са члановима депутације и започео разговор. Заинтересовао се за стање пољских усева у овој години. Бошко Лачковић са Косова је објаснио економско стање насељеника и мештана на Косову. Председник општине из Паликуре Марко Петровић говорио је о просветним и привредним приликама у срезу неготинском, док су сточари Ђиро Митровић и Алекса Лепчевић обавестили Краља о стању сточарства. Уредник пољопривредника, Бранко Годоровић је упознао Краља са једним делом аграрне колонизације у Јужној Србији и замолио да се отвори у Скопљу стална задружна школа, а насељеник из Пећи да се у Пећи успостави осморазредна гимназија. Милан Богосављевић је желео да се што пре регулишу правни односи насељеника. Депутација је била веома задовољна пријемом и задовољно је напустила Двор.

Јуче је сабор српске православне цркве изабрао за новог патријарха, митрополита скопљанског Варнаву, а Краљ је потврдио његов избор. У 8 часова је нови патријарх примљен у аудијенцију код Краља. Том приликом му се патријарх захвалио на именовану и честитки коју је послао Суверен. У саборној цркви је одржано устоличење новог патријарха. Краљевски пар је са кнезом Павлом и кнегињом Олгом дошао пред цркву у 10 и 18 часова у пратњи дворске свите. После молитве, изашао је из олтара и пред Краља ступио патријарх, а Краљу је принео патријаршијску панагију митрополит Дожић и Краљ је ставио панагију око врата новом патријарху који се поклонио. Епископ Георгије Летић је принео Краљу жезло светог Максима и Краљ је уручио патријарху као симбол патријаршијске власти. Одржана је молитва и хор је отпевао песму На многаја лета. Патријарх је одржао прву беседу и после завршетка беседе Краљ је целивао руку и патријарх му је предао нафору.

У част због тога што је изабран нови патријарх, Краљ је приредио доручак на коме су присуствовали сви чланови изборног Савета и министри као и кнез Павле, бугарски митрополит Павле, архимандрит Софроније, чехословачки епископ Горазд и руски митрополит Антоније. Потом је Краљ поздравио патријарха Варнаву речима Ваша Светости, Божијим благословом удостојена је Ваша светост славног патријаршијског престола српске православне цркве која је после толико векова патњи обновљена у снажној и уједињеној домовини.¹³⁹ Наш разједињен народ у прошлости тражио је спас у вери и из ње налазио снагу и надахнуће. Желим Вам да у сарадњи са осталим вероисповестима Краљевине Југославије водите српску православну цркву на претку Богу и моралном просвећивању народа.

---

¹³⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 7883 од понедељка 14 априла 1930.

Поздрављајући Вашу Светост молим Бога да Вам да снаге да на том путу истрајете. Ваше Величанство свестан сам тежине одговорности и тешкоћа на које ћу наилазити у свом раду, али ћу се старати да оправдам Ваше поверење. Знајући значај вере српска православна црква ће учвршћивати веру, морал и међусобну верност поданика. Позивам сву господу да поздравимо нашег славног и личног Краља Александра. Прва дужност светог архијерејског сабора српске православне цркве је да се захвали Краљу за пажњу коју стално исказује и да види бригу о напретку цркве. Орденом Белог орла првог реда, Краљ је одликовао патријарха, а орден му је предао министар правде.

Поводом Ускршњих празника, Краљ је упутио честитку војсци желећи да се њихови напори уроде најкориснијим плодовима на срећу и напредак Отаџбине.

Док буде боравио у иностранству министар финансија Станко Шврљуга, за заступника ће бити постављен Никола Узуновић, министар без портфеља. Јуче се навршио годишњи помен војводи Степи у Вознесенској цркви. Краља је заступао пуковник Душан Крстић, председника владе врховни инспектор Милан Николић, а у име војске и морнарице генерал Крстић. Црквени обред је служио владика Јоаникије. После помена служено је жито које је спремила Народна одбрана. Помен је одржан и у Чачку, у родном месту војводе Степе где се налазила породица, генерал у пензији Јовица Јовичић и у име средише управе резервних официра из Београда председник Милан Радосављевић. Након завршетка парастоса, породица се одвезла на гроб где су свештеници Милутиновић и Крстић одржали кратак помен. Када су скаути трубним знаком одали посмрту почаст, парастос је завршен.

Краљ је прихватио да се упише за члана великог добротвора Удружења пензионисаних официра и војних чиновника Краљевине Југославије са улогом од 5.000 динара. Управа Удружења се захвалила и исказала му оданост.¹⁴⁰

Изненада је данас Краљ у 10 часова пре подне кренуо према Обилићеву. Пролазећи кроз Крушевац, поздрављен је од стране народа. Упутио се у манастир Каленић где је присуствовао служби.

Данас је код Краља боравила велика депутација хрватских сељака из Дринске, Савске, Врбаске и Приморске бановине. После 17 часова, Краљ појавио у пратњи председника владе, министра Двора Јевтића, генерала Хаџића и маршала Двора Димитријевића.

---

¹⁴⁰ Дневни лист „*Политика*“ број 7887 од петка 18 априла 1930.

Поздравио се са бившим потпредседником хрватске сељачке странке Драгутином Ковачевићем који је одржао говор. После говора, Краљ је поразговарао са делегатима. У Старом двору је прируђена закуска за 2.000 људи. Приређена је здравица за Краља и делегати су остали на закуски до 8 часова увече.

За оболеле руске генералштабне официре Краљ је приложио 5.000 динара. Данас је у пола 1, Краљ примио данског посланика на нашем Двору Хеста који је Краљу уручио дански орден Елеефанта првог реда којим је Краљ Александар одликован од стране Краља Данске Кристијана X и после је организован ручак у част Хеста.

Данас је у 11 часова у аудијенцију код Краља примљено 58 представника Савеза спортских друштава у Старом Двору. Овом приликом Краљ је поздравио спортисте и председника савеза спортских друштава господина Хација који је узвратио поздравом. Господин Хаџи је представио представнике појединих организација Краљу који је желео да буде обавештен о резултатима садашњих утакмица.

Краљ је прихватио да буде покровитељ трећег конгреса географа и етнографа који ће се отворити 4 маја у Београду, а завршити 17 маја у Загребу. Иницијатор овог конгреса је Јован Цвијић.¹⁴¹

Под покровитељством Краља, ове године од 1 до 4 августа одржаће се свесловенски конгрес добровољних ватрогасаца и тим поводом је у аудијенцији код Краља примљен староста југословенске ватрогасне Звезе из Љубљане Јосип Турка.

Приликом посете манастиру Каленић за време Ускршњих празника, Краљ је поклатио архимандриту Никону по 1.500 динара фондовима сиромашних ученика основних школа у Опарићу, Драгову, Превешту, Сибници и Левчу.

Његово Величанство је допутовало у Нишку бању. На железничкој станици су га дочекали бан Ђорђе Несторовић, подбан Јовановић, помоћник команданта армије Јуришић, командант моравске дивизије генерал Јечменић, управник града Ниша Савчић и начелник нишког среза Пајић.

Са свима се Краљ руковао и разговарао са баном Несторовићем о приликама у крају. Председника оштине Чадларевића је упитао да ли је народ задовољан, а председник је одговорио да јесте, али жали што није могао да приреди дочек Краљу. У пратњи маршала Двора Краљ се одвезао у Нишку бању где је стигао у 9 часова.

---

¹⁴¹ Дневни лист „*Политика*“ број 7898 од суботе 3 маја 1930.

На улазу су га сачекали управник бање Пантелић, бањски лекар Панајотовић и комесар железничке станице Ђорђевић и Краљ је поразговарао са њима, а затим отишао да се одмори у апартман. После одмора је отишао на купање и успут срео председника општине Петковића са којим је поразговарао. Пре подне је изашао из виле и отишао око 7 часова на купање. Краљ је дао налог да се брдо Коритњак пошуми пошто није довољно пошумљено. После купања се повукао у вилу на одмор. Увече је изашао да прошета у пратњи маршала Димитријевића, а потом се спустио до споменика који се налази на тремеђи Ниш-Нишка бања-Пирот и железничка станица. Овај споменик је подигло хумано друштво кнегиња Зорка палим ратницима из Ниша и околине. Јутрос је око 8 и по часова Краљ отишао на купање и видевши младе девојке како плету венце, застао је и поздравио их. Тада су оне предале Краљу два врло лепо оплетена венца од пољског цвећа, а Краљ их је даровао са по 100 динара. У базену је остао до 11 и по часова. После подне, око 4 часа је кренуо у једночасовни излет више Јелашнице и вратио се у вилу.

Као први велики добротвор Радничког фонда за међусобно помагање Краљевине Југославије уписао се Краљ. Предата је делегацији фонда од стране Јевтића донација од 50.000 динара и обећано је радницима да ће бити лично примљени када се Краљ буде вратио са пута.

У Нишкој бањи Краљ се купа само једном и одмара по налогу лекара. Јуче је после 3 часова кренуо у дужи излет кроз Ниш, књажевачким путем до села Малче и Просека. Изашао је из аутомобила и разговарао са чуваром пруге Виданом Николићем и сељаком Арсенијем Јовановићем и упитао га за имовинско стање. Даривао је чувара пруге са неколико стотина динара, а господину Јовановићу саопштио да му се јави данас у 11 часова у бањи. После тога се вратио назад у бању. Код Краља је у аудијенцији био министар Маринковић који је реферисао Краља о спољној политици и у вези заседања Савета Друштва народа. Синоћ је допутовао и министар Двора Бошко Јефтић који је такође примљен код Краља. На предлог председника Министарског савета Указом Краља је постављен за заступника министра иностраних послова Коста Кумануди, министар без портфеља. Синоћ и данас је примљен у аудијенцију код Краља у Нишкој бањи Никола Узуновић. Јуче је одржан помен патријарху Димитрију коме су присуствовали заступник Краља Сарих, чланови владе, чиновници, ђаци београдских школа и грађани. Службу је одржао патријарх Варнава са четири епископа и са свештеницима београдских цркава. Поред помена у Саборној цркви, приређен је помен и у Раковици на гробу.¹⁴²

---

¹⁴² Дневни лист „*Политика*“ број 7911 од петка 16 маја 1930.

На предлог председника Министарског савета Петра Живковића, Краљ је потписао Указ којим се постављају за министра без портфеља Мате Дринковић који је био претходни министар социјалне политике и народног здравља. За министра пољопривреде је именован Станко Шибеник, министар у пензији и за министра социјалне политике и народног здравља Никола Прека, председник. Јуче су нови министри положили заклетву пред председником министарског савета и примили дужност.

Одржан је јуче помен цару Николају II. Чинодејствовао је руски владика Антоније, а Краља је заступао артиљеријски мајор Петар Килер. Певало је руско певачко друштво.

У влади су ступили четири бивша члана хрватске сељачке странке који су постављени за ministre. За министра без портфеља изабран је Мирко Најдорфер, државни подсекретар у пензији и Иван Швигел, председник. Нови министри су примили дужност. Бивши министар пољопривреде Франгеш је предао дужност новом министру пољопривреде Шибенику, као и бивши министар социјалне политике и народног здравља Мате Дринковић који је предао ресор Николи Преки.

За заступника министра саобраћаја постављен је Коста Кумануди док господин Радивојевић буде одсуствовао због болести. Јуче је у 9 и 45 часова отпутовао у Нишку бању министар Деметровић да реферише Краља о текућем раду у свом ресору.

Због најезде скакаваца у Херцеговини, пољопривредно одељење београдске трговинске коморе предложило је Народној банци да се из фонда Краља помогне тако што ће се донирати новчана помоћ и тај предлог је прихваћен. Одмах је донирано 50.000 динара за борбу против скакаваца који прете да униште херцеговачка поља. Очекује се да ће се што пре сузбити опасност.¹⁴³

За председника општине именован је Милан Нешић, професор Универзитета, а за потпредседника Никола Крстић, председник београдског Окружног суда. Њих двојица ће данас примити дужност. Послат је телеграм од стране Краља који је честитао.

Око 11 часова Лушер се одвезао у Двор где се уписао у књиге Њихових Величанстава, а потом је отишао у министарство иностраних дела код Маринковића који је предао Лушеру орден Белог Орла првог степена.

Краљ је из Нишке бање честитао славу гардистима, а домаћин славе пуковник Ракетић се захвалио Краљу.

---

¹⁴³ Дневни лист „*Политика*“ број 7918 од петка 23 маја 1930.

После 25 дана одмора у Нишкој бањи, Краљ се вратио у престоницу где га је народ одушевљено поздравио. Пре него што је кренуо за Београд, обавио је разговор са председником бањске оштине, управником бање и бањским лекаром. У Нишу су му госпођице Оливера Слеччевић и Бранка Манојловић предале диван букет пољског цвећа. Сви су поздравили Краља. Пре него што је кренуо за Београд примио је у аудијенцију Чавдаревића који се интересовао за комунална питања Ниша и председника бањске општине Душана Петковића којег је одликовао орденом и подарио 10.000 динара за бањску сиротињу и 2.000 динара као помоћ банској основној школи. Боравили су и Александар Слеччевић, адвокат из Ниша и Душан Манојловић, директор нишке Есконтне банке.

Поводом славе 40 Триглавског пука и славе 19 артиљеријског пука у Краљеву, Краљ је послао телеграм којим је честитао славу. Данас је своју славу прославио и четврти пешадијски пук Стефан Немања у Ужицу. Том приликом је Краљ послао телеграм којим је честитао славу и пожелео војницима да следе пример својих претходника.

На предлог министра правде, Краљ је одликовао љубљанског бискупа Антуна Бонавентуру Јеглића орденом Белог Орла другог реда.

У Подгорици је 38 пук Његоша прославио своју славу. Послат је телеграм од стране Краља којим је честитао славу и пожелео да следе своје претке са Грахова. Данас је 8 пук Књаза Александра у Панчеву прославио своју славу. Краљ је упутио телеграм и захвалио се пешадијском пуку.

Јуче је одржана брдска авалска трка на којој су учествовали наши и румунски аутомобилисти. Краљ је дошао у 11 и по часова и дочекали су га министар Двора Јевтић, маршал Двора Димитријевић, представници румунског Ауто клуба, чланови комисије и жирија за трку, принц Петар Гика, председник нашег аутомобилског клуба Велизар Јанковић и наш посланик у Букрешту Чолак-Антић. Краљу су представљени сви учесници и поздрављен је од стране народа. У пратњи маршала Двора одвезао се у 12 и 45 у Двор.

Јуче је нови немачки посланик Улрих фон Хасел примљен у аудијенцију код Краља и тада је предао акредитиве. Утисци у вези новог немачког посланика у вези Краља су сјајни иако нису говорили о високој политици. Запазио је да Краљ поседује ретку интелигенцију, способности и врлине владара.¹⁴⁴

---

¹⁴⁴ Дневни лист „*Политика*“ број 7930 од среде 4 јуна 1930.

На предлог министра правде постављени су за чланове Врховног Законодавног Савета Коста Тимотијевић, Алберт Крацуен, Славко Милетић, Хамдија Карамехмедовић, Светислав Поповић, Павле Чубровић, Вилко Крпна и Петар Ћирлић.

По својој молби пензионисан је реис ул улема исламске верске заједнице Краљевине Југославије Хаџи Мехмед Џемалудин Чаушевић, а Краљ је на предлог министра правде потписао Указ о сазиву курије за избор новог реис ул улеме.

Лист Тан јавља из Бордоа да је Спалајковић одржао говор у коме је саопштио да је Краљ одликовао све бивше ратнике са Солунског фронта ратном споменицом.¹⁴⁵

Данас пре подне одржана је свечана поворка омладине кроз варош на Соколском слету. Јавним вежбањима је присуствовао и Краљ. Када је дошао Краља, интонирана је државна химна и поздрављени су сви учесници. Са нарочитим интересовањем је Краљ пратио рад сокола. За време вежби, Краљ је примио старешину сокола Гангла и другог подстарешину Паунковића, а затим је са министрима Узуновићем и Живковићем разговарао и посматрао вежбе. За време боравка на стадиону Краљ је примио представнике ученика загребачких школа, десет младића под вођством Кузманића који су му предали дар, бронзану статуу ратника са војничким шлемом на глави намењену покровитељу сокола, престолонаследнику Петру. Након разговора са Краљем мали Загрпчани су били усхићени. У 7 часова Краљ је напустио стадион и отишао је у Двор. По наредби Краља младим соколима и соколицама вежбачима, Дворска канцеларија је поделила 5.000 кутија ратлука и 8.000 пакета чоколаде као поклон од стране престолонаследника Петра.

Према избору курије од 11.06.1930. године, на предлог министра правде именован је за реис ул улему исламске верске заједнице Краљевине Југославије Ибрахим Хаџи-Хафиз Маглајић коме су упућене честитке од министара и банова. Приликом депутација преко жупника Ивана Куљева тражена је помоћ од Краља да се католичка црква у Босанској Дубици заврши. Захваљујући Краљу поклоњено је цркви једно велико звоно и настављена је акција да се набаве још два друга звона.

Јуче је био дан наше војске. На соколском стадиону поздрављена су Њихова Величанства. Приликом уласка на стадион Краљевског пара, засвирала је химна.

Они су дошли у пратњи маршала Двора Димитријевића и дворских дама. Краљ је обавио разговор са члановима Владе, а након проглашења победника такмичење је завршено.

---

¹⁴⁵ Дневни лист „*Политика*“ број 7935 од среде 11 јуна 1930.

Краљ је прихватио да буде добротвор установе у Штипу и да ће помагати ову установу сталном и месечном помоћи од 5.000 динара. Помоћ ће се издавати ђачкој трпези почев од 1 јула ове године. Овај гест Краља изазвао је велику радост. Јуче је из Куршумлије допутовала депутација у Београд да позове Краља да присуствује свечаном отварању нове пруге Плочник-Куршумлија. Отварање ове пруге је 6.07.1930. године.

Краљевски пар је јуче посетио изложбу у дому Кола српских сестара. На улазу су дочекани од стране председнице Мирке Грујић, дворске даме Елеоноре Шврљуге и управних чланица Кола. У канцеларији госпође Грујић представљени су секретари госпођица Тодоровић, Матовић и Бурмазовић. Краљ је посетио изложбу петрињске задруге и питао је за госпођу Злату Ковачевић и примио је вест да је она болесна. Величанства су се посебно интересовала за старе везове које су данас примењене на модерним хаљинама. Краљ је изабрао мараму, покривач и јастук, а Краљица чаршав са 6 салветица. У одељењу Кола сестара разгледали су старе кошуље из Јужне Србије. На изложби хрватског веза Краљ је изабрао један столњак и два јастука. Са господином Шајиновићем Краљ је дуго разговарао. Поклон је добио и Краљевић Томислав.

Са задовољством су Њихова Величанства разгледала индустрију Матавуља, а Краљ се интересовао за живот даламатинских сељака. У галерији су разгледали везове из Северне Далмације колекцију Љубице Малешевић. У великој сали је господин Бингер приказао скупocene примерке најстаријег веза госпође Моган као и збирку тканина, чипки и народног веза. При изласку Краљ је навратио у босанску собу пун усхићења, а Краљица је замолила Мирку Грујић да из свих колекција одабере још понеку ствар и пошаље у Двор.

Данас пре подне је Краљевски пар направио излет до Смедерева. Аутомобилом је управљала Краљица, а Краљ је отишао до Карађорђевог брда да прегледа општинске радове, а затим се вратио у Београд.

Одржан је двогодишњи помен Стјепану Радићу, Павлу Радићу и Ђури Басаричеку.

Јуче је са прозора Двора, Краљ је поздравио југословенске и чехословачке соколе. На соколском стадиону је данас иза Краља био председник владе, министар двора Јевтић и маршал Двора Димитријевић. Касније су стигли министри Узуновић и Максимовић. Сви су били одушевљени појавом Краља, а он је отпоздравио соколске нараштаје. У пола четири се данас појавио Краљ када је требала да почне манифестација. Све време је Краљ посматрао свечаност, а након интонирања химне напустио је слетиште.

После полагања заклетве 14 јуна, Краљ је примио реис ул улему господина Маглајића и захвалио се Краљу на високом постављењу. У знак признања, Краљ је поклатио заставу Савезу Сокола Краљевине Југославије. Свечана предаја заставе обавиће се 28 јуна. У среду је код Краља у аудијенцију примљен старешина Савеза пољског соколства гроф Адам Замојски који је био пун утисака и одушевљен са коликим симпатијама Краљ прати рад соколства.¹⁴⁶

Док буде боравио у иностранству министар спољних послова Војислав Маринковић, за заступника је одређен Коста Кумануди, министар без портфеља.

Од 27-29. јуна 1930. године Београд је био домаћин великог словенског соколског слета. Краљ је послао поздрав соколству и одржао говор. Први соколски слет одржан овако сјајно је посведочи све најлепше врлине које се код нас примљене од братских чешких сокола. Соколи, будите и од сада целом народу пример јединства и разносите љубаво д Саве до Зете. Примите моју захвалност на Вашој преданости, соколским и народним идеалима. Краљевски пар је дошао на свечаност у пратњи Паунковића и Гангла. Публика је поздравила њихов долазак. Музика је засвирала соколски марш. Краљ је посматрао вежбе и правио серкл са изасланицима пријатељских држава које су заступљене на слету. У 6 часова је морао да напусти вежбалиште да би касније примио старешинство нашег и свесловенског соколског Савеза коме ће приредити чај у дворској башти. На свечан начин је Краљ данас предао заставу Савезу Сокола Краљевине Југославије. Вечерас је приређен чај у дворској башти где је присуствовало 300 гостију поред председника владе. Присуствовале су чехословачке, пољске, француске, руске, америчке војне делегације као и делегација лужичких Срба, француски посланик Емил Дар, гости и часништво Букурешта, председник београдске општине Милан Нешић, председник загребачке општине Сркул, жупан Љубљане Динко Пуц, председник општине Цетиња Дому Милошевић, председник општине Ниш инжењер Чавдаревић, начелник Новог Сада Борота, председник општине Бањалука Хамзага Хусејновић са којим је у разговору дуже време провео Краљ.¹⁴⁷

Данас је одржан помен палима за слободу. У 10 и по часова појавио се Краљ на коњу, а за њим су јахали генерал Хацић и први ађутант Стојановић. Краљ је поздравио све постројене јединице. Затим је обишао почасну чету која се налазила испред главног црквеног улаза са заставом и музиком.

¹⁴⁶ Дневни лист „*Политика*“ број 7951 од петка 27 јуна 1930.

¹⁴⁷ Дневни лист „*Политика*“ број 7953 од недеље 29 јуна 1930.

Краљева гарда је интонираола химну, а звона у Саборној цркви су означила почетак помена. Официри и соколи су поздравили Краља, а онда је извршио рапорт пуковник Максимовић. На уласку у порту Краљ је сачекао своју супругу. Након што је одржао помен патријарх Варнава се обратио Краљевском пару и захвалио се на свему што су до сада урадили. На изласку из цркве је Краљевски пар одушевљено поздрављен.

У пола 10 ујутру на стадион су дошли Краљ и Краљица. Барјактари су оборили заставе испред ложе Краља. Румунски вежбачи су поздравили Краља. За последњи дан су биле заказане вежбе нашег и чехословачког соколства.

Пре почетка вежби, Краљ је одликовао чехословачку, пољску, руску и заставу лужичких Срба орденом Светог Саве трећег степена, а господин Моринон одликовао је у име француске владе златном медаљом за физичко васпитање соколски Савез Краљевине Југославије, Чехословачке, Пољске и Румуније за васпитање и физичку културу. Док су морнари изводили вежбе у 5 часова упућене су овације Краљевском пару. Свирана је химна и по жељи Краља који није присуствовао вежбама соколских чета из Херцеговине којима је даровао соколску заставу поново су изашле херцеговачке сеоске чете на вежбалиште. Краљ и Краљица су поздравили соколе.

Господин Јан Шеба, бивши чехословачки посланик пише о соколском слету у Београду и каже да су Југославију прекриле црвене соколске кошуље словенског соколства. Црвенило косовских кошуља указује на радост будућности. У присуству словенских сокола, господин Шеба види симбол словенске будућности и знак великог напретка Југославије.

Реис ул улема господин Маглајић је изјавио да зна Краља од раније. Краљ ме је питао када ћу кренути на пут да обиђем све важније муслиманске верске установе. Пропутоваћу док буде Устав потписан. Краљ зна да дуго остане за радним столом. Само нека нам га Бог поживи дуги низ година. Устав је потпуно готов тако да је обухватио потребе муслиманске верске заједнице.

Јуче је одржан шестомесечни помен бившем министру грађевина Стевану Савковићу у цркви светог Николе. Краљ је заступао генерал Савић. Помену су присуствовали председник владе, министар Узуновић, Хацић, Сршкић, Максимовић, Дринковић, Шврљуга, Франгеш, Деметровић и Швигел. После помена у цркви, одржан је помен и на гробу Савковића.

Орденом светог Саве првог степена, Краљ је одликовао старешину свесловенског соколског Савеза Јосифа Шајнера, чехословачке и југословенске соколе.

Јуче пре подне је одржана значајна седница Министарског савета којој су сви присуствовали осим Најдорфера који је болестан. Изнет је опширан извештај о општој политичкој ситуацији. Сви чланови кабинета сагласни су са правцем наше националне и државне политике који је објављен у манифесту од 6 јануара и 3 октобра 1929. године. Овим Законом постављено је једно начело један народ и једно национално осећање. Политичке партије више не постоје и оне се у старом виду никад више не могу повратити.¹⁴⁸

Министри су дужни да њима потчињени државни органи се у службеном раду не огреше о своју јавну функцију, као ни о дужност да искрено и предано буду у служби југословенске мисли, државног уређења и данашњег поретка. Нема места чиновнику и часнику чији службени рад и држање није у складу са свим напред истакнутим начелима. Дефинитивна је административна подела на 9 бановина. Данас је у Пећи устоличен патријарх Варнава.

Енглески лист Обсервер пише да је соколски слет у Београду била највећа свечаност коју је Београд видео. Симпатично се описује велика поворка сокола из свих крајева Југославије која је дефиловала пред Краљем и Престолонаследником.¹⁴⁹

У Тополи је прекјуче код Краља боравио министар правде у аудијенцији и тада је Краљ потписао Устав исламске верске заједнице Краљевине Југославије и уводни Закон на Законик о судском поступку у грађанским парницама и Закон о извршењу.

Јуче је у срезу Котор Варош освећен темељ цркве којој је Краљ поклонио звоно. На свечаност је дошао изасланик Краља Вуло Лепетић, пуковник. Изасланика Краља је поздравио председник општине Васо Петрић, а онда је једна девојчица предала букет пољског цвећа. Након освећења темеља, у црквеној порти су биле постављене софре и за време ручка прота је одржао здравицу Краљу и Краљевском дому. После су сви заиграли коло и Лепетић је испраћен са свечаности уз овације Краљу.

У Паризу је на француском језику изашла књига Милутина Јовановића са предговором о садашњем режиму у Југославији. Књига почиње са свим тешкоћама које су се појавиле у политичком животу наше државе и догађајима који су претходили 6 јануару. У свом делу је осудио рђаве методе којим су се служили политичари. Краљ Александар је учинио крај деспотском парламентарном режиму замењујући га једним апсолутним режимом који је уствари демократски изложивши особне карактеристике и програм владе.

¹⁴⁸ Дневни лист „*Политика*“ број 7959 од суботе 5 јула 1930.

¹⁴⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 7963 од среде 9 јула 1930.

Подвучена је важност бановина и реформе администрације као и изгледи са оснивањем Привилеговане Аграрне банке. Ова књига садржи опсежан материјал о догађајима који су се одиграли пре, за време и после режима.¹⁵⁰

Поводом десет година успешног рада, Краљ је даровао Просветном дому у Тузли као помоћ 10.000 динара. Управа дома се захвалила Краљу на овом племенитом гесту.

Председник чехословачке владе Удржал каже да председник Масарик и политички кругови у Чехословачкој високо цене државничке одлике Краља Југославије. Председник Масарик неће још одступити са дужности због старости.

Јуче је у 2 и по часа Краљ стигао у Хан Пијесак. Тамо га је дочекао бан Дринске бановине Веља Поповић који му је пожелео у име становника срдачну добродошлицу. После одмора, Краљ је примио у аудијенцију Поповића и интересовао се за привредне, социјалне, културне прилике Дринске бановине и тражио је обавештења о раду и напретку бановина. Највише се Краљ бринуо због временских непогода које су снашле привреднике височког среза. У суботу се Краљ извезао аутомобилом ради шетње ка Рогатици и ближој околини и тада је поздрављен од стране народа.

За време соколског слета преминуо је Милош Врећа, виши геометар и старешина соколског друштва Требиње. Оставио је иза себе жену са троје деце. Краљ је породици путем Савеза Сокола Краљевине Југославије поклонио своту од 10.000 динара која је данас предата као дар Краља, а породица се захвалила Краљу.¹⁵¹

Јутрос је Краљ кренуо из Хан Пијеска према Сарајеву где је стигао у 10 и 40 часова. На Илици је дочекан од стране министра Сршкића и Хацића. Упутио се у свој Двор Херцеговину и одатле у Касиндо где се налази радничко опоравилиште. Одатле са терасе је Краљ посматрао панораму овог опоравилишта па се упутио у павиљон где је прегледао сва одељења. Посетио је и собе где леже пацијенти и са њима разговарао. Интересовао се за њихово здравствено стање. Погледао је амбуланту и пошао у трпезарију где су болесници ручали. У кухињи је налетео на бившег дворског куvara. Пацијенти и становници околних сеоских општина приредили су овације Краљу који је био задовољан оним што је видео. Краља је пред краљевском банском управом дочекао подбан Дринске бановине Авдо Хасанбеговић који му је поднео реферат о стању Дринске бановине. У свом дворцу Херцеговини Краљ је ручао.

---

¹⁵⁰ Дневни лист „*Политика*“ број 7968 од понедељка 14 јула 1930.

¹⁵¹ Дневни лист „*Политика*“ број 7982 од понедељка 28 јула 1930.

Тамо су његови гости били министри Хаџић и Сршкић, подбан Хасанбеговић, ађутант Савић и управник бање Илиџе Богдан Бесаровић који је поднео стање у бањи и посети. У 3 поподне Краљ је из Илиџе кренуо назад за Хан Пијесак.

Јутрос у 10 часова из Хан Пијеска Краљ је стигао у Сарајево. Отишао је до инжењерске касарне друге армијске области. Обишао је и део града где се налази муслимански конак. На Башчаршији је Краљ поздрављен од сељака и грађана који су играли коло. Аутомобил Краља је продужио у правцу Бутмира.

Данас је аудијенцију код Краља примљен у Хан Пијеску министар социјалне политике и народног здравља господин Никола Прека који је остао у аудијенцији до 11 и 45 часова и након тога на ручку.

Енглески часопис Тајмс пише да је Југославија од балканских земаља примила најмање помоћи споља и да је сопственим снагама успела да стабилизује динара и од тада трговина и финансије цветају.¹⁵²

Ројтер јавља да је заслуга саме Југославије што је поправљен економски и финансијски положај, али жали због тога што је опао извоз енглеске робе у Југославији.¹⁵³

На данашњи дан 8. августа прошле године преминуо је Арчибалд Рајс. Данас се навршава две године од смрти Стјепана Радића, па су породица и пријатељи приредили задушнице у првосталној цркви, а затим се одвезли на гроб Мирогој да се поклоне његовом гробу.

Јуче је Краљ допутовао из Тополе за Београд, а јутрос је отпутовао на Блед. За подизање друштвеног дома у Приједору, Краљ је послао Колу српских сестара дар и они су са одушевљењем примили ову вест.

Откривен је споменик и одржан помен палим борцима на Гучеву у присуству изасланика Краља команданта дивизије из Ваљева генерала Влада Балића. Одржан је свечан помен и после говора епископа Михаила откривен је споменик. Генерала Костића је задесио срчани напад али без тежих последица.

У вили Суворор је данас примљен у аудијенцију председник Владе у 10 часова да би обавестио Краља о актуелним пословима. Синоћ је у пратњи маршала Двора Димитријевића, Краљ направио излет до Љубљане где се задржао пола сата, док га је народ одушевљено поздрављао.

---

¹⁵² Дневни лист „*Политика*“ број 7991 од среде 6 августа 1930.

¹⁵³ Дневни лист „*Политика*“ број 7993 од петка 8 августа 1930.

Румунски адвокат, историчар и бивши либерални народни посланик Константин Обедану је отпутовао на Блед са циљем да се поклони Краљу о коме је читао све најлепше. Краљ познаје све проблеме и детаље. Срећан сам што сам лично могао да покажем Краљу књигу историјски и политички односи од најстаријих времена до данашњих дана између Срба и Румуна. Жао ми је што нисам могао да му поклоним друго звоно које је његов прадеда Карађорђе доносио старој породичној цркви Обедана. Уверен сам да ће се пријатељски односи између наша два народа учврстити.

Данас се у пратњи маршала Двора Димитријевића, Краљ одвезао на излет у Горенском. У аудијенцију у вили Сувобор је примљен председник владе који се задржао до 14 и 30.

Указом Краља, на предлог председника Министарског савета постављен је за врховног инспектора у председништву министарског Савета Радосав Думић, бан Дунавске бановине, а за бана је постављен Светомир Матић, армијски генерал у пензији, док је врховни инспектор Коста Јанковић стављен у пензију по молби.

Због путовања на привредну конференцију у Варшави, за заступника министра трговине и индустрије Деметровића, одређен је Иван Шwegел, министар без портфеља који је јутрос допутовао са Бледа у Београд.

Данас је у Бадену, близу Беча преминуо бивши председник српске владе др. Владан Ђорђевић.

Покровитељи Краљ Александар и Краљица Марија су данас посетили шумарску и ловачку изложбу. Пре 11 часова они су стигли у пратњи ауђутанта генерала Антонија Пекића. Дочекао их је председник Велесијан Бонић који је Краљици предао леп букет ружа. Краљ је показао велико разумевање и са интересовањем слушао излагање Ловренчића, председника шумарско ловачке изложбе. Краљ је посматрао разне ловачке трофеје и распитивао се за наше производе и њихову израду. На изложби је био и један инвалид из Великог рата који је изложио на велесајму малу дрвену црквицу коју је сам израдио и поклонио Краљу који је дао 1000 динара инвалиду. У 12 и 27 часова Краљевски пар је напустио изложбу и одвезао се у правцу Бледа где је јуче дворским возом Краљ допутовао у Београд.

У Саборној цркви данас ће бити одржано опело поводом сахране др. Владана Ђорђевића у 9 часова. Синоћ је Краљ у пратњи стигао на градилиште астрономске опсерваторије. Краља је дочекао управник који је реферисао Краљу о току радова. Радници су приметили да је ту Краљ и поздравили га.

Старе заставе замењене су новим заставама 6.09.1930. године. Хрвати са Јадрана гледају, слушају и цене ову најболнију жртву. Старе заставе су предате музеју на чување. Јуче је Краљ предао војсци нове југословенске заставе. У 8 и по часова стигао је краљ на бањичко поље са својом пратњом кнезом Арсеном и Павлом, министром војске Хацићем, војводом Бојовићем, армијским генералом и ађутантима. Интонирана је химна и Краљ је носио нови орден југословенске звезде.¹⁵⁴

Оставио је коња и пешке кренуо према централном пољу. Генерал Хацић је прочитао Указ Краља о предаји нових застава.

Ми смо дубоко уверени да ће наши јуначки пукови у слави носити и са највећом чашћом чувати и бранити заставу. Нека гесло С вером у Бога за Краља и Отаџбину увек живи и пламти у Вашим јуначким срцима.

На подијуму Краљ, кнежеви Арсен и Павле, министар војске Хацић, војвода Бојовић и команданти армија. Почео је обред освећења застава који су служили тројица свештеника различитих вероисповести. Заставник предаје заставу првом ађутанту Краља Драгославу Стојановићу који предаје заставе Краљу, а онда Краљ предаје заставе командантима пукова. Краљ је одржао говор у 9 часова и 25 минута. *Јунаци, од овог тренутка наше заставе славом овенчане припадају нашој светлој националној историји. Под тим заставама доживели смо највеће победе и патње ка највећој војничкој слави. Нека нове заставе од сада буду светло знамење ваших пукова, знак јуначког зборишта и залога ваше војничке части. Нека Вас јунаци са Божјом помоћу вазда прати јуначка срећа и слава.*

Након говора министра војска и морнарице, Краљ се поздравио са новим армијским генералима Недићем и Белићем. Одржана је парада и представљена опрема наше војске. За дефиле Краљ је заузео место лево, испред Краљевске трибине, а до Краља кнез Арсен и Павле. Командант параде генерал Докић је командовао и тада је почео дефиле. Публика је са највећом пажњом посматрала манифестацију.

После лета авиона, Краљ је сишао са коња и у пратњи кнеза Арсена и Павла попео се на трибину и поздравио са председником владе, министрима и осталим гостима. У 11 часова пре подне свечаност је завршена када је Краљ са својом породицом напустио бањичко поље. Први пут је Краљ одликовао новим орденом југословенске круне првог реда армијског генерала, почасног ађутанта Кнеза Арсена и коњичког мајора кнеза Павла.

---

¹⁵⁴ Дневни лист „ Политика “ број 8022 од суботе 6 септембра 1930.

Указом од 6 септембра одликовани су орденом југословенске круне првог реда председник владе и сви министри. Орденом југословенске круне другог реда банови. У војсци је орденом југословенске круне првог реда одликован војвода Петар Бојовић, а орденима југословенске круне другог и трећег реда армијски, дивизијски и бригадни генерали. У чин армијског ђенерала унапређен је кнез Арсен, а у чин коњичког мајора кнез Павле. Данас се освећује задужбина Краља Петра Првог и преносе посмртни остаци војда Карађорђа и остављају на чување српске ратне заставе.¹⁵⁵ У 18 и 03 часова дошао је Краљевски аутомобил, а предвече је стигао патријарх Варнава са епископом Георгијем Летићем и Јованом Мостарским.

Допутовали су свештеници Васа Бранковић, председник Духовног суда и прота Мића Поповић. Бдење ће бити породични обред Краљевског дома. У 18 и 05 часова дошла је Краљевска породица, а нешто пре 19 часова допутовао је Краљ. Бдењу су присуствовали Краљ, Краљица, Кнез Арсен и Павле, као и инжењери који су руководили радовима на Краљевској задужбини. Бдење је завршено у 20 часова.

За заступника министра иностраних послова постављен је Коста Кумануди. На предлог министра трговине и индустрије одликовани су румунски министри и високи чиновници Орденом св. Саве и ослобођени су плаћања орденске таксе.

Јуче је у аудијенцији код Краља примљен нови јапански посланик на нашем Двору Ејсуке Фужита који је предао акредитивна писма. Артиљеријски пук и пионирска чета Краљеве гарде су прославили своје славу на Топчидеру. У 10 и 10 часова дошао је Краљ са кнезом Павлом. Након што је примио рапорт од команданта пука пуковника Поповића тада је честитао славу. Војни оркестар је одсвирао молитву и почео је обред сечења колача. Чиноејствовали су војни свештеници Алекса Јовановић, Даворин Медвед и Хусејни Талић. После завршетка говора пуковника Поповића, музика је засвирила парадни марш. Краљ је прешао у Гардијски дом где је приређена закуска. Одржана је здравица Краљу, а онда је Краљ са пратњом напустио Гардијски дом. На предлог министра Унутрашњих послова пензионисан је Михаило Полићевић, председник Државног Савета пошто је навршио потпун број година државне службе и он је одликован орденом југословенске круне првог реда. За председника Државног савета постављен је Нинко Перић, министар у пензији и за чланове Државног Савета постављени су Игњат Стефановић, Станко Струпи и Обрад Матић који је постављен за инспектора Главне контроле.

---

¹⁵⁵ Дневни лист „ Политика “ број 8024 од понедељка 8 септембра 1930.

Данас је Дворским возом допутовао Краљ у Ниш где је дочекан од стране команданта генерала Милоша Јовановића, команданта коњичке дивизије Петра Костића, команданта моравске дивизијске области генерала Милана Јечменића, бана Несторовића, епископа Доситеја, управника полиције и других. Краљ је продужио за Нишку бању где су дочекали бански лекар Панајотовић, управник бање Пантелић, председник бањске општине Душан Петровић и много сељака и бањских гостију.¹⁵⁶

Генерални директор банке за међународне обрачуне господин Кенеј је примљен у аудијенцију код Краља прекјуче поподне у 5 часова.

Нови председник Државног савета Нинко Перић је јуче положио заклетву. За нове чланове Врховног Законодавног Савета постављени су Иван Пуцел, Михаило Живановић и Драга Марушић.

Краљ је данас присуствовао служби у Саборној цркви у Нишу. Поподне је посетио трку моравског кола јахача Кнеза Михајла и остао у друштву бана Несторовића и команданта армије генерала Јовановића до краја трке.

У 22 часа су допутовали председник владе и министри Узуновић, Јевтић и Корошец и одмах су продужили за Нишку бању где су данас примљени у аудијенцију код Краља.

Због здравствених разлога господин Корошец је поднео оставку и због досадашњег рада одликован је орденом Карађорђевог Звезде другог реда. За министра шума и рудника именован је Душан Сернец, бан Дравске бановине који је после данашњег пријема положио заклетву.

Пре годину дана наша држава је добила ново име и нову административну поделу. Давањем држави јединство све је исправљено. Циљ другог Указа био је да упрости и убрза спору администрацију преносећи један део великог административног посла на бановине. Вршилац банске дужности Отмар Пиркмајер је прокоментарисао стање и изјавио да су се бојали да ће администрација доживљавати велике сметње али је прелаз администрације у редовно стање протекао без штете зато што смо следили тачна упутства Министарства Унутрашњих Послова.

Главни приговор је на почетку функционисања банске управе био да администрација није довољно експедитивна, али се тај проблем решио утврђивањем пословног реда и строгим контролама мера. Данас се послови решавају уредно и за кратко време.

---

¹⁵⁶ Дневни лист „*Политика*“ број 8035 од петка 19 септембра 1930.

Побољшано је финансијско стање. За државу је важно да приходи буду што мање оптерећени локалним прирезима и на тај начин се унапређује економско стање наше државе.¹⁵⁷

Бан Врбаске бановине, господин Милосављевић је изјавио да је Законом о подели на бановине затворена једна тешка прошлост и престале су да постоје историјске границе. Утврђен је пут за интегрално спровођење народног и државног јединства без којег се наша држава не би могла замислити. У поређењу са 3 октобром 1929. године када је било само 318 основних школа, сада се гради одједном 124 нове народне основне школе које ће бити завршене до 1 новембра и краја ове године. Основан је Народни Универзитет и завршавају се припреме за отварање Народног бановинског позоришта. Хигијенске и здравствене прилике нису задовољавајуће зато што постоји могућност за ширење болести.

Потребно је направити план за сузбијање епидемија и поправљање здравствених прилика. Подигнута су 3 дома народног здравља, 4 здравствене станице, граде се инфекциони павиљони, отвара се преко 50 сеоских амбуланата за сузбијање маларије и ендемичног сифилиса. Главни проблем бановине је привредна заосталост и немаштина због недовољног старења да се техничким средствима економски ојача, а културно и социјално подигне овај крај. Управа бановине је почела да решава најхитније проблеме и прионуло се на опоравак путева. Сви су оспособљени за саобраћај и изграђени су и реконструисани мостови и предузети су радови на селу. Потребна су велика материјална средства за сточарство и пољопривреду. Помагана су газдинства, набављена су боља грла стоке и родније семе. Подизана су модерна ђубришта. За унапређење воћарства одржан је велики број течајева.

У стагнацији су такође трговина, занатство и индустрија. Отпочело је давање бескаматних позајмица вредним занатлијама за набавку алата, помагање занатског задругарства. Отворене су нове занатске школе и други курсеви. Унапређен је туризам и основана су друштва за промет странаца. У Зетској бановини се бан Крста Смљанић налази на лечењу у Врњачкој бањи али нам је саопштио извештај када смо га посетили да Зетска бановина спада међу највеће бановине и да је најсиромашнија у погледу комуникације. Прилике у просвети су задовољавајуће. Има 710 основних школа и највеће тешкоће задаје питање подизања школских зграда. Слабо стојимо са основним школама у срезовима од Косовске Митровице до Фоче и једног дела Херцеговине. Бројно стање средњих школа је такође добро.

---

¹⁵⁷ Дневни лист „*Политика*“ број 8049 од петка 3 октобра 1930.

Ради се на унапређењу пољопривреде која је животни проблем. Постоји 13 воћних расадника, 3 сточарске станице, пољопривредне станице у Пећи и бановинско имање у Топлици. У циљу обуке одржавају се пољопривредни течајеви и обраћа се велика пажња на организацију задругарства и сточарства. Аграрна питања и откуп беглукче земље се постепено решава. Највеће бриге поклањају се здрављу народа. Дубровачка болница још нема просторије за инфективне болести, као и цетињска. Велика је оскудица у лековима, али је хигијенски завод показао одличне резултате. Битно је да се народ снабдева здравом пијаћом водом. Предузет је рад на пошумљавању црногорске шуме.

У Дринској бановини, бан каже да је ова бановина карактеристична по високој националној свести становништва и природним богатствима. У поређењу са резултатима од пре, резултати су много бољи и израђен је програм рада за даљи напредак.¹⁵⁸

У Приморској бановини бан Тартаља изјављује да је посвећена пажња културном подизању народа, отварању нових основних школа у босанско-херцеговачком управном подручју и Далматинској Загори. Највећи рад обавило је техничко одељење које је за годину дана санирало 235 путева тако да су данас путеви у одличном стању. Много се урадило на снабдевању народа пијаћом водом и на мелиорацији земљишта као и на пољу народног здравља. Што се тиче социјалног осигурања заштићена су незбринута деца. Основане су радионице за ткање и везиво. У погледу туризма, уређена су купалишта, развијен је аутобуски саобраћај и побољшана услуга у хотелима. Највећа пажња је поклоњена развоју пољопривреде давањем алата и материјала народу за сађење и расплод. Пошумљене су велике површине, а сточне заразе угушене. Наравно треба још да се допуне и спроведу реформе и предлажем да Краљевска влада сазове Конференцију свих банова на којој би сви изнели своја запажања, примедбе и предложили нове предлоге.

Бан Лазих је прокоментарисао стање на југу земље. Први и најважнији посао око превођења и свођења чиновника је изведен. Уредно дејствују дисциплински суд, комисије за оцењивање, комисије за полагање стручних школа и стручни Савет. У току ове године је примљено 19.467 предмета, а завршено 19.010. Управно одељење чиновника је било задужено за чување границе. Укинута су све аграрне установе, а сви аграрни послови су предати под руководство врховном аграрном поверенику у Скопљу који је од 111.000 предмета завршио 87.450. У погледу социјалне политике и народног здравља рађено је на збрињавању напуштене деце, незапослених радника и хигијенских установа. Саграђена су опоравилишта у Перистеру, Крушеву и код Високих Дечана.

---

¹⁵⁸ Дневни лист „*Политика*“ број 8050 од суботе 4 октобра 1930.

Предузете су мере да се радници заштите од несрећних случајева. Пружена је помоћ незапосленим радницима. По новом закону само је скопска болница и даље државна. Отворене су нове 43 школе, а у пројекту су још 24 и дата је школским одборима помоћ у износу од 200.000 динара. У учитељској школи у Скопљу дата је помоћ од 60.000 динара, пољопривредним курсевима 15.000 динара, курсевима за аналфабете 20.000 динара, а за хуманитарна и просветна удружења око 500.000 динара. За подизање студентског дома 100.000 динара и још 100.000 за фонд тог дома. Музеју српске земље је дато 50.000 динара, скопском научном друштву 25.000 динара, а позориштву Краља Александра у Скопљу 150.000 динара и 100.000 за организацију бесплатне екскурзије по бановини. Обрађено је и засејано 58.713 хектара земљишта више него у претходној години. Имамо 42 среска расадника у воћарству. Да би унапредили гајење свилене бубе постављена су 3 свиларска надзорника. Одржано је 46 земљорадничких курсева за сеоске учитеље и учитељице.¹⁵⁹

Бан Дунавске бановине Светислав Матић је рекао да је високо уздигнут и поштован принцип једнакости свих грађана пред законом што је допринело лечењу нездравих појава. Чиновништво банске управе је правилно и искрено схватило речи Краља и радило у том правцу.

Бан Шиловић о Савској бановини је изјавио да је најбољи доказ инспекционо путовање где је народ изражавао радост. Увођењем банских већника пружена је могућност да се банови још боље упознају са приликама народа и да се нађе начин да се све унапреди. Уверен сам да ће у будућности бити још боље.

Јуче је у Саборној цркви служен шестомесечни помен патријарху Димитрију. Присуствовао је изасланик Краља потпуковник Дробњак и министри Хацић, Шврљуга и Трифуновић. Литургију је служио мостарски епископ Јован, а чинодејствовао је патријарх Варнава са Летићем, Јосифом и Иринејем Тирићем. У манастиру Раковици је одржан помен на гробу Патријарха Димитрија.

Синоћ је Краљ напустио Нишку бању и упутио се за Косовску Митровицу где ће присуствовати свечаном отварању рудника Трепча, али је пре тога примио Ацу Станојевића из Књажевца и председника владе. У пратњи Дворске свите Краљ је јутрос допутовао у Скопље у 9 часова и 3 минута. Након доласка је извршио смотру почасне чете.

---

¹⁵⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 8051 од недеље 5 октобра 1930.

Разговарао је са баном Лазићем, Недићем, Раденковићем и заступником председника општине Живковићем. Са баном Лазићем је кренуо у варош. У кабинету бана се интересовао за прилике у бановини и путу министара, а затим је отишао код армијског генерала Недића интересујући се за војне послове. Разгледао је просторије Официрског дома и наишао на Дилета Димитријевића са којим се поздравио. У учитељској школи је присуствовао часу земљописа 4 разреда основне школе. Деца су била изненађена али су препознала Краља. Разговарао је са децом. Свратио је у најстарије разреде мушких и женских интерната и обишао је амбуланту у којој су биле три ученице са којима је такође Краљ разговарао. Потом је отишао на час домаћичког курса где је било 30 учитељица које се спремају за наставнице. Испраћен је из школе од стране ученика и учитељице.¹⁶⁰

Одатле се упутио у медресу Краљ Александар Први где је у разговарао у канцеларији са директором Мехмедбашићем интересујући се за стање ученика и присуствовао је часу српског језика у петом разреду затраживши да се ученици пропитају из верских предмета. Одговори деце су оставили утисак на Краља. У Соколском дому је одржаван курс за 70 младића. Краља је дочекао старешина соколске жупе Душан Марковић и повео га у соколску салу. Присутни су давали детаљне извештаје о раду ове установе.

Са учитељима из Овчег Поља де поразговарао о приликама у крају и развоју соколства. На специјалан курс дошао је начелник иностране службе господин Чолић, а Краљ је изјавио да му је познат рад соколских учитеља у Херцеговини. По жељи Краља изведена је соколска вежба.

Са свитом је отишао у Душанов град где га је сачекао принц Павле. У лапидаријуму археолошког музеја Јужне Србије примио је рапорт команданта бригаде генерала Димитријевића и заступника Пејовића. Потом су обишли Скопље и Краљ је питао бана Лазића о пошумљењу Јужне Србије, а бан му је одговорио да је до сада урађено све што је било предвиђено за ову годину.

У Нерезију су разгледали манастир светог Пантелејмона и вратили се у Скопље. Организован је ручак у дворском возу. После ручка су обишли у Скопској Црној Гори манастир светог Архангела у Кучевишту.

Одвезли су се у Куманово и Нагоричане где су се састали са министрима који су били на инспекционом путу. У Нагоричану Краљ је разговарао са свештеником, учитељем и сељацима. Око 7 часова увече вратили су се у Скопље.

---

¹⁶⁰ Дневни лист „*Политика*“ број 8056 од петка 10 октобра 1930.

У Трпчи код Косовске Митровице данас је приређена велика свечаност због отварања рудника. Свечаност је увеличао Краљ са Кнезом Павлом. Госте је дочекао Честер Бити, директор енглеског Селекшен труста који експлоатише руде. Краљ се у пратњи Краљице са свима срдачно поздравио. Одвезао се са министрима и бановима до рудокопа да разгледа окна. Силазио је од дужине 300 м одевен у рударско одело. У подне је приређен свечани банкет. Честер Бити је приредио Здравницу Краљу и након његовог говора, Краљ је одржао говор. Са задовољством констатујем велике напоре и продуктивну иницијативу представника рударског предузећа. Ја сам уверен да ће напори управе овог рудника допринети економском процвату. Желим свим представницима пуно среће и успеха. Краљ је устао и одвезао се аутомобилом.¹⁶¹

Орденом Карађорђевог Звезде првог реда одликован је патријарх Варнава, а остали епископи и свештеници орденом Карађорђевог Звезде другог, трећег и четвртог реда.

Јуче у 9 сати пре подне Краљ се вратио у Београд. У 15 часова је примио покровитељ трећег свесловенског лекарског конгреса у аудијенцију пољске, чехословачке и југословенске лекаре који су учествовали на конгресу у Сплиту. У свечаној дворани Старог двора окупило се 300 учесника. Док је свирана химна, маршал Двора Димитријевић је објавио долазак Краља. Пришао је председнику лекарског конгреса Момчилу Ивковићу који му се захвалио у име свих на покровитељству и интересовању. Професор Ивковић је представио чехословачку делегацију професора Веселог, а затим је професор Весели представио чланове чехословачке делегације са којима је Краљ разговарао распитујући се за медицинска питања. Др. Ивковић је представио вођу пољске делегације проф. др. Савицког који је представио пољске професоре и лекаре. Након разговора Краљ се повукао у салон са члановима владе и неколико професора и лекара где је био сервиран чај, а у галерији закуска. У 20 часова је Краљ одушевљено напустио дворану.

Краљ је подарио Савезу хуманих друштава Краљевине Југославије 30.000 динара као прилог за подизање санаторијума за туберкулозу на Авали приликом вечере коју је Савез приредио у великој дворани Новог Универзитета и захвалио Краљу за пажњу коју указује Савезу и невољницима као највећи поборник ове племените акције.¹⁶²

На предлог министра Унутрашњих послова министар на расположењу Желимир Мажуранић разрешен је са ове дужности.

¹⁶¹ Дневни лист „*Политика*“ број 8057 од суботе 11 октобра 1930.

¹⁶² Дневни лист „*Политика*“ број 8064 од суботе 18 октобра 1930.

Представници Загреба су дошли код Краља у аудијенцију да би му саопштили да се Краљу уступа стари и уметнички дворач барона Понгранца који је откупила загребачка општина. Поред градоначелника Сркуља, делегацију су чинили општински одборници Лујо Талер, Отан Гавранчић, Младић Кучко и сенатор Шарић. Пријем је одржан у 17 и 30 часова.

Бивши народни посланик и припадник ЈМО Салих Баљић је одржао говор у коме је поздравио домаћина Краља. На предлог министра војске и морнарице пензионисан је армијски генерал Данило Калафатовић и дивизијски генерал Радисав Зечевић, а касније су одликовани Калафатовић орденом Белог Орла другог реда и Зечевић орденом југословенске круне другог реда.

Свечано је устоличен реис ул улема Маглајић јуче. Устоличењу је присуствовао Краљ, влада и дипломатски кор верских представника из Београда и 3.000 муслимана у старој београдској Бајракли џамији. Неколико минута пре 11 часова појавио се Краљ. Реис ул улема је дочека Краља на улазу и увео га у џамију. Свечаност је започела читањем ашере, одломка из Курана који је прочитао Цемалудин Хаџијеџајић, имам цареве џамије у Сарајеву, а онда је начелник министра правде Хасан Ребац прочитао Указ Краља о постављењу Маглајића, муфтију бањалучког за реис ул улему исламске верске заједнице Краљевине Југославије. Савет је предао реис ул улеми меншуру који је одржао говор.

После молитве, Маглајић се руковао и захвалио на пажњи што је Краљ посетио свечаност и заједно са Краљем изашао из џамије. Орденом југословенске круне првог реда Краљ је одликовао реис ул улему Маглајића.

Данас је у 9 и 30 часова Краљевска јакта Драгор стигла у Кладово. Краљевски пар су сачекали срески начелник Војислав Вујић, бански већник Љутица Димитријевић, председник општине и капетан пристаништа. Краљ је са њима поразговарао интересујући се за прилике у крају. Срески начелник је саопштио да је Кладово добило електричну централу. Сели су у аутомобил и продужили даље за Јабуковац, Штубик, Рудне Главе и даље према Неготину, па за Кичево и натраг у Тополу где су на Опленац стигли у 9 часова увече.

Данас је свечано откривен споменик захвалности Француској. Дочекани су гости из Француске. Допутовали су изасланици Поали ди Ориан, изасланици Удружења француских ратника са Солунског фронта. Перон је био окићен заставицама Краљевине Југославије и Француске.

Ратни другови са Солунског фронта су се поздравили, а онда је уследио долазак званичне француске делегације. На станици је француска химна Марсељеза дочекала Французе.¹⁶³ Данас ће у Краљевском Двору бити примљен шеф француске званичне делегације Шемпетје де Рибa који ће предати престолонаследнику Петру највећи француски орден Легије части којим га је одликовао председник Француске републике. Одржан је свечан помен погинулим ратницима на нашем и француском гробљу. Помену је присуствовао изасланик Краља први ађутант Краља Драгомир Стојановић и чланови владе Маринковић, Кумануди, Максимовић, Хацић и Франгеш, председник београдске општине, ректор Универзитета и професори. Говоре су одржали отац Белар и пуковник Глишић, а војни оркестар је одсвирао Марсељезу и оборене су заставе.

У име Краља венац је положио генерал Стојановић, затим француски министар пензија Шемпетје де Риб, Узуновић и Хацић. Помени су одржали београдски свештеници, а онда је свештеник Александар Лазаревић одржао говор онима који су се жртвовали за Отаџбину. Потом је интонирана наша химна. Риб је одржао говор и положени су венци Краља, француске владе, француских ратника, наше владе и други и тада је завршена свечаност.

У присуству Краљевског пара, француске делегације, председника и чланова владе јуче је откривен споменик захвалности Француској. Свечаност је почела када је Краљ дошао. Свирана је химна и Краљ је поздравио Поали ди Ориан.

Са Краљем је ишла Краљица и за њима кнеза Павле и кнегиња Олга и дворска свита. У ложи су Краља дочекали Риб, генерал Мондезир, Ханус и министар Дар. Краљ заузима место у средини, до њега Краљица и кнез Павле са Олгом, а лево су смештени Риб и француски генерали. Након говора председника одбора Миљанића, откривен је споменик. Сви су гледали у жену од бронзе која симболизује Француску.

Свирана је Марсељеза и чули су се топови. Председник општине Нешић, француски министар Риб и миистар Кумануди су одржали говоре. Свечаност је завршена интонирањем химне Краљевине Југославије, након чега је Краљевски пар напустио свечаност и упутио се ка Двору.

Данас је у 16 и 30 часова предат престолонаследнику Петру орден великог крста легије Части као и поклони аутомобил Ситроен са електричним мотором Петру, збирка свих родова француске војске Томиславу и Андреји један покретни аутоматски коњ.

---

¹⁶³ Дневни лист „*Политика*“ број 8088 од 11 новембра 1930.

Јуче је у 1 и по час поподне Краљ приредио свечани ручак у част француске делегације где су били Риб, представници француског изасланства, француско посланство, конзулат, наша Краљевска влада са Живковићем, председништво општине Београд и одбор за подизање споменика захвалности Француској. Краљ је одржао говор. *Срећан сам што у мојој престоници могу да поздравим представнике Француске. Југословенска нација остаће верна истим идеалима као и Француска. Пренесите да сам дирнут изванредном чашићу која је указана мом сину од стране председника Думерга дајући велики крст Легије части. Подижем ову часу за здравље председника Француске и за напредак Француске.* После је одржао говор Риб. Предата су одликовања делегатима Паоли ди Ориан, орден југословенске круне другог реда.

Најбројнијој породици у Словенији, породици Козоле послата је донација Краља од 16.000 динара. Ова породица има 11 синова и 6 ћерки. На предлог министарства иностраних послова именован је нови почасни конзул у Берлину Курт Блеров. Орденом југословенске круне првог реда одликован је Мате Бошковић, пуномоћни министар, делегата владе при репарационој комисији у Паризу.

Уредник париског журнала Анри Барби био је на свечаности откривања споменика захвалности Француској и обавио је интервју са Краљем. *Југославија је са Француском у погледу европске политике. Ми имамо 7 суседа. Наша је највећа жеља да живимо у добрим односима са свим суседима. Прбацивали су нам да смо сувише везани за Француску. То није тачно. Волимо Француску. Због географског положаја наше земље, приморан сам да пратим спољне догађаје.*¹⁶⁴

На предлог министра војске и морнарице, Краљ је поставио за своје ађутанте пешадијског пуковника Павла Павловића и артиљеријског пуковника Велимира Вељковића, а разрешени су Војислав Савић и Милан Зеленика.

Освећењу цркве Александра Невског присуствовао је Краљ који је дошао у 10 и по часова и на улазу у порту га је дочекао председник одбора за подизање цркве Милан Банић. Патријарх је одржао беседу у 11 часова и након завршетка беседе Краљ је пољубио руку патријарху и поразговарао. Након узимања нафоре, изашао је из цркве. Када је сазнао да ће бити обављено и венчање и крштење наредио је изасланику Крстићу да присуствује обреду и Краљ је после даровао младенце и крштено дете. У овој истој цркви је одржан парастос Петру Првом, руском цару Николи Другом и изгинулим борцима.

¹⁶⁴ Дневни лист „ Политика “ број 8098 од петка 21 новембра 1930.

Служио је епископ зетско- струмички Венијамин и певала су два хора. Краља је заступао генерал Перић. Око 11 часова одред војника другог пешадијског пука испалио је један плотун. У аудијенцију код Краља примљен је министар социјалне политике и народног здравља Никола Прека и аудијенција је трајала два сата.

Прошле ноћи у 1 час умро је председник владе у пензији Велимир Вукићевић. У име Краља је у 4 часа поподне маршал Двора Димитријевић изјавио саучешће. Код Краља је примљен нови посланик Персије Фатолах Кан Палекеван који је предао акредитивна писма. Јуче пре подне у аудијенцији код Краља био је патријарх Варнава.

У слободној националној држави омогућен је развој сопствене националне културе. Класичан пример је држава Немањића и народна слободна држава Приморске Хрватске. Чињеница је да је душевна народна култура дошла до свог изражаја само онда где је постојала традиција о држави, где је формирана државна свест.¹⁶⁵

Јуче је код Краља боравио реис ул улема који је поклатио Краљу меншуру на арапском и нашем језику и захвалио се Краљу што је присуствовао устоличењу и на одликовању. Краљ се распитивао о стању муслимана у нашој земљи и рекао да ће помоћи. Маглајић ће прво посетити Скопље и пренети извештај о стању муслимана у тим крајевима.

Дан уједињења је прослављен на свечан начин. У 11 часова је дошао Краљ са супругом, кнез Павле и кнегиња Олга и почело је богослужење. Патријарх је одржао беседу и тиме је завршена свечаност благодарења. Члановима Краљевске породице је патријарх дао нафору, а на изласку из цркве интонирана је државна химна.

Затим се Краљ са осталим члановима Краљевског Дома одвезао у Двор. Манифестације су приређене у целој земљи и иностранству.

Чехословачка штампа доноси опширне извештаје о нашем дану Уједињења где пише да су се радовали уједињењу Југословена и да су се испуниле наше тежње од историјске заклетве. У духу потпуног народног и државног јединства оживео је нови рад и одстрањена је штета која је делила браћу. Настало је умирење у Југославији. Са Југославијом продубљене су културно економске везе и спремни смо на узајамну одбрану и плодан рад. Заједничким силама за мир у Европи.¹⁶⁶ На предлог министра војске и морнарице постављен је за новог изасланика у Пешти, Миодраг Дамњановић, а разрешен је Велизар Антић.

¹⁶⁵ Дневни лист „*Политика*“ број 8108 од понедељка 1 децембра 1930.

¹⁶⁶ Дневни лист „*Политика*“ број 8109 од уторка 2 децембра 1930.

Синоћ је у 8 часова дошао у Позориште Краљ да прати концерт Савеза академских певачких друштава. Поред Краља, ту су били и председник владе, министри Хаџић, Сршкић, Франгеш и Шврљуга, председник београдске општине Нешић са женом и помоћник министра унутрашњих дела Матковић. Концерт је успео и публика је приредила овације.

Заменици прве и друге старешине сокола Гангл и Паунковић примљени су у аудијенцију код Краља и они су предали дело соколског Савеза Словенско соколство. Старешине су изложиле стање соколства и развитак организације и Краљ је рекао да се нова југословенска генерација најбоље васпита кроз соколство.

Швајцарски лист Поли ди Бошер доноси чланак под насловом Добри краљеви. Два суверена сада уживају почаст. Први је норвешки краљ Хакон, а други Краљ Александар Први. Југославија је један од стубова европске зграде, препрека империјализму. Брана немачком надирању и италијанској експанзији и прва земља која је угрожена од ревизионистичких земаља у Берлину, Риму, Будимпешти и Софији и подстреци из Москве. Победоносно је Југославија остварила своје јединство. Највеће заслуге припадају принцу регенту који је 1.12.1918. године ударио темеље новој држави. Диктатура коју је он створио не личи ни на једну другу диктатуру. Она је заснована на народном пристанку и дубокој вољи за миром.¹⁶⁷

На предлог Министарства Унутрашњих послова за бана Дравске бановине именован је Драго Марушић, адвокат у Љубљани, члан Врховног Законодавног Савета.

Коста Кумануди, министар без портфеља се поставља за заступника министра иностраних послова. Синоћ је одржана седница Министарског Савета под председништвом Краља на којој су донете значајне одлуке. Те одлуке се односе на задовољење економских потреба народа и сељачког сталежа. Пре два месеца Влада је иницијативом Краља приступила испитивању жеље и потребе народа. Економска криза која влада у свим земљама Европе задаје бриге свим владама. Влада је за релативно кратко време решила деликатне проблеме и предузете су мере у питању ублажавања кризе пољопривредних продуката. Циљ је да се смањивањем пореских терета олакша живот средњем и сељачком сталежу, смање трошкови производње и заведе фискална једнакост грађана у случајевима где она није постигнута.¹⁶⁸

---

¹⁶⁷ Дневни лист „*Политика*“ број 8111 од четвртка 4 децембра 1930.

¹⁶⁸ Дневни лист „*Политика*“ број 8119 од петка 12 децембра 1930.

Министар финансија да донесе Закон о снижењу пореске стопе на земљарину од 12 % на 10 % за 1931. годину са важењем од 1.01.1931. године. Снизити државну трошарину на вино са 50 % тј. 50 пара динара по 1 литру и покриће да нађе у повишењу трошарина на пиво и шпиритус. Одобрите плаћање у оброцима кроз 5 година свих пореских заостатака по старим пореским законима. Неплаћени износ пореза да се укњижи на рачун новог пореза, задужни порески заостатак да се рачунају камате од 3 % уместо 6 %, да се изради нови монополски закон и поступак по монополским кривицама према којем ће се утврђивати кривице. Заједно са министром финансија и пољопривреде у споразуму са министром трговине да се укину извозне царине на вуну, како би све извозне царине на све пољопривредне продукте биле укинуте, укидање уколико постоје увозне царине на све поропривредне машине и плугове уз осигурање потребних компензација.

Министар пољопривреде да што пре донесе Закон којим се преиначује досадашњи Закон о земљишним заједницама да би се олакшала деоба земљишних заједница и велике површине обрадивог земљишта привеле интензивној култури. Предузети потребне мере да се побољша расплодан материјал стоке тако што би се приплодна грла узимала у земљи сем најнужније потребе за обнову крви. Донеће двоструке користи у потребним крајевима у већој мери набављачко једнако добар и јефтинији расплодни материјал, а са друге стране може помоћи произвођаче расплодне стоке. Извршити селекцију семена како би се повећао квантум. Поправити квалитет продукције с обзиром на климатске прилике сваког краја и на умањене цене пољопривредних производа. У сврху регенерације винограда да одреди да бановински воћни лозни расадници повећају производњу саднице и снизе цену. Код састава наредних буџета да се повећа ставка за субвенцију земљорадничких задруга при оснивању.

Што се тиче снижења каматне стопе под којом Привилегована Аграрна банка даје кредит земљорадницима и да се што пре интензивније развије задругарство, држава ће препустити сав приход од дивиденде својих акција Аграрној банци на расположење и да тај износ употребе за помоћ задругама и снижењу каматне стопе. У најкраћем времену да се доврши и донесе Закон о ликвидацији аграрних односа у северним крајевима као и Закон о ликвидацији аграрне реформе у јужним крајевима којим ће бити решено питање одштета за одузету земљу као и питање накнаде. Исплатити заостали хак у БиХ из већ одобрених кредита.

Министар шума да након прикупљене статистике о шумским штетама донесе Закон по коме ће бити потпуно опроштена казна и одштета од пре 10 година.

Један део казне одредиће се радом у шумским расадницима и шуми. Одобрена је аконтација у дрвету домаћим пилинарима и Закон о заштити домаће дрварске индустрије спровести у дело. Донети закон о излучивању мера и утрина и шума у БиХ. Повећати кредит за ограничење шума у Јужној Србији и Црној Гори на 3 милиона динара како би се рад завршио за две године. Предузети мере у циљу пошумљења голети и крша. Предузима се приватна иницијатива у Вардарској, Зетској и Приморској бановини уступањем у власништво сеоских домова који би то земљиште пошумили. Таксе за испашу се снижавају за 50 %, у задругама још 50 % да би се подстакло оснивање пашњачких задруга. Заграничавање бујица у крајевима где су угрожени усеви и насеља и општинама које желе на сопствени трошак да заграде бујице ставиће се на располагање бесплатно државно стручно особље.

Министар грађевина да нареди банским управама да се побољша организација на путевима и оправка путева да се врши у доба када је народ најмање заузет пољским радовима. Деонице да се додељују што ближе месту становања и да се земљорадницима за откуп личног рада снизи што више испод просечне наднице радника у том месту. Изменом закона о неодрживим путевима омогућити замену. Омогућити лицима од 16 година да из исте куће врше замену и да лица која долазе као замена на кулук не морају бити осигурана код уреда за осигурање радника.

Министар социјалне политике и народног здравља да употреби постојећа средства за снабдевање оскудних крајева водом градњом водовода, бунара, чатрња и чесми и да се у следећој години постигне најмање 650 бунара по селима, 100 водовода, 160 чатрња и 65 чесми. Пажњу посветити на асанацију села и потребних болница.

Министар саобраћаја да снижењем и повољнијом тарифом железничком и речном олакша подвоз хране и снижење за извоз жита 20-45% , мекиње на 400 км 60%, за суво месо 23% код 10 тона одстојања 400 км, за вештачко ђубриво по нарочитим повластицама, боље везе у погледу обалне пловидбе новим редом вожње изађе жељама народа у сусрет. Државна речна пловидба снижава своје ставове за извоз цереалија за 25%, боље везе у локалном железничком саобраћају набавком моторних кола и да ставове железничке и паробродске за житарице прилагоди тржишним приликама и стварном стању домаће привреде.

Министар трговине и индустрије да почетком 1931. године дејствује да се отворе филијале Занатске банке Краљевине Југославије у Сарајеву и Љубљани. Јача државна интервенција у погледу извоза и преко извоза вина јачи извоз пољопривредних производа.

Установити туристичка и климатска места, обезбедити царинске и пореске повластице за подизање и усавршавање хотела, пансиона предвиђене новим законима о пореским и царинским повластицама.

Министар просвете да законским и административним мерама растерети општину, станарину учитеља снизи на 150-400 динара уместо 200-500 динара месечно. Олакша општини да снабдева школу огревом.

Министар Унутрашњих Послова да што пре донесе Закон о организацији и раду градских сеоских општина. Изврши промену управе где је стварно потребно и прегруписање општине где се покаже потреба. Министри Унутрашњих послова, финансије, пољопривреде, грађевина, шума и рудника према закључцима конференције предузму све мере и дају упутства подручним органима о хитном поступку при издавању тапија и да министар правде донесе интерконфесионални закон како би се гарантовала пуна верска хармонија.

Сутра ће се одржати богослужење и сечење славског колача у Дворском храму у Београду. Бивши потпредседник хрватске сељачке странке Карло Ковачевић био је јуче у 11 часова код Краља у аудијенцији. Том приликом је одликован Карађорђевоом Звездом четвртог степена. На дан рођендана Краља одржаће се свечана служба са благодарењем у свим црквама.

Вечерас је изашао први број месечника сељачка школа у редакцији професора Јосипа Турића и на првој страни штампе су речи Краља. Ја хоћу да будем владар духовно јаким по свом духу, самосталних, слободних за успешан рад и срећан живот, брижних и способних сељака, државотвораца своје народне државе.¹⁶⁹

На данашњи дан Краљ је напунио 42 године и његов рођендан је прослављен у целој земљи и иностранству. Честитику је упутио председник Чехословачке Масарик. Краљев рођендан је прославило друштво Осман Ђикић и биће припремљена прослава у 4 и по часа после подне у просторијама женског интерната. Химна је интонирана, а онда су се појавили Краљ и Краљица који су присуствовали свечаној служби у Саборној цркви. Чинодејствовао је патријарх Варнава. После свечане службе, отпочело је благодарење. Почетак је означен топовским пуцњевима и звоњењем звона. Иза Краљевског пара, били су кнез Павле и кнегиња Олга и дворска свита. Патријарх Варнава је одржао говор и пришао је и честитао Краљу рођендан после завршетка говора.

---

¹⁶⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 8123 од уторка 16 децембра 1930.

Благодарења су извршена и у католичкој цркви, старокатоличкој цркви и џамији. Краљев рођендан је прослављен и у Нишу, Скопљу, Новом Саду, Сарајеву, Цетињу, Бањалуци, Загребу и Љубљани, као и у Паризу, Бечу, Солуну, Атини, Букурешту, Бриселу, Риједи и Варшави.

Синоћ је у Официрском дому приређен бал у почаст рођендана Краља. У 10 и четврт дошла је Краљевска породица коју је најавио маршал Двора Димитријевић, а оркестар засвирао државну химну. Краљ је повео Краљево коло, а после разговарао са члановима владе и представницима дипломатског кора. Пре 12 часова интонирана је химна која је значила одлазак Краљевске породице.

Нир Ист доноси чланак о прослави рођендана Краља који већ 2 године брине о изградњи народној јединства. Краљ Александар је постао народни владар и приступачан свом народу о чему сведоче огромни скупови и делегације које су симбол националног јединства.¹⁷⁰

Као поклон за Божићне празнике, Краљ је приложио 35.000 динара за ратне инвалиде. Београдским инвалидима ће бити подељено 10.000, а остатак осталим инвалидима у земљи. Јуче је у 4 часа поподне Краљ посетио изложбу Централног Пресбирија о напретку Југославије од 1919-1930 године у Уметничком павиљону на Калемегдану.

На улазу је поздрављен од шефа Милана Марјановића и шефова одсека Радосављевића и Марковића. Краљ се интересовао за податке о напретку Југославије и задржао се сат и двадесет минута.

Даровао је Краљ фонду сиромашних ђака основне школе Краљ Александар Први у Београду 10.000 динара и тима постао највећи добротвор овог фонда.

Јуче је примио у аудијенцију грчког председника Венизелоса који је био задовољан аудијенцијом Краља. Своје симпатије и поштовање одувек сам исказивао од дана када сам почео да сарађујем 1912. године. Краљ је известио посланика Спалајковића да му јави какво је здравствено стање маршала Жофра. На предлог министра иностраних послова, посланик Петар Пешић опуномоћени министар и изванредни посланик у Прагу стављен је на расположење. Принц Такаматсу и принцеза Кикуко били су примљени у аудијенцију код Краља. Пут јапанског принца и принцезе је саставни део њиховог свадбеног пута по Европи.

---

¹⁷⁰ Дневни лист „*Политика*“ број 8127 од суботе 20 децембра 1930.

Нир Ист каже да Краљ води реформе по одређеном програму и да се поправило економско стање изједначењем закона и сређивањем администрације.¹⁷¹ Јуче је преминуо маршал Жофр у 8 и 23 часова.

Дописник листа Пти Паризијен на Балкану је обавио интервју са Краљем. Југославија је прожета вољом за миром и напретком. Преко Дунава и Саве биће постављени мостови, земљиште исечено, пристаниште уређено. Наша престоница сада одише здрављем и представља симбол нашег полета ка напретку. Ја никада нећу заборавити верност Француске од првог дана рата.¹⁷²

Јуче је приређен интимни ручак за принцезу и принца Такаматсу. У понедељак ће бити одржан четрдесетодневни помен у цркви светог Николе на Новом гробљу Вељи Вукићевићу.

У првој години рада режим је настојао да отклони све партијске заоштрениости, а у другој години прелази на практичан конструктивни рад. У првој фази партијски живот је изумро. У редовима самосталне демократске странке учињен је преокрет уласком Деметровића у владу, изјава манифестација у Љубљани са др. Крамером, изјава и конференција Поповића у Земуну. Јавља се исти покрет међу босанским муслиманима. Напор Салиха Баљића уродио је плодом. Организација верске заједнице муслимана са новим реис ул улемом и рушење аграрног питања у Босни консолидују економско и верско стање муслимана.

У Дравској бановини обе бивше странке сарађују са режимом. Постављањем Марушића за бана, ушле су у сарадњу и снаге бивше кметске странке. Нестало је партијских нетрепеливости. Многи бивши чланови партија сарађују у банским већима. Велико олакшање се осетило у Јужној Србији.

Јавља се покрет међу интелектуалцима који пропагира југословенску мисао и помаже режиму на консолидацији прилика у земљи. Појавили су се часописи и основани су клубови у Дунавској, Савској и Дринској бановини. Предратни националисти желе да помогну изградњи Југославије. Тај преокрет је дошао до изражаја у време путовања и конференције министара по земљи. На Бледу је влада донела решење да ступа у директан контакт са широким масама у циљу стварања југословенске акције широких размера и влада се сматра хомогеном. Затим замена старих застава новим југословенским заставама је у појединим местима довела до патриотских манифестација.

---

¹⁷¹ Дневни лист „*Политика*” број 8141 од суботе 3 јануара 1931.

¹⁷² Дневни лист „*Политика*” број 8142 од недеље 4 јануара 1931.

Именовањем банских већа добила се сарадња између људи који су из народа. Дата је основа која је омогућавала директан ред владе са народом. Почетком јесени чланови Владе су држали конференције са представницима народа. Добра страна је да су решавани проблеми после молби народа. У другој години новог стања извршена је административна подела земље на 9 бановина Законом од 3.10.1929. године. Сва су већа била на окупу за доношење буџета за 1931. годину. После решења свих ових питања, на ред долази чиновничко питање које ће бити решено доношењем чиновничког закона. Односи да буду уређени по једнаким принципима. Када се донесе чиновнички закон, наша администрација добиће све потребне законске мере и делатност ће се развијати још боље . У трећој години, Влада ће обраћати сву пажњу на економско подизање. Тај рад је отежан због велике економске кризе. Од уједињења аграрно питање било је на дневном реду. Ликвидирано је питање беглучких земаља у Босни и питање аграрно у Далмацији. Великом броју земљорадника је обезбеђена егзистенција. Захваљујући Аграрној банци смањене су камате за пољопривредни кредит. Банка је дала земљорадницима преко 800 милиона динара кредита, првенствено Задругама. Саниране су прилике у задружном покрету, хрватском, сарајевском и сплитском задружном савезу. Појавиле су се жеље да се бачко-банатски савез сједини са Савезом српских земљорадничких задруга у Београду. У тешкој економској кризи у којој су пољопривредни производи пали, влада је интервенисала да се изврши преорјентација у нашој пољопривреди, али је за то потребан дужи процес. Наставља се интензиван рад на побољшању стоке, гајење живине и суђења дувана. Да би се зауставио пад наших пољопривредних производа, Влада је основала Привилеговано друштво за извоз. Ово питање је било предмет решавања на састанцима на којима је влада имала своје представнике. Јак извоз због уређеног саобраћаја који се уређује пошто смо у прошлој години добили све вагоне и локомотиве. Набавком пароброда забележен је велики пораст. Валута је остала стабилна и завршавају се све припреме за стабилизацију динара. Влада се позабавила привредним проблемима.¹⁷³

Савет је под председништвом Краља донео мере у циљу олакшања пореских и царинских тарифа. Ове мере су срдечно поздрављене од стране народа. Сума наплаћених пореза надмашила је суму из претходне године. Културна делатност је пре била замрли или добила регионални карактер. Најзначајнији национално-културни догађаји су уједињење соколства и грандиозне манифестације. Прошла година је донела сређивање верских прилика у земљи, уређење положаја православца, протестаната, јеврејске и муслиманске верске заједнице. У припреми је склапање конкордата са Ватиканом.

---

¹⁷³ Дневни лист „*Политика*“ број 8144 од понедељка 6 јануара 1931.

Завршни рад биће општи интерконфесионални закон. Наш глас се свуда чује, везе са савезницима и пријатељима су се прошириле у циљу одржања мира. Осећај пријатељства према Француској се манифестовао подизањем споменика захвалности Француској и решено је погранично питање двовласничких имања према Бугарској.

Париски чланак је објавио чланак о Краљу Александру где пише да је он велики творац обнове земље којом влада. Школовао се у Петрограду и предсказањем је било предодређено да буде следећи Краљ, баш у тренутку када је Краљ постао Петар Први, малом Александру је кандило цурело низ лице и тада је сазнао за вест да је његов отац крунисан. Водећу улогу је имао у Балканским и Великом рату. Истичу се његове војничке врлине – храброст и енергичност. Створио је Југославији, етнички истоветни елементи, али различите културе и моралне формације. Поштовао законе Видовданског Устава, усавршавање војске и реализација економског програма и брине га немоћ парламентаризма. Борба странака око власти и патње народа. Радикали Николе Пашића желели Велику Србију, а странка хрватских сељака Стјепана Радића тражи аутономију и потпуну независност. У земљи влада корупција. После атентата Краљ је интервенисао. Смело излази из оквира легалности 6.01.1929. године жеља Краља је да спречи да држава не потоне. Он заслужује најлепшу квалификацију за признање и захвалност народа. Учињен је крај парламентаризму, програм је био ауторитативни да реши све проблеме. Краљ је спасао државу и учинио крај тиранији и терору. Остварен је пример политичке, економске и социјалне реконструкције. Желео је да уништи сваку идеју сепаратизма, обдарио је Србију новим Законодавством, изједначио Законе и израдио грађанске, кривичне законе и поступке. Овај рад је наставио правник Милан Сршкић. Подела Краљевине на 9 банова је обезбедила развој добре организације локалних институција и задовољила жеље Радићеваца. Краљ је желео да поврати дисциплину, поштење међу чиновнике, ред и правилност државне службе. Извршена је потпуна реорганизација државне управе. Повећане су плате државних чиновника и резултат је да је престала корупција и повратио се осећај достојанства код чиновника.¹⁷⁴

Југославија је земља природно богатог земљишта. Главно место заузима пољопривреда од које држава очекује препород. Настојао је да реши проблем регулисања ратних и поратних дугова и санира финансије стабилне валуте. Све је то добро вођено. Потпуно је организована реформа народне просвете и пружена је помоћ уметницима. У Тополи је украсио цркву старим српским фрескама, изложбе у Београду.

---

¹⁷⁴ Дневни лист „*Политика*“ број 8147 од понедељка 12 јануара 1931.

Не занемарује војску нити наоружање, а ни ваздухопловство. Сељак први пут може да живи и ради у миру. Александар Први је постао симбол народног уједињења јер је једини способан да реши проблеме који су му остављени у наслеђе. Актом од 3.10.1929. године установљен је нови назив државе и брисање помена 3 народа – Срба, Хрвата и Словенаца. Хтео је да створи нацију једну и недељиву. Октобарски декрет означава крајњи завршетак напора владара да народу да јединство без којег нема заиста велике и јаке нације.

У Паризу је уз највеће почести сахрањен маршал Жофр. Погребу су присуствовали француски председник Думерг, белгијски престолонаследник Леополд, изасланици европских држава, чланови француске владе, Сената и Коморе. Упућен је телеграм саучешћа госпођи Жофр.

У храму на Старом Двору служено је благодарење поводом прославе 31 рођендана Краљице Марије где су присуствовали Краљ, кнез Павле, кнегиња Олга, председник владе са члановима владе и министар Двора Јевтић. Патријарх је служио благодарење. Увече је у Старом Двору приређен величанствени бал. У 9 часова увече почели су да пристижу гости. Маршал двора је у 10 и 10 објавио улазак Величанства и свирана је државна химна. Оркестар почиње да свира Краљево коло. У великој дворани Краљ почиње серкл као и Краљица. За време разговора коментарише се пријатна атмосфера. У великој трпезарији је служена поноћна закуска. Краљевски пар је напустио Двор у 12 и по часова када је свирана државна химна.¹⁷⁵

За новог бана Моравске бановине изабран је Јеремија Живановић, за бана Савске бановине Иво Перовић, а за бана Зетске бановине Урош Круљ. Пензионисани су, одликовани орденом југословенске круне првог реда и постављени за чланове Врховног Законодавног Савета Крста Смиљанић, Ђорђе Несторовић и Јосип Шиловић. За помоћника бана Савске бановине именован је Стеван Хаџи. За помоћника бана Моравске бановине Радомир Тодоровић. За помоћника бана Врбаске бановине Јован Зеџ, а за помоћника бана Зетске бановине Милисав Иванишевић.

Јуче пре подне одржан је у француској цркви на Котеж Неимару помен маршалу Жофру, зато што су француски представници одложили помен због прославе православног Божића. Једини суверен који је присуствовао помену био је Краљ Александар који је дошао у цркву у 11 и по часова. Пред улазом су га поздравили француски посланик Дар, маршала Двора Димитријевић и парох француске цркве калуђер отац Белар.

---

¹⁷⁵ Дневни лист „*Политика*“ број 8145 од суботе 10 јануара 1931.

Отпочела је служба Божија којој су присуствовали председник владе са члановима, Љуба Давидовић и остали изасланици. Чиноејствовао је београдски бискуп Родић. Посмртни говор је одржао отац Белар који је изјавио да постепено нестају све велике вође из Светског рата. У последњим часова Жофр је био исти онакав какав је био цео живот. Краљ је пришао француском посланику Дару и изјавио му саучешће.

На предлог министра иностраних послова унапређен је за изванредног посланика и опуномоћника министра Краљевског посланства у Лондону Ђорђе Ђурић. За заступника министра спољних послова одређен је Коста Кумануди, министар без портфеља. У аудијенцији код Краља био је министар без портфеља Иван Швигел и Ђура Паунковић, постаршина сокола Краљевине Југославије који су поднели извештај о резултату рада соколских организација.

Јуче је у Двору прослављен 4 рођендан Краљевића Томислава. Благодарене је служено у 11 часова у дворском храму у присуству Краља, Краљице, кнеза Павла, кнегиње Олге, министра двора Јевтића, маршала двора Димитријевића и прослава је завршена организовањем породичног ручка на Дедињу.

Угледни женевски лист пише о Краљу Александру и каже да не постоје више Срби, Хрвати и Словенци већ само Југословени. Париски листови пишу да је једна од најимпресивнијих фигура у савременој Европи Краљ. Гледао је са болом своју растројену Краљевину. Донео је велику одлуку 6 јануара и установа персоналну владавину. Резултати су брзо остварени. Једна вешта децентрализација чини крај сепаратистичком покрету. Реорганизована је и пречишћена администрација, пољопривреда се нагло развија. Први пут после рата сељаци могу најзад мирно радити и живети.¹⁷⁶

Синоћ у 10 часова са Топчидерске станице отпутовали су Краљ и Краљица дворским возом за Загреб. Приређене су манифестације и свечан дочек преносиће београдска радио станица.

Јуче у подне је Краљевски пар посетио изложбу старих икона и фресака у Уметничком павиљону.

На улазу их је дочекала председница Удружења Олга Станојевић са потпредседницом удружења Кристом Ђорђевић и дежурном чланицом акционог одбора Поповић. Њихова Величанства су разгледала целу изложбу и на поласку је Краљ изразио задовољство.

---

¹⁷⁶ Дневни лист „*Политика*“ број 8157 од четвртка 22 јануара 1931.

Преко 160.000 људи дочекало је јутрос Краљевски пар на станици у Загребу. У 9 и 50 часова појавио се дворски воз. Војна музика је интонирала државну химну. Из воза је прво изашла Краљица, а онда и Краљ, маршал Двора Димитријевић и управник Двора генерал Вуковић. Краљу је пришао командант армије генерал Марић и извршио рапорт. Руковали су се, а затим прима рапорт од бана Савске бановине Иве Перовића. Након завршетка смотре, Краљ прилази генералу Јечменићу, Докићу и Миљковићу да се рукује. Начелник Загреба Сркул крај микрофона загребачке радио станице поздравља Краља. Поново је интонирана државна химна. Краљ се срдечно захваљује начелнику. Предат је букет ружа Краљици, а Краљ се поздравио са присутним представницима, послаником у Буенос Аиресу Стражничким, бившим министром и председником Стола седморице Чумићем и надбискупом Бауером. Враћа се до Краљице и излази на велики трг пред станицу где влада одушевљење. Одлазе у аутомобил, а за Краљем се возе у аутомобилу ађутанти, маршал Двора, а у трећем аутомобилу генералитет, министри и начелник Сркул. На уласку у Банске дворе већ је постављена дворска стража. Народ је преплавио Марков трг. Данашњи дан је један непролазни документ јединствене љубави и народа према Краљевском пару од севера до југа и симбол снаге ове земље. Заорила се песма сељака из Сесвете. Тамо су стајали и остали министри. На прозору банске палате појавили су се Краљ и Краљица, а народ је отпоздрављао. После говора Краља на прозору, Загрепчани су се разишли. Драги моји Загрепчани, Краљица и ја смо дирнути дочеком. Ови топли и срдачни поздрави снаже моју непоколебљиву веру да Загреб стоји чврсто уз Краља и да му је веран. Око 11 и 10 часова, Краљ и Краљица су прошетали кроз Загреб и руковали се са народом. Својим аутомобилом су се вратили у банске дворе око 1 сат.

После ручка су опет отишли у варош, у југословенску академију знаности и уметности да разгледају збирке и Штросмајерову галерију слика. Председник академије Гавро Манојловић их је поздравио, а затим увео у канцеларију академије где се налазио протектор академије загребачки надбискуп Бауер који је одржао говор. Краљевски пар се нарочито заинтересовао за радове француских сликара, а потом су разгледали збирку оријенталних турских рукописа. Из академије су се вратили у Двор. Загребачко грађанство је вечерас у 8 часова приредило манифестације кроз варош. Поворка је стигла пред банске дворе. Загребачка штампа истиче да је цео Загреб учествовао код дочека. Из Сплита су упућени поздрави и честитке.¹⁷⁷ Јутрос су новинари стигли пред бански двор да узму интервју од Краља.

---

¹⁷⁷ Дневни лист „*Политика*“ број 8161 од понедељка 26 јануара 1931.

Двор су посетили командант армије Марић, бан Перовић, монсињор Светозар Ритиг, Сркул, вајар Мештровић, дворска дама Шврљуга, надбискуп Бауер, а од министара Франгеш, Сршкић и посланик у Буенос Аиресу као и културне раднице Липовшчек и Иваковић. Краљевски пар је око 3 часова посетио Етнографски музеј. Пред улазом у музеј их је дочекао кустос, а у холу су били министри Франгеш и Бошко Јевтић. Величанство је поздравио председник музеја Бергер који је изјавио да је музеј по својим збиркама јединствен у Европи. Краљ се заинтересовао за ентеријер кућа у овим крајевима и неким предметима, као и развојем музеја и био је пријатно изненађен досадашњим успесима. После једног сата напустили су музеј.

Пред улазом у Максимирски парк, Краљевски пар је изашао из аутомобила и кренуо пешице у шетњу до моста који води у Зоолошки врт који је једини овакве врсте у нашој земљи. Донели су одлуку да разгледају, а после су се са свитом вратили у Горњи град. Иако је било хладно напољу, грађани нису желели да се разиђу и непрестано су клицали Краљу и Краљици. Везиља Катица Пејак је израдила у народним мотивима јастуче и поклонила је Краљици. У општинском одбору се након говора Сркуља прешло на дневни ред.

Данас се министар социјалне политике и народног здравља Прека вратио у Београд након што је учествовао у тријумфалном дочеку Краљевског пара у Загребу. Изјавио је да је хрватски народ неподељен пун симпатија и љубави, привржености и оданости Краљу и династији.

Бечки листови наглашавају говор загребачког градоначелника Сркуља који је рекао да је Краљ за све Југословене симбол наше државе и наше националне слободе. Јучерашња посета у Загребу доживела је потпун успех. Сви су очарани манифестацијама које су приређене.¹⁷⁸

Трећи дан боравка Краљевског пара не може да утиша радосно узбуђење. Спремају се из Чаковца групе сељака да се поклоне Краљу. У маршалату двора била је посета начелника Сркуља и председника хуманих установа. Председника правде Сршкића, министра без портфеља Узуновића који је у аудијенцији обавестио Краља о пословима владе и осталим државним питањима. Поподне је Краљ учинио неколико посета и шетњи. Краљица је посетила дечију амбуланту преподне, а потом је отишла у Дом милосрђа где су смештена стара лица и сиротишта бана Јелачића.

---

¹⁷⁸ Дневни лист „*Политика*“ број 8162 од уторка 27 јануара 1931.

Њихова Величанства су у 3 часа отишла у дворец у Месничкој улици који је за њихов боравак купила градска општина од витезова Понграц. Краљу се нарочито допала тераса и парк испред палате, а затим су се упутили у атеље Мештровића где су се заинтересовали за најновије радове. Тада је дао Величанствима скицу споменика Незнаома јунаку. Отишли су до виноградарске цесте и на улицама је била маса деце који су разговарали са Краљевским паром. Због блокаде читаве улице, Краљ је наишао на аутомобил ађутанта Стојановића и одвезао се према Илици, Кустоцији, Запрешћу и Подсуседу где је разговарао са сељацима, док се Краљица вратила у двор.

Јутрос су у аудијенцију код Краља примљени министри Кумануди и Шврљуга који су реферисали Краља о текућим пословима. Краљица је поново кренула да разгледа загребачке хумане установе, а Краљ се упутио у Максимира где је прошетао до Зоолошког врта. Око 12 часова повукли су се у Двор. Обишли су око 3 часова обданиште на Трешењевки. Дочекани су од стране Сркуља и управитељице Обданишта Јосипе Кологнат. Ученице четвртог разреда основне школе су поздравили госте рецитацијом. Разгледали су поједина одељења и Краљ се интересовао за прилике и питао да ли просторије задовољавају потребама. Поразговарао је Краљ са Сркуљем о потребама најсиромашнијег дела краја Загреба, а потом су се вратили у Двор. У народном позоришту давана је представа Корсакова опера Садко коју преносе загребачке, београдске и љубљанске радио-станице.

У аудијенцију код Краља јуче је примљен Карло Ковачевић, сељак из Језавице који је известио Краља о одушевљењу које је владало међу сељацима. У 20 и 05 Краљевски пар је отишао у позориште. Свирана је државна химна и приређене су овације. Позориште је било препуно загребачке публике.¹⁷⁹

Јутрос у 10 часова у аудијенцији је био министар војске и морнарице Хаџић, а после је Краљевски пар пошао у посету Заводу часних сестара. Сачекали су их маршал двора Димитријевић и бан Поповић. После поздрава, часне мајке Игнације, Краљевски пар је рецитацијом поздравила ученица Божица Брозовић. Многобројне часне сестре су се поздравили са Краљем и Краљицом. У сали су две девојчице принеле уметнички израђене програма дечијег дочека са текстом монолога и дијалога које је часна мајка Игнација тумачила. Хор девојчица је отпевао песму, а затим је ученица 8 разреда интендантске гимназије гђица Јелена Ерина одржала говор.

---

¹⁷⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 8165 од петка 30 јануара 1931.

Краљевски пар се уписао у књигу Завода часних сестара. Посетили су капелу, а часна мајка Игнација предала је Величанствима дивно израђену кутију са монограмима и сликом престолонаследника Петра, а кутија је била гравирана златом.

Након шетње посетили су централну академску мензу где су стигли тачно у 12 часова. Дочекао их је ректор Универзитета говором, а потом су се поздравили са професором Радончићем. Студенти су поздравили суверене, а Краљ их је упитао каква је храна, одакле су и шта студирају. Лично је пробао чорбу, пасуљ, месо и хлеб. Око пола 1 су се вратили у Двор. Краљица је око 3 часа упутила у Клинче село да посети дечије склониште Амрушево, према Јаски и Пљешевици, а затим у правцу Самобора. У Загребу је посетила шегртско преноћиште и у 6 часова се Краљица вратила у Двор.

У пратњи маршала Двора, Краљ је јутрос кренуо у шетњу и разгледао је излоге и предмете које се продају на пијаци, разговарао са грађанима, интересовао се за послове сељака које је похвалио. У Двор су долазили Хацић и Франгеш, а Краљица је посетила хумано друштво Пјестовалиште, а потом у хрватску женску задругу за унапређење сељачког кућног обрта, у Сасветама и Домаћичкој школи. Краљ се упутио у цркву светог Марка где га је сачекао монсињор Светозар Ритиг. Суверен се интересовао за фреске које су радили приликом рестаурације први загребачки уметници. У пратњи Ритига је кренуо према Каменим вратима. Посматрао је бронзани кип Доре Крупићеве. У улици Павла Радића, Краљу је у сусрет наишао министар Дринковић који се одмах зауставио и кренуо заједно са Ритигом и Краљем који се тешком муком пробијао кроз густе редове народа. Упутио се према тржници где је разгледао све боксове који су били пуни света нарочито женског. Разговарао је са људима и градски секретар Дане Шарић му је показао читав уређај за хлађење. Министар Дринковић је угледао свој аутомобил и заједно са Краљем се вратио у Двор око 12 и 15. Приређена је вечерас у Двору чајанка за преко 400 званица. Чајанци су присуствовали председник загребачког збора Рудолф Ебер, секретарица народног женског савеза Даница Бедаковић, ректор Универзитета Јосип Белобрк, председник југословенске академије науке, професори, бискупи, Фердо Шишић и други.¹⁸⁰

У пола 8 појавила се на тргу пред двором велика поворка од неколико хиљада средњошколаца која је клицала Краљу и Краљици. Отпевала је државну химну и упутила се у Доњи град. Осмог дана боравка Краљевског пара, одржана је јутрос свечана миса којој је присуствовао изасланик Краља капетан корвете Мундорфер. После говора Сркуља кренула је просцесија и организована је закуска за госте.

---

¹⁸⁰ Дневни лист „ Политика “ број 8166 од суботе 31 јануара 1931.

Краљица је посетила веслачки клуб који је одржао смотру чамаца на Сави, а вратила се у Двор у 11 часова. Због лошег времена, Краљевски пар је променио планове својих посета, па је тек у 3 часа поподне посетио хрватске сељаке у Шестинама. Све је било спремно за њихов долазак и Краљ је пристао да присуствује венчању четири млада пара из Шестина, а затим их дарова. У 3 и 10 стигли су у Сушак, руковали се, а онда је жупник Дукић одржао говор.

Пошли су према цркви. Након уласка свирача у цркву отпочео је верски обред венчања. Младенци су се након завршетка церемоније захваљивали и љубили руку Краљу и Краљици који су даривали младенце. Разговарао је Краљ са Валентом Грегорином и Мартином Опубратом. Отишли су у дворец грофа Кулмера и на чају код њега су се задржали око један час. Вечерас око 7 и по часова приређене су велике манифестације, а сутра ће уједињени због академских и певачких друштава певати пред Двором на Марковом тргу у част Краљевског пара. За вечерас је заказан соаре којим ће присуствовати преко 300 лица. После подне око 4 часа, Краљ је изашао у шетњу до Самобора и у 5 часова се вратио у Двор. Синоћ је организован соаре који је трајао до 1 час после поноћи. Краљ је разговарао са надбискупом Бауером, а Краљица са представницама женских друштава.

Претпоследњи дан у Загребу, Краљевски пар ће разгледати хумане и социјалне установе. Краљица је посећивала хумане установе, а Краљ је пре 12 часова посетио средишњи уред за осигурање радника. Пред улазом га је сачекао директор Глазер, Мудринић и комесари Одић и Мештровић. После говора Одића, Краљ је обишао уред интересујући се за број осигураних радника и начин осигурања. Разгледао је библиотеке, а у одељењу незгода поразговарао је са болесницима, а потом се вратио у Двор. Иако је било много хладно, Краљ је пошао на Слеме. Аутомобилом је прошап кроз села Грачане, Доље и Близевци. При повратку задржао се у санаторијуму Брестовац где су га поздравили пацијенти који се ту лече, а онда је продужио за Загреб. Данас, пре подне је Краљ примио у аудијенцију представнике загребачке соколске жупе и загребачких соколских друштава Отона Гавранчића, Хинка Хеглера, Милана Јанковића, Иву Ражека, Бранка Шварцвалда, Адолфа Штефа и Хрвоја Аничича. Старешина жупе Гавранчић је прочитао Краљу споменицу. У разговору је показао интересовање за развитак соколства у загребачкој жупи и за стање вежбаонице, а нарочито за градњу соколског дома и обећао је помоћ представницима соколске жупе.¹⁸¹

---

¹⁸¹ Дневни лист „*Политика*“ број 8168 од понедељка 2 фебруара 1931.

После 11 дана боравка у Загребу, Краљевски пар се данас враћа за Београд. Сва загребачка околина учествовала је у испраћају Краља и Краљице. Интонирана је државна химна и извршена смотра почасне чете. Говор је одржао Сркуљ, а Краљ је изјавио да је одушевљен на свестраној оданости коју су осетили. Ту су се нашли и православни епископ пакрачки Мирон и шибенички Максимилијан. Воз је кренуо у 11 и 05 часова из Загреба. У Сиску је приређен дочек где је Краљевски пар поздравио градоначелник. Руковали су се и поздравили са индустријалцем Теслићем, а једна ученица је предала букет ружа Краљици. Неко време је Краљ разговарао са сељацима.

Кренули су даље и око 15 и 15 су стигли у Славонски брод. Интонирана је државна химна. Господин Беговић је поднео рапорт Краљу, а затим је Величанства поздравио градоначелник Стефановић. Продужили су после петнаест минута за Београд. Синоћ је Краљ предао Сркуљу 50.000 динара са циљем да се та помоћ подели загребачкој сиротињи и онима којима је помоћ најпотребнија. Овај племенити гест Краља оставио је утисак.

У 19 и 45 часова Краљевски пар је стигао на станицу у Топчидеру. Краљица је специјалним возом продужила за Румунију, а Краљ се након изласка из воза срдечно руковао са председником владе са којим је поразговарао, а онда је потпредседник београдске општине Милосав Стојадиновић одржао говор. У пратњи председника владе, Краљ се одвезао на Дедиње.

Прагер Пресе доноси новински чланак о посети Краља Загребу. Пре се доводила у сумњу искреност и заједничка сарадња. Остао је нерешен један важан психолошки проблем који је најбоље препознао Краљ. Сада сви у Југославији признају велику експедитивност владе на свим пољима. Од свих манифестација најважнија је боравак Краља у Загребу. Сада је сваком јасно да су се све зле намере које су ширили емигранти у иностранству пропали покушаји. Због ове тешке економске кризе требало је да Краљ учини Загреб за другу престоницу и да на тај начин добије решење другог важног проблема, проблема узајамног поверења.¹⁸²

Солунски лист доноси чланак о боравку краљевског пара у Загребу и подвлачи одушевљење Хрвата. Ово је симбол новог режима покрајина Краљевине Југославије и политике коју води Краљ, политика одлучности, правичности и мудрости уродила је плодом.¹⁸³

¹⁸² Дневни лист „*Политика*“ број 8172 од петка 6 фебруара 1931.

¹⁸³ Дневни лист „*Политика*“ број 8175 од понедељка 9 фебруара 1931.

Овакав резултат чини част Краљу. Он доказује да југословенско јединство није више празна реч, већ опипљива стварност на којој почива будућа судбина младе југословенске Краљевине.

Јуче је код Краља примљен нови румунски посланик Александар Гуранеско који је предао акредитивна писма. За министра грађевина постављен је Коста Кумануди. За министра при Председништву Министарског Савета Сршкић. За министра правде Димитрије Љотић због оставке коју су поднели Ото Франгеш, Филип Трифуновић и Иван Шwegел 17. 02.1931. године. За чланове врховног Законодавног Савета постављени су Ото Франгеш и Филип Трифуновић, док ће Шwegел бити именован за пуномоћног министра наше државе на страни. Орденом Карађорђевог Звезде трећег степена одликован је Франгеш, док су орденом Светог Саве првог реда одликовани Трифуновић и Шwegел.

Поред раније дарованих 40.000 динара, Краљ је приложио још 25.000 динара за довршење споменика на Мачковом камену. Црква је у Крупњу подигнута али недостају иконостас и друге унутрашње ситнице.

Јуче је код Краља у аудијенцију примљен министар на расположењу Филип Трифуновић, док су Кумануди и Љотић примили дужност.

Прејуче је Краљ посетио Трговачки музеј. На улазу га је сачекао министар Деметровић са шефом Завода за унапређивање спољне трговине, управником и Бошком Машићем, шефом кабинета. Краљ се интересовао за изложене узорке наше националне привреде покрасујући пажњу за питање наших сировина и наше извозне трговине. Са задовољством је Краљ посматрао на графичком приказу напредак у појединим гранама. Пре одласка, интересовао се за овогодишњу привредну међународну манифестацију у иностранству и за проширење музеја.

Орденом југословенске круне првог степена, Краљ је 1.03.1931. године одликовао француског адмирала Гепрата. Министар Хацић му је предао то одликовање.

Пољски лист у Катовицама објавио је чланак под називом Југославија – плод словенске слоге. Нови режим је тежио народном јединству. Боравак Краља у Загребу представља велики политички значај. Краљ је једна од најзанимљивијих личности савремене Европе. Резултати двеју протеклих година доказују да пред вођством Александра Првог побеђује код Јужних Словена слога која пружа лепу слику племенске хармоније.¹⁸⁴

---

¹⁸⁴ Дневни лист „*Политика*“ број 8176 од уторка 10 фебруара 1931.

Краљ је јуче посетио нови хируршки павиљон у Државној болници. Хирург Леон Коен је извршио прву операцију и представио је своје колеге и помоћнике, па је потом провео Величанство кроз одељења павиљона. У пратњи првог ађутанта Драгомира Стојановића обишао је и трећи завод Војне академије. На улазу су га сачекали министар Хацић, маршал Двора Димитријевић, управник Војне Академије Сава Трипковић, други помоћник Аранђеловић и командант Завода Сретен Тодоровић. Управник је показао Краљу просторије и гимнастичку салу, а затим и зграду амбуланте где су лежали питомци који су били болесни од грипа. После обиласка кухиње и трпезарије, Краљ се упутио у професорску салу и учионице. Питао је питомца Славољуба Путника зашто је ступио у војску ? Одговорио је да служим Краљу и Отаџбини, Ваше Величанство. Краљ је посетио часове италијанског и француског језика, а по завршетку обиласка школе разгледао је двориште. Напуштајући Завод, наредио је да се питомци пусте у варош, а питомци када су чули, били су одушевљени.

Због последица земљотреса, Краљ је отпутовао у Јужну Србију у пратњи председника Владе да изда наредбу војницима из оштећених крајева одсуство да би отишли својим породицама. Јутрос рано је Краљ допутовао у Скопље и продужио за Демир капију и даља места за пострадале од земљотреса. Дворски воз је стигао у 7 и 40 часова у Демир капију. Краљ је примио бана Лазића и заменика команданта армије Катанића који су се задржали код Краља 12 минута.¹⁸⁵

У Удову су Краља чекали председник општине и Михајло Михајловић, инспектор банске управе из Штипа који је већ 2 дана на терену и указује помоћ. Краљ је поразговарао са њим и инспектор му је реферисао стање. Краљ је пришао народу и говорио да је наша држава јака и да ће пружити помоћ. Отишао је у разорену станицу. Наредио је да се крене за Карађорђево и што пре спреме шатори. Обишао је разорену кућу, а на молбу Жарка Штиљевића који има болесно дете да га приме у Државну болницу о државном трошку дао је потврдан одговор. Упитао је Краљ да ли још неко има неку жељу ? Јавио се Петар Клемен који је рекао да је срећан што је видео Краља који му је дао новчану помоћ, а онда даље продужио у Пираву која је скроз уништена. Сачекао га је председник Мита Камчевић са народом. Поред Краља је прошла једна жена која је родила мушко дете, а Краљ јој је пружио три златника и даровао дете. Никада нећемо пропасти када имамо оваквог владара. Црква и нова школа су потпуно уништене. У Валандову пред уништеном школом је Краља дочекао управитељ школе Радивоје.

---

¹⁸⁵ Дневни лист „*Политика*“ број 8204 од уторка 10 марта 1931.

Краљ је обишао школу и главну улицу која је разорена. Председнику општине је дао 15.000 динара да подели најсиромашнијима. Штајнфелд је поднео Краљ рапорт и пуковник Јоксимовић је реферисао Краља о стању које је затекао. Обишао је разрушену жандармеријску касарну. У 10 и 10 се осетио нови потрес и сви су почели да беже, али не и Краљ који је рекао да је најгоре прошло. Упутио се у Струмицу где је претходно посетио грчко војничко гробље.

У Костурну одлази у цркву да би сазнао од председника општине колико је ово село пострадало. Краљ је одмах објаснио да се његов дар од 3.000 динара раздели најсиромашнијима док не стигне државна помоћ, а председник општине му се захвалио.

У 12 и 40 су га сачекали у Струмици дивизијски генерал Стева Радовановић и председник општине Фиданчевић. Генерал Радовановић је поднео рапорт, а председник општине одржао говор. Краљ је узео со и хлеб и реферат о стању.

Поздравио се и руковао са грађанима. Испод села Покрајчева, Краљ је наредио пољски ручак. После ручка, кренули су за Штип и Велес. Долазак Краља је изазвао велико одушевљење у народу. Вечерас се Краљ вратио за Скопље у 6 и 45.

Ројтер је објавио разговор Краља са специјалним дописником Хјубертом Харисоном. *За ове две године напорног рада јасно се примећују позитивне чињенице у националном и државном развиту. Законом од 3.10.1929. године о новом имену Краљевине и административној подели на бановине дао је дефинитивно решење проблема и означио нову епоху националног живота.*

Чврсто уједињени можемо обезбедити мир и слободу. Цео народ је схватио и одушевљено поздравио низом манифестација. На дан 6.09.1930. године замењене су старе српске заставе новим југословенским. И боравком у Загребу потврђено је исто осећање. Зле намере и извртање чињеница неће нас поколебати нити скренути са здравог пута.

*Југославија је данас позитивно дело југословенске нације. Југославија жели мир због организације слободе и напретка. Главне бриге су упућене социјалном и привредном сређивању и напретку нашег народа. Одјеци светске привредне кризе допиру и данас. Моја влада све чини да сузбије невоље. Оптимистични смо, а очигледни просперитет даје ми за право да се надамо бољој будућности.*¹⁸⁶

---

¹⁸⁶ Дневни лист „ Политика“ број 8205 од среде 11 марта 1931.

Краљ се Краљ вратио у Београд у пратњи председника владе у 8 часова. На предлог министра Унутрашњих послова, постављен је за помоћника бана Дунавске бановине Драгомир Тодоровић. За помоћника министра Унутрашњих послова Предраг Лукић, за помоћника бана Вардарске бановине Јанићије Красојевић, за начелника Управног одељења Краљевске банке Душан Петеровић. Пензионисан је Милан Николић, помоћник бана Дунавске бановине.

У подне је грчка војна мисија на челу са генералом Кетењотисом и осталим члановима мисије примљена у аудијенцију код Краља.

Краљ је најсрдачније честитао Ускршње празнике војсци и морнарици. На предлог министра Унутрашњих послова, Краљевим Указом су орденом југословенске круне другог реда одликовани Јеремија Живановић, бан Моравске бановине, Драго Марушић, бан Дравске бановине и Иво Перовић, бан Савске бановине, док су орденом југословенске круне трећег реда одликовани помоћник министра Унутрашњих послова Добрица Матковић, помоћник бана Приморске бановине Андрија Здравковић, помоћник бана Врбаске бановине Јован Зец, помоћник бана Дравске бановине Отмар Пиркмајер и помоћник бана Дунавске бановине Драгомир Тодоровић.

Дневник Балтише Пресе у Гдањску је у чланку описао културни и економски напредак Југославије. У првој десетогодишњици државни облик је био монархистичко-парламентарни. Тај механизам није најбоље функционисао. У Југославији су се измениле 24 владе са 130 министара. Политичка последица је уклањање Устава. Од јануара 1929. године нестало је хетерогености у социјалној структури Југославије. Сада једино Краљ има власт у својим рукама и само су њему одговорни сви министри.¹⁸⁷

Указом Краља постављен је за министра војске и морнарице први ађутант Краља армијски генерал Драгољуб Стојановић. Оставка генерала Хаџића је уважена и он је стављен на расположење.

Дугогодишњи уредник атинског дневника Елефтерон Вима Михајло Родас износи утиске о обновљеној Југославији. Београд види као центар нове Југославије. Указује на напредак Београда који се истиче по чистоћи и реду. У свим војним установама се осећа дисциплина, ред и снага. Искрено је одушевљен дочеком грчке војне делегације. Описује се напредак у унутрашњости земље Пироту, Валандову и осталим местима које је посетио са грчком војном мисијом. Краљ се сматра правим народним јунаком Отаџбине.

---

¹⁸⁷ Дневни лист „*Политика*“ број 8232 од уторка 7 априла 1931.

За време боравка грчке војне мисије у Пироту је предао депешу на телеграфу у Пироту, али је забправио да уметне нешто у депешу. Отишао је лично на телеграф и замолио чиновника да му види депешу. Чиновник се извинио генералу изјавивши да не може да му стави на расположење депешу зато што се то коси са професионалном тајном. Генерал је честитао телеграфисти за ревносно вршење службе. Утисци су врло симпатични и ласкави за Југославију.¹⁸⁸ Краљ је приликом Укршњих празника подарио прилог од 10.000 динара Управном одбору фонда за одржавање радничких установа. Управни одбор фонда му је изјавио дубоку захвалност.

Јуче је у 7 и по часова у свом стану преминуо доскорашњи министар војске и морнарице Стеван Хацић. Краљевски пар је лично посетио дом Хацића и изјавио је саучешће породици. На сахрани Хацића прво су постављени венци Краља и Краљице, а затим је отпочела молитва у дворани Официрског дома. После је говор одржао министар војске и морнарице. Поворка која је била организована кренула је ка Саборној цркви. Тамо су дошли Краљ, Краљица и кнегиња Олга, а чинодејствовао је патријарх. Говор је одржао министар просвете Максимовић и после говора је Краљевски пар пришао породици и изјавио саучешће.

Јутрос је у 6 и 50 преминуо бан Дунавске бановине, Светомир Матић. Телеграм саучешћа су први послали Краљ и Краљица која се налази у Сплиту. На сахрану је дошао Краљ у пратњи маршала Двора Димитријевића, ађутанти Савић и Вељковић на опело у Саборној цркви. После завршеног опела, Краљ је пришао породици и изјавио саучешће.

На краљевској јахти Драгор код пристаништа Дренкова на Дунаву, Краљ се састао са румунским Краљем Карлом II који је путовао у Темишвар. За време излета на Дунаву, Краљ је организовао ручак у част свог високог госта. Састанак је био незваничан, фамилијарног карактера. Растанак у 14 часова био је врло срдачан.¹⁸⁹

На предлог министра Унутрашњих послова за бана Дунавске бановине постављен је Милан Николић, врховни инспектор председништва министарског Савета. Јуче су у 11 часова Краљ и Краљица посетили пролећну изложбу југословенских сликара и вајара у Уметничком павиљону. Дочекани су од стране председнице Станојевић и Ђорђевић. Изложбу је водио и радове тумачио сликар Марин Тартаља. После разгледања радова, Краљевски пар је напустио Павиљон.

---

¹⁸⁸ Дневни лист „*Политика*“ број 8233 од среде 8 априла 1931.

¹⁸⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 8257 од среде 6 маја 1931.

У једном бечком санаторијуму умро је министар без портфеља Мате Дринковић који се подвргао операцији тумора у мозгу. Телеграм саучешћа упутио је Краљ његовој супрузи. Јутрос су у 7 и 35 из Београда стигли за Загреб изасланик Краља ађутант генерал Савић, председник владе са члановима кабинета Шврљугом, Преком, Најдорефром, Радивојевићем и министар војске генерал Стојановић. На сахрану Дринковића, дошао је изасланик Краља у 9 часова. Након говора Шврљуге, кренула је поворка ка Мирогоју. Двојица гардиста су носила венац Краља. Кратке молитве су одржане на Мирогоју. Говоре су одржали генерал Марић, начелник Хофмановић, начелник поштанског одељења Шарић, у име града Загреба Сркул, Булић у име далматинских градова и народа, у име народне заштите и осталих хуманих и социјалних установа Шиловић и на крају Сркул. Поштанско певачко друштво отпевало је последњу погребну песму и ковчег је спуштен у гроб.

Коњичка бригада Краљеве гарде је јуче прославила своју славу. Војничке трубе су означиле долазак Краља и тада је интонирана химна. На улазу Краља су дочекали министар војске Стојановић, вршилац дужности команданта гарде Максимовић и домаћин славе господин Ракетић. Краљ је после поздрава са председником и члановима владе честитао славу гардистима. Након завршетка обреда сечења колача, домаћин славе је одржао војницима говор. Испред Краља су продефиловала два пука коњичке гарде. После завршетка параде, Краљ, председник владе и сви гости су се упутили у Гардијски дом где је приређена закуска. Краљ је наздравио, а домаћин славе отпоздравио Краља. После 12 часова Краљ је изашао из дворане и на тераси Гардијског дома примио делегацију 54 пука краља Румуније Карола, а затим се одвезао на Двор. Словенски Дењик у Братислави доноси чланке о приликама у Југославији где пише да мало вести долази у последње време из Југославије. Испуњавају се обећања представника садашњег режима да ће политика бити по страни, а сву енергију посветити економским питањима. Југославија је закључила инострани зајам под повољним условима. Када се зајам употреби и радови изведу може се рећи да је програм економске изградње земље већим делом остварен. Најжешћу кампању против закључења зајма водили су југословенски емигранти који живе у туђини. Почели су за туђ новац да организују атентате и терористичке акције. Главну улогу је одиграла Мађарска. Активни мађарски потпуковници у Печују уче на војничком вежбалишту хрватске терористе. Издајници Југославије раде у иностранству са Македонцима, софијским плаћеницима. Исти је случај и са хрватским емигрантима који су плаћени од највећих непријатеља Југославије и целог словенства.¹⁹⁰

---

¹⁹⁰ Дневни лист „*Политика*“ број 8279 од четвртка 28 маја 1931.

Указом Краља на предлог министра социјалне политике и народног здравља постављен је за начелника Одељења при банској управи Вардарске бановине у Скопљу Лаза Марковић.

Од недеље је Краљевски пар у Загребу. Стигли су специјалним возом у 8 и по часова и са станице први пут одсели у Двору. На Марковом тргу су организоване велике религиозне свечаности поводом 200 година од спасења чудотворне слике Мајке Божије од Камених врата. Код олтара је Краљевски пар дочекао високи клер са Бауером на челу, градоначелник Сркуљ и Одбор. Сркуљ је принео Краљевском пару чудотворну икону Мајке Божије коју су целивали. Мису, крунисање слике и проповед Ритига су саслушали до краја. Потом су се вратили у Двор. После ручка су отишли до Сламена где се пружа поглед на Загреб и Савску равницу. Аудијенције су биле сведене на представнике војних и цивилних власти.

Јуче у подне Краљ се упутио у Хрватско Загорје међу сељаке, а Краљица на утакмицу тениских репрезентација Загреба и Букурешта. У селу Сесвете је приређен дочек од стране целог села. Дочек су увеличале месне композиције. Поздравни говор градоначелника био је веома кратак. Краљу је пришла једна девојчица која му је предала цвеће. У Кашини је подигнут славолук са натписом Добро нам дошао Краљу наш. У име народа Краља је поздравио градоначелник Подгорски. Певале су се песме и са свима се Краљ руковао. Око 4 часа Краљ је дошао у село Лас где су га дочекала деца основних и средњих школа и општински бележник Свилар. Са сељацима је Краљ водио разговор и сазнао какво је привредно стање у селу, а сељаци су се жалили на цене неких производа. Дочек у Марији Бистрици био је инпозантан.¹⁹¹

Господин Роко Милошић је позвао Краља да посети цркву, али је пре тога од дечака Павла Кукоља купио два медаљона са тробојницама и прикачио их себи на блузу. На црквеним вратима је Краља дочекао Матија Сајдершмит и повео га на кратко благодарење. Након благодарења свирана је химна. Краљу је показана богата ризница и потом се он уписао у 3 разне споменице. Растанак је био срдачан. Пред народом у Златар Бистрици Краља је поздравио сељак Јанко Хитрец.

Упозоравао је Краља да је велика невоља због слабих цена стоке и вина, а то су једини производи овог краја. И Краљ је рекао да ће предузети све да се овакво стање поправи. Начелник Фрањо Новосел је одржао поздравни говор и изјавио да народ овог краја дочекује Краља из љубави, а не дужности.

---

¹⁹¹ Дневни лист „*Политика*“ број 8282 од среде 3 јуна 1931.

Говор је одржала Славица Голео коју је Краљ након говора пољубио и поздравио. Срео је сељака Андрију Петринца, ратника са Солунског фронта који је рекао Краљу да добро живи и замолио га да се надлежни побрину да му се врате његови документи о учешћу у добровољачкој легији. У селу Маче краљ се кратко задржао. Краља је у селу Миховљану поздравио Алојз Гаеден, а девојчица му је предала букет цвећа. И у селу Радобоју је приређен дочек. Пред спомеником Људевиту Гају, Краљ је дочекан у Крапини где је поздрављен од градоначелника Бартола.

Данас је Краљ примио у аудијенцију бана Савске бановине Перовића. У Загребу су сви били одушевљени поновним боравком Краљевског пара.

Јутрос у 8 и по часова Краљ је са својом свитом прошао кроз Сесвете, док је у Дуго село стигао пре 9 часова, као и у Божјаквини, Градацу где је подигнут славолук и тамо је сакупљена омладина поздравила Краља, у Ломници и малом селу Луке. Краља је у Врбовцу поздравио начелник, а потом и соколски старешина Мирко Новак. Краљ се упуио у разговор и саслушао песму певачког друштва Петер Зрињски. У школском врту су се скупили соколи, а онда је разговарао са учитељицама. Сиромашна сељанка Магда Кутен се поклонила Краљу, пољубила му руку и почела му говорити да има седморо незбринуте деце и молила Краља за помоћ који јој је изашао у сусрет. Ватрогасце је питао колико их има, како раде а разгледао је и основну школу и начелнику рекао да је захвалан на дивном дочеку. У Ловречину Краља су поздравиле ученице домаћичке школе са народом. Ученица Мазал је поздравила Краља песмицом и предала му цвеће. Краљ се након разговора са жупницом Јустицом захвалио народу и рекао да журе. У Равен је стигао у 10 часова пре подне. Општински начелник Иван Барбир је поздравио Краља говором и Иван Флок је рецитовоао песму. Дечак Флок је четврти разред, планира да иде у Гимназију али је сиромашан и жели да постане свештеник.¹⁹²

Краљ је рекао својим пратиоцима да испуне жељу дечаку. Краљ се интересовао и упитао свештенике да ли народ посећује цркву, а затим је са поворком прошао кроз село Бојниковац. У граду Крижевцу су била подигнута три славолука, а на Штросмајеровом тргу је био подигнут велики свод на чијем је врху била Краљевска круна од цвећа и зеленила. Краљ је поздравио градски начелник Коларић који је изразио радост. Девојчица Марија Витковић је предала Краљу букет цвећа. Поразговарао је Краљ са њом, сељацима за које је приметио да имају добру стоку, питао за начин обрађивања земље и летину. Распитивао се о заради и имовинском стању код куће.

---

¹⁹² Дневни лист „*Политика*“ број 8284 од четвртка 4 јуна 1931.

Са свитом се упутио у грчко-католичку цркву где га је сачекао генерални викар Дане Шајстовић који је благословио Краља. После кратког благодарења у цркви је отпевао на многаја љета и Краљ је разгледао иконостас и даривао цркву. У селима Царевдар, Лепавини и Копривници је такође приређен диван дочек где је на главном тргу пред градском општином подигнут славолук. После предаје цвећа, на молбу градоначелника Краљ је посетио општину. У салону градске општине му је приређен ручак. Уписао се у споменицу градске општине и упутио ка селу Глоговац. У Ђурђевцу је поздрављен од градоначелника Томе Јалжабетића. Разговарао је са грађанством и свештеницима, док је у цркви служено благодарење. Сељаци су изјавили да раде цео дан и ноћ да би продали оно што добију. У Великој Мучни Краља је поздравио учитељ Никола Добринић, а затим православни свештеник Светан Вуковић. У селу Ријека је такође приређен леп дочек. На путу између Ђурђевца и Беловара, на отвореном пољу Краљ је ручао.

У селу Шемовци га је дочекао градоначелник Мартин Барнилић и разговарао је са народом о приликама у овом крају. Главни дочек у Беловару је одржан пред градском општином. Главни начелник Шифтар је поздравио Краља. У општини су га чекали часници, а потом је обишао Соколски дом кој је разгледао. Једна болесница коју је воз прегазео и одсекао ноге била је јако сиромашна и није имала никог да се брине о њој. Када је чуо ову причу, Краљ је наредио да се из његове касе да потребна материјална помоћ. У селу Нарта, Краљ се одмах упутио у православну цркву где је свештеник Јован служио благодарење и поздравио Краља у име народа. Краљ је даривао цркву и задржао се у селу Штефању и Ваговини кратко. Сељак Богуновић му је предао један пешкир са извезеном сликом Краља коју је израдила његова жена, а Краљ се топло захвалио. У Чазми је пред Краља изашла народна коњица, а народ се скупио код славолука. У старој цркви из 13. века служио је месни жупник. У Колштар Иванићу су били присутни само сељаци, док су се у Лепоглави могле видети богате народне ношње. Краљ је поздравио народ али је морао да жури због тога што се смркавало. Завршна етапа данашњег пута била је посета Дугом селу. Осим мештана Краља су сачекали и сељаци из суседних села. Поздрављен је од стране општинског начелника и познатог националног радника Милана Добровољца-Жмигевца. Са народом је разговарао, питао их о животу, поздравио соколе и ватрогасце и упутио се ка Загребу. У 7 часова је стигао Краљ у Загреб и грађани су га одушевљено поздравили.

Пре подне је Краљевски пар боравио у Двору, а после подне су присуствовали тениској утакмици репрезентација Загреба и Букурешта.

Ово је трећи дан да се одржавају утакмице. На тениско игралиште су дошли људи који не знају правила тениса само да би видели Краља и Краљицу. Пред Њихов долазак стигао је председник владе. Када су стигла Њихова Величанства, интонирана је државна химна, а сачекали су их чланови управе југословенског тениског савеза на челу са председником академског тениског клуба Чопом који је био одушевљен зато што су Њихова Величанства одлучила да погледају данашњу утакмицу баш као и државни првак у тенису Шефер. Краљевски пар се потом руковао и разговарао са играчима. Потом су пошли у ложу у којој су се налазили дворска дама Шврљуга и подбан Хаџи који је објашњавао Краљу спортска правила и давао обавештење о играчима. Када је меч завршен, Краљевски пар је напустио игралиште. Пре одласка су разговарали са Шефером и Кукуљевићем који су победили.¹⁹³

Краљ је изјавио да очекује одличну игру и у Букурешту. Упутили су се у шетњу изван Загреба праћени масом света која их је поздрављала. Успут су их поздрављали грађани Подсуседа и Запреша. У Загреб су се вратили око 6 и по часова.

Рано јутрос у 8 часова кренуло се на пут кроз северну Хрватску. У солу Соблинцу сељаци су изнели пред Краља све што су имали. Краљ се зауставио али није излазио из кола. Поразговарао је са сељацима и у име целог села поздравио га је циглар Драгутин Пешко који није крио одушевљење. Предати су букети цвећа Краљу и испред Беловара, Краља је сачекао одред народне коњице под барјактарима. Месни жупник Аурел Јамбришак је изјавио да је овај моменат најсветлији у његовом животу. Сељаци су чули да Краљ брине за њих. Уздамо се у Вас. Омладина је клицала и засипала Краља цвећем. У селу Доња Зелина се кратко задржао и наставио пут према Светом Ивану. Поздравио га је бански већник Мато Пуцек. Старица од 80 година прилази Краљу и плаче од узбуђења и радости, а Краљ је благодари. Сељаци му спомињу невоље краја, а он их пажљиво слуша. Након обавештења о раду сокола, Краљ је разговарао са секретаром Удружења Мале Југославије Иваном Пресечаном који је замолио Краља за материјалну помоћ у акцији за подизање споменика Краљу Петру. Певачко друштво Зелени отпевало је песму и при одласку Краљ је засут цвећем.

У селу Комин, Бисаге и Брозничком Хуму није се дуго Краљ задржао. Интонирана је државна химна, а Краља је поздравио начелник Фрањо Маргетић који је одржао говор. У селу Можденцу и Новом Марофу сељаци су остављали посао и трчали према путу да би поздравили Краља. У име народа поздравио га је већник Брцкан, а у име свештеника жупан Бубанић. Такође и соколи и ватрогасци су поздравили Краља.

---

¹⁹³ Дневни лист „*Политика*“ број 8285 од петка 5 јуна 1931.

После дочека у селима Крижанци, Томашевац и Турчину Краљ је стигао у Вараждин где му је најбоље приређен дочек. Дошли су представници свим места у Међумурју. Код улаза је Краљу одала почаст једна чета пешадије са заставом и по пријему рапорта од команданата 14 артиљеријског пука, Краљ се руковао са официрима и извршио смотру. Сачекао га је начелник Драгутин Перко. На славолуку испред градске већнице стојао је славолук са натписом Александре, Вараждин је твој. На тргу Краља Томислава било је преко 200.000 људи. Долаза Краља је објављен трудом. Краљ се свима захвалио и замолио да изјаве благодарност свим грађанима који су приредили овакав дочек. Пре уласка у већницу, Краљ је узео хлеб и со. Сељак Марко Додлек је поздравио Краља топлим речима, док су остали сељаци замолили Краља да се дозволи слободна садња дувана.¹⁹⁴

После завршетка пријема, Краљ се упутио у музеј у коме су смештене реликвије хрватске старе господе и племића. У селу Видовац Краљ је поздрављен од оца 18 деце Мартина Завртника. Последњем његовом сину је кумовао Краљ. У Иванцу се разговарало са мештанима и представницима корпорација. Краљ је у Лепоглави посетио санаторијум Кленовник док су болесници ручали и они су одушевљено поздравили Краља и предали му цвеће. На путу између Лепоглаве и Голубовца приређен је пољски ручак. У Светом Крижу, Забочком Хуму и Орослављу Краља је дочекао индустријалац Милан Прпић. Дочеку су присуствовали и радници фабрике. У Доњој Стубици Краљ је обишао цркву у којој је служено благодарење. А затим се предвече на путу ка Загребу, задржао у селу Јаковље, Бистри и Подсуседу. У 6 часова се вратио за Загреб.

Орденом светог Саве Краљ је одликовао председника париске општине Де Кастелана који му се срдечно захвалио.

Пре подне је Краљ примио у аудијенцију министра финансије Шврљугу који се вратио поподневним возом за Београд. Штампач истиче да ово путовање Краља значи један велики акт демократије и залога за бољу будућност. Филмови са пута Краља се већ приказују у биоскопима. Краљ је приликом боравка у Новом Марофу саслушао сељаке којима је пожар уништио домове и том приликом су замолили Краља да им помогне. Из својих личних средстава Краљ је поделио помоћ у износу од 30.000 динара.

Синоћ после аудијенције клера, Краљевски пар је присуствовао концерту загребачке филхармоније који је организован у згради Народног казалишта. По завршетку концерта приређене су бројне овације. Данас је Краљ обишао народ у Банији и Кордуну.

---

¹⁹⁴ Дневни лист „*Политика*“ број 8286 од суботе 6 јуна 1931.

У пратњи Краља била је готово цела влада. Јутрос у 8 часова са загребачке станице Краљ је кренуо према Сиску. На станици у Великој Горици било је цело село са школском децом и ватрогасцима. Слушала се химна, али је Краљ наставио према Мрацину, Туропољу, Лекенику и Греди. У 8 и 57 је стигао у Сисак. На Штросмајеровом тргу је био подигнут четвроступни славолук. Краљ је дочекан од мештана и од сељака из околних села. Сачекао га је индустријалац Петар Теслић, једна почасна чета 26 пешадијског пука и грађанска музика. Краљ се сваким официром руковао. Пред славолуком је поздрављен од председника општине Михелчића у име града Сиска и грађана. Госпође и младе девојке су му давале цвеће. У име сељака, Краљ је поздравио господин Тушкан. Комбиновани хор певачких друштава Данице и Јадрана отпевао је песму и Краљ се руковао са певачима, соколовима, ватрогасцима, трговцима, занатлијама и ученицима.¹⁹⁵

На путу према Петрињи и Глини, Краља је пратио индустријалац Теслић. У селу Мошченици и у Петрињи је Краљ сачекан од стране официра петрињског гарнизона са једном почасном четом и значарима. Варош је била сва окићена. Код славолука са натписом Добро нам дошао, мили Краљу се зауставио. Поздравио га је градоначелник Стажић. Певачко друштво је отпевало химну, а Краљ је поразговарао са вођом сокола Немцем. У градској већници су чекали градски заступници и чланице народног женског савеза заједно са председницом из Загреба гђом Лопашећ. Краљ се уписао у споменицу градске општине. На степеницама, приликом изласка, Краља је сачекала старица у црнини. Она је удовица четника из чете Петра Мркоњића. Краљ је наредио да се забележи њено име. У селу Гора, Краља је дочекао градоначелник Стево Лончаревић, а сељак Родић је објаснио прилике у селу и захвалио се за све добре мере које су предузете у корист сељака. Било је предвиђено да се Краљ неће заустављати до Глине, али је у селу Марин Брод био велики број сељака који је желео да се поздрави са Краљем и Краљ је удовољио њиховим захтевима. У селу Прекопа и Глини је дочек био краљевски. Подигнуто је неколико славолука. У вароши је Краља пресрела народна коњица. Поздравио га је градоначелник Стево Деспот, а једна девојчица је предала цвеће. Глина је данас открила Краљу највећи степен љубави народа према њему. Пород сокола ту је била и чета добровољаца под заставом са којом је Краљ разговарао. После пола сата задржавања, Краљ је продужио према Топуском где је стигао после 12 часова. Дочекао га је управник бање господин Вурда, а након тога је Краљ попричао са официрским авијатичарем који се налазио на лечењу.

---

¹⁹⁵ Дневни лист „*Политика*“ број 8288 од понедељка 8 јуна 1931.

У једној шуми иза Топуског, Краљ је ручао са својом свитом. У Чемерници су му мештани открили какве су прилике у селу и отишао је у цркву где се уписао у летопис цркве. У Вратнику је Краља поздравио старешина месног сокола и начелник Ђорђе Николић, а Краљ је поразговарао са добровољцем Васом Милчићем. У Вргин мосту Краља је поздравио начелник Перо Цревар и старешина сокола Рудолф Чоп. Пре пута у Тушиловиће, у Војнићу је певачко друштво отпевало химну. У Церковцу, Турању и Раковцу је такође срдечно дочекан. Пред улазом у Карловац одата је почаст од стране почасне чете под командом Димитрија Митровића. Краља је поздравио начелник Штајнфел који је пожелео Краљу добродошлицу. У Зорин дому у Карловцу, Краља је поздравила једна девојчица која је Краљу дала букет цвећа, а Краљ се том приликом уписао у спомен књигу. Са грађанима је причао о друштвеним приликама и упутио се у правцу Драганића где га је поздравио начелник Томо Домладовац и жупник Стјепан Пезеј. У Јаски је начелник Пољани изразио велику радост, а у име сељака Краља је поздравио бански већник Кукуљевић. У 6 и по часова, Краљ је кренуо ка Загребу. Пре тога је посетио Клинча село, Студник и Блато и око 6 и три четврт је стигао у Загреб.

Данас је Краљ био гост министра Мирка Најдорфера на ручку у Златару. После ручка око 4 и 30 се вратио за Загреб. Приликом посете Кордуну, сељаци су желели да се изгради нова школа исто тако и у Горњој Војишници и Краљ је наредио да се то и учини. Бан Перовић је одредио да се издвоји сума од 300.000 динара за подизање школе у Горњој Војишници и Славском пољу и да се одмах почне са радом.

Париска штампа је објавила чланак о тријумфалном путу Краља кроз Хрватску где је Краљ обишао више од 100 села и свуда је поздрављен на величанствен начин. Пут Краља је нови доказ популарности коју ужива југословенски владар и са друге стране Краљ показује огромно интересовање за сељачки сталеж који представља велику већину југословенског становништва.¹⁹⁶ Данас су код Краља били у Двору министар спољних послова Маринковић и министар просвете Божа Максимовић који су реферисали Краљу о току послова у Влади и потписали су неколико указа.

Поподне је Краљ отишао у Брезовицу са Краљицом где се налази дворец надбискупа Бауера и велико надбискупско добро. Надбискуп Бауер и лични секретар Сламић су дочекали Краљевски пар и одвели су их у парк. У селу Лесковац су Њихова Величанства посетила дечије сиротиште Светог Јосипа.

---

¹⁹⁶ Дневни лист „*Политика*“ број 8291 од четвртка 11 јуна 1931.

Деца су заједно са часним сестрама поздравила Краља и Краљицу и отпевали су песме, а једна девојчица је предала букет цвећа. На крају су деца извела игре. Одлазећи из сиротишта похвалили су рад ове установе. Вратили су се код надбискупа и са њим провели време у шетњи по парку.

Краљ је данас положио камен темељац палати југословенске академије знаности и уметности. Нова палата носиће име Дом Александра Првог Краља Југославије. Краљ је радо прихватио позив председника Гавре Манојловића да лично присуствује полагању темељног камена. Пре доласка Краља, стигао је маршал Двора Димитријевић, командант армије генерал Марић и командант дивизије генерал Јечменић. У 11 часова се појавио аутомобил Краља.

Надбискуп Бауер је одржао говор, а књижевни секретар југословенске академије Драгутин Боранић је прочитао пергаментну повељу у којој су исписане захвалнице Краљевској влади, општини и осталим установама које су дале донације. Певао је хор академске омладине композицију Милојевића Југословени.

Краљ је поразговарао са председником Академије, начелником Сркуљем, баном Перовићем, бившим министрима Франгешом и Мажуранићем, чланом Академије Дукатом, архитектом Ванцашом, сликарем Бецићем, вајаром Мештровићем, бившим баном Шиловићем, ректором Белобрком и вајаром Франгешом. На крају се Краљу захвалио покровитељ Академије надбискуп Бауер. Интонирана је химна и Краљ је напустио трг Краља Петра и упутио се на Двор. Синоћ у 7 часова изашао је да прошета према Максимиру до добра пољопривредног Факултета и у Двор се вратио око 8 часова.

Јутрос у 9 и 25 Њихова Величанства су напустила Загреб и отпутовала на Блед у пратњи ађутанта генерала Павла Павловића.

Јуче је начелник града Госпића Јосип Полаковић прочитао грађанима и сељацима да је Краљ потврдио долазак у њихов град. Такође је и соколско друштво издало проглас. Краљ се задржао у Госпићу пола сата где је стигао у 8 часова. На перону га је сачекао бан Перовић са којим се Краљ руковао и поразговарао. Затим је пришао почасној чети и примивши рапорт обратио се војницима. Руковао се са официрима и највећи број народа је одушевљено поздравио Краља са начелником Јосипом Полаковићем који је одржао говор. Национални радник Зец је осудио сваки покушај роварења у народу. Дошли су сељаци из читаве околине Госпића, Личке Осике, Косиња и Смиљана. Једна група Примораца из Карлобага је прешла 44 км прошле ноћи да би видела Краља.

Свирала је музика и звонила су звона док Краљ није напустио Госпић. Испред села Медака, Краља је дочекало неколико стотина коњаника и сељака који су допратили ауто Краља до општине.¹⁹⁷

Пред општином је била постројена сеоска соколска чета из Медака и 700 грађана из Грачца. Начелник Јоса Солајко је због буке једва дошао до речи да поздрави Краља. Бански већник свештеник Милош Мајдић је поздравио Краља. Срдачно се Краљ поздравио са бившим ратним друговима. Кроз Лику је први пут прошао Краљ који је разговарао са народом и добровољцима о потребама и жељама народа. У Удбину је такође био истакнут славолук. Краља је сачекала сељачка коњица. На изласку из аутомобила, Краљ је засут цвећем.

Начелник општине Илија Ковач је поздравио Краља, а бански већник Милан Бањанин је изразио срећу народа. Један старац је пољубио руку Краља. У Доњем Лапцу ниједан Краљ није долазио и први је син великог Карађорђа. Краља је на улазу поздравио бански већник Влатковић. После тога Краља је обишао Небљусе, Завању и Бихаћ где су Краља поздравили соколи и школска деца. Начелник Дујмовић је поздравио Краља. Бихаћки соколи су у име старешине поздравили такође Краља, као и начелник Омер Јусуф Кадић.

Краљ је поразговарао са мештанима и старцем Мајсторовићем. Потом је стигао у Личко Петрово село и Кореницу где је свирана химна. Челник Стеван Орлић и други говорници поздрављају Краља. У име добровољаца среза кореничког Краља поздравља Никола Чујић и владар са свима разговара. После подне је Краљ напустио Кореницу и упутио се у Плитвице где је начелник Мишко Косановић одржао говор. Био је веома одушевљен што је доживео овакав дан. Краљ се убрзо опростио са народом и пошао са пратњом у правцу језера. У шуми код Лабудовца у 14 и 15 часова сервиран је ручак Краљу и прањи.

Указом Краља постављени су за ministre: трговине и индустрије Коста Кумануди, шума и рудника Станко Шибеник, грађевина Душан Сернец, без портфеља Станко Шврљуга и Никола Прека, пољопривреде и вода Мирко Најдорфер, финансија Ђорђе Ђурић, Краљевски посланик у Лондону, социјалне политике и народног здравља Марко Костренчић, професор Универзитета у Загребу. Ове промене у влади су извршене у пуној сагласности свих чланова кабинета да би се поклонила пажња привредним питањима. Деметровић, садашњи министар трговине и индустрије је поднео оставку зато што није прихватио промену ресора.

---

¹⁹⁷ Дневни лист „*Политика*“ број 8299 од петка 19 јуна 1931.

Краљ је са својом пратњом пошао јуче пре подне кроз доњи део Лике. После ручка у Плитвицама, дошао је Краљ у Врховине где се налази село Модриш. Ту је Краља поздравио начелник Стојан Кончар. Пред славолуком су биле слике вожда, Краља Петра Првог и Његовог Величанства на коме је писало Добро Дошао Краљу Ујединитељу. Ти си са нама, а Лика је са тобом. Поразговарао је са сељацима и продужио пут за Оточац. Сељаци су му у селу Валожници приредили дочек и поздравио га је свештеник Шумоња. У Оточцу се укрштају сви трговачки путеви са свих страна Лике. Пред окупљеним народом Краља је поздравио начелник Мата Илић који је одржао говор. Ту су биле на окупу све месне корпорације и соколске чете. Скренута је пажња на велике водене слапове који могу да послуже за електрификацију удаљених крајева и Краљ се заинтересовао за овај проблем. Мали Брлог је сиромашно село у прекрасној долини. Краља је поздравио начелник општине Јурај Манас. Најмање насеље је Франкопанов Брињ где су се окупила школска деца и мештани да би први пут угледали суверена. Засијала је у даљини стара кула Франкопанског двора, најлепшег споменика Краљевине у средњем веку. Још увек у Брињу постоји најлепши архитектонски споменик подигнут у почаст Франкопанке који представља кулу. Његово Величанство поздравио је општински начелник Мане Хајдуковић, а затим је ученица четвртог разреда основне школе Марица Крзнариј рецитовала песму и предала Краљу букет цвећа.¹⁹⁸

Краљ је наставио пут у Језеране где га је поздравио општински одборник, сељак Марко Павловић. Одатле преко Лугарнице у Развалинама, Краљ су поздравили чиновници шумске управе и сељаци из Брежнице и Вуковице стигао је у Модриш где су Краља поздравили добровољци.

Министар социјалне политике и народног здравља Марко Костренчић положио је заклетву јуче. Орденом Белог орла другог степена одликован је министар без портфеља Странко Шврљуга. Јуче је Краљ присуствовао помену великог кнеза Петра Николајевића. На предлог министра Унутрашњих послова, за заступника министра саобраћаја постављен је Никола Прека, министар без портфеља док је министар саобраћаја Лазар Радивојевић у иностранству.

Јуче је у 11 часова дошао Краљ у цркву Александра Невског да бих присуствовао помену палим косовским јунацима и свима који су изгинули у ратовима за ослобођење. Краљ је дошао у пратњи маршала Двора Димитријевића. Помен је служио патријарх Варнава и певао је хор цркве Александра Невског.

---

¹⁹⁸ Дневни лист „ *Политика* “ број 8300 од суботе 20 јуна 1931.

Након беседе, патријарх је пришао Краљу и благословио га, а након узимања кољива, Краљ је напустио цркву. У католичкој цркви је на помену Краља заступао генерал Пекић, док је у синагоги свечаном помену у име Краља присуствовао изасланик пуковник Леко. Свечана служба је одржана и у руској цркви, Сарајеву, Цетињу, Скопљу и Нишу.

У уторак поподне Краљ је примио у Двору на Дедињу Елен Келер. Ово је био први пут да ми је монарх пружио руку. Интересовао се зашто сам у Југославији. Објаснила су му да ме је позвао делегат на конгресу слепих у Њујорку Рамадановић. Питао је шта је највише интересује у животу, а она је одговорила њена жеља да помогне слепим особама. При опроштају дао јој је дивну румену ружу.¹⁹⁹

Стигла је помоћ Краља људима који су страдали од града и непогода у Хрватском Загорју. Краљ је послао помоћ у износу од 100.000 динара, као и надбискуп Бауер који је послао суму у износу од 5.000 динара преко друштва Црвеног Крста.

Данас је у 12 часова Краљ са својом пратњом прошао аутомобилом кроз Крушевац и упутио се ка Брусу где је стигао у 3 часа. На улазу је подигнут славолук и грађани Бруса су срдечно дочекали Краља. Ауто се зауставио пред кућом браће Јеличић, индустријалаца. Краља су дочекали Будимир Јеличић, бански већник и Михаило Јеличић са породицом. Око пола сата се Краљ задржао у њиховом дому. Пред излазом, Краља је сачекао председник општине Станоје Голубовић који му је пожелео добродошлицу, а одатле је Краљ продужио аутомобилом за Копаоник. Краљ је отишао да разгледа терен за подизање своје виле и ручао је на Копаонику у друштву генерала Вуковића, дежурног ађутанта Лека, Диска и Цанета Јеличића. Око 1 час се попео на највиши врх Копаоника, Суво Рудиште. После тога је одмарао до вечере. Пре одласка на Суво Рудиште, разгледао је стругару браће Јеличић. Јутрос око 8 часова Краљ је напустио Копаоник. Одјашао је Краљ до Руднице и успут се распитивао о животу сељака и летини. Око 11 часова је стигао у Рудницу где му је приређен дочек. Тамо је разговарао са председником општине Јевремом Поповићем. Око 12 часова прошао је кроз Рашку у пратњи ађутанта Погачника. Аутомобил се зауставио пред зградом Курсулића, индустријалца и ту је изашао командант крушевачког војног округа пуковник Кујунџић који је поднео рапорт о приликама овог краја. Осим председника општине Стефановића, били су присутни и поједини председници општина среза студеничког. Настављен је пут према Краљеву. Значај пута је да је приведено крају грађење железнице на делу јадранске пруге Краљево-Рашка и Краљ се заинтересовао за радове на прузи.

---

¹⁹⁹ Дневни лист „*Политика*“ број 8312 од четвртка 2 јула 1931.

После два дана на Копаонику, Краљ се данас вратио изразивши жељу да на Копаонику подигне ловачки павиљон.

Представнике града Велеса јуче је примио Краљ у Двору. Председник велешке општине Тодор Живковић је одржао говор, а затим је то исто учинио и Александар Левковић, бански већник. Краљ се захвалио на поздравним говорима и са сваким попричао о приликама у којима живе. Аудијенција је трајала читав час и по.

Чланови делегације који су имали личну наредбу предали су их по наредби Краља министру Двора Јевтићу. Поводом десетогодишњице смрти одржан је помен Милораду Драшковићу. Краља је заступао ађутант генерал Вељковић. Помен је почео у 10 и по часова. Чиноејствовао је епископ битољски Јосиф. Након завршетка помена, породици је први пришао изасланик Краља, а затим сви остали.

Француски лист данас почиње да објављује серију чланака Жана Манса у којима се излаже садашње и будуће стање Југославије чија политичка улога може бити од прворазредног значаја у Европи. Истиче се значај личне акције Краља који је свестан интереса свог народа.²⁰⁰

Краљ је путем телеграма честитао славу св. Илије аутокоманди министра војске и морнарице.

Агенција Авас објављује интервју са Краљем коју је дао дописнику Гастону Кастерону приликом пријема у Хан Пијеску. Ваше Величанство говори се о крупним променама система управе.

*Овај систем управе је привремен и чим дође време промена оне ће бити такве да што боље учврсте садашњи правац националне и државне политике, а на повратак старом и штетном режиму не може се мислити.*²⁰¹

Сви грчки листови доносе чланке поводом десетогодишњице ступања на престо југословенског Краља и у уводном чланку Етнос подсећа на храбро држање Краља за време рата и истиче његову мудрости желећи да Краљ живи што дуже да би у потпуности могао да види извршено дело јединства југословенског народа. Краљ је савестан суверен, велики патриота који је јуначки изложио свој живот за добро и спас Отаџбине.²⁰²

---

²⁰⁰ Дневни лист „*Политика*“ број 8344 од понедељка 3 августа 1931.

²⁰¹ Дневни лист „*Политика*“ број 8347 од четвртка 6 августа 1931.

²⁰² Дневни лист „*Политика*“ број 8350 од недеље 9 августа 1931.

Јучерашњим тркама у Бутмиру присуствовао је и Краљ. Пред улазом у ложи Краља били су окупљени командант армије армијски генерал Белић, генерали Лавадиновић и Милорадовић, жандармеријски пуковник Стефановић, начелник Мутевелић, подначелници Јевтановић и Павичић, председништво кола Јахача, министри Сршкић и Узуновић. Око 4 и по часа Краљ се поздравио са министрима и управним бање Илића Богданом Бесаровићем. Док је Краљ био на балкону, интонирана је химна. По жељи Краља је приређена трка босанских коња. Краљ се за време паузе задржао у фоајеу са присутнима. После завршетка трке, Краљ се упутио према свом аутомобилу. Појава Краља изазвала је велико одушевљење.

Штампа и интегрално југословенство у земљи пре доношења Септембарског Устава 3.09.1931. године

Данашњи дан представља један историјски датум у нашој историји. Цела земља прославља десетогодишњицу ступања Краља на престо који је 16.08.1921. године ступио након смрти свог оца Петра. Од почетка Балканског рата, наследник престола у 24 години води свој народ у ослободилачку борбу за уједињење и стварање заједничке државе 3 народа. Његови борци су избили на два мора, у Солун и Драч. Потукао је Бугаре у Другом Балканском рату, а у Великом рату разбио надмоћнијег непријатеља на Церу и Колубари захваљујући тактици својих војсковођа Степе Степановића и Живојина Мишића. У највећим данима патње и искушења принуђен је да напусти своју домовину. Али није устукнуо. Опоравио је своју војску и разбио непријатеља у пуном налету. Врховни командант се вратио у своју домовину и донео одлуку да створи Краљевину СХС 1.12.1918. године.

Први пут у историји су Срби, Хрвати и Словенци били у заједничкој држави. После унутрашњих немира, узео је ствар у своје руке желећи да интерес народа буде изнад свега променио је назив државе у Краљевину Југославију и поделио је на 9 бановина да држава не би била више централизована и да би се сви крајеви могли развити подједнако. Спроводи реформе и цео народ види и осећа тај општи напредак. Цитирајући мисао Карлајла да је свака епоха оличена у великим људима, вођама, херојима који граде историју и да само провиђење налази и бира те људе и ставља их на чело читавог народа и покрета да га воде и судбину му изграђују. Историја му признаје и цео југословенски народ свечано празнујући десетогодишњицу ступања на престо. Цела земља је прославила овај јубилеј. Организоване су прославе у Скопљу, Нишу, Загребу, Новом Саду, Сарајеву, Бањалуци, Сплиту и на Бледу као и у иностранству.

Јуче је у Београду одржана централна прослава. Одржана су благодарења у цркви Александра Невског где је чинодејствовао патријарх, а након тога одржао беседу. Служене су свечане мисе у католичкој цркви, евангелистичкој цркви, џамији и синагоги. Манифестације су организоване и у Паризу, Букурешту и Хагу.

Белгијска, пољска и бечка штампа су писале о овом догађају. *Белгијска штампа истиче успехе које је постигао Краљев режим, војничку вредност Краља, признања које југословенски народ дугује свом суверену. Они који не заступају овај режим морају признати да влада ред у Југославији.*²⁰³

Пољаци пишу да је Краљ Александар I једини владар у чијим венама тече чиста словенска крв, активан пацифиста, популарна личност у највишим слојевима народа.

Бечка штампа пише да није још време доносити суд о режиму заведеном 1929. године, али да се констатује да је у земљи повраћен мир.

У суботу је у 15 часова код Краља примљен нови пољски посланик Владислав Шварцбург Гинтер који је изнео своје утиске са Бледа. Био сам дирнут љубазношћу Краља и Краљ ме је убедио да је потребна сарадња Југославије и Пољске.

Краљу сам лично честитао прославу десетогодишњице Његове владавине. Краљ се свима захвалио на честиткама. Париски журнал Де Деба објављује чланак који је посвећен десетогодишњици владавине Краља. Лист се враћа на тешкоће са којима је Краљ претходно требао да се избори да би учврстио унутрашње јединство и спољашњи престиж државе.²⁰⁴

На међународном пољу постигнута је стабилност, док је унутрашњи рад био много тежи. Међутим нови режим је предузео напоре за победу идеје интегралног југословенства, Југословенски народ показао је да разуме Краљеве жеље и 16.08.1931. године је манифестована захвалност народа и његова приврженост Краљевској личности.²⁰⁵

На предлог министра Унутрашњих послова, Краљ је донео Закон о измени и допунама у Закону о називу и подели Краљевине на управна подручја. Извршена је поправка граница извесних бановина. Бановине као целине остају на снази. Извршена је реконструкција владе и повећао се број чланова са 16 на 22 члана.²⁰⁶

²⁰³ Дневни лист „*Политика*“ број 8358 од понедељка 17 августа 1931.

²⁰⁴ Дневни лист „*Политика*“ број 8366 од уторка 25 августа 1931.

²⁰⁵ Дневни лист „*Политика*“ број 8375 од четвртка 3 септембра 1931.

²⁰⁶ Т. Стојков, *Опозиција у време шестојануарске диктатуре 1929-1935*, Просвета, Београд, 1969, 113.

Донет је Устав Краљевине Југославије под називом Септембарски Устав 3.09.1931. године. Краљевини Југославији су обезбеђени потребни услови за снажан полет и велику националну будућност. Одлучио сам да земљи подарим Устав.

Спољна политика Краљевине Југославије 1929-1931. године

Потписан је Келогов пакт према којем су се све државе одрекле рата, а онда је светска економска криза све изменила и свет је осетио последице. Француски систем се руши, а Немачка и Италија постају све доминантније и желе да прошире свој утицај. Италија напада Југославију, а режим у Југославији показује симпатије према Немачкој.

Латеранским споразумом је обновљена ватиканска држава 11.02.1929. године када је Света столица признала суверенитет папској држави, обнову световне власти, привилегије и дипломатски имунитет. Ватикан подржава непријатељства Италије према Француској и државама Мале Антанте успостављајући чврсте везе са ревизионистичким земљама. Лондонски Sunday 27.10.1929. године пише да Мусолини флертује са Мађарима и бугарско-македонским револуционарима. Албанију је претворио у италијански протекторат и због италијанске доминације над централном и југоисточном Европом, Италија показује мржњу према Француској и дрско изазива Југославију.²⁰⁷

Румунија тражи економски блок са Мађарском, Југославијом и Пољском уз присуство Аустрије и Чехословачке, али Енглеска и Италија се залажу против Подунавске конфедерације. Италија се у сукобу против Мале Антанте бори против увлачења Аустрије у овај блок. Италија подстиче албански иредентизам према Косову и Метохији, западној Македонији и Црној Гори.

Преко идеје Велике Албаније, савезник јој је Римокатоличка црква. Став Југославије је инферентан према Ватикану и испољава се приликом наименовања бискупа. Југославија страхује од утицаја Италије и клерикалаца.

Краљ никада није волео Немце. Увек је био уз Француску али је сплет догађаја утицао да се приближи немачкој политици. Француска је уместо цара Николаја уз себе имала пољског диктатора Плисудског, Бенеша и државе Мале Антанте – Праг, Београд и Букурешт. Проблем Француске је био што је она одржавала слабе трговинске односе. Италија је желела да потисне француски утицај и преузме примат.

---

²⁰⁷ Љ. Димић, Н. Жутић, *нав. дело*, 45.

За Мусолинија је била важнија Албанија од споразума у Локарну. Мусолини је стабилизовао финансије и привреду и тражио да се Југославија определи за њега. Друштво народа је 1929. године сазвало Конференцију за заједничку акцију заказану за март 1930. године. Тада је уследио слом аграрних цена, пад индустријске производње, смањење светске трговине и економских активности.

На иницијативу Француске воде се преговори Југославије и Грчке и на састанку у Женеви склопљени су уговори о Солунској зони, а 27.03.1929. године и уговор о пријатељству. Уговори су склопљени због француског страха да би Грчка могла да буде препуштена Италији. Такође Француска и Енглеска се залажу за преговоре Југославије и Бугарске и у марту 1929. године су поведени преговори.

Чемберлен је 2.04.1929. године саопштио Мусолинију да ће Немачка тражити ревизију у Горњој Шлезији, Аустрији и италијанском јужном Тиролу. У јулу 1929. године се Бријан правдао немачком амбасадор Хешу да се Немачка мора држати у покорном положају и да САД и СССР морају да нађу заједнички језик. Штреземан је рекао француском новинару Соервену 8.07.1929. године, ако се не дају концесије Немачкој, доћи ће националсоцијалисти и Хитлер на власт.²⁰⁸

Штреземан је желео да се што пре реши ситуација са Рајнландом, области на Рајни и врати угаљ Сару. На конференцији у Хагу од 6-31.08. 1929. године решавало се питање немачких репарација. Немачкој је наметнут Јангов систем, обећана евакуација Рајнланда и укинута је комисија за репарације. Европски посматрачи се плаше једино Мусолинија који тежи да склопи споразум са Немачком, али се противи Штреземан, аустријске и немачке социјалдемократе. Мађари на челу са Бетленом желе да доведу до зближења Италије и Немачке, како би поредак био срушен. Италија и Мађарска у Аустрији помажу покрет Хајмвер, а Лондон је због те чињенице узнемирен. Претходно су Мусолини и Бетлен у Милану 26.04.1928. године омогућили хајмверовски пакт у Аустрији. Начелник Хајмвера Пабст лично долази у Рим да тражи оружје и финансијска средства. План Италије је да привуче Румунију и створи блок са Аустријом, Мађарском, Румунијом, Грчком, Турском и Бугарском и на тај начин разбије Југославију. Хајмверовци ће дићи руке од јужног Тирола ако се план Италије оствари. Италија такође помаже и финансира у Бечу генерала Саркотића и у Будимпешти Ивана Франка који предузимају терористичке акције.²⁰⁹

---

²⁰⁸ В. Винавер, *Светска економска криза у Подунављу, немачки продор 1929-1935*, Институт за савремену историју, Београд, 1987, 14.

²⁰⁹ Е. Милак, *Италија и Југославија 1931-1937*, Институт за савремену историју, Београд, 1987, 44.

Италија жели да разбије Југославију користећи националне сукобе. На руку им иде чињеница што се Анте Павелић налази у Риму и тамо ствара своје одреде који ће касније одиграти кључну улогу.

У јуну 1929. године министар спољних послова Југославије Војислав Маринковић бесни на француског посланика Дара зато што се плаши да ће Мађари прећи на страну Немаца. Румунски министар протестује због оваквог стања. Маринковић сматра ако Француска пактира са Мађарском, Југославија се може везати за Немачку и изјављује да смо ми везани за Француску само због интереса, а ако нема интереса Француске, престаје и наш интерес.²¹⁰

План Грандија је да створи Независну државу Хрватску. У јулу 1929. године Павелићу је мађарски дипломата Апор обећао новац када је дошао у Болоњу, али је Гварија, италијански начелник одељења за Европу саопштио посланику Мађарске да Хрвати неће да приме оружје. Дописник италијанских новина Мореале је тврдио да је Павелић још у фебруару саопштио да треба убити Краља Александра.²¹¹

У јесен 1929. године у Риму одељење *Servitio segreto Croatia* је послало усташама новац и оружје. Одржан је састанак Мусолинија и Валка у покушају да се Италија приближи Мађарској, али се Мађари окрећу Француској пошто Бетлен покушава да придобије Француску да би ојачао утицај против Мале Антанте.

Југословенски Краљ Александар је увидео у августу 1929. године да Мусолини на све начине жели да уништи Југославију. Круже вести да се спрема рат. Због процеса у Пули југословенским терористима и стрељања Владимира Гортана, словеначког националисте избијају демонстрације у Југославији и том приликом је покушао да посредује и генерални секретар Друштва народа Друмонд који је посетио Рим и Београд. У случају напада Југославије на Албанију, Мусолини креће у рат. Одговор Друмонда је да је Италија агресор. Бертело се залаже за споразум Италије и Југославије. Мусолини је 10.08.1929. године потписао уговор о лифровању оружја Хајмверу да би се догодио пуч у Аустрији и пао постојећи режим. Маринковић у октобру 1929. године нуди мађарском посланику споразум против индустријских држава и југословенски министар пољопривреде Франгеш пристаје на картел цереалија. Маринковић моли енглеску владу да притегне Аустрију и сузбије Хајмвер који омогућава италијанско-аустријско-мађарски блок. Против овог блока су Француска и Енглеска.

---

²¹⁰ В. Винавер, *нав.дело*, 21.

²¹¹ *Исто*, 19.

Због неповерења београдског режима према Аустрији, Краљевина Југославија се залаже за аншлус Аустрије. Аустрија се у децембру 1929. године напада у југословенској штампи. Влатко Мачек борави у Бечу и са Апором, шефом политичког одељења мађарског министра спољних послова преговара о оцепљењу Југославије. Мађарски министар иностраних послова Валко лично долази у Рим и залаже се за пуч Хајмвера у Аустрији. Мусолинију одговарају промене које се догађају у Европи. Лабуристи долазе на власт у Великој Британији, а 3.10.1929. године умире Штреземан у Немачкој и 12.09.1929. године Гранди постаје нови министар спољних послова.

Циљ Грандија је проширити италијански утицај преко Јадрана, срушити Југославију, док у међународним установама прокламује политику мира и уцењује Француску због колонија. Мусолини инсистира на сукобу са Француском и зато напада Југославију. У Фиренци је изјавио да ће се лако споразумети са Француском ако престане да наоружава Југославију.

Французи желе да регулишу своје ратне дугове и уцењују Југославију да мора да им плати дугове у златним франкама. Током 1930. године намера Италије је да одвоји Југославију од Француске и Гранди тражи уступке од Југославије и Албаније који су се завршили безуспешно. Захтева да се Југославија у случају споразума са Италијом одрекне пријатељства са Француском, а други услов је одустајање од Албаније као интересне сфере.²¹²

Крајем децембра 1930. године Немачка предлаже Италији привредну сарадњу са земљама Подунавља и регулисање размене житарица за индустријске производе. Мусолини током 1931. године почиње полако да заузима помирљиви став према Краљевини Југославији.

У мају 1931. године је послата једна група немачких индустријалаца у Краљевину Југославију. Гранди тражи да Краљевина Југославија прихвати изјаву Конференције амбасадора којом се признају италијански стратешки интереси у Албанији. Крајем маја 1931. године састали су се Маринковић и Гранди у Женеви.

Маринковић је желео да Италија онемогући немачки продор у Подунавље и среди односе, али је Гранди ту солуцију одбио. Неспоразум између Италије и Краљевине Југославије око Албаније користи Немачка која потписује са Италијом и Чехословачком споразум. Немачка такође покушава да закључи царинску унију са Аустријом али је против Италија због тога што би се смањио италијански извоз у Немачку и Аустрију.

---

²¹² Е. Милак, *нав. дело*, 53.

Слабија италијанска привреда у унији би имала само штете, унија је за блок аграрних држава Подунавља Југославију, Румунију, Бугарску и Мађарску била примамљива, јер су управо Немачка и Аустрија били добри купци аграрних производа и пројекат уније је био ограничен само на Аустрију и Немачку.

У августу 1931. године немачки канцелар Хајнрих Брининг је посетио Рим и предложио је да Италија и Немачка остваре привредну сарадњу са аграрним државама Југоистока, у смислу подизања њихове куповне моћи како би се после на то тржиште могла извозити већа количина италијанске и немачке индустријске робе.²¹³

Краљ Александар се жалио Италијану Капију, декоратеру на Краљевском Двору да Мусолини не жели добре односе са Краљевином Југославијом и да жели састанак са Мусолинијем. Капи је посредовао и уговорио састанак.

За ове преговоре није знао ни Маринковић. Разговор се завршио тако што је краљ Александар изјавио да споразум са Италијом не може бити делимичан, мора бити лојалан и комплетан. Ниједно питање не може остати нерешено. Желим споразум после којег на нашим границама неће бити ниједног човека ни митраљеза.²¹⁴

После су преговоре средином септембра наставили Јевтић по налогу Краља и Гали по наредби Мусолинија. Гали је поновио италијански став према Албанији, а Јевтић је изнео југословенски став. Иако су ставови били и даље супротни, краљ Александар је примио Галију и разговарао са њим.

Преговори су се наставили али је Мусолини крајем новембра 1931. године одбио да прими Јевтића када је Јевтић тајно по налогу Краља посетио Рим. Мусолини је одбио да прими Јевтића због Галијевог извештаја о разговору са Краљем Александром који је одбио италијанске услове за договор о Албанији, али су се преговори наставили и наредних година.

---

²¹³ Е. Милак, *нав. дело*, 60.

²¹⁴ *Исто*, 61.

Закључак

Краљевина Срба, Хрвата и Словенаца је од уједињења 1918 године до 1929 године била суочена са многим недаћама. Процес око интеграције и инкорпорације становништва изведен је на брзину и ти крајеви су били запостављени, јер се није водило рачуна. Држава је била суочена са економским и финансијским проблемима. Глад и суша су били заступљени у Босни и Херцеговини, док су се у Хрватској плашили великосрпске хегемоније и италијанских претензија, а у Словенији утицаја клерикалаца. Сви ти народи су претходно живели под влашћу других држава. Народ је највише трпео и у ратним и у мирнодопским условима. У иностранству се смишљала тактика за разбијање Југославије. Након тога је наступио период од 1929 до 1931. године када је свако радио свој посао. Краљева власт је постала највиши закон у држави. У влади су били заступљени стручни људи који су знали како да најбоље заврше законодавство и коначно га изједначе пошто тај посао није урађен када је требало. На челу владе се налазио Петар Живковић, човек који је учествовао у рушењу династије Обреновић и Солунском процесу против вође организације Црна рука Драгутина Димитријевића Аписа и на тај начин постао лојалан човек Краља Александра.

Одмах када је проглашена ткзв. диктатура Краља, донети су Закони о краљевској власти и врховној државној управи чиме је правно изражен апсолутистички режим, а поштрен је Законом о заштити државе. Основан је посебан судски орган – Државни суд за заштиту државе који је служио као средство за судске прогоне комуниста и федералиста. Доношењем Кривичног законика 27.01.1929. године правно је регулисана оштра кривичноправна заштита режима. Критику је упутио и Љуба Давидовић док је Влатко Мачек изјавио да је Лајбек раскопчан зато што је укинут Видовдански Устав који је тиштио хрватски народ.

У марту 1929. године су распуштене организације попут ХАНАО, ОРЈУНЕ и СРНАО. Због забране политичких странака и цензуре штампе, сви су имали осећај да је у земљи коначно наступио период који су сви прижељкивали. Израђени су веома битни закони који су омогућили да земља напредује у сваком погледу. Код Краља су стално боравили министри на реферисању и саопштавали му резултате својих министарстава. Стиче се утисак на основу дневног листа Политике да су Краљевом прокламацијом били задовољни сви грађани. Сви су изражавали наду у бољу будућност. Страни инвеститори су улагали у нашој земљи и буџети су редовно били у суфициту. Сви су осуђивали претходно стање и говорили да нема потребе жалити и да се треба посветити садашњости.

Помоћу интегралног југословенства које је прокламовано 3.10.1929. године, Краљ је желео да то буде кохезивни фактор помоћу којег ће сви народи у држави постати Југословени, али изгледа да у томе није успео. Наравно нису били сви задовољни владавином Краља. За време диктатуре су посебно били прогоњени комунисти као велики противници режима. Они су хапшени и њима је суђено по закону о Заштити државе који је донет 6.01.1929. године. У обрачуна са полицијом страдали су најугледнији чланови комунистичке партије такозваних 7 секретара СКОЈ-а који су чинили Јанко Мишић, Мијо Орешки, Паја Маргановић, Јосип Колумбо, Пера Поповић-Ага, Златко Шнајдер и Јосип Дебељак. Сви су они страдали у полицијским хајкама, под велом тајне. Најтежи ударац за КПЈ је представљало убиство секретара Црвене помоћи Николе Хећимовића који је страдао заједно са Ђуром Ђаковићем приликом наводног бекства иако је на суђењу 1950. године, жандарм Никола Аралица признао да је монтирано убиство. Легалним путем је Анте Павелић отишао из земље и почео да организује усташе. Велики потрес у држави је изазвало убиство директора Југоштампе Тонија Шлегла који је убијен 22.03.1929. године, а крајем године је откривена једна група која је припремала атентат на режимске људиме. Тим поводом је био ухапшен Влатко Мачек који је касније ослобођен.

Оштру реакцију режима је осетио и Светозар Прибићевић који је 18.05.1929. године интерниран у село Брус код Крушевца. Када се разболео, на молбу председника чехословачке владе Бенеша је пуштен да отпутује у иностранство на лечење. У почетку су стране државе пружиле подршку новом режиму верујући да ће такав режим бити кратког трајања, али је касније наступио заокрет. Свет је погодила велика економска криза која се одразила и на прилике у Југославији тридесетих година 20 века. Италија је наставила своју пропагандну политику против Краљевине Југославије да развија у иностранству подржавајући аустријски Хајмвер и остале сепаратистичке покрете, у Бечу и Будимпешти. Мусолини се надао да је дошао погодан тренутак да уз помоћ ревизионистичких земаља сруши Југославију и оствари своје амбиције. Међутим у Подунављу и Немачка жели да прошири свој утицај преко трговине и тада шаље своје представнике да улажу у Југославији.

То се никако није допало Италији која је желела да сузбије француски утицај. Италија је наставила да води своју агресивну политику и наредних година. Албанија је одувек била тачка раздора између ње и Југославије која је сматрала својом интересном сфером, док је Италија гледала на њу као на протекторат. Преговорима који су вођени између министара спољних послова Грандија и Маринковића је требало решити овај проблем. Међутим њих двојица нису успели да се договоре.

Многи су замерали Краљу што се у његовој влади налазе личности које су биле блиске њему попут Војислава Маринковића, Антона Корошеца, Косте Куманудија и осталих личности. Због сукоба Војислава Маринковића и Петра Живковића, владу је напустио Антон Корошец септембра 1930. године. Живковић је био за одржавање оваквог стања, док је Маринковић сматрао да треба да се уведе уставни режим. План Краљ је био да се ситуација врати у нормалу априла 1931. године али су догађаји у Шпанији утицали на Краља да се тек почетком септембра 1931. године то заиста и догоди. Почетак нормализације политичког живота је почео да се осећа приликом прославе десетогодишњице ступања на престо Краља Александра I. Међутим тада је Краљ изненада напустио Београд и отишао на Блед. Све манифестације које су одржане биле су организоване због политичких потреба. Тако је било и у случају оснивања Сокола Краљевине Југославије када је престолонаследник Петар II изабран за Старешину Сокола и поводом рођендана престолонаследника када су старе заставе замењене новим заставама. Чињеница је да је власт желела да придобије народ, па је у ту сврху организовала поклонствене депутације и слала поздравне телеграме Краљу под изговором да су сви прихватили садашње стање у земљи.

Према закључцима Ферда Чулиновића, посебна карактеристика је корупција у земљи и у циљу јачања стеченог богатства, држава је помагала страном капиталу да се развије. Он сматра да је режим Краља био ауторитаран зато што изнад њега није била ниједна инстанца којој је он могао да одговара већ је имао апсолутну власт у држави. Затим антипарламентаран и тоталитаран због укидања Видовданског Устава и да је у држави била присутна извесна фашизација у смислу обрачуна са политичким неистомишљеницима. Стање у држави је било све горе и осећало се огорчење народа према режиму. Наметала се јача потреба за озакоњење диктатуре. Септембарским уставом је практично институционализована диктатура.

Сматрам да је режим који је образован 1929. године имао и позитивне и негативне карактеристике. Трудио сам се да будем објективан, али се питам шта је КПЈ мислила када је претходно покушала атентат на регента Александра а после извршила атентат на министра Унутрашњих дела Милорада Драшковића у Делницама, да ће их режим мазити? Па наравно да не. Режим је осетио да је сада прилика да се комунистички режим држи под контролом. Ако читамо само дневни лист Политику не можемо бити објективни зато што знамо да је у држави тада био уведен Закон о штампи која је била под цензуром и далеко од тога да је све било идеално, али чињеница је да су у том периоду донети закони који су побољшали стање у држави и да се радило у циљу опоравка државе.

Тешко је бити објективан када је у питању оваква тема. Дела одређених аутора говоре субјективно у негативном контексту о режиму Краља Александра.

Када узмемо у обзир све позитивне и негативне стране морамо имати у виду да су та дела написана 60-их година 20 века када је историографија била под комунистичком цензуром и на тај начин разумети зашто износе своје субјективне ставове.

Данас често чујемо зашто је Краљ Александар стварао уопште Југославију када је та творевина од почетка била осуђена на неуспех. Краљ Александар није могао знати да ће држава након његове смрти доживети најстрашнију судбину коју је једна земља могла доживети и то од народа којима је Краљ подарио неку врсту аутономије. Не треба ми да судимо и доносимо оцене о Краљу Александру или Краљевини Југославији већ да на основу историјских извора схватимо тадашњу политику и да ли би судбина српског народа била другачија да Краљ Александар није убијен у Марсељу 1934. године. Због нерешених питања у држави и политичке борбе, последице су се осетиле 1941. године када је Краљевина Југославија капитулирала због тога што је постала лак плен сила Осовине услед унутрашње неслоге у земљи.

Извори и литература

Извори:

Дневни лист „ *Политика* “ број 7430 од недеље 6 јануара 1929 до броја 8375 од четвртка 3 септембра 1931.

Текст „ *Југословенски лист* “ број 234 од 3.10.1928.

Литература:

Живко Аврамовски, *Албанија и Италија између Југославије и Италија 1918-1924*, Београд, 1984.

Група аутора за историју Бугарске, Искра Баева, *Бугарска између два светска рата*, Клио, Београд, 2008.

Вук Винавер, *Југославија и Француска између два светска рата*, Институт за савремену историју, Београд, 1985.

Вук Винавер, *Светска економска криза у Подунављу, немачки продор 1929-1935*, Институт за савремену историју, Београд, 1987.

Бранислав Глигоријевић, *Организација југословенских националиста (ОРЈУНА)*, Институт за савремену историју, Београд, 1963.

Љубодраг Димић, *Историја српске државности: Србија у Југославији, књига трећа*, САНУ, „ Беседа “ и Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа, Нови Сад, 2001.

Љубодраг Димић, *Срби и Југославија. Простор, друштво и политика. Поглед с краја века*, Београд, 1998.

Љубодраг Димић, *Културна политика Краљевине Југославије 1918-1941, књига трећа*, Стубови културе, Београд 1997.

Љубодраг Димић, Никола Жутић, *Римокатолички клерикализам 1918-1941*, Прилози за историју, Београд, 1992.

Милорад Екмечић, *Стварање Југославије 1790-1918, књига друга*, Просвета, Београд, 1989.

Васа Казимировић, *Србија и Југославија 1914-1945, књига друга*, Крагујевац, 1995.

- Енес Милак, *Италија и Југославија 1919-1933*, Институт за савремену историју, Београд, 1987.
- Андреј Митровић, *Време нетрепеливих. Политичка историја великих држава Европе 1919-1939*, Подгорица, 1999.
- Бранко Петрановић, *Историја Југославије 1918-1988, I*, Нолит-Београд, 1988.
- Светозар Прибићевић, *Диктатура краља Александра*, Просвета, Београд, 1952.
- Тодор Стојков, *Опозиција у време шестојануарске диктатуре 1929-1935*, Просвета, Београд, 1969.
- Ален Ц.П. Тејлор, *Хабзбуршка монархија 1809-1918*, Београд, 2001.
- Џон Тош, *У трагању за историјом*, Клио, 2008.
- Владимир Ћоровић, *Илустрована историја Срба*, Народна књига, Београд 2005.
- Владимир Ћоровић, *Историја Срба*, Публик Практикум, Земун, 2010.
- Дуња Херцигоња, *Велика Британија и спољнополитички положај Југославије 1919-1933*, Институт за савремену историју, Београд, 1987.
- Славољуб Цветковић, *Идејне борбе у КПЈ 1919-1928*, Институт за савремену историју, Београд, 1985.
- Фердо Чулиновић, *Југославија између два светска рата, књига прва*, Хисторијски институт Југословенске академије знаности и умјетности у Загребу, Загреб, 1961.
- Недим Шарац, *Успостављање шестојануарског режима 1928*, Свјетлост, Сарајево, 1975.

